Anatole France

CRINUL ROȘU

ANATOLE FRANCE

CRINUL ROȘU

În românește de
PROFIRA SADOVEANU

EDITURA
PENTRU
LITERATURĂ
UNIVERSALĂ
BUCUREȘTI — 1967

Coperta de *Mircea Dumitrescu*

Anatole France — LE LYS ROUGE
Copyright-Calmann-Lévy, 1894

I

Mai aruncă o ultimă ochire grupării de fotolii ce-nconjurau căminul, mesei de ceai ce strălucea din umbră, buchetelor enorme, palide, ce se-nălțau deasupra vaselor de China. Vîrîndu-și mîna în crengile-nflorite de călin, le răsfiră bulgării argintii. Deodată se privi din depărtare într-o oglindă. Frîntă din talie, cu capul aplecat pe-un umăr, își urmărea cu ochii șerpuirea siluetei prelungi strînsă-n furou de satin negru, în jurul căreia se-nvălura tunica de tulpan bătută-n perle, în care tremurau focuri întunecate. Apoi, veni aproape de oglindă, curioasă să-și vadă chipul din ziua aceea. Imaginea-i întoarse o privire liniștită, de parcă acea femeie drăgălașă, pe care-o spiona și care nu-i displăcea de loc, ar fi trăit fără de bucurii intense și fără de tristeți adînci.

Figurile tapițeriilor de pe pereții acelui vast salon deșert păleau printre anticele lor jocuri, nelămurite umbre care piereau pline de grație. Ca ele și statuetele de pămînt ars din vîrful colonetelor și grupurile de Saxa veche, picturile pe Sèvres, orînduite în vitrine,

toate grăiau de lucruri care-au fost. Pe-un soclu împodobit cu bronzuri preţioase, bustul de marmură al unei principese regale, deghizată-n Diană, cu obrazul brăzdat şi pieptul îndrăzneţ, ţîşnea din draperia frămîntată, în timp ce pe plafon o Noapte, pudrată ca o marchiză şi-nconjurată de Amoraşi, presăra flori. Moţăiau toate, nu s-auzea decît trosnetul focului şi fîşîitul perlelor în tunica de gaz.

Întorcînd spatele oglinzii, se duse să ridice un capăt de perdea, ca să zărească pe fereastră, printre copacii negri de pe chei, sub un cer vînăt, cum îşi duce la vale Sena apele-i leneşe, gălbii. Posomorala cerului şi-a apei se oglindeau şi în pupilele-i de-un cenuşiu gingaş. Ţîşnind deodată de sub arcada podului Alma, vaporaşul Rîndunica trecu ducînd spre Billancourt şi spre Grenelle grămezi de călători sărmani. Îl urmări cu ochii, în timp ce s-abătea în sfara apei noroioase, apoi dădu drumul perdelei şi, aşezîndu-se în colţu-i preferat de canapea, sub tufele de flori, luă o carte aruncată pe masă, la-ntîmplare, la îndemîna ei. Pe pînza în culoarea paiului ce servea de tartaj, lucea un titlu în litere de aur : *Izolda cu păr bălai,* de Vivian Bell. Era o-nmănunchere de versuri franţuzeşti scrise de-o englezoaică şi tipărite la Londra. O deschise, citind la întîmplare :

Cînd clopotul, cînt ce la rugă ne-mbie,
Șopti spre cerul mut : „Bine-ai venit, Marie",
Fecioara, trecînd prin livadă cu dorul,
Tresare văzînd apărînd vestitorul
Ce-i dă un crin roș, de care, de vrei,
Muri-vei, îndată mireasma de-i bei.
Fecioara, închisă prin dulcea-nserare,
Cum inima-i urcă pe buze îi pare,
Și vede cum viața-i, izvor de-apă lină,
Din sînu-i alb, clară, se scurge-n grădină.

Citea indiferent, distrat, așteptînd musafiri, cu gîndul mai puțin la versuri și mai mult la poetă, la *miss* Vivian Bell, poate cea mai simpatică dintre prietenele ei, pe care mai că n-o vedea ; de cîte ori se întîlneau o îmbrățișa și-i spunea *darling*, îi atingea ușurel cu ciocul obrazul și ciripea ; *miss* Bell, urîtă și fermecătoare, chiar puțintel ridicolă și, totuși, negrăit de dulce ; trăind la Fiesole ca un estet și-un filozof, în timp ce Englitera o slăvea ca pe poeta ei cea mai iubită. Ca Vernon Lee și ca Mary Robinson, prinsese dragoste de viața și artele toscane și, fără a aștepta să isprăvească poemul ei *Tristan*, a cărui primă parte îl inspirase pe Burne Jones să facă visătoare acuarele, făcea poeme provensale și franceze pe cugetări italiene. Îi trimisese lui *darling* un exemplar din *Izolda cu păr bălai* și-l însoțise de-o scrisoare, prin care o poftea să vină

pentru o lună la ea, la Fiesole. Scrisese : „Vino să vezi cele mai minunate lucruri de pe lume şi să le faci şi mai frumoase".

Şi darling îşi spunea că n-are să se ducă, că-i reţinută la Paris. Dar gîndul de-a vedea din nou Italia şi pe *miss* Bell n-o lăsa rece. Foiletînd cartea, se opri întîmplător la acest vers :

Iubire şi inimă dulce totuna-i pe lume.

Şi se-ntreba, cu o uşoară şi dulce ironie, dacă *miss* Bell iubise vreodată şi ce putea să fie amorul lui *miss* Bell. Poeta avea la Fiesole un cavaler suspinător, pe prinţul Albertinelli. Foarte frumos, părea un pic greoi şi cam vulgar pentru a fi pe plac unei estete, care punea în dorinţa de-a iubi misticismul Bunei-Vestiri.

— Bună ziua, Tereza ! Sînt obosită moartă.

Era prinţesa Seniavine, mlădioasă în blănurile-i care păreau că ţin de carnea ei brună şi barbară. Se aşează deodată şi cu vorba-i cam aspră şi totuşi muzicală, care aducea şi-a glas de om şi-a viers de pasăre :

— Azi-dimineaţă, am străbătut pe jos Bois de Boulogne cu generalul Larivière. L-am întîlnit pe Allée des Potins şi l-am purtat pînă la podul Argenteuil, unde voia cu orice preţ să cumpere de la un paznic, ca să mi-o dă-

ruiască, o coțofană învățată, ce mînuiește o pușcuță.

— Bine, dar pentru ce l-ai tîrîit pe general pînă la podul Argenteuil ?

— Pentru că suferă de gută la degetul cel mare de la picior.

Tereza ridică din umeri, surîzînd :

— Îți irosești degeaba răutățile. Ești o risipitoare.

— Și ce-ai vrea, dragă, să-mi strîng săgețile și grațiile pentru un plasament mai serios ?

Și deșertă o cupă de Tokai.

În vreme ce, precedat de suflu-i zgomotos, sosea și generalul Larivière. Înaintă cu pas greoi, sărută mîna celor două doamne și luă loc între amîndouă, cu obișnuitu-i aer îndărătnic și mulțumit de sine și ochii micșorați, rîzînd din toate încrețiturile mărunte ale tîmplelor.

— Ce face domnul Martin-Bellème ? La fel de ocupat ?

Tereza îl credea la Cameră, ba chiar că ține acolo un discurs.

Prințesa Seniavine, care onora tartinele cu icre negre, o întrebă pe doamna Martin de ce lipsise de la doamna Meillan, c-o seară înainte. Se jucase o comedie.

— A, da. O piesă scandinavă. A fost frumos ?

— Da. Nu prea știu. Eram în salonașul verde, chiar sub portretul ducelui de Orléans. Și domnul Le Ménil sosi la vreme să-mi facă un serviciu dintre acelea care nu se uită. M-a smuls din gheara domnului Garain.

Larivière, care se pricepea la anuare și înmagazina în capu-i mare tot ce era util ca informație, auzind numele, își ascuți urechea :

— Garain ? N-a făcut parte din guvern cînd cu exilul prinților ?

— Exact. Se vede că-i plăceam din cale-afară. Îmi tot vorbea de strigătul inimii sale și se uita la mine c-o duioșie înspăimîntătoare. Din cînd în cînd, scotea cîte-un oftat privind portretul ducelui de Orléans. „Faci o eroare, domnule Garain, i-am spus ; nu eu, cumnată-mea e orleanistă ; eu nu-s de loc.“ A apărut la vreme domnul Le Ménil, să mă conducă la bufet. A ! Mi-a făcut grozave complimente... pentru caii mei. Pe urmă mi-a mai spus că lucrul cel mai minunat din lume este pădurea, iarna. Și mi-a vorbit de lupi și de lupani. Asta m-a odihnit.

Larivière, ce nu bătea de loc cu tineretul, spuse că l-a întîlnit pe Le Ménil c-o seară înainte, la Bois de Boulogne, galopînd nebunește.

Mărturisi că numai călăreții cei vechi de mai păstrau tradiția cea bună, că oamenii de

lume făceau acum greșeala să călărească ca jocheii.

— La fel e și cu scrima, adăugi. Ehei! Pe vremea mea...

Însă prințesa Seniavine i-o tăie scurt:

— Ia uite, generale, ce drăgălașe-i doamna Martin. Încîntătoare este ea totdeauna, în clipa asta, însă, s-a întrecut pe sine. Și asta numai pentru că se plictisește. Nimic nu-i stă așa de bine ca plictisul. De cînd am venit noi, o plictisim grozav. Privește-o: cu fruntea-nnegurată, privirea rătăcită, gura amară. O martiră!

Sări-n picioare, îmbrățișă furtunos pe Tereza și dispăru, lăsînd pe general fără cuvinte.

Doamna Martin-Bellème îi spuse să nu se potrivească unei nebunatice.

— Și, cu poeții dumitale, ce-i? întrebă generalul, mai venindu-și în fire.

— Ei, da, poeții dumitale. Ce-i cu domnul Choulette, cel care vine-n vizită cu fular roș la gît?

— Poeții mei mă uită, m-au părăsit de tot. Nu te poți bizui pe nimeni. Oameni și lucruri, toate-s nesigure. Viața e-o veșnică trădare. Numai *miss* Bell nu m-a uitat, săraca. Mi-a scris de la Florența și mi-a trimis și cartea ei.

— *Miss* Bell ? nu-i o persoană c-un păr galben şi creţ, ca un căţel de casă ?

Făcu grăbit o socoteală-n minte şi spuse că *miss* Bell avea treizeci de ani bătuţi pe muche.

O doamnă mai în vîrstă, purtînd c-o modestă demnitate cununa-i de păr alb, şi-un omuleţ vioi, cu ochiul ager, intrară în acelaşi timp : doamna Marmet şi domnul Paul Vence. Apoi, grozav de crohmolit, cu un pătrat de sticlă-n ochi, se arătă şi domnul Daniel Salomon, arbitrul eleganţei. Larivière dădu bir cu fugiţii.

Se discută despre romanul săptămînii. Doamna Marmet prînzise de mai multe ori cu autorul, un tînăr cumsecade. Paul Vence găsea lucrarea plicticoasă.

— Vai, toate cărţile sînt plicticoase ? oftă doamna Martin. Cît despre oameni şi mai şi ; iar pe deasupra şi pretenţioşi.

Doamna Marmet vesti că soţul ei, care avea mult gust artistic, păstrase pînă în cea din urmă clipă groaza lui de naturalism.

Văduvă a unui membru al Academiei de Inscripţii, îşi făcea o podoabă, prin saloane, din văduvia-i strălucită ; altfel, de treabă şi modestă, în rochia ei neagră şi cu cununa-i de păr alb.

Doamna Martin spuse domnului Salomon c-ar fi dorit să aibă părerea lui despre-o compoziție cu figuri de copii.

— De la Saint-Cloud. Vreau să-mi spui dacă-ți place. Am să te rog să-ți dai și dumneata părerea, domnule Vence, bineînțeles, de nu disprețuiești asemenea nimicuri.

Domnul Daniel Salomon privi la Paul Vence, prin geamul lui, cu o posacă superioritate.

Paul Vence făcea cu ochii înconjurul salonului :

— Aveți frumoase lucruri, doamnă. Ba, mai mult, n-aveți decît lucruri frumoase ce vi se potrivesc.

Stăpîna casei nu-și ascunse plăcerea de a-l auzi vorbind astfel. Considera pe Paul Vence drept singurul cu-adevărat inteligent dintre toți cei care-i intrau în casă. Îl prețuise dinainte de-aș cîștiga cu cărțile o faimă atît de mare. Sănătatea lui șubredă, posomorala, munca-i trudnică, îl depărtau de lume. Era un omuleț supărăcios, lipsit de amabilitate. Totuși, pe ea o căuta. Ea prețuia la el amara-i ironie, orgoliul lui sălbatic, talentu-i împlinit în sihăstrie și-l admira, cu drept cuvînt, ca pe un scriitor de seamă și autor al unor splendide eseuri asupra artei și moravurilor.

Pe nesimțite, salonul se umpluse de-o lume strălucită. S-aflau acolo, în roata mare de fotolii, drăguța doamnă de Vresson, de care se șopteau povești îngrozitoare și care.-n ciuda a douăzeci de ani mai bine de scandaluri prost înăbușite, își mai păstra privirea-i de copil și obrajii virginali ; bătrîna doamnă de Morlaine, care-și striga cu voce naltă vorbele ei de spirit, vie, dezlănțuită, zbătîndu-și rotunzimile-i de monstru, ca o înotătoare înconjurată de baloane ; doamna Raymond, soția academicianului ; doamna Garain, soția fostului ministru ; trei alte doamne și domnul Berthier d'Eyzelles, redactor la *Journal des Débats*, deputat, care în picioare, rezemat de cămin, își mîngîia cu mîna favoriții albi, umflîndu-se în pene, în vreme ce doamna de Morlaine îi striga de departe :

Articolul dumitale despre bimetalism e-un giuvaer, o perlă ! Mai cu seamă sfîrșitul e pur și simplu îmbătător !

În picioare, în fundul salonului, foarte gravi, tineri clubiști zîzîiau între ei :

— Ce-a făcut ca să merite butonul, la vînătoarea prințului ?

— El nimic. Nevastă-sa totul.

Aveau și ei filozofia lor. Unul din ei nu mai credea în cei care făgăduiesc :

— Alți indivizi pe care nu-i înghit : cu inima mereu pe buze și-n vîrful degetelor. „A,

te prezinți la Cerc ? Făgăduiesc să-ți dau o bilă albă..." Și ce albă ! Un glob de alabastru ! Un bulgăre de nea ! Și se votează : Pac ! Cădere ! Viața e-o porcărie, cînd te gîndești.

— Atunci nu te gîndi, zise-un al treilea.

Daniel Salomon, care li se alăturase, le sufla la ureche, cu glas suav, taine de-ale alcovului. Și după fiecare ciudată revelație, privind pe doamna Raymond, pe doamna Berthier d'Eyzelles ori pe prințesa Seniavine, spunea așa, ca-n treacăt :

— O știe o lume întreagă.

Apoi, încetul cu încetul, mulțimea musafirilor se scurse. Mai rămăseseră în salon doar doi : doamna Marmet și Paul Vence.

Acesta se-apropie de gazdă, întrebînd-o :

— Cînd vreți să vă prezint pe Jacques Dechartre ?

O întreba pentru a doua oară. N-avea plăcere să vadă chipuri noi. Răspunse cu oarecare nepăsare :

— A, sculptorul, amicul dumitale ? Cînd vrei. Știi c-am văzut ceva de el, la Champ-de-Mars, niște medalioane foarte bune. Dar lucrează puțin. E amator ?

— Nu ; scrupulos. Și cum nu-i nevoit să se-ntrețină din sculptură, își mîngîie figurile încet, cu dragoste. Dar să nu-i faceți nedreptate, doamnă : are și meșteșug și are și sim-

ţire ; ar putea fi un maestru, de n-ar trăi atît de izolat. Îl ştiu de cînd era copil. Lumea îl crede răutăcios şi trist, iar el e un pasionat şi un timid. Ca să ajungă culmea artei, un singur lucru i-a lipsit întotdeauna : simplicitatea spiritului. Se tulbură şi se frămîntă, stricîndu-şi cele mai frumoase impresii. După părerea mea, i s-ar fi potrivit cu mult mai bine să fie ori poet, ori filozof, nu cioplitor în piatră. O să vă mire cît de multe ştie şi ce bogată minte are.

Doamna Marmet îl aprobă cu bunătate.

Părînd că-i place cu oricine, era plăcută tuturor. Asculta bine şi vorbea puţin. Gata să facă orişicui servicii, se lăsa totdeauna puţintel rugată, ca să dea preţ acestor mici servicii. Şi fie că avea într-adevăr deosebită simpatie pentru doamna Martin, fie c-avea talentul de-a arăta, în fiecare casă, discrete semne de preferinţă, fapt e că se-ncălzea întocmai ca o bunicuţă la colţul căminului de-un pur stil Ludovic al VII-lea, aşa de potrivit cu frumuseţea ei de doamnă bătrînă şi îngăduitoare. Nu-i mai lipsea decît căţeluşul ei.

— Ce face Toby ? o întrebă doamna Martin. Domnule Vence, îl ştii pe Toby ? Are un păr lung şi mătăsos şi un năsuc negru şi drăgălaş.

Pe cînd doamna Marmet sorbea aceste laude ce se-adresau lui Toby, un bătrînel bă-

lan, cu părul creț și fața roză, aproape orb sub ochelarii încercuiți de aur, scurt în picioare, împiedicîndu-se de toate mobilele, făcînd închinăciuni fotoliilor goale, dînd în oglinzi, își vîrî nasul pînă în obrazul doamnei Marmet, care-l privea cu indignare.

Era domnul Schmoll, de la Academia de Inscripții. Schimonosindu-și fața într-un surîs amabil, prinse a face madrigale gazdei cu glasu-i din străbuni, insinuant și mieros, glasul cu care bătrînii săi evrei îi hărțuiau pe cei datornici, țăranii din Alsacia, Polonia, Crimeea. Își alegea greu frazele. De vază filolog, membru la Institut de France, cunoștea toate limbile, afară de franceză. Doamna Martin făcea haz de complimentele lui ruginite și greoaie ca fierăriile de pe taraba negustorilor de vechituri, galanterie presărată cu oarecare flori presate din *Antologie*. Căci domnul Schmoll iubea femeile, poeții și-avea mult spirit.

Doamna Marmet, făcîndu-se că nu-l cunoaște, ieși fără a-i răspunde la salut.

Sfîrșindu-și madrigalele, domnul Schmoll se întunecă deodată și prinse a se văita. Se jeluia și iar se jeluia. Își plîngea singurel de milă : nu i se acordaseră destule decorații, n-avea destule sinecure, și locuința, pe care statul i-o plătea, era cu totul neîncăpătoare pentru el, doamna Schmoll și cele două fiice

Era în jeluirea lui o oarecare măreție. Mai tremura încă în el ceva din sufletul lui Eremia și-al lui Ezechiel.

Păcat că, lunecînd cu ochelarii lui de aur pe deasupra mesei, se-mpiedică de cartea lui *miss* Bell.

— Aha ! *Izolda cu păr bălai !* strigă el cu amar ; văd că citiți volumul, doamnă. Aflați, atunci, că domnișoara Bell mi-a furat o inscripție, ba, mai mult, mi-a denaturat-o, punîndu-mi-o în versuri ! O veți găsi în carte, la pagina 109 :

— Nu plînge, dragă, n-are rost,
Ce nu mai este nici n-a fost.
— Să curgă lasă jalea-mi sumbră ;
O umbră poate plînge-o umbră.

Ați auzit, doamnă ? *O umbră poate plînge-o umbră.* Ei, să știți, doamnă, că aceste vorbe sînt textual traduse după inscripția de mine găsită pe-o piatră de mormînt. Eu cel dintîi am publicat-o și-am pus-o în valoare. Și chiar aici, anul trecut, pe cînd prînzeam la dumneata și mă aflam chiar lîngă domnișoara Bell, i-am citat fraza asta, care a încîntat-o. La rugămintea ei, a doua zi i-am și trimis inscripția în întregime tradusă-n franțuzește. Și-acum uite unde o găsesc ; trunchiată, denaturată, într-un

volum de versuri, cu titlul : *Despre calea cea sfîntă !...* Calea cea sfîntă sînt eu !

Şi, caraghios în supărarea lui, spuse din nou :

— Da, doamnă, eu sînt calea cea sfîntă. Eu !

Era contrariat că *miss* Bell nu vorbise de el în legătură cu inscripţia. Ar fi dorit să-şi vadă numele citat la începutul cărţii, în versuri şi în rime. Să-şi vadă numele oriunde, peste tot. Şi-l căuta prin ziarele de care îi erau umflate buzunarele. Dar nu purta nimănui pică. Nici lui *miss* Bell. Recunoscu de bunăvoie că-i o persoană cît se poate de distinsă şi poetesa cu care se putea mîndri cel mai mult Anglia acelor vremuri.

Îndată ce-l văzu plecat, contesa Martin îl întrebă candid pe domnul Paul Vence dacă ştia de ce biata doamnă Marmet, aşa de bună de-obicei, privise atît de crunt la domnul Schmoll, fără a-i adresa vreo vorbă. Vence fu uimit că ea nu ştie.

— Eu nu ştiu niciodată ce se-ntîmplă.

— Bine, dar cearta dintre Joseph Schmoll şi Louis Marmet, care-a făcut atîta vîlvă în Institut, pe vremuri, a rămas faimoasă. Nu s-a încheiat decît cu moartea lui Marmet, pe care confratele său nu l-a cruţat nici chiar la Père-Lachaise.

În ziua în care a fost înmormîntat bietul Marmet, cădea o zloată rece. Eram cu toții uzi și înghețați pînă la oase. Ei, bine, acolo, sub cortel, pe marginea mormîntului, prin ceață, vînt și glod, Schmoll a citit un necrolog — amestec de rîs crud și lacrimă triumfătoare — pe care apoi l-a dus la toate ziarele, într-o trăsură îndoliată. Un bun prieten a făcut greșeala s-arate acest articol publicat la ziar doamnei Marmet, care-a căzut, săraca, leșinată. E cu putință, doamnă, să nu fi auzit de-această ceartă feroce și savantă ?

Limba etruscă a fost de vină. Era unicul studiu de care se-agățase Marmet. Era și poreclit Marmet Etruscul. Dar nimeni și nici Marmet nu cunoștea o boabă de etruscă, limbă pierdută cu desăvîrșire. Schmoll îi spunea într-una lui Marmet : „Știi că nu știi etrusca, iubitul meu confrate, prin asta dovedești a fi savant cinstit și cu bun-simț". Rănit de-asemenea elogii crude, Marmet s-a hotărît să știe cît de cît etrusca. Citi confraților de la Inscripții un referat asupra rolului pe care-l joacă flexiunile în idiomul vechilor toscani.

Doamna Martin dori să știe ce însemna o flexiune.

— Vai, doamnă, dac-aș cerca să vă explic, am încurca-o și mai rău. E de ajuns să știți că, în acest memoriu, bietul Marmet cita texte latine și le cita greșit. Or, Schmoll e

latinist de forţă şi, după Momsen, primul epigrafist din lume.

I-a reproşat confratelui mai tînăr (Marmet n-avea încă cincizeci de ani) că ar citi prea bine în etruscă şi nu destul de bine în latină. De-atunci, bietul Marmet n-a mai ştiut ce-i tihna. Mereu era luat la vale, în şedinţe, c-o veselă ferocitate, şi-n aşa hal batjocorit, încît, cu toată bunătatea lui, pînă la urmă tot s-a supărat. Schmoll însă nu se supără pe nimeni. E o virtute-a rasei lui. Nu poartă pică acelora pe care-i persecută. Aşa, într-o zi, pe cînd urca pe scări, la Institut, şi-avea alături pe Oppert şi pe Renan, îl întîlneşte pe Marmet şi îi întinde mîna. Marmet refuză să i-o ia, spunîndu-i : „Nu te cunosc". „Mă iei drept o inscripţie latină ?" i-a răspuns Schmoll. În parte şi datorită acestei vorbe s-a prăpădit şi-a fost înmormîntat Marmet. Acuma înţelegi de ce văduva lui, care-i păstrează o pioasă amintire, cînd dă de Schmoll, parcă vede pe dracul ?

— Şi eu care i-am pus alături, la masă, cot la cot !

— N-a fost o imoralitate, a fost cruzime, doamnă.

— Dragă prietene, mi-e teamă c-o să te scandalizez, dar dac-ar fi s-aleg cu orice preţ. aş prefera unei cruzimi o imoralitate.

Un tînăr nalt și slab, cu fața negricioasă tăiată de-o mustață mare, intră-n salon și salută c-o mlădiere bruscă :

— Domnule Vence, cred că cunoști pe domnul Le Ménil.

În adevăr că se mai întîlniseră aici, la doamna Martin, și se vedeau la sala de arme uneori, unde era asiduu Le Ménil. Și se-ntîlniseră la doamna de Meillan, c-o seară înainte.

— La doamna de Meillan, ce casă plicticoasă, zise Paul Vence.

— Bine, dar vin acolo academicieni, replică Le Ménil. Nu c-aș exagera valoarea lor ; e totuși o elită.

Doamna Martin surîse :

— Știm că aseară te-ai ocupat mai mult de doamne decît de academicieni, domnule Le Ménil. Ai dus-o la bufet pe principesă și i-ai vorbit de lupi.

— De lupi ? Eu ?

— De lupi, lupoaice, lupani și de pădurea neagră, iarna. Găsim că, în tovărășia unei ființe așa de-ncîntătoare, era o conversație cam aspră.

Paul Vence se și sculase.

— Așadar, am permisiunea, doamnă ; vin cu prietenul Dechartre. Dorește mult să vă cunoască și sper să nu vă fie nici el dezagreabil. E-o fire vie, veșnic în mișcare. Și are idei multe.

Doamna Martin îl întrerupse :

— O, o ! Nu cer atît de multe de la oameni. De au naturalețe și se arată așa cum sînt, mă plictisesc arareori. Ba, cîteodată, mă și-amuză.

Paul Vence ieși. Îndată ce zgomotul de pași în anticameră se depărtă și s-auzi și bufnitura canatelor de ușă, Le Ménil s-apropie de ea :

— Mîine la ora trei, *la noi*, da ?

— Tot mă mai iubești ?

El o zorea să-i dea răspuns cît timp mai erau singuri ; ea, ca să-l necăjească puțintel, îi spuse că nu mai aștepta pe nimeni. Cel mult putea să se întoarcă soțul ei.

Și, cum el o ruga fierbinte, fără a se lăsa prea mult rugată :

— Vrei ? Bine, atunci, ascultă : sînt mîine liberă de dimineață pînă seara. Așteaptă-mă la ora trei, în strada Spontini. Mergem apoi să ne plimbăm.

Îi mulțumi din ochi. Apoi, luînd iar loc în fața ei, de cealaltă parte a căminului, o întrebă ce-i cu acest Dechartre, pe care ea dorise să-l cunoască.

— Dar n-am dorit eu. Doresc alții. E sculptor.

El se jeli de graba ei de-a vedea chipuri noi.

— Sculptor ? Sînt cam dintr-o bucată sculptorii.

— A, dar acesta sculptează așa puțin ! Dar dacă te contrariază că-l primesc, pot să contramandez.

— Aș fi contrariat dacă mi s-ar răpi ceva din timpul ce mi-l dăruiești.

— Dragă prietene, nu te poți plînge că sînt din cale-afară de mondenă. Nici la doamna Meillan, aseară, n-am venit.

— Acolo-i bine să te arăți cît mai puțin ; e-o casă în care n-ai ce căuta.

Și-i dădu lămuriri. Toate femeile care veneau acolo-n casă aveau măcar o aventură la activul lor, pe care toată lumea o știa, care trecea din gură-n gură. Doamna Meillan de altfel încuraja aceste intrigi. Aduse și ceva exemple-n sprijin.

Dar ea, cu mîinile întinse pe brațele fotoliului, într-o fermecătoare tihnă, cu capul aplecat pe-o parte, privea cum moare focul. Gîndul ei își luase zborul : nimic din el în fața-i întristată și nici în trupu-i moleșit, ispititor ca niciodată prin acest somn al sufletului. Rămase un timp așa, într-o încremenire adîncă, ce-adăuga trupului ei îmbietor farmecul operei de artă.

O întrebă unde-i fugise gîndul. Smulgîndu-se pe jumătate din vraja melancolică a jarului și a cenușii, îi spuse :

— Hai, vrei să mergem mîine în cartierele acelea ciudate, mărginașe, unde trăiește lumea nevoiașă ? Mi-s dragi străduțele bătrîne și sărmane.

El îi făgădui să-i facă gustul, lăsînd-o totuși să-nțeleagă c-asemenea plimbări, în care îl lua cu dînsa cîteodată, îl plictiseau, pe lîngă că le judeca primejdioase ; putea să-i vadă cineva.

— Și cum am izbutit pînă acuma să nu intrăm în gura lumii...

Ea scutură din cap.

— Ești sigur c-am scăpat de clevetiri ? Lumea, ori știe, ori nu știe, tot vorbește. Și ce nu știe, inventează.

Și iar se cufundă în visărie. El o crezu nemulțumită, supărată, pentru-un motiv pe care nu voia să-l spună. Și, aplecîndu-se asupră-i, cercă să prindă privirea frumoșilor ei ochi înneguraţi, în care se oglindea lucirea focului. Dar ea îl liniști :

— Habar nu am de se vorbește despre mine. Și chiar de-ar fi, ce-mi pasă ? Toate-s nimicuri.

Dar el o părăsi. Cina la Cerc, unde îl aștepta prietenul Caumont, în trecere doar prin Paris. Îl urmări o clipă cu privirea, în care se citea o pașnică tandrețe. Apoi, urmă a descifra-n cenușă.

Îi năluceau acolo zilele copilăriei, castelul în care-şi petrecea verile lungi şi triste, pădurile tăiate, parcul umbros şi umed, bazinul în care somnolau ape verzii, şi nimfele de marmoră, banca de sub castani, pe care lăcrăma, dorind să moară. Nici pînă azi nu cunoştea pricina acelor juvenile desperări, cînd flacăra trezită a închipuirii şi frămîntarea tainică din măruntaie o cufundau într-o bulboană tulbure, în care se-mpleteau dorinţi şi temeri. Şi-acum ştia că viaţa nu merită să te frămînţi, nici să-ţi faci visuri, că e ceva foarte banal. Era la îndemîna ei s-o ştie. Cum de n-o presimţise oare ?

„O vedeam doar pe mama, gîndea ea. Ce era ? O cucoană de treabă, tare simplă şi nu prea fericită. Visam să am cu totul altă soartă. De ce ? Simţeam în juru-mi gustul searbăd al vieţii şi totuşi viitorul îl respiram ca pe un aer picant, plin de miresme. De ce oare ? Ce aşteptam şi ce speram ? Nu-mi arătaseră cele din jur de-ajuns cît de triste sînt toate ?“

Se născuse bogată, în strălucirea ţipătoare a unei avuţii prea noi. Fiica lui Montessuy — cel care, la-nceput, biet funcţionăraş al unei bănci pariziene, întemeiase şi condusese, mai pe urmă, două mari companii de credit, pe care izbutise, în clipele de cumpănă, să le menţie doar datorită resurselor unei minţi inventive, unei grozave tării de caracter, ames-

tec unic de viclenie şi de cinste, şi care tratase cu guvernul de la putere la putere — Tereza copilărise la Joinville, castel istoric cumpărat, restaurat şi mobilat de tatăl ei în chip măreţ, şi care,-n şase ani, cu parcul său şi-ntinsele lui ape, putuse ţine piept în frumuseţe aceluia de la Vaux-le-Vicomte. Montessuy storcea vieţii tot ce-i putea ea da. Din fire ateu înverşunat, poftea să aibă tot ce-i trupesc şi tot ce-ţi poţi dori pe-acest pământ. Îngrămădise acolo, în saloanele şi-n galeriile de la Joinville, pînze de maeştri şi marmore de preţ. La vîrsta de cincizeci de ani, avu pe toate frumuseţile din teatru şi cîteva femei din lumea mare, la care le-a sporit c-o treaptă luxul. Cu agerimea lui de spirit şi firea-i violentă, se bucura din plin de tot ce are preţios societatea.

În timp ce biata doamnă Montessuy, gospodină şi econoamă, tînjea la Joinville, părînd tare firavă şi sărmană sub ochii celor douăsprezece cariatide uriaşe din ruela patului cu stîlpi de aur pe de margini, care ţineau plafonul unde Lebrun pictase pe Titanii trăsniţi de Jupiter. Acolo, în pătucu-i de fier, de la picioarele celuilalt pat mare de paradă, murise într-o seară, de istovire şi tristeţe, fără să fi iubit pe lumea asta decît pe soţul ei şi salonaşu-i roşu din stradela Maubeuge.

Apropieri cu fata ei nu avusese, simţind-o din instinct prea depărtată, prea străină, avînd vederi prea largi şi inimă prea îndrăzneaţă, ghicind că în Tereza asta, altminteri dulce şi supusă, fierbea sîngele aprig din neamul Montessuy şi-ardea o patimă de suflet şi de carne, care-o făcuse să sufere atîta, şi pentru care găsea mai multe scuze soţului decît copilei ei.

Pe cînd el, Montessuy, recunoştea în ea pe fata lui şi o iubea. Ca toate animalele de pradă, avea şi el momente de-ncîntătoare veselie. Deşi trăia mult în afară, se aranja ca să prînzească aproape-n fiecare zi cu ea şi uneori s-o ia şi la plimbare. Se pricepea la bibelouri şi la nimicuri femeieşti. Vedea şi îndrepta dintr-o ochire dezastrul pe care gustul trist şi ţipător al doamnei Montessuy îl aşezase în ţinuta fetei. O învăţa şi-o modela pe fata lui. Brutal şi totuşi negrăit de dulce, o atrăgea şi-o încînta. Instinctul poftei lui de cuceriri se simţeau îmboldite lîngă dînsa. În marea lui dorinţă de-a cîştiga orice, îşi cîştiga şi fiica, răpind-o mamei ei. Fata îl admira, îl adora.

Prin visăria ei îi apărea în adînc de trecut drept singura lumină din copilărie. Şi avea şi acum încredinţarea că nu e om pe lume fermecător ca tatăl ei.

Păşise-n viaţă fără speranţa de-a găsi în altă parte atîta bogăţie naturală, atît belşug de forţe mintale şi active. Descurajarea asta n-o părăsise nici cînd se măritase şi poate şi-n alegerea mai tainică, mai liberă, de mai tîrziu.

Pe soţ nici nu şi-l alesese. Era neştiutoare : o măritase tatăl ei, rămas de curînd văduv şi care, îngrijorat şi încurcat de sarcina gingaşă pe care o reprezenta o fată, în mijlocul unei vieţi aventuroase, zbuciumate, voise, după obiceiul lui, să facă treaba repede şi bine. Luase în considerare foloasele exterioare, convenienţele, apreciase şi cei optzeci de ani bătuţi pe muche de noblețe împărătească, pe care contele Martin îi aducea pe lîngă moştenirea unei familii glorioase, care dăduse mulţi miniştri Guvernului din Iulie şi-apoi Imperiului liberal. C-ar fi putut-o mărita din dragoste, nu se gîndise nici o clipă.

Îl măgulea ideea că fata va găsi, căsătorindu-se, tot fastul la care credea el că aspiră, plăcerea de-a fi cineva şi-a se arăta în lume, orgoliul vulgar, puterea banului, singurul lucru de preţ în viaţă după el ; iar, pe de altă parte, avînd o tulbure idee de fericirea unei femei cinstite în mijlocul unei astfel de lumi, însă perfect încredinţat că fata lui va rămînea

cinstită. Era o-ncredințare ce rămăsese neclintită-n el, o-ncredințare instinctivă.

Gîndindu-se la-ncredințarea asta absurdă și banală, care se potrivea atîta de puțin și cu experiența și cu părerile lui Montessuy despre femei, zîmbi c-o tristă ironie. Și parcă tocmai pentru asta îl admira mai mult pe tatăl ei, prea înțelept spre a admite o dureroasă înțelepciune.

La urma urmei, n-o măritase chiar așa de rău, ținînd seama ce-nseamnă căsătoria pentru acei ce huzuresc. Nu era soțul ei mai rău ca altul. Ba, devenise foarte suportabil. Din toate pe cîte le citea-n cenușă, în palida lumină a lămpilor, din ghemurile ei de amintiri, cele legate de viața lor intimă îi apăreau cele mai șterse. Mai regăsea doar cîteva frînturi, de-o crudă limpezime, vreo cîteva icoane absurde și o impresie nedefinită de care-i era scîrbă. Fusese-o vreme ce nu durase mult și nu lăsase-n urma ei nimic. Se perindaseră de-atuncea șase ani și nici măcar nu-și amintea cum se descătușase, atît de iute și ușoară fusese biruința cu-acest soț rece, manierat, bolnăvicios și egoist, cu-acest om sec, acrit în speculații și politică, laborios, ambițios și mediocru. Dacă iubise vreo femeie fusese doar din vanitate; pe-a lui nici n-o iubise. Despărțirea fusese sin-

ceră, întreagă. De-atunci, ca doi străini, își purtau mutual recunoștință pentru tacita lor eliberare. Și poate-ar fi avut prietenie pentru el, de nu și-ar fi dat seama cît de viclean, de-ascuns și de dibaci e-atunci cînd vrea să-i stoarcă semnătura, de cîte ori avea nevoie de bani pentru diverse speculații, pe care le făcea mai mult din vanitate decît din lăcomie. Pe scurt, omul acesta cu care lua masa, vorbea în fiecare zi, cu care locuia, călătorea, nu însemna nimica pentru ea și nu-i spunea nimic.

Cu fața-n mînă, ghemuită, în fața focului ce se stinsese, ca o ființă curioasă care consultă o sibilă, în vreme ce-și amintea de anii singuratici, îi răsări deodată înainte chipul marchizului de Ré. Îl năluci cu-atîta limpezime și precizie, de nu-i venea a crede. Adus în casă de către tatăl ei, care i-l lăudase, marchizul i se înfățișase nalt și frumos în strălucirea celor treizeci de ani ai lui de cuceriri intime și de isprăvi mondene. Alaiul aventurilor galante pășea în urmă-i. Cucerise trei generații de femei, lăsîndu-le la toate în inimi amintiri nesterse. Farmecu-i bărbătesc, eleganța lui sobră, obișnuința de a plăcea îi prelungeau o tinerețe dincolo de obișnuitele hotare. Pe tînăra doamnă Martin o distinsese în chip deosebit. Omagiile acestui fin cunoscător bine-nțeles c-o

măgulire. Şi-acum îşi amintea de ele cu plăcere. Se pricepea grozav să-nvîrte vorbele. O amuza nespus şi-i dase a-nţelege asta ; iar el, dus de eroica-i uşurătate, din acea clipă îşi făgăduise să-ncheie viaţa-i fericită în chip demn prin cucerirea acestei tinere, pe care-o preţuia mai mult ca pe oricine şi care îl privea cu simpatie. Utilizase pentru acest asediu toate meşteşugitele-i metode. Dar îi scăpase cu uşurinţă printre degete.

După doi, ani cedase lui Robert Le Ménil, care-o dorise cu ardoare, din toată inima lui simplă şi cu toată căldura tinereţii. „M-am dăruit lui, îşi spunea, pentru că mă iubea." Şi chiar era adevărat. Dar tot atît de-adevărat era că se lăsase dusă de-un instinct orb şi de nestăpînit, că ascultase de forţele necunoscute ale fiinţei ei. Dar pentru asta nu era răspunzătoare. Şi ea şi conştiinţa ei ştiau atîta, că avuseseră credinţă, şi consimţiseră, doriseră un sentiment adevărat. I se dăduse îndată ce înţelesese că o iubea pînă la suferinţă. I se dăduse repede şi simplu. El îşi închipuise că din uşurătate. Dar se-nşela. În faţa ireparabilului, fusese tare abătută şi ruşinată, într-un fel, că are dintr-o dată ceva de tăinuit. Şi tot ce se şoptise în faţa ei despre femeile ce-aveau amanţi îi zbîrnîise în urechile arzînd ca focul.

Mîndră și delicată, însă, cu un bun-simț dus pînă la perfecțiune, se străduise să-i ascundă darul pe care i-l făcuse și să nu-i spuie nimic care să-l angajeze dincolo de cele ce simțea. El nici măcar nu bănuise aceste mustrări de conștiință ale ei, ce nu ținuseră de altfel decît cîteva zile, lăsînd în urmă-le o liniște desăvîrșită. Acum, după trei ani, găsea purtarea ei nevinovată și firească. Și cum nu supărase absolut pe nimeni, n-avea de loc regrete. Se simțea mulțumită. Această legătură era poate cea mai cuminte treabă din existența ei. Iubea, era iubită. Desigur, nu simțise beția mult visată. Însă, o simte cineva vreodată ? Era prietena unui băiat de treabă, foarte plăcut femeilor, poftit de toată lumea, trecînd drept mofturos și cam fudul și care-i arăta o dragoste adevărată. Plăcerea ce i-o dăruia și bucuria de-a se face frumoasă pentru el o-nlănțuia de-acest prieten. Îi făcea viața, de nu o veșnică-ncîntare, dar cel puțin ușor de suportat și cîteodată chiar plăcută.

Însă ce nu ghicise în singurătatea-i, deși o înștiințaseră tristețile-i fără motiv și vagile-i neliniști, era natura ei intimă, temperamentul, vocația-i adevărată, pe care și-o descoperise datorită lui. Cunoscîndu-l pe el, se cunoscuse și pe ea. Fusese o uimire fericită.

Apropierea dintre ei n-avea nimic de-a face cu mintea ori cu sufletul. Avea o simplă și naturală pornire pentru el, ce nu se tocea iute. Și chiar în clipa aceea se bucura c-avea a doua zi să-l vadă în micul lor apartament din strada Spontini, unde se întîlneau de trei ani încheiați. Iată de ce, c-un clătinat cam brusc din cap și-o înălțare din umeri mai brutală decît se cuvenea de la o doamnă atît de gingașă, își spuse-n sinea ei : „Nu pot trăi fără iubire. Asta-i !“

II

Cînd părăsiră micul mezanin din strada Spontini, se şi-nnoptase. Robert Le Ménil făcu un semn cupeului care trecea agale şi-nvăluind şi cal şi om într-o privire îngrijată, sui împreună cu Tereza. Stăteau lipiţi unul de altul, pe cînd trăsura îi purta printre nedesluşite umbre, din vreme-n vreme fulgerate de lumini, prin acel tîrg fantomă, cu inima plină de simţiri dulci ce se stingeau întocmai ca licăririle ce se topeau în abureala geamurilor. Toate, în afară de ei, li se păreau învăluite şi fugare, iar în inimi purtau un dulce gol. Astfel, trăsura ajunse pînă aproape de Pont-Neuf, pe cheiul Augustinilor.

Acolo coborîră. Gerul uscat înviora posomorala lui ianuar. Tereza înghiţea cu lăcomie, sub voaleta ei, suflările de vînt, care veneau de peste apă şi spulberau la suprafaţa pămîntului bătătorit un colb înecăcios şi alb ca sarea. Se simţea bucuroasă să colinde prin locuri neştiute. Îi plăcea să contemple peisajul pietros învăluit în slaba şi-adînca lumină a văzduhului ; să meargă cu pas iute, băieţesc,

de-a lungul cheiului, unde copacii își etalau dantela neagră a crengilor pe zarea înroșită de nourii de fum ai tîrgului ; și să privească, aplecată peste parapet, îngustul braț al Senei, rostogolindu-și valurile-i tragice ; să guste din tristețea rîului fără maluri, fără de fagi, fără de sălcii în acel loc. Și iată că-n adîncul cerului și cele dintîi stele tresăriră.

— Ai zice că le stinge vîntul, murmură Tereza.

Și el se minunase cît de mărunt și des clipeau. Dar nu credea să fie semn de ploaie, așa cum spun țăranii. El observase că cele mai adeseori clipirea stelelor vestea vreme frumoasă.

Cînd se apropiară de Pont-Neuf, dădură, în dreapta lor, de niște magherniță cu vechituri, slab luminate de lămpi care-afumau. Ea se grăbi spre ele, scormonind cu ochii în praful și rugina galantarelor. Instinctu-i de căutătoare o dată atîțat, coti și, după colț, avu îndrăzneala să se aventureze pînă la o baracă cu streașină în loc de-acoperiș. de sub grinzile căreia spînzurau zdrențe de vreme înnegrite. În dosul sticlelor murdare, o lumînare împrăștia palida-i pîlpîire peste tot soiul de castroane, vase de porțelan, un clarinet și o cunună de mireasă.

El nu înțelegea cum poate s-o distreze asta.

— Ai să te umpli de insecte. Nu înțeleg ce te interesează ?

— Toate. Mă poartă gîndul la mireasa sărmană, a cărei cununiță doarme aici, sub globul cel de sticlă. Masa de nuntă a avut loc la Porte Maillot, desigur. Și în cortegiu a figurat și-un guard republican. E nelipsit de la mai toate nunțile ce au loc sîmbetele, la Pădure. Cum, nu te simți de loc înduioșat, dragă prietene, de toată omenirea asta, măruntă, necăjită. care la rîndu-i își cîștigă un loc în pagina măreață a Istoriei ?

Cotrobăind în grămada ceștilor cu flori, desperecheate, știrbe, descoperi un cuțitaș cu plăsele de sidef închipuind o doamnă lungă, plată, avînd o coafură *à la* Maintenon. Dădu pe el doi bani. Și cum avea o furculiță — perechea lui — acasă, era grozav de încîntată. Robert mărturisi că nu se pricepea de loc la bibelouri. Mătușa lui, de Lannoix, însă, era cunoscătoare. Toți anticarii din Caen nu pomeneau decît de ea. Restaurase și-și mobilase castelul în pur stil. Era bătrîna casă de la țară a lui Jean Le Ménil, fostul consilier în parlamentul din Rouen, prin 1779. Casă ce existase înaintea lui, fiind menționată într-un hrisov de prin 1690, sub numele de casele de sticlă. Într-una din odăile de la parter, se mai păstrase pînă deunăzi, în fundul unor dulăpioare

albe, zestrea de cărți rămasă de la acest Jean Le Ménil. Mătușa de Lannoix, spunea el, dorind să puie rînduială prin hîrțoage, descoperise că nu-s decît cărți deocheate, cu ilustrații scandaloase. Bine-nțeles că le dase foc.

— Așa de proastă e mătușa ta? zise Tereza.

De multă vreme poveștile acestea despre mătușa de Lannoix o scoteau din sărite. Amicul ei avea-n provincie pe tatăl și pe mama sa. surori, mătuși, tot felul de rudenii, pe care nu le cunoștea și care-o enervau. El povestea cu admirație de ele. Iar ea întotdeauna se indispunea. Faptul că se ducea atît de des să-și vadă rudele, o plictisea, cu-atît mai mult cu cît se întorcea de-acolo, pe cît i se părea, c-un iz de mucegai, de idei strîmte, de simțăminte care o răneau. Iar el, din parte-i, se minuna în chip naiv și suferea din cauza antipatiei ei.

Nu-i răspunse nimic. Dar, cum treceau prin fața unei cîrciumi, cu geamurile luminate ca de pară printre gratii, își aminti deodată de Choulette, care trecea drept un bețiv, și-o întrebă morocănos dacă-l mai vede pe acest poet, care venea să-i facă vizită în macferlan, cu fular roșu tras peste urechi.

Ea se simți contrariată că-l auzea vorbind ca pe Larivière. Și nu voi să-i spuie că nu l-a mai văzut de loc din toamnă, c-o ne-

glija cu nepăsarea celui ocupat, capricios și care nu-i nici om de lume.

— Îmi place că e plin de haz, de fantezie și are-un caracter original.

Și cum el o ținea de rău pentru-un capriciu atîta de ciudat, ea îi răspunse cu aprindere :

— N-am numai unul, am mai multe. Nădăjduiesc că nu le dezaprobi pe toate.

El n-o dezaproba. Se temea numai pentru dînsa, să nu se compromită primind pe-acest boem, în vîrstă de cincizeci de ani, cu totul nelalocul său în casa unor oameni cumsecade.

— Cum ? Nelalocul său în casa unor oameni cumsecade ? Choulette ? Nu știi se vede că-n fiecare an o lună e musafirul marchizei de Rieu ? Da, da, marchiza de Rieu, catolica și regalista, șuana cea bătrînă, cum își spune ea singură. Dar cum Choulette văd că te persecută, să-ți spun isprava lui cea de pe urmă. Ți-o vînd întocmai cum am cumpărat-o de la Vence. Abia acum, în strada asta, cu geamuri pline de cămăși și flori, o înțeleg așa cum trebuie.

Ascultă : astă-iarnă, pe-o seară cînd ploua, la licoristul de pe-o stradă, al cărei nume l-am uitat, dar care trebuie să fie la fel de păcătoasă cu asta-n care ne aflăm, Choulette a întîlnit o biată fată, de care nici băieții de prăvălie ai licoristului nu s-ar fi agățat,

și care i-a fost dragă tocmai pentru ticăloșia ei. Maria-i spune. Însă nici numele nu-i aparține. E cel de pe tăblița prinsă-n cuie pe ușa cămăruței mobilate, pe care a închiriat-o și care se găsește hăt, tocmai sus, în capul scărilor. Choulette a fost adînc mișcat de-atîta sărăcie și amar. Îi spuse surioară. Îi sărută și mîinile. De-atuncea n-o mai părăsește. O duce cu fișiu pe cap la cafenelele din cartierul latin, unde studenții cei bogați vin cu reviste, să citească. Îi spune numai vorbe bune. Plînge el ; plînge și ea. Apoi, se pun pe băutură ; și, după ce s-au îmbătat, prind să se bată. El o iubește. Îi spune preacurata, crucea, izbăvirea lui. Era desculță. I-a cumpărat un ghem de lînă groasă, andrele, să-și împletească ciorapi. Îi bate singur enorme ținte la pantofi. O pune să învețe versuri ușor de-nțeles. Și se ferește ca de foc să-i strice frumusețea morală, scoțînd-o din rușinea în care se găsește și-n care se complace cu o totală simplitate și-o negrăită nepăsare.

Le Ménil ridică din umeri.

— Choulette e un smintit ; cît despre domnul Paul Vence, frumoase lucruri îți mai spune, n-am ce zice ! Nu c-aș fi puritan, dar unele perversiuni îmi fac de-a dreptul silă.

Acum rătăceau la voia întîmplării. Ea deveni deodată gînditoare.

— Da, știu, morala, datoria !... Hm, datoria... naiba mai știe pe unde se ascunde. Trei

sferturi cel puțin din timp habar nu am unde se află datoria asta. E ca și cu ariciul lui *miss*, de la Joinville : îl căutam o seară-ntreagă pe sub mobile și cînd, în fine, îl găseam, plecam cu toții la culcare.

Și el credea că-i adevăr în cele spuse, ba chiar mai mult decît și-ar fi închipuit. Cînd era singur, se gîndea deseori la asta.

— E-așa de-adevărat, încît de multe ori îmi pare rău c-am părăsit armata. Știu ce-ai să-mi spui. Devii automat. E drept, dar cel puțin știi cu precizie ce drum ai de parcurs și asta-i mult în viață. Uite la unchiul meu, la generalul de La Briche, găsesc că a avut o viață frumoasă, glorioasă și destul de plăcută. Acum însă, cînd țara-ntreagă se varsă în armată, nu mai există ofițeri și nici soldați. Asta îmi amintește de gări, duminica, cînd împiegații împing în tren pe călătorii aiuriți. Unchiul meu de La Briche cunoștea personal pe fiecare din ofițerii lui și pe orice soldat. Și-acum mai are toate numele pe un tablou enorm, ce stă în sufragerie. Din cînd în cînd, le mai citește, de plăcere. Pe cînd în vremea noastră, cum vrei să mai cunoască ofițerul pe fiecare din ostașii săi ?

Ea însă nu-l mai asculta. Privea negustorița de cartofi prăjiți, din colțul uliței Galande, cum sta cu fața luminată de para jarului aprins, în bezna umbrelor adînci, la adă-

postul cadrului de sticlă. Vîra într-una spumătoarea în vasul cu untură-ncinsă, scoţînd mereu la rumeni covrigei şi-i îndesa într-un cornet făcut dintr-o hîrtie galbenă, pe care străluceau fire-aurii de paie, în timp ce-o fată roşcovană îi întindea pe palma-i roşie moneda de doi bani.

Cînd fata îşi luă cornetul şi se duse, Tereza, pofticioasă, băgă de seamă că i-i foame şi vru numaidecît să guste din covrigeii de cartofi prăjiţi.

El mai întîi se-mpotrivi.

— Nu poţi să ştii cu ce-s făcuţi.

Dar pînă la sfîrşit n-avu încotro : ceru negustoriţei o pungă de doi bani, avînd grijă să li se puie cartofilor şi sare.

Şi-n vreme ce Tereza, cu voaleta ridicată pînă la nas, muşca din covrigeii rumeni, el o trăgea spre uliţe deşarte, departe de lumina felinarelor. Astfel că se treziră iar pe chei, avînd în faţă, de cealaltă parte a rîului îngust, muntele întunecat al catedralei. Din nalturi de pridvor, pe creasta-i de dantelă spînzurată, luna zvîrlea argint pe văile adînci ale acoperişului.

— Ia uite, Notre-Dame ! murmură ea. Greoaie ca un elefant şi fină ca o libelulă. Luna se caţără pe ea, ca o maimuţă, uitîndu-se la ea răutăcios. Nu seamănă de loc cu luna de la ţară, de la Joinville. Acolo, la Joinville, am

drumul meu, un drum întins, cu luna la un capăt. Nu e la postul ei în fiecare seară, dar se întoarce cu credință, roșie, plină, prietenoasă. E o vecină de la țară, cucoană din împrejurimi. Îi ies cu multă gravitate înainte, din politețe și prietenie ; pe cînd cu luna din Paris, mai bine să nu ai de-a face. Tovărășia ei te compromite. Ehei ! ce multe trebuie să fi văzut, de-atît amar de vreme de cînd se tîrăște pe acoperișuri !

Robert schiță un zîmbet dulce :

— Vai, potecuța ta, pe care te plimbai acolo, singurică, și care-ți era dragă, îmi spuneai, că are cerul la un capăt, nici prea înalt, nici prea departe, îl văd, de parc-aș fi acolo !

Acolo, la castelul de la Joinville, ca oaspete de vînătoare al lui Montessuy, văzuse pentru prima oară pe Tereza, iubind-o de la început, dorind-o. Acolo, în marginea pădurii, într-o seară, mărturisise c-o iubește și ea îl ascultase mută, cu ochi pierduți și gură dureroasă.

La amintirea acelei potecuțe pe care se plimba, în nopțile de toamnă, singură, Tereza, el se simți deodată mișcat, înduioșat, trăind pentru o clipă-n amintire acele minunate ceasuri ale dorințelor dintîi și-ale speranțelor înfrigurate. Îi căută mîna-n manșon, apucînd și strîngînd ușurel, în blană, încheietura-i delicată.

O fetiță care trecea cu violete prinse pe-o leasă din cetină de brad, văzînd că-s doi îndrăgostiți, se-apropie să-i îmbie cu flori. Robert luă un bucheţel de violete de doi bani şi i-l dădu Terezei.

Ea se gîndea, înaintînd spre catedrală : „E o dihanie uriașă. Dihanie de-apocalips..."

La celălalt capăt de pod, o altă florăreasă, zbîrcită şi bărboasă, încărunţită de pulberi şi de ani, îi urmări cu coşu-i plin de nu-mă-uita şi trandafiri de Nisa. Tereza, căutînd să-şi vîre în corsaj buchetul mic de violete pe care îl ţinea în mînă, răspunse vesel la îmbierile bătrînei :

— Nu, mulţumesc, am tot ce-mi trebuie.

— Ehei, eşti tînără, ce-ţi pasă ! îi strigă, drăcos, baba, pe cînd se depărta.

Tereza pricepu numaidecît ce-a vrut să-i spună, şi-un zîmbet jucăuş îi rătăci pe buze şi-n priviri. Treceau acum prin umbra parvisului, pe dinaintea firidelor în care se înşirau chipuri de piatră, cu sceptre şi cununi.

— Hai să intrăm, îi zise ea.

El n-avea chef. Simţea nedesluşit o ne-ndemînă, o teamă chiar să se arate cu ea într-o biserică. O încredinţă că e închis. Credea ce spune şi-o dorea. Ea însă, apăsînd pe clanţă, se strecură în pridvorul uriaş, plin de

coloane, care urcau ca niște arbori neînsufleţiţi spre beznele înalte. În fund, departe, luminări păşeau pe dinaintea popilor-stafii, în vreme ce orgele scoteau cele din urmă gemete pîn-a nu amuţi. Şi în tăcerea bruscă care se lăsase, Tereza se înfioră deodată ca de frig. Rosti :

— Tristeţea bisericilor, noaptea, mă tulbură ; simt măreţia neantului în neclintirea ei.

El îi răspunse :

— În ceva, totuşi, trebuie să credem. Căci, de n-ar fi un Dumnezeu şi sufletul n-ar fi nemuritor, ar fi prea trist pe lume.

Rămase-o vreme nemişcată, sub draperiile de umbră ce spînzurau din bolţi. Spuse-n sfîrşit :

— Dragă prietene, n-avem ce face c-o viaţă-aşa de scurtă şi mai rîvneşti la una veşnică !

Pe cînd se întorceau spre casă, în cupeu, el spuse vesel că petrecuse-o minunată zi. Şi mulţumit de el, de ea, o sărută. Ea însă nu se molipsea de veselia lui. Aşa se întîmpla mai totdeauna. Cele din urmă clipe ale întîlnirii lor erau înveninate de teama ei că el nu va găsi cuvîntul cel mai potrivit la despărţire. De obicei o părăsea aşa, deodată, de parcă cele ce se petrecuseră n-ar fi lăsat în el nici un ecou.

De fiecare dată cînd se despărțeau, avea un sentiment nedesluşit al unei mici rupturi. Şi asta o făcea să sufere de mai nainte şi să s-arate cam nervoasă.

La Cours-la-Reine, sub arbori, el îi luă mînuța şi-o sărută cu gingăşie de mai multe ori.

— Spune, Terezo, nu-i aşa că-i rar să se iubească cineva ca noi ?

— Rar, nu ştiu ; dar sînt încredințată că mă iubeşti.

— Şi tu ?

— Şi eu.

— Şi ai să mă iubeşti întotdeauna ?

— Asta cine-ar putea s-o ştie ?

Şi, observînd că chipul lui se-ntunecă :

— Ai fi mai liniştit cu o femeie care ți-ar spune c-o să-ți rămînă credincioasă toată viața ?

El rămînea tot îngrijat şi tare abătut. Atunci ei îi fu milă şi-l linişti de tot :

— Ştii foarte bine, dragul meu, că nu sînt uşuratică. Nu-mi irosesc zadarnic grațiile, ca principesa Seniavine.

Se despărțiră sub copaci, la Cours-la-Reine, aproape-n capătul aleei. El îşi păstră cupeul, să-l ducă pe Royală : cina la cerc ; pe urmă se ducea la teatru. N-avea o clipă de pierdut.

Tereza o porni pe jos spre casă. Cînd se ivi în fața ei Trocaderoul, sclipind din diadema-i de mărgăritare ce aruncau în aer mii de focuri, îi aminti deodată de baba de la Petit-Pont. Și vorbele ce i le aruncase-n vîntul negru : „Ehei, ești tînără, ce-ți pasă !“ nu-i mai sunau în minte deșucheate și-n batjocură, ci pline de fiori și de tristețe. „Ehei, ești tînără, ce-ți pasă !“ Da, era tînără, iubită și se plictisea.

III

Coşul de flori din mijlocul mesei cuprindea un masiv de flori în cercu-i larg de bronz aurit, pe care vulturi cu aripi desfăcute se împleteau cu stele şi albine, sub torţele grele închipuind cornuri de abundenţă. De-o parte şi de alta, Victorii înaripate susţineau crengile înflăcărate ale candelabrelor. Coşul acesta de flori în stil *empire* era un dar al lui Napoleon, făcut prin 1812 contelui Martin de l'Aisne, bunicul actualului conte Martin-Bellème. Martin de l'Aisne, deputat în Corpul legislativ al anului 1809, fusese în anul următor numit membru în comisia de finanţe ale cărei lucrări necurmate şi secrete conveneau de minune spiritului său laborios şi în acelaşi timp timid. Liberal prin origine şi porniri, plăcuse totuşi împăratului, care apreciase şi hărnicia-i şi cinstea-i exemplară, care nu stingherea pe nimeni. Doi ani plouase cu favoruri peste el. Dar, în 1813, se-alăturase majorităţii moderate, ce aprobase raportul domnului Lainé, prin care, dîndu-se imperiului lecţii tîrzii, se punea frîu puterii şi în acelaşi

timp efectelor dezastruoase. Iar la 1 ianuar 1814, întovărășise pe colegii lui la Tuileries, unde împăratul le făcuse o primire groaznică, lovind în ei fără cruțare. Întunecat și violent, stăpînit de mînia puterii lui prezente și a căderii lui apropiate, îi zdrobise sub furia și sub disprețul lui.

Umbla de colo-colo printre șirurile celor încremeniți, cînd, dintr-o dată, înhățînd la întîmplare pe contele Martin de umeri, prinse a-l scutura și-a-l tîrîi, strigînd : „Ce credeți că-i un tron ? Patru bucăți de lemn înfășurate-n catifea ? Un tron este un om, și acest om sînt eu ! Aha ! Ați vrut să mă-mproșcați cu tină. Acuma v-ați găsit să mă mustrați, cînd două sute de mii de cazaci stau gata să ne calce frontiera ? Lainé al vostru e-un om rău. Rufa murdară se spală în familie.“ Și-n timp ce furia-i se revărsa, cînd trivială, cînd sublimă, sucea și răsucea în mînă gulerul brodat al deputatului de l'Aisne. „Poporul mă cunoaște. Pe voi nu ! Eu sînt alesul națiunii. Pe cînd voi ce sînteți ? Niște obscuri aleși ai regiunii !“ Și le prezise soarta girondinilor. Zornăia dînd din pinteni și glasul lui tuna, că bietul contele Martin rămase tremurînd și bîlbîind pentru tot restul vieții. Și-așa, înfricoșat, din ascunzișul casei lui de la Laon, a chemat pe Burboni, după înfrîngerea împăratului. Zadarnic cele două restaurații, guvernămîntul din iulie și-al

doilea imperiu i-au tot împodobit de cruci și de cordoane pieptu-i la fel de apăsat. Urcat la cele mai înalte funcții, copleșit de onoruri de către trei regi și-un împărat, rămăsese pentru tot restul vieții cu mîna Corsicanului pe umăr. A murit senator sub Napoleon al III-lea, lăsînd un fiu zgîlțîit de-un tremur ereditar.

Fiul acesta luase pe domnișoara Bellème, fata primului președinte al Curții din Bourges și, o dată cu ea, gloriile politice ale unei familii care dăduse trei miniștri monarhiei temperate. Bellèmii, făcînd parte din noblețea de robă sub Ludovic al XV-lea, dăduseră la iveală originea iacobină a Martinilor. Cel de-al doilea conte Martin făcuse parte din toate adunările pînă la moartea lui, care se săvîrșise prin 1881. Charles Martin-Bellème, fiul său, își luase fără greutate locul la Cameră. Căsătorindu-se cu domnișoara Tereza Montessuy, a cărei zestre venea în sprijinul situației politice, se numărase printre cei patru sau cinci burghezi titrați și cu avere care, alăturați democrației și Republicii, fuseseră primiți cu fără prea multă rea-voință de către republicanii de carieră, pe care aristocrația numelui îi măgulea, iar mediocritatea spiritului îi liniștea.

În sufrageria, în care, pe deasupra ușilor, se-ntrezărea, pe ici, pe colo, înecat în umbră, părul pătat al cîinilor de Oudry, în fața

coșului de flori semănat cu stele și albine de aur, între cele două Victorii purtînd lumini, contele Martin-Bellème făcea onorurile mesei cu amabilitatea-i puțintel cam ștearsă, cu politețea-i tristă, de curînd desemnată să reprezinte la Élysée, pe lîngă marea curte a Nordului, Franța izolată și reculeasă. El adresa din vreme-n vreme cuvinte searbăde în dreapta lui, către doamna Garain, soția fostului ministru de justiție ; și-n stînga, principesei Seniavine, plină de diamante și plictisindu-se de moarte. În fața lui, de cealaltă parte a coșului de flori, contesa Martin, avînd de-o parte pe generalul Larivière și de cealaltă pe domnul Schmoll, de la Academia de Inscripții, își mîngîia cu suflul evantaiului umerii goi și delicați. În cele două semicercuri din prelungirea mesei, se vedea domnul Montessuy, voinic, cu ochi albaștri și fața colorată, o verișoară tînără, doamna Bellème de Saint-Nom, ce se-ncurca în brațele ei lungi și slabe, pictorul Duvicquet, domnul Daniel Salomon, Paul Vence, deputatul Garain, domnul Bellème de Saint-Nom, un senator necunoscut, și Dechartre, care venea pentru întîia oară în casă. Conversația, mai întîi firavă și săracă, spori, prelungindu-se într-un murmur nedeslușit, deasupra căruia se alese glasul lui Garain :

— Orice idee falsă e primejdioasă. Toți cred că visătorii nu fac vreun rău, dar se în-

şală : fac mult rău. Şi cele mai inofensive utopii în aparenţă au, cred, înrîuriri vătămătoare. Tind să inspire dezgustul de realitate.

— Poate că nici realitatea asta nu-i chiar aşa faimoasă, zise Paul Vence.

Fostul ministru de justiţie încredinţă pe toată lumea că era omul oricărei transformări şi ameliorări ; şi, trecînd sub tăcere faptul că el ceruse, sub imperiu, suprimarea armatei permanente şi, în 1880, despărţirea Bisericii de Stat, declară că, fidel programului, rămînea slujitorul devotat al democraţiei. Deviza lui, după cîte spunea, era : Ordine şi Progres. Şi părea încredinţat că el descoperise asta.

Montessuy i-o trînti verde-n faţă :

— Haide, fii sincer, domnule Garain. Mărturiseşte că nu-i nici o reformă de făcut, cel mult să schimbi culoarea mărcilor poştale. Bune sau rele, toate-s aşa cum trebuie să fie. Da, adăugă el, toate-s aşa cum trebuie să fie. Atîta doar că-s în continuă schimbare. Cu începere din 1870, situaţia industrială şi cea financiară a ţării a trecut prin patru, ori cinci revoluţii, pe care economiştii nu numai că nu le-au prevăzut, dar nu le înţeleg nici pînă astăzi. În societate, ca şi în natură, toate prefacerile se săvîrşesc pe dinlăuntru.

În ce priveşte guvernarea, se mărginea la vederi clare şi apropiate. Şi cum era înfipt puternic în prezent şi nu se sinchisea de viitor,

socialiștii nu-l înspăimîntau de loc. Fără a se-ngriji de soarele ori capitalul se vor stinge-ntr-o zi, se bucura din plin de ele. După părerea lui, era mai bine să te lași în voia valurilor. Doar imbecilii se îndîrjesc contra curentului și doar nebunii cearcă s-apuce înainte.

În schimb, contele Martin, natură pesimistă, avea întunecate presimțiri. Vestea cu vorbe-acoperite diverse catastrofe.

Vorbele lui fricoase, trecînd prin tufele de flori, ajunseră la domnul Schmoll, care prinse-a se jelui și-a proroci : lămuri că popoarele creștine nu erau nicidecum în stare să lepede cu totul barbaria și dacă n-ar fi fost evreii, Europa ar fi și azi ca-n vremea cruciadelor, căzută în mizerie, în ignoranță și-n cruzime.

— Da, evul-mediu, zise el, nu s-a încheiat decît în manualele de istorie, care se dau școlarilor, să le sucească mintea. De fapt însă, barbarii au rămas tot barbari. Și Izraelul are misiunea să instruiască națiile. Tot Izraelul a adus în Europa, în timpul evului de mijloc, înțelepciunea Asiei. Socialismul vă inspiră groază. E tot un rău creștin, cum e și monarhismul. Iar anarhismul ? Nu recunoașteți în el boala de care-au suferit vechii Vaudois și Albigeois ? Evreii, care au instruit și-au șlefuit Europa, tot ei sînt singurii ce-o pot salva de plaga evanghelică ce-o devorează. Păcat însă că și-au trădat misiunea. Acum sînt mai creștini decît

creștinii. Și Dumnezeu îi pedepsește pentru asta. Îngăduie să fie exilați și jefuiți. Antisemitismul face azi peste tot progrese înspăimîntătoare. În Rusia, cei de-o religie cu mine sînt prigoniți ca fiarele. În Franța, funcțiunile civile și militare sînt interzise evreilor. Nu pot răzbi în cercul aristocrației. Nepotul meu, tînărul Isaac Coblentz, a fost silit s-abandoneze cariera diplomatică, deși trecuse în chip cu totul strălucit examenul de admitere. Soțiile multor colegi de-ai mei, cînd doamna Schmoll se duce să le vadă, îi vîră ca din întîmplare sub ochi ziare antisemite. Și faptul că ministrul Instrucțiunii Publice a refuzat să-mi dea crucea de comandor, pe care i-o cerusem, nu e de necrezut ? Ce nerecunoștință ! Ce aberație ! Antisemitismul înseamnă moartea, înțelegeți, moartea civilizației europene.

Omul acesta mărunțel era de un firesc ce întrecea toate artele lumii. Teribil și grotesc, încremenea întreaga masă prin nemaipomenita lui sinceritate. Doamna Martin, care se amuzase, i-o spuse ca un compliment :

— Dumneata cel puțin îți aperi coreligionarii, domnule Schmoll, îi zise ea. Nu faci ca o frumoasă evreică, o oarecare doamnă, care, văzîndu-se citată într-un ziar că ar primi la ea elita societății izraelitene, a început să strige peste tot c-a fost grozav de insultată.

— Sînt sigur, doamnă, că nu ştiţi ce minunată şi ce superioară este morala evreiască faţă de toate celelalte. Cunoaşteţi parabola cu cele trei inele ?

Dar întrebarea se pierdu în larma dialogurilor, în care se amestecau politica străină, expoziţiile de pictură, scandalurile mondene şi discursurile academice. Se discută de cel mai nou roman şi de apropiata premieră. Era o comedie. Napoleon avea şi el un rol în piesă, un mic rol episodic.

Discuţia rămase la Napoleon, adesea evocat în teatru şi proaspăt studiat în cărţi foarte citite, obiect de curiozitate, personaj la modă, şi nu eroul popular de altădată, soldatul semizeu al Patriei, ca-n zilele cînd Norvins, Béranger, Charlet şi cu Raffet îi făureau legenda, ci-un simplu personaj curios, tip amuzant în via lui intimitate, figură de un stil care plăcea artiştilor şi de un dinamism care-ncînta prostimea.

Garain, care-şi întemeiase situaţia politică pe ura lui contra imperiului, socotea în chip sincer că acest interes naţional pentru Napoleon nu putea fi decît un chef absurd. Nici nu vedea primejdie în asta şi nici nu-i era frică. Frica la el venea deodată şi izbucnea cumplită şi feroce. Pentru moment, era de-o liniște desăvîrşită, dovadă că n-amintea nici de reprezentaţii interzise, nici de cărţi puse la index şi nici de scriitori ce trebuiau vîrîţi la închisoare,

de nici un soi de înfrînare. Sever şi calm, vedea-n Napoleon doar pe acel *condottiere* al lui Taine care-i dăduse un picior în burtă lui Volney.

Dar fiecare ţinea să-l definească pe veritabilul Napoleon. Stăpînul casei, în faţa coşului de flori imperial, vorbi cuviincios de Bonaparte, ca organizator şi administrator, şi-l ridică în slavă ca preşedinte al Consiliului de Stat, în care calitate vorba lui aducea lumină în toate punctele obscure.

Garain dădu-n vileag că-n prea faimoasele şedinţe, sub pretext că vrea să prizeze tabac, Napoleon cerea de la consilieri tabacherele lor de aur împodobite cu miniaturi şi briliante, pe care nu le mai vedeau vreodată înapoi. Că pînă la sfîrşit, nici nu dădea consiliului decît hotărîri şterse. Cunoştea bine toate astea de la Mounier fiul.

Montessuy preţuia la Napoleon spiritul său de ordine.

— Îi plăcea treaba bine făcută, zise el. E-un gust care se pierde.

Pictorul Duvicquet, care avea idei de pictor, era tare-ncurcat. Nu regăsea pe masca mortuară adusă de la Sfînta Elena caracteristicile acelui chip frumos şi plin de energie, pe care busturile şi medaliile le-au consacrat. Oricine putea să se convingă, acum că bronzul acestei măşti, coborîtă din poduri, era peste tot

locul spînzurat, la micii negustori de mărunțișuri, alăturea de vulturii și sfincșii de lemn aurit. Și, credea el, o dată ce chipul lui Napoleon nu semăna a fi napoleonean, la fel și sufletul s-ar fi putut să nu aducă cu Napoleon. Era poate un suflet oarecare de burghez, cum spuneau unii și cum era înclinat și el să creadă. De altfel, el, Duvicquet, care putea cu drept cuvînt să spuie că imortalizase obrazurile veacului, știa că oamenii celebri sînt altfel decît ni i-am închipuit.

Domnul Daniel Salomon atrase atenția că masca de care vorbea Duvicquet, adică mulajul luat de pe chipul încremenit al împăratului și-adus în Europa de către doctorul Antommarchi, a fost turnat în bronz pentru întîia oară și tras în multe copii prin subscripție sub Ludovic-Filip, în 1833, și că de-atunci trezise surprindere și neîncredere. De mult se bănuia că acest italian, limbut și lacom, acest spițer de comedie, își bate joc de lume. Elevii doctorului Gall ale cărui teorii erau pe-atunci la mare trecere, considera această mască drept suspectă. Găsea că n-are bosa geniului, și fruntea, cercetată după metoda acestui mare maestru. nu prezenta, în conformație, nimic deosebit.

— Păi tocmai asta-i, zise prințesa Seniavine. Napoleon nu-i remarcabil decît prin faptul c-a dat lui Volney un picior în burtă și-a șterpelit atîtea prețioase tabachere bătute-n

pietre scumpe, cum ne-a convins domnul Garain mai înainte.

— Ba încă, și picioru-n burtă nu-i chiar așa de sigur, zise doamna Martin.

— Pînă la urmă ies toate la iveală, zise cu veselie principesa. Napoleon n-a dat măcar picioru-n burtă lui Volney și-avea cap de cretin.

Larivière crezu de datoria lui să se avînte la atac. Zvîrli-n arenă următoarea frază :

— Napoleon, campania sa din 1813 e foarte contestată.

Generalul n-avea decît o singură idee, să placă lui Garain , altă idee nu avea. Totuși, după un mic efort, tot izbuti să formuleze o judecată de ansamblu :

— Napoleon a săvîrșit greșeli ; și-n calitatea lui nu avea voie să le săvîrșească.

Și tăcu, înroșindu-se gotcă.

— Și dumneata, domnule Vence, îl întrebă doamna Martin, ce crezi despre Napoleon ?

— Doamnă, nu-mi plac de loc, „chefliii cu sabie" ; și cuceritorii mi-au părut totdeauna niște nebuni primejdioși. Totuși, și pe mine ca toată lumea, mă preocupă chipul împăratului. Și-l găsesc plin de caracter și plin de viață. Nu e poem, nu e roman de aventuri pentru a egala acel *Memorial*, altfel în chip ri-

dicol scris. Ce cred eu de Napoleon ? De vreți să știți, aflați că i-a fost hărăzită o soartă glorioasă și ni s-arată în toată strălucirea eroilor de epopee. Căci un erou nu poate fi decît uman. Și Bonaparte e uman.

— O ! O ! se auzi din toate părțile.

Dar Paul Vence continuă :

— Era și violent și ușuratic ; prin asta, deci, profund uman. Adică, vreau să spun, asemeni tuturor ; dorind cu o putere unică în felul ei tot ce dorește, tot ce consideră de preț un om obișnuit. Iluziile pe care le dădea poporului și le-a făcut și singur, în asta constă forța și slăbiciunea lui, în asta frumusețea. Credea în glorie. Credința-i despre viață și despre lume era cam ce credea și un grenadier de-al lui. A păstrat toată viața gravitatea copiilor ce se complac în jocul cu săbii și cu tobe și-acea naivitate trebuitoare unui bun ostaș. Punea preț sincer pe putere. A fost cel mai om dintre oameni, cel mai legat de carne dintre toți. Orice gîndire a lui era și faptă și-nfăptuirile lui toate au fost mari și comune. Căci asta face pe eroi, vulgara măreție. Și, deci, Napoleon e un erou desăvîrșit. Mintea-i nu s-a înălțat mai sus ca mîna-i, mîna-i micuță și frumoasă, cu care-a zdrobit lumea. Și nu i-a păsat niciodată de-un țel pe care nu-l putea atinge.

— Atunci, zise Garain, nu crezi c-a fost un geniu intelectual. Sînt de acord cu dumneata.

— Bine-nţeles, urmă Paul Vence, că avea geniul necesar pentru a se-nvîrti cu brio în circul militar şi cel civil al lumii. Dar n-avea geniul speculativ; asta e altă gîscă în ceea traistă, precum zicea Buffon. Avem tot ce-a scris el şi tot ce-a spus. În stilul său se oglindeşte mişcarea şi imaginea. Şi în atît amar de cugetări, nu se găseşte urmă de curiozitate filozofică, o clipă nu se sinchiseşte de necunoscut, nici o nelinişte în faţa tainei ce-nvăluie destinul. În insula Sfînta Elena, vorbind de Dumnezeu şi suflet, pare un biet şcolar de paisprezece ani. Zvîrlit în lume, sufletul său s-a regăsit în toate sufletele acestei lumi, îmbrăţişîndu-le pe toate dintr-o dată. Nimic din acest suflet nu s-a pierdut în infinit. Poet, a cunoscut doar poezia acţiunii. S-a mărginit să deie-n dar pămîntului tot visul lui puternic, plin de viaţă. În năzdrăvana, mişcătoarea lui naivitate, credea c-un om poate să fie mare şi acest gînd copilăresc n-a fost distrus nici de nenorociri şi nici de timp. Şi tinereţea, sau mai bine sublima lui adolescenţă a durat cît şi el, căci zilele vieţii lui nu se legaseră una de alta ca să formeze o maturitate conştientă. E minunata stare a oamenilor de acţiune. Se dăruiesc cu totul clipei pe care o trăiesc şi ge-

niul lor se-adună într-un singur punct. Se primenesc mereu și nu se prelungesc. Și ceasurile existenței lor nu sînt înlănțuite între ele de meditații grave și dezinteresate. Viața lor nu e o curgere, ci se succede într-o înșiruire de acte. De asemeni, n-au nici viață lăuntrică. Cusur ce se observă cu precădere la Napoleon, ce n-a trăit de loc lăuntric. De-aici și caracteru-i ușuratic, ce l-a făcut să-ndure mai lesne enorma greutate a tuturor greșelilor și a nenorocirii lui. Sufletul său, mereu tot altul, renăștea în fiecare dimineață. Avea ca nimeni altul darul de-a se distra. Și chiar din prima zi, văzînd răsărind soarele pe stînca-i funerară de la Sfînta Elena, a sărit jos din pat, fluierînd o romanță. Dovadă pacea unui suflet mai presus de destin și mai ales ușurătatea unui spirit ce se reface iute. Și asta pentru că trăia doar în afară.

Garain, căruia nu-i plăcea de loc felul acesta ingenios de a gîndi și-a perora, spuse, grăbind concluzia :

— Într-un cuvînt, avea ceva de monstru, zise el.

— Întîi de toate, că nu există monștri, răspunse Paul Vence. Și-apoi, acei ce trec drept monștri ne inspiră groază. Pe cînd Napoleon a fost iubit de un întreg popor. Într-asta consta forța lui, că ridica sub pași iubirea

tuturor. Soldaţii îşi dădeau cu drag viaţa pentru el.

Contesa Martin ar fi dorit să-şi spună părerea şi Dechartre. Dar el se apără c-un fel de spaimă.

— Cunoaşteţi parabola cu cele trei inele, sublimă inspiraţie a unui jidov portughez ? intră în vorbă Schmoll.

Garain, felicitîndu-l pe Paul Vence de strălucitu-i paradox, îşi exprima-n acelaşi timp regretul c-atîta spirit se irosea în dauna moralei şi justiţiei.

— Există un principiu, zise el ; să judeci omul după faptă.

— Şi pe femei ? sări prinţesa Seniavine, le judeci şi pe ele după fapte ? Şi cum poţi şti ce fac ?

Rumoarea vocilor se-amesteca cu clinchetul argintăriei. Un aer cald, îngreuiat de aburi scălda întreaga sală. Muiate, rozele îşi semănau petalele pe masa înfăşată alb. Iar gîndurile se-nălţau mai arzătoare.

Larivière îşi făcea visuri.

— Cînd or să-mi dea răvaş de drum, zise către vecina lui, am să mă duc să mă fixez la Tours. Şi-am să cultiv acolo flori.

Şi prinse a se lăuda că e un strașnic grădinar. Numele lui se şi dăduse unui trandafir. Şi era foarte măgulit.

Schmoll întrebă din nou pe comeseni dacă cunosc parabola cu cele trei inele.

În vreme ce prințesa îl tachina pe deputat :

— Cum, nu știi, domnule Garain, că poți să faci aceleași lucruri pentru motive diferite ?

La care Montessuy n-o contrazise :

— E adevărat ce spuneți, doamnă, că faptele nu dovedesc nimic. Și acest gînd îți sare-n ochi dacă te-apleci asupra unui episod din aventurile lui Don Juan, un episod pe care nu l-a cunoscut nici Mozart și nici Molière, și care este relevat de o legendă englezească, pe care-am cunoscut-o datorită prietenului meu James Lovell, de la Londra. Se spune-acolo că marele seducător și-a pierdut vremea doar cu trei femei. Una era burgheză și își iubea bărbatul ; alta, călugăriță, n-a consimțit să-și calce jurămîntul. A treia, care fusese multă vreme desfrînată și-acuma își pierduse frumusețea, era o biată slujnică într-o tavernă. Atîtea săvîrșise și-atîtea observa în jur, că dragostea nu-i mai spunea nimic. Aceste trei femei s-au comportat exact la fel pentru motive foarte diferite. O faptă-n sine nu dovedește nimic. Grămada faptelor în schimb, totalitatea, greutatea lor alcătuiesc valoarea unei ființe umane.

— Unele fapte de-ale noastre, zise doamna Martin, au aerul și chipul nostru : ne

sînt fiice. Iar altele nu seamănă de loc cu noi.

Și se sculă, luînd pe general de braț.

Prințesa zise, pe cînd trecea-n salon, la brațul lui Garain :

— E drept ce-a spus Tereza... că unele nu seamănă de loc cu noi : pui de țigani pe care i-am avut prin somn.

Degeaba nimfele de pe tapete zîmbeau prin strălucirea lor trecută, că musafirii nici nu le luau în seamă.

Doamna Martin, ajutată de verișoara ei, doamna Bellème de Saint Nom, servi cafeaua, în vreme ce complimenta pe Paul Vence de cele spuse-n vremea mesei.

— Te-am admirat cu cîtă îndrăzneală ai explicat figura lui Napoleon — lucru grozav de rar în cele ce se aud în jurul meu. E-adevărat c-am remarcat și eu ce bine seamănă copiii, vorbesc de cei frumoși, cînd se bosumflă, cu marele Napoleon la Waterloo. M-ai ajutat să înțeleg cele mai tainice motive ce stau la baza acestei potriviri.

Și, întorcîndu-se către Dechartre :

— Dar dumitale, ți-i drag Napoleon ?

— Doamnă, nu-mi place revoluția. Și Bonaparte e revoluția în cizme.

— Vai, domnule Dechartre, de ce n-ai spus în timpul mesei asta ? A, da, da, înțeleg : accepți să fii spiritual doar în culise...

Stăpînul casei pofti pe domni în fumoar. Paul Vence rămase singur cu cucoanele. Prințesa Seniavine îl întrebă dacă și-a isprăvit romanul și care era subiectul. Era un studiu, în care se silea să ajungă la un adevăr format dintr-o suită logică de lucruri verosimile care, înșiruite, duceau pînă la urmă la o evidență.

— Prin asta, zise el, romanul dobîndește o forță morală, de care, în marea ei deșertăciune, istoria n-a avut parte niciodată.

Ea vru să știe despre carte, dacă se adresa femeilor. **El îi răspunse negativ.**

— Faci rău, domnule Vence, că nu scrii pentru noi. E tot ce poate dărui femeilor un om superior.

Și cum el stăruia să afle cum de-a ajuns la judecata asta :

— E foarte simplu, zise ea : toate femeile inteligente iau numai imbecili.

— Care le plictisesc de moarte.

— Bine-nțeles ! Dar cei superiori i-ar plictisi mai tare. Ar și avea mai mulți sorți de izbîndă... Dar spune-mi subiectul cărții.

— Ții mult ?

— Eu nu țin la nimic.

— Ei, uite : e un studiu de moravuri populare, povestea unui tînăr lucrător cuminte, cumpătat, frumos ca o fetiță, c-un suflet feciorelnic, un suflet nepătruns. E lucrător cu

dalta, dibaci în meserie. Seara, lîngă măicuța lui, pe care o iubește, învață. Citește multe cărți. În mintea-i simplă, goală, ideile se-nfig ca niște gloanțe într-un zid. N-are cerințe. N-are nici pasiuni, nici vicii, care ne ancorează-n viață. E-un suflet singuratic și curat. Și fiindcă e-nzestrat cu-atîtea virtuți mari, începe-a fi orgolios. În jurul lui nu vede decît sărmani și ticăloși. Îi vede suferind. Ar vrea să se jertfească, deși nu e uman ; are o milă rece, care se cheamă altruism ; nu e uman pentru că nu e senzual.

— A ! ca să fii uman, trebuie să fii și senzual ?

— Desigur, doamnă. Mila e pentru mărunțaie ce este mîngîierea pentru piele. Nu e inteligent pînă-ntr-atîta ca să se îndoiască. E credincios. Crede tot ce-a citit. Și a citit că fericirea lumii se poate cîștiga numai dacă distrugi societatea. Setea de martiraj îl sfîșie. Și, într-o bună dimineață, îmbrățișîndu-și mama, pleacă ; se duce să pîndească pe deputatul socialist al arondismentului, îl vede, se aruncă asupra lui și îi înfige un priboi în burtă, strigînd : „Trăiască anarhia !“ E arestat, e măsurat și fotografiat, interogat ; pe urmă judecat și condamnat la moarte, ghilotinat. Iată romanul meu.

— Nu-i tocmai amuzant, zise prințesa. Dar nu-i din vina dumitale : așa sînt anarhiștii voștri, timizi și moderați, ca toți francezii. Pe cîtă vreme rușii, cînd săvîrșesc ceva, apoi sînt plini de îndrăzneli și fantezie.

Contesa Martin se-apropie de Paul Vence, ca să-l întrebe de nu știe cumva cine-i domnul cel blînd ce nu deschide gura, aruncă doar în jur priviri de cîine rătăcit. Îl invitase soțul ei. Ea nu știa nimic de el, nici cum îl cheamă.

Paul Vence știa atîta doar că-i senator, îl întîlnise într-o zi, întîmplător, la Luxemburg, în galeria care slujește de bibliotecă.

— Veneam să cercetez cupola, pe care Delacroix a zugrăvit, într-o pădure de mirt bătînd în albăstriu, pe înțelepții și eroii din antichitate. Avea același aer jalnic și păcătos ; se încălzea și mirosea a cîine plouat. Stătea de vorbă cu prieteni vechi și le spunea, frecîndu-și mîinile : „După părerea mea, dovada că republica e cea mai bună cîrmuire, e faptul că-n 1871 a fost în stare să împuște șaizeci de mii de răsculați, doar într-o săptămînă, fără să-și piardă popularitatea. După asemenea represiuni, oricare alt regim s-ar fi făcut nesuferit."

— Doamne, ce om ! Cît e de rău ! zise doamna Martin. Cînd mă gîndesc că m-apucase mila, văzîndu-l cît e de stîngaci și de sfios !

Doamna Garain, aproape aţipită, cu capul scăpătat în piept, visa, prin pacea sufletului ei de gospodină, la grădiniţa-i de legume de pe colina Loirei, unde veneau să-i dea bineţe orfelinii.

Între timp Joseph Schmoll şi generalul Larivière ieşeau din fumoar, cu ochii strălucind încă de vorbele fără perdea pe care le schimbaseră. Larivière se aşează între prinţesa Seniavine şi doamna Martin.

— Azi-dimineaţă, la Pădure, am întîlnit-o pe baroana Warburg ; era călare pe un cal superb. „Cum faci de ai întotdeauna aşa frumoşi cai, generale ?“ mi-a spus. „Doamnă, i-am răspuns eu, ca să ai cai frumoşi, e necesar să fii ori prea bogat, ori prea deştept.“

Era aşa de mulţumit de vorba asta, c-o repetă de două ori, făcînd cu ochiul.

Paul Vence s-apropie de doamna Martin :

— Ştiu cum îl cheamă pe senatorul nostru : îl cheamă Loyer, e vicepreşedinte al unui grup şi autor al unei cărţi de propagandă intitulată *Crima din 2 decembrie.*

Larivière urmă :

— Era o vreme mizerabilă. Mă adăpostesc în grabă sub ciupercă. Acolo, dau de Le Ménil. Eram grozav de prost dispus. Iar el rîdea în sinea lui de mine, vedeam eu bine. Dar ce-şi închipuie, că dacă-s general, mă-nnebu-

nesc după vîntoasă, grindină și zloată ? Găsesc că e absurd ! Mi-a spus apoi că nu-i displace vremea rea și că se duce săptămîna viitoare la vînat vulpi cu cîțiva buni prieteni.

Urmă o clipă de tăcere ; dar generalul i-o dădu înainte :

— În fine, îi urez petrecere plăcută, dar nu-l invidiez de loc. Găsesc că vînătoarea de vulpi nu-i chiar așa plăcută.

— Dar necesară, zise Montessuy.

Larivière dădu din umeri :

— Vulpea nu e primejdioasă decît pentru poiate, la vremea primăverii, cînd își hrănește puii.

— Vulpea, îl contrazise Montessuy, preferă rezervația, poiatelor. E un dibaci braconier, ce păgubește mai mult pe vînători decît pe fermieri. Cunosc destul de bine chestiunea.

Doamna Martin, distrată, nici n-auzea ce-i spune principesa.

„Nu m-a vestit măcar că pleacă !“ își spunea.

— La ce te gîndești, dragă ?

— La nimica.

IV

In chilioara sumbră și tăcută, stup încărcată de perdele, de portiere, coltuce, piei de urs și de covoare de-Orient, săbiile, în licărirea focului trezit, sclipeau de pe cretona zidului, printre cartoanele de tir și colbăitele zorzoane de la cotilioanele celor trei ierni. Șifonierul în lemn de trandafir avea deasupra lui o cupă de argint, vreun premiu decernat, se vede, de vreo societate de sport. Pe plăcile de porțelan pictat al gheridonului, o cupă de cristal în formă de tricorn, pe care se învîrtejeau zorele de-aramă aurită, cu cîteva crenguțe de liliac alb ; și peste tot lumini ce tresăreau prin bezna caldă. Tereza și Robert, cu ochi deprinși cu-ntunecimea, se învîrteau ușor printre obiectele familiare. El își aprinse o țigară, în timp ce ea, cu spatele la foc, își prindea părul, în picioare, privindu-se, nedeslușit, într-o *psyché*. Dar nu voia nici lumînări, nici lampă. Lua, tăcută, acele de păr din cupa mică de sticlă de Boemia, ce sta pe masă, la îndemîna ei, de trei ani încheiați. El o privea cum își petrece, grăbită, degetele-i de lumină prin rîușorul arămiu al

părului, în timp ce chipul ei, asprit și înnegrit de umbre, lua un aer tainic, tulburător, aproape. Și nu spunea nimic.

O întrebă :

— Tot mai ești supărată, iubito ?

Și cum o tot zorea să-i dea răspuns, să-i spuie doar o vorbă :

— Ce pot să-ți spun eu, dragul meu ? Cel mult aceleași vorbe pe care le-am rostit cînd am venit. Găsesc ciudat să aflu de la general ce ai de gînd să faci.

El își da seama că încă-i supărată, o simțise alăturea crispată și inertă, fără obișnuita-i dăruire, care-o făcea așa fermecătoare. Se prefăcu însă c-o ia drept simplă îmbufnare pe cale să se șteargă.

— Ți-am explicat cum a fost, dragă. Ți-am spus și-ți mai repet, c-atuncea cînd am întîlnit pe general, tocmai primisem o scrisoare de la Caumont, în care-mi aducea aminte că i-am făgăduit să vin și să-i ajut să-mpuște vulpile din codrii lui și că îi răspunsesem la scrisoare imediat, chiar în aceeași zi. C-aveam de gînd să te vestesc chiar azi ; și-mi pare rău că mi-a luat-o generalul înainte, deși nu are nici o importanță.

Cu brațele deasupra capului, în amforă, îi aruncă o pașnică privire, pe care el n-o înțelese.

— Atuncea, pleci ?

— Da, săptămîna viitoare, pe marţi, pe miercuri. Lipsesc vreo zece zile, cel mult.

Ea îşi punea toca-i de lutru c-o rămurea de vîsc înfiptă-n ea.

— Nu poate suferi întîrziere ?

— A, nu ; pînă-ntr-o lună, blana de vulpe îşi pierde orice preţ. Şi-apoi, Caumont a invitat prieteni vechi, pe care i-ar mîhni absenţa mea.

Fixîndu-şi căciuliţa pe cap cu o agrafă lungă, ea se-ncruntă :

— E-aşa pasionantă vînătoarea asta ?

— Foarte pasionantă, căci vulpea are vicleşuguri pe care trebuie să le zădărniceşti. Sînt nişte animale de-o rară isteţime. Am stat la pîndă, noaptea, să văd cum prinde vulpea iepurii. Organizaseră o goană în lege, cu hăitaşi. Şi te asigur că nu-i de loc uşor s-o scoţi pe vulpe din culcuş. Apoi, partidele acestea de vînat sînt foarte amuzante. Caumont are o pivniţă grozavă. Eu nu fac caz de asta ; în general, însă, e cît se poate de apreciat. Poţi să-ţi închipui, dragă, că într-o zi un fermier veni la el să-i spună că l-a învăţat un vraci cum să încremeneşti o vulpe, rostind vrăji ? Bine-nţeles că n-am să mă slujesc de arma asta, şi-mi iau angajamentul s-aduc vreo şase piei frumoase pentru tine.

— Ce vrei să fac cu ele ?

— Niște covoare minunate.

— Aha ! Și-ai să vînezi opt zile-n șir ?

— Nu chiar. Cum am să fiu doar la doi pași de Semanville, o să m-abat vreo două zile pe la mătușa de Lannoix. M-așteaptă. Anul trecut, la vremea asta, era acolo mare sindrofie. Avea în preajma ei două din fete și trei nepoate cu soții lor ; sînt toate cinci foarte drăguțe și vesele, încîntătoare și fără de cusur. Fără-ndoială că le găsesc acolo în păr, la începutul lunii viitoare, ca s-o sărbătorească pe mătușă-mea, și vreau să mă abat măcar vreo două zile pe la Semanville.

— Stai cît îți place, dragul meu. Aș fi nemîngîiată să știu că ți-ai scurtat din vina mea petrecerea de-acolo.

— Și tu, Terezo ?

— Mă descurc eu, dragă.

Focul aproape se stinsese. Între ei umbra se-ngroșa. Ea spuse ca-ntr-o visărie, o așteptare :

— E drept că nu-i prudent să lași pe-o femeie singură.

El se apropie de ea și-i căută privirea-n întuneric. O apucă de mînă :

— Mă iubești ?

— Poți să fii sigur că nu iubesc pe altul... Dar...

— Ce vrei să spui ?

— Nimica... mă gîndeam așa... că

sîntem toată vara despărțiți, că-n timpul iernii îți petreci o jumătate din timp cu-ai tăi și cu prieteni și, dacă-i vorba să ne vedem așa de rar, mai bine nu ne mai vedem de loc.

Robert aprinse toate lumînările. Și chipul lui se lumină aspru și franc. O-nvăluia într-o privire plină de-o încredere, care venea mai mult dintr-un imbold al demnității și-al datoriei ce existau în el cît din vanitatea comună tuturor amanților. Avea credință-n ea ca o urmare a educației severe făcută din idei preconcepute și-a unui spirit simplu.

— Terezo, te iubesc și știu că mă iubești și tu. De ce mă chinuiești ? Ești cîteodată de-o răceală și de-o asprime cu-adevărat penibile.

Ea-și scutură cu energie căpșorul :

— Ce vrei ? Sînt aprigă și voluntară. E-n sînge. Am moștenit-o de la tata. Ai fost la Joinville și ai văzut castelul, plafoanele pictate de Lebrun, tapițeriile făcute la Maincy pentru Fouquet și ai văzut grădinile trasate după planul lui Le Nôtre și parcul, terenurile de vînat — ai spus că nu există în toată Franța mai frumoase ; dar nu știi camera de lucru a tatii : o masă de lemn alb și o cartonieră-n acaju. De-acolo au ieșit toate acestea, dragul meu. La masa aceea, c-un carton în față, a făcut tata socoteli vreme de patruzeci de ani în șir, întîi într-o modestă cămăruță, Piața

Bastiliei, apoi într-un apartament din strada Maubeuge, unde m-am născut eu. Pe-atuncea, încă nu eram bogați. Am văzut salonașul de damasc roșu cu care și-a întocmit gospodăria tata și care-i era mamei mele așa de drag. Sînt un copil de parvenit ori de cuceritor, e tot aceea. Și parveniții sînt interesați. Tata a vrut să facă bani, să aibă orice se poate cumpăra, adică tot. Iar eu, la rîndu-mi, țin să cuceresc și să păstrez... ce ?... bine nu știu nici eu. Sînt lacomă în felul meu, de visuri, de iluzii. A, da, știu că nimic nu merită să te frămînți, dar frămîntarea asta are preț, căci e a mea, sînt eu, e viața mea. Sînt aprigă să am ce vreau, ce cred că mi-a fost drag. Nu vreau să pierd. Sînt ca și tata : îmi reclam dreptul meu. Și-apoi...

Cu voce mai scăzută :

— Și-apoi, am simțuri, asta-i, dragul meu ! Te plictisesc. Ce vrei ? Ai făcut rău că m-ai luat.

Acest fel aprig de-a vorbi, cu care ea-l obișnuise, îi alunga toată plăcerea. Dar nu se alarma. Atent la orice faptă a ei, nu-și făcea griji de cele ce-i spunea, nedînd însemnătate vorbelor, cu-atît mai mult cu cît erau rostite de-o femeie. Nici el prea vorbăreț, n-ar fi crezut, Doamne ferește, că vorba e-n același timp și faptă.

Deși o iubea, ori tocmai pentru că o iubea din toată inima și cu credință, credea de datoria lui să nu se potrivească fanteziilor, pe care le considera absurde. Îi ședea bine să facă pe stăpînul, dacă n-o supăra ; însă, fără să vrea, se arăta tiran întotdeauna.

— Știi cît mă străduiesc să-ți fiu pe plac, Terezo. Cu mine n-ai de ce să ai capricii.

— Și de ce nu ? Dac-am cedat la stăruința ta, ori... ți-am căzut în brațe, n-a fost din calcul, bine-nțeles, și nici din datorie. A fost dintr-un... capriciu.

El o privea uimit și întristat.

— Te supără cuvîntul, dragul meu ? Atunci, să spunem că din dragoste. Și chiar așa-i, a fost din toată inima și pentru că vedeam că mă iubești. Eu înțeleg însă ca dragostea să fie o plăcere, și dacă nu găsesc în ea îndestularea acelor lucruri pe care le numești capriciile mele, și care pentru mine înseamnă și dorința, și viața, iubirea chiar, atunci prefer să mă lipsesc de ea, să rămîn singură. Zău, mă uimești ! Auzi ! Capriciile mele ! Parc-ar mai exista și altceva în viață ? Ce, vînătoarea ta de vulpi nu-i tot capriciu ?

El îi răspunse foarte sincer :

— Ce pot să fac, Terezo ? Dacă n-aș fi făgăduit, îți jur că ți-aș sacrifica cu dragă inimă plăcerea asta neînsemnată.

Simți că spune-adevărat. Îl știa foarte scrupulos cînd era vorba de-un angajament ori în ce fel de treburi, cît de neînsemnate. Încătușat într-una de cuvîntul dat, vădea în legăturile-i mondene o conștiinciozitate minuțioasă și precisă. Întrezări că, dac-ar insista, l-ar face să renunțe la plecare. Dar era prea tîrziu : nu mai avea dorința să cîștige. Acuma nu mai căuta decît plăcerea violentă de a pierde. Se prefăcu că ia în serios această piedică, pe care o găsea de altfel cam stupidă :

— Ei, da ! Dac-ai făgăduit !

Și se dădu bătută în chip viclean.

Uimit o clipă, el se felicită îndată în sinea lui că o făcuse să se cumințească. Și-i fu mulțumitor că nu se încăpățîna. O apucă de mijloc și-i așternu pe gît și pe pleoape mici sărutări cinstite, ca o recompensă. Și se grăbi să-i spuie că-i gata să-i consacre tot restul zilelor de la Paris.

— Am putea, draga mea, să ne vedem de trei, ori patru ori pînă ce plec, sau și mai mult, dacă ai chef. Vrei mîine ?

Dar ea găsi plăcere în a-i spune că era prinsă și-a doua zi, și-a treia zi, și-n toate celelalte zile. Îi înșira cu calm opreliștile. Obstacolul părea întîi ușor : cîteva vizite, o rochie de încercat, o licitație de binefacere, pe urmă expoziții, niște tapițerii pe care să le vadă și, poate, să le cumpere. Dar piedicile, luate mai

cu de-amănuntul, sporiră, se îngrămădiră : acuma vizitele nu mai puteau fi amînate ; nu mai era o simplă licitaţie, erau mai multe, la care nu putea lipsi ; pe urmă expoziţiile se-nchideau, tapiţeriile se îmbarcau pentru America. În fine, n-avea cum să-l mai vadă înainte de plecare.

Cum îi era în fire să se împiedice de asemenea obstacole, nu-şi dădu seama că nu era firesc din partea ei să le ridice-n sprijin. Prins în acest păienjeniş de obligaţiuni mondene, el nu se mai împotrivi, rămase mut, nenorocit.

Cu braţul stîng deasupra capului, ea ridică postavul portierei, în vreme ce cu dreapta se pregătea să-nvîrtească cheia-n broască ; şi-acolo, pe fundalul de safir şi de rubin al draperiilor de lînă orientală, cu capu-ntors înspre prietenul pe care-l părăsea, îi spuse puţintel ironică şi-aproape tragică :

— Rămas bun, Robert ! Petrecere frumoasă. Cît despre cursele şi vizitele mele, şi micile tale călătorii, toate sînt fleacuri. E drept însă că viaţa-i făcută din nimicuri. Adio !

Şi ieşi. El ar fi vrut s-o însoţească, dar se ferea de a ieşi cu ea pe stradă, atunci cînd nu-l silea chiar ea s-o facă.

Pe drum, Tereza se simți deodată singură pe lume, singură, fără de bucurii și fără de dureri. Bătea pe jos, ca de obicei, aceeași cale către casă. Se înnoptase și aerul era gheţos, calm, neclintit. Dar bulevardele pe care trebuia să le străbată prin umbra semănată de lumini o-nvăluiau în mantia călduță a orașelor, așa de dragă citadinilor și-a cărei mîngîiere o simt chiar și în gerul iernii. Mergea printre șiragurile de cocioabe, dărîmături, șaleuri, rămășițe din vremurile cîmpenești ale Auteuilului, rupte din cînd în cînd de case nalte ce-și arătau cu plictiseală bucățile de zidărie ieșită în afară, ce le legau una de alta. Toate aceste prăvălii de mici negustoraşi, ferestrele acelea monotone, n-ar fi putut să spuie că i-s dragi. Și totuși, se simțea sub farmecul prietenos al tuturor acelor lucruri ; i se părea că pietrele, ușile caselor, luminile de sus, de după geamuri, toate o-nțelegeau. Era însingurată și-nsingurarea asta o dorea.

Acele drumuri pe care le făcea între acele două locuințe, la fel de cunoscute, acele drumuri pe care le bătuse de atîtea ori, azi îi păreau fără întoarcere. De ce ? Ce adusese ziua ceea oare ? De-abia o contrarietate, măcar o ceartă nu fusese. Cu toate astea ziua ceea avea un gust searbăd, bizar, stăruitor, un gust necunoscut, de care nu putea să scape. Ce se petrecuse ? Nimic. Și-acest nimic ștergea tot ce

fusese. Avea un fel de-ncredințare nelămurită că n-avea să se mai întoarcă niciodată în camera aceea, care, c-o clipă înainte, închidea tot ce avea mai scump și mai secret în viață. Era o legătură serioasă. Se dăruise cu gravitate unei plăceri trebuitoare. Făcută pentru dragoste, dar în același timp și foarte înțeleaptă, ea nu-și pierduse în dăruirea întregii ei ființe simțul înțelepciunii, acea nevoie de-a se simți în siguranță, instinct puternic ancorat în ea. Și nici nu alesese : nu alegi niciodată. Nu se lăsase nici luată la întîmplare, ori prin surprindere. Făcuse ce-avusese poftă, bine-nțeles că în măsura în care poți să faci ce vrei, în treburile astea. Și nici n-avea de ce să-i pară rău. Fusese pentru ea ce trebuia să fie : n-avea nimic să-i reproșeze acestui om atît de căutat în lume și care-ar fi avut cîte femei dorea. Cu toate-acestea, simțea că totul se sfîrșise de la sine. Și se gîndea cu o melancolie rece : „Trei ani din viață, un om cinstit ce mă iubește și care mi-era drag, sigur că-mi era drag, de m-am dat lui, altfel nici nu se poate. Doar nu sînt o femeie pierdută.“ Dar simțămintele din acea vreme, mișcarea sufletească și trupească din clipa cînd se dăruise erau pierdute pentru totdeauna. Își amintea de unele împrejurări neînsemnate, ca florile acelea de hîrtie și cadrele de pe pereți : era o cămăruță de hotel. Își amintea de unele cuvinte cam ridicole și

totuși înduioșătoare pe care el i le spusese. Însă i se părea că aventura se întîmplase unei alte femei, unei străine ce nu-i era prea dragă, pe care n-o înțelegea de loc.

Și cele petrecute c-o clipă înainte, acele mîngîieri pe care le ducea pe dînsa, toate erau acum departe. Patul, cornetul de cristal cu liliac în el, micuța vază de Boemia în care o așteptau agrafele de păr, pe toate le vedea ca printr-un geam, din stradă, cînd treci prin fața lui. Nici nu simțea amărăciune ori tristețe. Și nici n-avea de ce și cui să ierte, vai! Lipsa aceea de o săptămînă nu puteai spune că-i trădare, nici o greșeală ce-o lovise, nu era nimic și era totul. Se sfîrșise. Știa. Voia să rupă. Voia așa cum vrea să cadă piatra care cade. Era o consimțire a tuturor puterilor secrete ale ființei ei și-ale naturii. Își spunea: „Nu înțeleg de ce mi-ar fi mai puțin drag. Ori poate mi-i mai drag acuma? Dar mi-a fost drag vreodată?" Habar n-avea, nici n-o interesa să știe.

Trei ani în care i se dăruise de două și de patru ori pe săptămînă. Fuseseră și luni în care se văzuseră în fiecare zi. Oare să fie asta totul? Adevărat că viața nu e mare lucru. Și ce-i adaugi e-atîta de puțin!

Oricum, n-avea de ce se plînge. Însă era mai bine să sfîrșească. Tot ce gîndea ducea la asta. Și nu era o hotărîre, căci

hotărîrile se pot schimba. Era ceva mai grav : era o stare a inimii şi-a minţii.

Ajunsă-n piaţa cu mijlocul prins de-un bazin şi-o latură de o biserică în stil rustic, ce-şi profila, printr-o arcadă, clopotul pe cer, îşi aminti deodată de acel bucheţel de violete ieftine, pe care i-l dăduse el la Petit-Pont, atuncea, într-o seară, lîngă Notre-Dame. În ziua ceea cînd se drăgostiseră mai liber, şi cu mai multă fantezie ca de-obicei. La amintirea asta simţi că i se moaie inima. O răscoli şi nu găsi nimic. Doar bucheţelul, biet schelet de flori, mai stăruia în amintire.

În vreme ce mergea gîndind, se trezi urmărită de unii trecători, înşelaţi de ţinuta-i simplă. Unul din ei îi şi făcu propuneri : O masă-n separeu şi-un teatru. În sinea ei fu amuzată, măgulită. Căci nu se simţea zdruncinată ; nu se găsea la o răscruce. „Oare cum se descurcă altele? gîndea. Şi eu care m-aplaudam că nu-mi irosesc viaţa în zadar. Parcă grozav mai preţuieşte viaţa asta ! ?“

În locul de unde începe a se vedea lanterna neogreacă de la Muzeul Religiilor, găsi pămîntul răscolit de o lucrare subterană. Peste un şanţ adînc, printre grămezi de pămînt negru, movile de pavaj şi munţi de lespezi, se aruncase o scîndură de trecere, îngustă şi flexibilă. Făcuse cîţiva paşi pe ea, cînd observă în faţa ei, la capăt, un om ce se oprise s-o

aștepte. Era Dechartre, care-o recunoscuse și-o saluta. I se păru, trecînd prin fața lui, că-i bucuros de întîlnire și-i mulțumi cu un surîs. El îi ceru îngăduința s-o însoțească cîțiva pași. Și amîndoi intrară în spațiul larg, plin de un aer rece. Căci prin acele locuri casele nalte dau înapoi, se șterg, lăsînd descoperit un mare colț de cer.

Îi spuse c-o recunoscuse de departe după un ritm al ei, în linie și mișcare.

— Mișcările armonioase alcătuiesc muzica ochilor, adăugă.

Ea îi răspunse că îi plăcea grozav mersul pe jos ; era plăcerea și sănătatea ei.

Și el era un mare amator de drumuri lungi pe jos și în orașe furnicînd de lume și-n peisajele frumoase de la țară. Misterul drumurilor lungi îl ispiteau. Îi plăceau și călătoriile : deși acuma deveniseră obișnuite și ușoare, își păstrau totuși pentru el același farmec mare. Văzuse zile aurite și transparente nopți : Egiptul, Grecia, Bosforul. Dar spre Italia se întorcea mereu, ca spre o patrie a sufletului său.

— Plec săptămîna viitoare, zise el. Vreau să revăd Ravenna dormind sub pinii ei cei negri, pe țărmu-i trist și sterp. Ați fost vreodată la Ravenna, doamnă ? E un mormînt vrăjit, din care ies stafii scînteietoare. Toată magia morții o găsești acolo. Mozaicurile de la

San Vitale şi cele două Sant Apollinare, cu îngerii lor primitivi şi-mpărătiţele cu nimburi aurite, te fac să simţi spectaculoasele plăceri ale Orientului. Azi, despuiat de plăcile-i de aur, mormîntul Gallei Placidia e înspăimîntător sub cripta-i de lumină şi de umbră. Dacă te uiţi prin crăpătura sarcofagului, fiica lui Theodosiu ţi se năzare încă, aşa cum sta pe tronul ei de aur, dreaptă în rochia-i bătut-n pietre scumpe şi-mpodobită cu scene din Vechiul Testament, cu chipu-i minunat şi crud, păstrat ca-n piatră neagră de aromatele străvechi şi mîinile-i de abanos încremenite pe genunchi. Vreme de treisprezece veacuri a dăinuit astfel în măreţia ei funebră, pînă ce un copil, vîrînd o lumînare prin crăpătura criptei, a ars şi trupul şi dalmatica împărătesei.

Doamna Martin-Bellème îl întrebă cam ce ispravă făcuse în timpul vieţii moarta asta încremenită-n măreţia şi-n orgoliul ei.

— Roabă şi-apoi împărătească de două ori la şir, zise Dechartre.

— Era frumoasă, fără îndoială, zise doamna Martin. Însă mi-ai evocat-o atît de bine în mormînt, că mă gîndesc la ea cu groază. Veneţia nu te atrage, domnule Dechartre ? Te-ai plictisit, se vede, de gondole, canale mărginite de palate şi porumbeii de care-i plin San Marco?

Mărturisesc că eu ador Veneția, deși am fost acolo de mai multe ori.

El îi dădu dreptate. Și lui îi era dragă. Acolo, la Veneția, din sculptor se transforma în pictor, luînd schițe. Cerul parcă era făcut să fie zugrăvit.

— În altă parte, zise el, chiar la Florența, ceru-i departe, sus, sus de tot, hăt în înalturi. La Veneția, e peste tot; mîngîie apa și pămîntul, îmbrățișează cu drag și turlele de plumb și marmora fațadelor și-aruncă în văzduhuri pulberi de diamante și cleștare! Splendoarea Veneției e cerul și femeile. Ah, minunate sînt venețienele! C-o linie atît de îndrăzneață! Subțiri și mlădioase și totuși împlinite sub șalurile negre. De n-ar rămîne după aceste femei decît un os, doar după el și ți-ai da seama de farmecul alcătuirii lor tulburătoare. Duminicile, la biserică, le vezi în fremătînde, vesele buchete — hățiș de coapse care-mpung, de gîturi grațioase, de zîmbete-nflorite, priviri înflăcărate. Toate frîngîndu-se deodată, cu mlădieri de tinere feline, atuncea cînd un preot, cu frunte de Vitelius și gușa revărsată peste patrafir, trece purtînd potirul, cu doi copii de cor croindu-i calea.

Întocmai ca ideile, și pasul lui se avînta, se domolea, într-un mers inegal, în vreme ce ea pășea mai regulat, tinzînd mereu să-l depășească. El o privea cu coada ochiului, găsind în

sprinteneala și siguranța ei mișcarea care îi plăcea. Băgă de seamă și cum tot scutură ușor din căpșoru-i voluntar, făcînd să tremure crenguțele de vîsc înfipte-n căciuliță.

Fără să-și deie seama, era cuprins de farmecul acestei întîlniri, ai fi putut să spui intime, c-o tînără femeie necunoscută aproape.

Acum ajunseseră acolo unde largul bulevard își desfășoară cele patru șiruri de platani. Mergeau de-a lungul parapetului de piatră, deasupra c-o perdea de merișor, care din fericire ascundea sluțenia cazărmilor înșiruite jos, pe chei. Pe undeva, dincolo, se ghicea fluviul, după lăptoasa abureală ce rătăcește lenește pe ape, în ziua cînd nu cade brumă. Cerul era senin. Sclipirile orașului se-amestecau cu stelele. Spre miazăzi, clipeau cele trei ținte din chimirul lui Orion.

— Anul trecut, acolo, la Veneția, în fiecare dimineață cînd ieșeam de-acasă, o găseam în fața ușii sale, doar cu trei trepte mai sus decît canalul, pe-o fată minunată, cu capul mic, gîtul rotund, puternic, și șolduri generoase. Stătea acolo, în soare și gunoi, gingașă ca o amorfă și voluptoasă ca o floare. Zîmbea. Ce gură ! Cel mai scump giuvaer în cea mai splendidă lumină. Noroc că mi-am dat seama la timp că zîmbetul se adresa unui băiat de măcelar, oprit în spate, cu un coș pe cap.

La colțul străzii scurte care coboară către chei, printre două șiruri de grădinițe, doamna Martin își rări pasul.

— E-adevărat că la Veneția femeile-s frumoase, zise ea.

— Mai toate sînt frumoase, doamnă. Vorbesc de cele din popor, care lucrează la țigări și sticlărie. Căci celelalte sînt ca pretutindeni.

— Prin celelalte înțelegi femeile de lume, acestea nu-s pe gustul dumitale ?

— Femeile de lume ? A ! Sînt unele încîntătoare. De-aicea, însă, pînă a te-ndrăgosti de ele, e cale lungă.

— Crezi ?

Și, întinzîndu-i mîna, făcu, grăbită, colțul străzii.

V

Cina în seara aceea cu soţul ei. Masa, acuma micşorată, nu mai avea pe ea coşul de flori cu vulturii de aur şi nici Victoriile înaripate.[1] Nici sfeşnicele nu mai luminau, deasupra uşilor, pe cîinii de Oudry. În timp ce el vorbea de noutăţile acelei zile, ea se pierdea într-o sumbră visare. I se părea că trece printr-o ceaţă, că rătăcea pierdută, undeva, departe. Era o calmă, aproape dulce, suferinţă. Vedea nedesluşit zburînd prin neguri micuţa chilioară din strada Spontini, dusă de îngeri negri prin văzduh şi aşezată hăt în vîrful Himalaiei. Şi-n vreme ce parcă un cutremur ca de sfîrşit de lume cutremura Pămîntul, el se făcea deodată nevăzut, trăgîndu-şi liniştit mănuşile. Îşi pipăi cu grijă pulsul, să vadă dacă n-are febră. Şi brusc un clinchet de argintărie, venind de pe măsuţa de desert, o scutură din visuri. Îl auzi pe soţul ei spunînd :

— Ştii, draga mea, Gavaut a rostit astăzi, la Cameră un excelent discurs privind Casa de Pensii. E nemaipomenit ce sănătoase idei

are acuma şi cît de mine nimeresc la ţintă. Da, da, a făcut mari progrese.

Ea nu-şi putu împiedeca un zîmbet :

— Dar, dragul meu, Gavaut e un biet om ce n-a avut decît un gînd : să iasă din mulţimea de flămînzi şi să parvie. Idei, Gavaut are cît păr pe broască. E-adevărat că lumea politică îl ia în serios ? Nici o femeie, crede-mă, nici chiar a lui, nu şi-a făcut iluzii despre el. Şi ca să-ţi faci iluzii despre un om, nu e nevoie de cine ştie ce, te-asigur.

Şi-adăugă aşa, deodată :

— Ştii că *miss* Bell m-a invitat să stau o lună la ea, la Fiesole ? Am acceptat şi plec.

Mai mult nemulţumit decît surprins, o întrebă cine o însoţea.

Pe dată ea şi găsi răspunsul :

— Doamna Marmet.

Nimic de zis. Doamna Marmet era un soi de damă de companie, foarte respectabilă, şi potrivită în special pentru Italia, unde bărbatul ei, Marmet Etruscul, făcuse diferite săpături de străvechi morminte. O întrebă atît:

— Ai prevenit-o ? Şi cînd ai hotărît plecarea ?

— Pe săptămîna viitoare.

El fu destul de înţelept să nu obiecteze nimic pentru moment, gîndind că o împotrivire n-ar face decît să întărească un capriciu tre-

cător şi mai ales temîndu-se să nu concretizeze asemenea năstrușnicie. Îi strecură :

— Desigur, călătoria e o distracţie plăcută. Chiar mă gîndeam şi eu că am putea să vizităm în primăvară Caucazul, Turkestanul şi Transcaspia. Iată o ţară interesantă şi nu prea cunoscută. Să ştii că generalul Annenkov ne-ar pune la dispoziţie trăsuri, trenuri întregi pe căile ferate de dînsul construite. Mi-e bun prieten şi are pentru tine o slăbiciune. Ne-ar face rost şi de-o escortă de cazaci. Ar fi de oarecare efect, ce zici ?

Se încăpăţîna s-o ia pe coarda vanităţii, fiind încredinţat că are, ca şi el, suflet monden şi-i îmboldită de amorul propriu. Ea îi răspunse cam cu nepăsare că ar fi poate un voiaj frumos. Atunci el se grăbi să urce-n slavă Munţii Caucaz, oraşele străvechi, bazarurile, costumele şi armele. Adăugă :

— Am mai putea lua cu noi pe principesa Seniavine, pe generalul Larivière şi poate pe Paul Vence ori Le Ménil.

Ea îi răspunse c-un rîs un pic silit, că mai era destulă vreme ca să aleagă musafirii.

Atunci el se făcu atent, prevenitor.

— Dar nu mînînci nimic. Ai să-ţi nenoroceşti stomacul.

Fără a crede încă în grabnica-i plecare, era totuşi neliniştit. Îşi reluaseră şi unul şi altul libertatea, lui însă nu-i plăcea de loc să fie sin-

gur. Nu se simțea întreg decît cu ea și toată casa lui îmbelșugată. Și-apoi, se hotărîse să dea și două-trei banchete politice în timpul sesiunii. Partidul lui creștea văzînd cu ochii. Acum era momentul să se afirme și să facă vîlvă. Îi spuse tainic :

— O împrejurare oarecare se poate oricînd ivi. Și-atunci, vom apela la toți amicii noștri. N-ai urmărit evenimentele, Terezo ?

— Nu, dragă.

— Îmi pare rău. Ai judecată sănătoasă și-o minte atotcuprinzătoare. Dac-ai fi urmărit evenimentele, ți-ar fi sărit în ochi curentul care aduce țara către opiniile moderate. Țara-i sătulă de exagerări. Se scutură de toți cei compromiși în politica radicală și persecuțiile religioase. Va trebui, azi mîine, să se alcătuiască din nou un minister Casimir-Perier cu oameni noi, și-n ziua ceea...

Dar se opri : ea-l asculta prea prost și prea puțin.

Era dusă pe gînduri, dezamăgită, tristă. I se părea că femeiușca aceea drăgălașă care, acolo, în umbra caldă a camerei închise, își cufunda piciorușele-i goale în blana de urs cafeniu și căreia amicul ei îi dădea sărutări pe gît, în vreme ce ea-și pieptăna părul în luciul unei *psyché* nu era ea și nici o altă femeie binecunoscută ori pe care-ar fi vrut s-o cunoască, ci o cucoană ale cărei treburi n-o

priveau nicidecum. O spelcă rău înfiptă-n păr, o spelcă dintre acelea din cupa de Boemia, îi lunecă pe ceafă. Se-nfioră.

— Oricum, va trebui să dăm vreo trei, patru banchete amicilor politici. Vom pune cot la cot pe vechii radicali cu cei din lumea noastră. Şi n-ar fi rău s-avem şi cîteva femei frumoase. N-ar fi prea deplasat s-o poftim pe doamna Bérard de La Malle ; s-au împlinit trei ani de cînd nu se mai clevetește pe socoteala ei. Ce zici ?

— Ce să zic, dragă? dacă plec săptămîna viitoare... El amuți.

Trecură amîndoi, posaci, tăcuți, în salonaș, unde îi aștepta Paul Vence. Venea ades să-i vadă seara, ca un prieten vechi.

Ea îi întinse mîna.

— Îmi pare foarte bine că te văd. Știi că vă părăsesc, nu pentru multă vreme. Parisul e întunecat şi rece. La vremea asta mă obosește, mă-ntristează. Mă duc pe șase săptămîni la *miss* Bell, la Florența.

Domnul Martin-Bellème nălță ochii spre cer.

Vence întrebă dac-a mai vizitat Italia şi-n cîte rînduri.

— De trei ori. Dar n-am văzut nimic. De data asta, însă, vreau să văd, să mă cufund şi să mă scald în toate. De la Florența voi

face mici excursii în Toscana și Umbria. Și la sfîrșit mă duc pe la Veneția.

— Faci bine. Veneția e tihna de duminică în săptămîna-mare a creatoarei, divinei Italii.

— Amicul dumitale Dechartre mi-a spus tare frumoase lucruri de Veneția, despre văzduhul ei ce seamănă mărgăritare.

— Da, la Veneția cerul e colorist. Pe cîtă vreme la Florența e plin de duh. Cum a spus un vechi cărturar : „Cerul Florenței ajută să rodească ideile în om". Am petrecut clipe divine în Toscana. Și-aș vrea să mai petrec și altele.

— Vino să mă găsești.

El suspină.

— A! ziarele, revistele și datoria zilnică !...

Domnul Martin-Bellème fu de părere că trebuia să te înclini în fața unor asemenea motive și că articolele și cărțile lui Paul Vence, fiind o desfătare pentru toți, nu se cădea să-l tulburi de la lucru.

— Cărțile mele, vai!... Nu spui nimica într-o carte din tot ce-ai vrea să spui. Să te exprimi este cu neputință !... Da, știu și eu să-i zic cu pana mea, ca orișicare altul. Însă a scrie, a povesti, cît de puțin înseamnă ! Cînd te gîndești, toate acele semnișoare din care sînt alcătuite silabele, cuvintele și frazele sînt o ne-

norocire. Ce se alege de idee, de splendida idee, înăbușită de hieroglifele răutăcioase, comune și în același timp bizare ? Și ce face din pagina mea scrisă cititorul ? O-nșiruire de înțelesuri strîmbe, de contrasensuri și nonsensuri. S-asculți și să citești înseamnă a traduce. Și de există tălmăciri frumoase, fidele însă niciodată. Ce-mi pasă mie de cei care-mi admiră cărțile, dacă n-admiră decît ce-au pus în ele ? Oricare cititor înlocuiește nălucirea noastră cu a lui. Îi punem doar la dispoziție amnarul, să-și scapere cu el imaginația. Și-i groaznic să prilejuiești asemenea acrobații. E o profesie infamă.

— Glumești, zise domnul Martin.

— Nu cred, spuse Tereza. A înțeles că sufletele nu se amestecă și asta-l doare. Se simte singur cînd gîndește, singur cînd scrie. Oricum am face, sîntem singuri pe lume. Asta a vrut să spună. Și a avut dreptate. Ne spovedim mereu și nu ne înțelegem niciodată.

— Mai sînt și gesturile, zise Paul Vence.

— Nu crezi, domnule Vence, că-s tot un soi de hieroglife ? Dar nu-mi dai vești despre Choulette ? Nici nu l-am mai văzut.

Vence îi răspunse că Choulette era grozav de ocupat pentru moment, să înființeze un ordin nou al sfîntului Francisc.

— Ideea unei asemenea isprăvi i-a venit, doamnă, în chip cu totul minunat, o dată, pe cînd s-a dus s-o vadă pe Maria pe strada unde

locuiește, adică-n dosul spitalului Hôtel-Dieu, o uliță întotdeauna umedă, cu case aplecate. Știți că Maria e sfînta și martira ce ispășește păcatele norodului. A tras el de mînerul slimoșit de două veacuri de vizitatori. Acuma, fie că martira lipsea, fiind la negustorul de vin, unde era la ea acasă, fie că avea treabă în odaie, fapt e că nu-i deschise. Choulette sună la ușă multă vreme și cu atîta energie, că se trezi cu sfoara și cu mîneru-n mînă. Dibaci să plăsmuiască simbolurile și să pătrundă sensul ascuns al lucrurilor, și-a zis numaidecît că funia nu se rupsese fără îngăduința unei puteri divine. Cugetă îndelung asupra întîmplării. Sfoara de cînepă era acoperită de-un slim cleios și negru. Făcu din ea o cingătoare, înțelegînd că el era acel chemat s-aducă la curăția dintru începuturi ordinul sfîntului Francisc. Și, lepădîndu-se de frumusețea femeiască, de desfătarea poeziei, de strălucirea gloriei, a început a studia viața și învățăturile preafericitului. Dar asta nu l-a împiedecat să vîndă editorului o carte, intitulată *Farmece*, în care sînt descrise, după spusele lui, toate iubirile, de orice fel. Se laudă că a făcut blestămăția asta cu oarecare eleganță. Și că, departe de a tulbura proiectele lui mistice, cartea, din contra, le susține, căci, pe de o parte, datorită unei lucrări ulterioare va deveni o carte exemplară

și cuminte ; iar pe de alta, pentru că banii, ori „bănăretul“ — cum îl numește el — pe care l-a primit drept plată și care nu i-ar fi fost dat în schimbul unei scrieri mai decente, îi va sluji să facă pelerinajul la Assisi.

Doamna Martin întrebă, amuzată, cît de adevărată era povestea asta. La care Vence îi spuse că n-are rost să cauți a ști una ca asta.

Mărturisea pe jumătate că el era istoricul idealist al lui Choulette și că isprăvile de care le vorbise nu trebuiau luate drept literă de evanghelie.

Atîta era sigur că Choulette urma să-și publice *Farmecele* și că voia să viziteze chilia și mormîntul sfîntului Francisc.

— Dacă-i așa, strigă doamna Martin, îl iau cu mine în Italia. Domnule Vence, găsește-mi-l numaidecît și adă-mi-l încoace. Plec săptămîna viitoare.

Domnul Martin ceru iertare că nu putea să stea mai mult. Avea de isprăvit un raport grabnic, ce trebuia depus a doua zi.

Doamna Martin mărturisi că nimeni n-o interesa așa cum o interesa Choulette. Și Paul Vence considera că-i o dihanie de om !

— Nu-i prea deosebit de sfinții, ale căror vieți cu totul extraordinare le citim. E sincer ca și ei, de-o dulce gingășie de simțiri și de-o grozavă tărie sufletească. Și dacă multe fapte de-ale lui ne uluiesc, de vină-i poate

slăbiciunea lui, inconsecvența, ori pur și simplu fiindcă îl privim de prea aproape. Și-apoi, există și sfinți răi : Choulette e un sfînt rău, și gata ! Poemele lui, însă, sînt niște autentice poeme sufletești, ba încă întrecînd în frumusețe toate cîte le-au scris în acest gen, în secolul al șaptesprezecelea, episcopii de curte ori barzii teatrului.

Ea-l întrerupse :

— Bine că mi-adusei aminte, te felicit pentru prietenul Dechartre. Are un duh fermecător.

Și-adăugă :

— Poate un pic cam prea întors în sine.

Vence îi aduse aminte de spusa lui c-o va interesa Dechartre.

— Îl știu perfect. Eram prieteni de copii.

— I-ai cunoscut familia ?

— Da. E singurul băiat al lui Philippe Dechartre.

— Arhitectul ?

— Da, arhitectul, cel care a restaurat, sub Napoleon al III-lea, atît de multe biserici și castele în Touraine și Orléanais. Avea pricepere și gust. Fire retrasă, de o blîndețe rară, a făcut totuși imprudența s-atace pe Viollet-le-Duc, pe-atunci atotputernic. El îi găsea acestuia cusurul că vrea să reconstituie clădirile după proiectele inițiale. Philippe Dechartre socotea, din contra, că-i necesar să se respecte

tot ce, de secole, se-adăugase, puțin cîte puțin, unei biserici, mănăstiri, castel. Să ștergi anacronismele și să aduci clădirea la unitatea ei inițială, i se părea o barbarie științifică tot așa de primejdioasă ca și ignoranța. Spunea și repeta fără-ncetare : „E o nelegiuire să ștergi atîtea șiruri de peceți, pe care sufletul și mîna strămoșească le-au așezat în piatră. Căci lespezile noi tăiate-n vechiul stil sînt martori mincinoși.“ Înțelegea ca truda arhitectului arheolog să nu se mărginească decît la a susține și a consolida doar zidăria. Și-avea dreptate. Însă a fost ținut de rău. Și-acestui rău îi puse singur capăt, murind în floarea vîrstei, în vreme ce rivalul său era în culmea gloriei. A lăsat totuși o avere frumușică soției și băiatului. Pe Jacques l-a crescut maică-sa, care îl adora. Nu cred să fie o pildă de dragoste maternă mai tiranică decît a ei. Jacques e-un băiat încîntător ; dar e un alintat.

— Și pare-așa indiferent, luînd viața-n ușor, cu capu-n nouri !

— Nu te lăsa-nșelată. E plin de-o fantezie chinuită și care chinuiește și pe alții.

— Îi plac femeile ?

— De ce-mi pui întrebarea asta ?

— Nu-ți fie frică ; nu ca să-l însor.

— Îi plac. Ți-am spus că e un egoist. Și numai egoiștii iubesc cu-adevărat femeile.

După ce-a murit maică-sa, a fost mult timp legat de o actriță cunoscută, Jeanne Tancrède.

Doamna Martin își amintea puțin de Jeanne Tancrède, nu prea frumoasă, dar minunat făcută, de-o grație un pic cam lîncedă în rolurile ei de amoreză.

— Chiar ea, urmă Paul Vence. Trăiau ca doi căsătoriți aproape, într-o căsuță din Cité des Jasmins, de la Auteuil. Mă duceam des să-i văd. Îl găseam cufundat în gînduri, uitînd de chipul pe care-l modela și care se usca sub pînză, singur cu sine, urmărindu-și gîndul, surd la ce-i spunea altul ; iar ea, cu rîvnă buchisindu-și rolurile, cu fața arsă de farduri, ochii galeși, încîntătoare în istețimea și hărnicia ei. Mi se plîngea de el că e distrat, morocănos și dificil. Îl iubea mult, nu-l înșela decît ca să obțină roluri. Și cînd îl înșela, îl înșela cît ai clipi și nu se mai gîndea la asta. În fond, femeie serioasă. Dar începu s-o facă-n văzul tuturor și se-afișă cu Joseph Springer, nădăjduind să intre, prin el, la Comedia Franceză. Dechartre s-a supărat și-a rupt. Și-acuma ea găsește că e mai practic să trăiască cu directorii, iar Jacques că e mai agreabil să călătorească.

— Și o regretă ?

— Cum poți să știi, c-o fire ca a lui neliniștită, schimbătoare, pasionată, egoistă, avidă de-a se dărui, dezmeticindu-se deodată, iubin-

du-se cu înfocare în tot ce întîlneşte minunat pe lume ?

Dar ea schimbă brusc subiectul.

— Ce-i cu romanul dumitale, domnule Vence ?

— Scriu ultimul capitol, doamnă. Tînărul lucrător, şlefuitorul meu, a fost ghilotinat. Şi-a dat viaţa cu acea indiferenţă a fecioarelor care n-au cunoscut dorinţa şi n-au simţit pe buze gustul cald al vieţii. Gazetele şi publicul au aprobat de formă acest act de justiţie ce-a fost îndeplinit. Însă, într-o mansardă, alt lucrător chimist, tăcut şi trist, jură să săvîrşească crima ispăşitoare.

Şi se sculă, luîndu-şi rămas bun.

— Domnule Vence, îl opri ea din drum, să ştii că-i serios. Adă-mi-l pe Choulette.

Cînd urcă să se culce, soţul ei, în halat de pluş mohorît, în cap c-un soi de bonetă de doge ce-i încadra obrazul supt şi palid, îi pîndea trecerea pe palier. Avea un aer grav. În spatele lui, prin uşa-ntredeschisă, se-ntrezărea sub lampă un maldăr de dosare şi documente cu tartaje-albastre, broşurile *in-quarto* deschise ale bugetelor anuale. Pînă să intre în odaie, el avu timp să-i facă semn că dorea să-i vorbească.

— Draga mea, nu te-nţeleg de loc. Eşti de-o nesocotinţă ce poate să te coste scump. Îţi pă-

răsești casa, așa, fără motiv, fără nici un pretext. Ești gata să cutreieri Europa, cu cine ? C-un boem, beţivul de Choulette.

Ea îi răspunse că va călători cu Doamna Marmet și nu vedea ce-ar fi nepotrivit în asta.

— Însă vestești pe toată lumea că pleci și nici măcar nu știi dacă doamna Marmet te poate însoți.

— Doamna Marmet ? Își face bagajele-ntr-o clipă. N-o ține la Paris decît cățelul. O să ți-l las, să ai grijă de dînsul.

— Și tatăl tău știe ce planuri ai ?

Era cel de pe urmă argument al lui, să cheme autoritatea lui Montessuy în sprijin, cînd vorba lui era călcată în picioare. Știa cu cîtă grijă se ferea Tereza să supere ori să nemulțumească cît de cît pe tatăl ei. Așa că stărui :

— Tatăl tău e plin de tact și de bun-simț. Sînt fericit că de mai multe ori m-am întîlnit cu el în sfaturile pe care mi-am permis să ți le dau. Așa, și el găsește ca și mine că nu e potrivit să frecventezi pe doamna Meillan. Intră acolo o lume amestecată și gazda ocrotește intrigile. Ai un mare cusur, dă-mi voie să ți-o spun : cam prea nesocotești părerea lumii. Nu cred că mă înșel cînd îți afirm că tatăl tău ar găsi cel puțin bizar să-ți iei așa, deodată, zborul, cu-atîta... ușurință. Ca să nu spun că lipsa ta va fi cu atît mai remarcată, cu cît în cursul

acestei sesiuni, dacă-mi permiţi să-ţi amintesc, împrejurările m-au scos în văzul lumii. Desigur, n-am în asta nici un merit. Dar dac-ai fi binevoit să mă asculţi în timpul mesei, aş fi putut să-ţi demonstrez că acel partid politic căruia aparţin e la un deget de putere. Nu-i clipa nimerită, tocmai acuma, să renunţi la îndatoririle ce cad în sarcina stăpînei casei. Îţi dai seama şi singură...

Ea îi răspunse scurt :

— Mă plictiseşti.

Şi, întorcîndu-i spatele, intră şi se închise în odaie.

În seara ceea, în pat, luă o carte şi-o deschise, ca de obicei, pînă s-o fure somnul. De data asta se nimerise să fie un roman. Întorcea foile, distrată, cînd ochii îi căzură pe aceste linii :

Iubirea e asemeni cucerniciei: vine tîrziu. Nu poţi fi pătimaşă şi nici cucernică la douăzeci de ani, afară doar de-o înclinare specială, de n-ai din naştere o astfel de sfinţenie. Dar chiar cele predestinate luptă cu îndîrjire contra acestui har de-a iubi mai groaznic şi decît trăsnetul ce cade pe căile Damascului. Căci o femeie aproape totdeauna nu cade-n patima iubirii decît la vîrsta la care singurătatea n-o mai sperie. Pentru că-n adevăr, o patimă e un pustiu uscat, o Tebaidă Arzătoare. Patima e

ascetismul omului profan, la fel de aspru ca și cel religios.

Astfel s-a dovedit că amorezele celebre sînt tot atît de rare ca și marile penitente. Bunii cunoscători ai vieții și ai lumii știu că femeile nu-și pun de bunăvoie pe pieptul lor gingaș ciliciul unui adevărat amor. Ei știu că sacrificiul prelungit e lucrul cel mai rar. Și-nchipuiți-vă la cîte trebuie să renunțe o mondenă cînd iubește. La libertate, tihnă, încîntătoare jocuri ale unei minți neîncătușate, plăceri, amuzamente, pe toate le pierde dintr-o dată.

Jocul de-a dragostea e îngăduit. El se împacă cu cerințele unei vieți elegante. Amorul nicidecum. E pasiunea cea mai puțin mondenă, mai antisocială, cea mai sălbatică, cea mai barbară. Astfel că lumea-l judecă mult mai sever decît ar judeca galanteria ori chiar ușoarele moravuri. Și, într-un fel, are dreptate lumea. Căci o pariziană pătimașă dezminte însăși firea ei și își trădează funcțiunea socială, aceea de a fi a tuturor, întocmai ca o operă de artă, ba încă cea mai minunată din cîte-a făurit industria umană vreodată. E-un artificiu uimitor pentru care și-au dat concursul toate măiestriile : și cele ale spiritului, și cele manuale, e opera comună, bunul tuturor. Și datoria ei e să s-arate lumii.

Tereza închise cartea, gîndindu-se că erau visuri de romancieri care nu știu ce-i viața. Pe cînd ea știa bine că nu există nici martiraj al patimii, nici ciliciu al dragostei, că nu există vocație frumoasă și teribilă cu care cea predestinată se luptă în zadar ; ea știa bine că amorul e doar o mică și ușoară beție de o clipă, din care te trezești un pic cam tristă... Și totuși, dacă nu știa chiar totul, dacă erau iubiri în care te cufunzi fără să mai știi nimic, ca-ntr-o baie de plăcere ?... Stinse lumina. Din adînc de trecut, timide, visurile ei din prima tinerețe se întorceau spre ea.

VI

Ploua. Doamna Martin-Bellème vedea nelămurit prin geamul cupeului pe care se scurgeau șiroaie, mulțimea de cortele mișcîndu-se ca niște broaște țestoase negre sub apele văzduhului. Era dusă pe gînduri. Gînduri confuze, cenușii ca și înfățișarea străzilor și-a pieților pe care ploaia le ștergea.

Nu mai știa cum de-i venise ideea de-a petrece o lună la *miss* Bell. De fapt, nici nu știuse bine vreodată. Era ca un izvor întîi ascuns de spice de plantago și care acum se dovedea a fi o curgere de apă adîncă și rapidă. Își aducea perfect aminte că marți seara, în vremea mesei, spusese dintr-o dată c-avea de gînd să plece, dar nu se mai putea urca pînă la cea dintîi șuviță a dorinței. Nu era o dorință să-ntoarcă lui Robert le Ménil purtarea lui față de ea. Desigur, găsea ideea minunată să facă plimbări la Cascine, pe cînd el vîna vulpi. I se părea că-i o plăcută rînduială. Robert, întotdeauna atît de mulțumit s-o regăsească, n-o va mai găsi la-ntoarcere. Socotea nimerit să-i facă această justă neplăcere. Dar

asta nu-i trecuse prin cap de la-nceput. Și nici de-atuncea nu se mai gîndise și era drept că nu pleca pentru plăcerea de a-i face în necaz ori ca zburdălnicia unei mici răzbunări. Păstra în contra lui un dinte mai puțin ascuțit, însă cu mult mai dur și mai ascuns. Și mai ales dorea să nu-l vadă curînd. Fără ca legătura lor să fie ruptă în vreun fel, îi devenise brusc străin. I se părea un om ca orișicare altul, mai răsărit ca cei mai mulți, arătînd foarte bine, manierat, c-un caracter vrednic de stimă, un om care nu-i displăcea, dar care n-o preocupa prea mult. Și care dispăruse brusc din viața ei. C-avea și el aicea un amestec, nu-și aducea aminte cu plăcere. Ideea de a fi a lui i se părea absurdă, ca o necuviință. Gîndul c-ar fi putut să se găsească laolaltă din nou în micul lor apartament din strada Spontini, i se părea destul de neplăcut ca să-l înlăture imediat. Prefera să-și închipuie că un eveniment neașteptat, de neînlăturat, va sta în calea întîlnirii lor : sfîrșitul lumii, de exemplu. Domnul Lagrange, de la Academia de Științe, îi spusese la doamna de Morlaine, c-o seară înainte, despre o cometă care, prăpăstuită din înalturi, ar fi putut să întîlnească, într-o zi, Pămîntul, și-ncolăcindu-și coada sclipitoare în jurul lui, să-l ardă cu suflarea ei fierbinte, să prăpădească fauna și flora, silindu-le să bea veninuri încă neștiute, și să distrugă întreaga

omenire, făcînd-o să expire într-un rîs nebunesc, ori într-o sumbră neclintire. De-așa ceva, ori altceva de-același gen, avea nevoie ea pe luna viitoare. Nu era chiar așa de ne-nțeles dorința ei de-a evada. Dar că-n dorința ei de evadare se-amesteca și-o bucurie tulbure ori faptul că se simțea de pe acum sub farmecul acelor lucruri pe care avea să le găsească, la asta nu găsea vreo rațiune. Cupeul o lăsă la colțul uliței La Chaise.

Acolo, sub acoperișul unei clădiri înalte, cît ținea și balconul, în dosul celor cinci ferestre încinse de căldura soarelui, ce le bătea în plin în timpul dimineții, într-un apartament cam strîmt, curat ca un pahar, trăia doamna Marmet, de cînd se prăpădise soțul ei.

Contesa Martin venea s-o vadă la ziua-i de primire. Găsi în salonașu-i modest și lustruit pe domnul Lagrange, ce moțăia într-un fotoliu, în fața bunicuței cu obraz blînd și liniștit sub nalta ei cunună de păr alb.

Acest savant bătrîn, care era și om de lume, îi rămăsese credincios. El era cel care, a doua zi după înmormîntarea lui Marmet, îi adusese nefericitei văduve vorbirea înveninată a lui Schmoll și care, gîndind s-o consoleze, îi provocase numai durere și mînie. Îi leșinase-n brațe. Doamna Marmet spunea de el

că n-are judecată. Era prietenul ei cel mai bun. Prînzeau adesea împreună la mese îmbelșugate.

Doamna Martin, subțire și cu forme tari în vesta ei de zibelină întredeschisă pe valuri de dantelă, trezi cu minunata strălucire a ochilor ei vineții pe bătrînelul atît de simțitor la grația sexului slab. El îi spusese, c-o seară înainte la doamna de Morlaine, cum va veni sfîrșitul lumii. O întrebă de nu-i fusese frică noaptea la evocarea acelor icoane înfățișînd Pămîntul mistuit de flacări sau înghețat, palid ca luna. În vreme ce-i vorbea cu o galanterie afectată, ea contempla biblioteca de acaju ce se-ntindea pe tot panoul salonului, făcînd față ferestrelor. Cărți nu mai rămăseseră de loc, însă pe raftul cel de jos era întins un schelet cu armele alături. Te minunai să vezi la bunicuța asta un războinic etrusc, care își mai păstra prinsă de craniu casca-i de bronz verziu, în vreme ce pe pieptu-i dislocat se mai vedeau solzii mîncați de vreme ai zalelor lui. Dormea, împrăștiat și fioros, printre cutii de dulciuri, vase de porțelană aurită, Sfinte-Fecioare de stuc și piese mici de lemnărie dantelată, vechi amintiri de la Lucerna și de la Righi. Doamna Marmet, rămasă văduvă și-n oarecare strîmtoare, vînduse cărțile de studiu lăsate de bărbatul ei ; din toate antichitățile culese de arheolog nu și-l păstrase decît pe-acest etrusc.

Și doar atîția încercaseră s-o descotorosească. Vechii colegi ai lui Marmet îi și găsiseră un plasament. Paul Vence de asemeni convinsese Administrația Muzeelor să-l achiziționeze pentru Luvru. Dar biata văduvă n-a vrut cu nici un chip să se despartă. I se părea c-o dată cu acest războinic cu cască de bronz verde, încinsă c-un ușor frunziș de aur, și-ar fi pierdut și numele pe care îl purta cu demnitate și n-ar mai fi fost văduva lui Louis Marmet de la Academia de Inscripții.

— Liniștiți-vă, doamnă ; cometa care va ciocni Pămîntul nu vine ea așa de repede.

La care doamna Martin răspunse că nu vede de ce-ar fi mare pagubă dacă Pămîntul întreg și omenirea ar fi pe dată nimicite.

Lagrange bătrînul avu un țipăt de protest care venea din măruntaie. Ținea morțiș ca un astfel de cataclism să fie amînat pe mai tîrziu.

Ea se uită la el. Craniu-i uscat hrănea doar cîteva fire cănite. Pleoapele îi atîrnau ca niște zdrențe pe ochii încă zîmbitori ; piei lungi îi spînzurau pe fața-i galbenă și se ghicea pe sub vestminte un trup secătuit.

„I-i dragă viața !“ gîndea ea.

Doamna Marmet de asemeni n-ar fi dorit să vie prea repede sfîrșitul lumii.

— Îmi pare, domnule Lagrange, zise doamna Martin, că locuiești într-o căscioară

minunată, cu geamurile căptușite de glicină, dînd spre Jardin des Plantes ? Cred că-i o mare bucurie să viețuiești într-o asemenea grădină, care-mi evocă arcele lui Noe ale copilăriei mele și raiul pămîntesc al vechii Biblii.

El însă nu părea încîntat. Casa era micuță, prost împărțită și bîntuită de guzgani.

Ea îi dădu dreptate, nicăieri nu era bine, pretutindeni erau guzgani, adevărați ori doar simbolici, hoarde de mici ființe care ne chinuiesc. Totuși, ea adora Jardin des Plantes ; simțea mereu imboldul să se ducă și nu se ducea niciodată. De asemeni și Muzeul, în care nu călcase, ar fi dorit să-l viziteze.

Cu zîmbetul pe buze, fericit, se oferi să-i facă el onorurile. Era doar casa lui. O să-i arate cîțiva aeroliți. Aveau acolo piese minunate.

Dînsa habar n-avea ce-nseamnă un aerolit. Dar își aduse aminte că cineva-i spusese că la Muzeu puteai vedea oase de ren sculptate de cei primitivi și plăci de fildeș pe care erau gravate animale a căror rasă de multă vreme se stinsese. Îl întrebă dacă așa era. Lagrange acuma nu mai surîdea. Răspunse c-o indiferență sumbră că acele piese îl priveau pe unul din confrații lui.

— Aha ! zise doamna Martin, nu e vitrina dumitale.

Băga de seamă că savanții nu sînt prea curioși și faci o indiscreție dacă-i întrebi despre ceva ce nu se află în vitrina lor. Era adevărat și că Lagrange eșafodase cariera-i științifică pe pietre prăpăstuite din văzduh. Asta-l făcuse să studieze și cometele. Însă era un înțelept. De douăzeci de ani încoace nu-l mai interesa decît unde ia masa.

Cum plecă moșnegelul, contesa Martin spuse doamnei Marmet ce dorea de la ea.

— Plec săptămîna viitoare la *miss* Bell, la Fiesole, și te iau cu mine.

Biata doamnă Marmet, cu ochi iscoditori sub fruntea ei senină, păstră o clipă de tăcere, refuză moale, se lăsă puțintel rugată și acceptă.

VII

Rapidul de Marsilia era tras pe peronul pe care alergau hamali și se rostogoleau camioane prin fum și larmă, sub palida lumină care se strecura prin sticlele vitrajelor. În fața portierelor deschise, călătorii înfășurați în lungi mantale veneau și se duceau. Hăt, în capătul gangului înceţoșat de zgură și de praf, se-ntrezărea, ca-ntr-un vîrf de lunetă, un curcubeu pitic. Mare cît palma, infinitul voiajului. Contesa Martin și biata doamnă Marmet se instalaseră-n compartiment, sub plasa încărcată de bagaje, cu maldărul de ziare zvîrlit pe perne lîngă ele. Choulette nu se-arătase și doamna Martin nici nu-l mai aștepta. Făgăduise totuși că-l vor găsi la gară. Orînduise toate ca să plece și încasase de la editor banii pentru volumul *Farmece*. Paul Vence îl adusese într-o seară, în casa de pe cheiul Debilly. Se arătase blînd, politicos, spiritual și vesel, voios ca un copil. Din clipa aceea, își făgăduise să-și facă o plăcere din a călători c-un om de geniu, așa original, urît dar pitoresc, nebun dar amuzant, bătrîn copil al ni-

mănui, plin de vicii firești și de naivitate. Ușile se-nchideau. De-acuma, gata ; nu-l mai aștepta. Făcuse rău că se-ncrezuse în acest suflet impulsiv și vagabond. În clipa cînd locomotiva prinsese a pufni înalt și răgușit, doamna Marmet, ce se uita pe ușă, rosti cu calm :

— De nu mă-nșel, iată-l pe domnul Choulette.

Venea de-a lungul peronului, șchiopătînd de-un picior, cu pălăria dată pe ceafă descoperind o țeastă plină de cucuie, c-o barbă neîngrijită, tîrînd după el un geamandan străvechi, de pînză grosolană. Arăta cam urît ; însă, cu toată vîrsta lui de cincizeci de ani, avea un aer tineresc, așa de clari și vii străluceau ochii lui albaștri, atîta îndrăzneală naivă se citea pe fața-i galbenă și scofîlcită, așa de mult țîșnea din acest prăpădit de om eterna adolescență de care se bucură artiștii și poeții. Privindu-l, Tereza regretă că se-ncurcase c-un tovarăș de drum atît de caraghios. Mergea și arunca în fiece vagon cîte-o privire repezită, ce se făcea tot mai neîncrezătoare și tot mai urîcioasă. Cînd, însă, ajungînd în dreptul compartimentului celor două cucoane, recunoscu pe doamna Martin, avu un zîmbet atît de gingaș și-i dădu bună ziua c-un glas atît de dulce, că din hoinarul fioros, ce rătăcea c-o clipă înainte pe peron, mai rămăsese doar va-

liza de pînză grosolană, cu mînerele-i pe jumătate smulse, pe care-o trăgea după el.

O așeză în plasă, lîngă valizele corecte, în strai de pînză cenușie, printre care făcea o pată stridentă și murdară. Băgară atunci de seamă că era cu flori galbene pe-un fond roșu ca sîngele.

Foarte bine dispus, o complimentă pe doamna pentru tripla ei pelerină carmelită.

— Iertați-mă, doamnele mele, era cît pe ce să întîrzii. Am fost s-ascult azi-dimineață liturghia de ora șase, la Sfîntul-Severin, în parohia mea, chiar la capela Fecioarei, sub stîlpii ei absurzi și minunați, ce-și înalță spre cer fluierașele ca niște glasuri subțirele, ca și noi, păcătoși ce sîntem.

— Atunci, îi spuse doamna Martin, înseamnă că ești cucernic, azi ?

Și-l întrebă dacă luase cingătoarea noului ordin pe care îl întemeia.

Obrazul lui Choulette luă un aer grav și întristat.

— Tare mi-i frică, doamnă, că domnul Paul Vence v-a spus tot felul de minciuni pe socoteala mea. Mi-a ajuns la urechi că ar fi semănat vorbe-n saloane cum că cordonul meu e un cordon de sonerie, și încă de la care sonerie ! Aș fi nenorocit dacă s-ar crede doar o clipă asemenea invenții ticăloase. Acest cordon e un cordon simbolic, doamnă.

E făcut dintr-o simplă sforicică, care se poartă sub vestminte, după ce-a fost atinsă de-un sărman în semn că sărăcia-i sfîntă și ea va mîntui pămîntul. Numai în ea sălășluiește bunătatea ; de cînd am luat banii pe *Farmece,* mă simt nedrept și aspru. E bine să se știe c-am pus în geamandan cîteva din aceste simbolice cordoane.

Și, arătînd cu degetul spre pînza groaznică, culoarea sîngelui ruginit :

— Am pus în el și o ostie pe care-un preot rău mi-a dat-o, opera domnului de Maistre, ceva cămăși și alte cîteva obiecte.

Doamna Martin ridică ochii, un pic cam speriată. Pe cînd doamna Marmet, săraca, își păstra calmu-i neclintit.

În timp ce trenul traversa mahalale hîde, pe tivul zdrențuit și negru ce mărginește trist orașul, Choulette scoase din buzunar un portofel uzat, în care începu a scotoci. Scribul, ascuns sub vagabond, prindea să se trezească. Choulette iubea hîrțoagele fără ca s-o arate. Se-ncredință că nu pierduse nici hîrtiuțele pe care își notase, la cafenea, ideile poemelor și nici duzina de scrisori măgulitoare, murdare și pătate, tăiate la îndoituri, pe care le purta necontenit asupra lui, gata să le citească la toți acei pe care-i întîlnea, la vremea nopții, sub felinarele de gaz. Încredințat că nu-i lipsea nimic, scoase din porto-

fel o foaie îndoită-n două, vîrîtă într-un plic deschis. O flutură un timp, ţinînd-o în mînă c-un fel de tainică nerușinare, apoi o-ncredinţă contesei. Scrisoarea era de la marchiza de Rieu, prin care îl recomanda unei prinţese aparţinînd casei de Franţa, rudă îndeaproape cu contele de Chambord și care, văduvă și-mbătrînită, trăia la porţile Florenţei. Se bucură o clipă de efectul pe care îşi închipuia că-l face ; apoi, le spuse că socotea să vadă pe acea prinţesă ; că-i o persoană bună și pe deasupra și pioasă.

— Cucoană-adevărată, adăugă, și care nu-și arată măreţia prin pălării și rochii. Poartă o cămașă șase săptămîni și cîteodată și mai mult. Și gentilomii din suita ei i-au văzut deseori ciorapii albi, murdari, căzuţi peste călcîi. Virtuţile vestitelor regine ale Spaniei se regăsesc în ea. Ciorapii ei murdari, ce glorie măreaţă !

Luînd scrisoarea, o-nchise iar în portofel. Apoi, luînd un cuţitaş cu plăsele de corn, prinse a scrijeli cu vîrful un chip abia schiţat în mînerul bastonului său. În vreme ce se ridica singur în slăvi :

— Sînt priceput în toate meșteșugurile calicilor și vagabonzilor. Știu să deschid o broască cu un cui și să sculptez în lemn c-un briceag prost.

Capul se contura. Era un chip slab de femeie ce lăcrăma.

Choulette voia prin asta să exprime mizeria umană, nu simplă și-nduioșătoare, așa cum o simțeau acei de altădată, din lumea făcută din bunătate și asprime, ci ipocrită și hidoasă, ajunsă la o culme-a urîțeniei, datorită burghezilor liber-cugetători și ostășimei patriote create de Revoluția franceză. După el, regimul actual nu era alta decît ipocrizie și brutalitate. Militarismul îi inspira adevărată groază.

— Cazarma e groaznica invenție a vremurilor moderne. Datează abia din secolul al șaptesprezecelea. Pînă atunci, nu exista decît un corp de gardă, alcătuit din soldățoi care știau să joace cărți și să istorisească tot felul de isprăvi galante. Ludovic al XIV-lea e-un precursor al Convenției și al lui Bonaparte. Dar răul a ajuns în culmea lui de cînd cu monstruoasa introducere a serviciului obligator. Ca să obligi pe oameni să omoare e o rușine, pentru republicani, și, pentru împărați, e crima crimelor. În epocile așa-zise barbare, cetățile și prinții încredințau întreaga apărare mercenarilor, care făceau războiul ca oameni pricepuți și cumpătați ; de multe ori, într-o ciocnire mare, nu existau mai mult de cinci ori șase morți. Și cînd plecau la bătălie cavalerii, nu erau obligați de nimeni : se lăsau

omorîți, c-așa aveau ei chef. N-ar fi fost buni la altceva, desigur. Nimeni, pe vremea lui Ludovic-cel-Sfînt, n-ar fi avut ideea să ducă la război pe-un om cu judecată și-nvățat. Și nici nu l-ar fi smuls pe-un biet plugar de pe ogor ca să-l trimită la armată. Acum e obligat orice țăran să-și facă ostășia. E exilat departe de căsuța ce scoate fum pe horn în liniștea de aur a-nserării, departe de livezile cu iarbă grasă pe care le pasc boii, de cîmpuri, de păduri străbune ; în curtea unei cazărmi urîte, e învățat cum să omoare oameni la comandă, e amenințat, e înjurat, e pus la închisoare ; și i se spune că asta e-o onoare și dacă nu se lasă astfel onorat, e împușcat. Și se supune, pentru că-i fricos și dintre toate animalele domestice cel mai blajin, mai vesel și mai ascultător. Și noi francezii sîntem militariști și pe deasupra cetățeni. Un alt motiv de fudulie, că ești un cetățean ! Asta înseamnă pentru cei săraci a sprijini pe cei bogați să-și poată conserva puterea și viața de huzur. Au datoria să lucreze, sub măreția legilor egalitare, ce interzice săracului ca și bogatului să doarmă pe sub poduri, să cerșească pe uliți și să fure pîine. E-o binefacere a Revoluției. Și cum această revoluție a fost făcută de nebuni și de netoți, ca să profite cei ce agonisesc avere în numele națiunii și care nu duce, pîn'la urma urmei, decît la îm-

bogăţirea ţăranului şiret şi cămătarului burghez, a ridicat, sub numele egalităţii, imperiul bogăţiei. A vîndut Franţa afaceriştilor, care o sfîşie de-un veac întreg. Ei sînt stăpînii, domnii ţării. Guvernul aparent, alcătuit din nişte prăpădiţi, nişte bieţi păcătoşi, scoşi de la naftalină, e plătit de bancheri. De-un secol, în ţara asta otrăvită, cine iubeşte sărăcimea este considerat drept trădător al societăţii. Şi categorisit drept om primejdios, dacă declari că eşti dintre cei oropsiţi. Ba, s-au făcut şi legi în contra indignării şi în contra milei. Şi ce spun eu acum nici nu se poate tipări.

Choulette se-nsufleţea, îşi agita cuţitul, în vreme ce, sub soarele cu dinţi, treceau ţarini de pămînt brun, vinete pîlcuri de copaci despuiaţi de iarnă şi perdele de plopi străjuind ape argintii.

Poetul privea înduioşat chipul sculptat de pe baston.

— Iată-te, biată Umanitate, zise el, slabă şi-nlăcrămată, prostită de ruşine şi mizerie, în halul în care te-au adus stăpînii tăi, soldatul şi bogatul.

Biata doamnă Marmet, care avea un nepot căpitan de artilerie, tînăr încîntător, care-şi iubea profesia, era rănită de violenţa cu care ataca Choulette armata. Doamna Martin vedea în asta o divagare amuzantă. Ideile

poetului n-o spăimîntau ; nu-i era teamă de nimic ; dar le găsea un pic absurde ; credea că nici trecutul n-a fost mai bun decît prezentul.

— Cred, domnule Choulette, că oamenii au fost în toate timpurile ce sînt şi astăzi, adică egoişti, brutali, avari şi fără milă. Cred că şi legile ca şi moravurile au fost aspre şi crude pentru nenorociţi.

Între La Roche şi Dijon, luară masa la vagon-restaurant, unde-l lăsară pe Choulette singur cu pipa, paharul de benedictină şi sufletul lui revoltat.

Întoarse în compartiment, doamna Marmet prinse a-i spune c-o paşnică tandreţe despre bărbatul pe care îl pierduse. O luase din dragoste : îi făcea versuri minunate, pe care le păstra şi nu le arăta la nimeni. Era un om vioi şi vesel. N-ai fi crezut, văzîndu-l mai tîrziu aşa de obosit de lucru şi slăbit de boală. Făcuse studii pînă în cea din urmă clipă. Suferind de o hipertrofie a inimii, îşi petrecea întreaga noapte în fotoliu, cu cărţile întinse pe-o planşetă. Chiar două ore înaintea morţii, tot încercă să mai citească. Era afectuos şi bun. Pînă şi-n suferinţa lui se arăta tot aşa de blînd.

Doamna Martin, în lipsă de ceva mai bun, îi spuse :

— Le-ai bucurat de mulţi ani fericiţi şi-acum trăieşti cu amintirea lor ; ai parte de încă un dram de fericire pe pământ.

Dar biata doamnă Marmet oftă şi-un nour lunecă pe fruntea-i neclintită.

— Da, zise, om şi bărbat mai bun ca Ludovic nici nu se poate. Şi totuşi, am fost tare nenorocită cu el. Avea un singur cusur, dar care m-a făcut să sufăr crîncen. Era gelos. El, aşa de bun, de tandru şi de generos, împins de patima-i turbată, se arăta nedrept, tiran şi violent. Te asigur că purtarea mea nu se preta la bănuieli. Nici nu eram cochetă. E drept că eram tînără şi fragedă ; treceam drept tare frumuşică. Era de-ajuns. Nu mă lăsa să ies de-acasă singură, nu-mi dădea voie să primesc în lipsa lui pe nimeni. Şi cînd se întîmpla să mergem la un bal, tremuram dinainte de scenele pe care avea să mi le facă la-ntoarcere, în trăsură.

Şi biata doamnă Marmet adăugă cu un suspin :

— E-adevărat că-mi plăcea dansul. Dar n-am avut ce face : am renunţat. Era o suferinţă prea mare pentru el.

Contesa Martin se arătă surprinsă. Întotdeauna şi-l închipuise pe Marmet ca pe-un bătrîn timid, preocupat, un pic ridicol între o soaţă grasă, albă şi placidă şi un schelet de luptător etrusc cu ţeasta acoperită de aur şi

de bronz. Dar biata văduvă îi mărturisi că și la cincizeci și cinci de ani, cînd ea avea cincizeci și trei, soțul ei Ludovic era gelos ca-n prima zi.

Tereza se gîndi că Robert n-o chinuise de loc cu gelozia. Era din partea lui un semn de tact și de bun-gust, o probă de încredere ori n-o iubea îndeajuns ca s-o facă să sufere ? Nici nu știa și nici n-avea curajul să afle. Era nevoie pentru asta să scociorască în tainice sertare ale inimii și nu voia să le deschidă.

Șopti fără să-și deie seama :

— Dorim să fim iubite și, cînd găsim un om ce ne iubește, atunci ne chinuie ori, dacă nu, ne plictisește.

Ziua trecu, mai cu cititul, mai cu visarea. Choulette nu se mai arătă. Noaptea întinse încetul cu încetul cenușa-i sumbră peste livezile de duzi din Dauphiné. Doamna Marmet căzuse într-un somn senin, culcată pe ea însăși, ca pe un vraf de perne. Tereza își spunea privind-o :

„E drept că-i fericită, căci se complace-n amintire".

Tristețea nopții îi străpunse inima. Și cînd și luna se-nălță deasupra livezilor de măslini, văzînd cum se perindă acele ondulări de șesuri și costișe și cum se scurg acele umbre viorii, Tereza, în fața acestui peisaj care

vorbea de pace şi uitare, regretă Sena şi Arcul de Triumf cu razele-i de bulevarde, aleele de la Pădure, unde măcar copacii şi pietrele o cunoşteau.

Deodată, c-o prefăcută violenţă, Choulette se repezi-n compartiment. Cu băţu-i ciotoros în mînă, cu faţa şi cu capul înfăşurate în lînuri sîngerii şi fioroase piei, era cît pe ce s-o înspăimînte. Asta şi voia el. Îmbrăcămintea-i de sălbatic şi atitudinea-i brutală erau întotdeauna studiate. Necontenit preocupat de stranii şi copilăreşti efecte, se complăcea să pară groaznic. El singur spăimîntîndu-se uşor, se bucura să treacă altora terorile ce-l chinuiau. C-o clipă înainte, stînd şi fumîndu-şi pipa, singur, în fundul culoarului, uitîndu-se la luna ce alerga prin nori, deasupra ţinutului Camargue, simţise dintr-o dată o frică ne-nţeleasă, o frică dintr-acelea de copil, care îi răscoleşte sufletul fantezist şi uşuratic. Ca să mai prindă inimă, venise la contesa Martin.

— Arles. Aţi fost vreodată la Arles ? zise el. E frumuseţea-ntruchipată ! La mănăstirea Sfîntului Trofim, am văzut porumbei lăsîndu-se în zbor pe umerii statuielor şi-am mai văzut mici şopîrliţe argintii stînd şi-ncălzindu-se la soare pe sarcofagele din Aliscamps. Mormintele sînt rînduite pe marginea aleei ce duce la biserică. Sînt ca nişte coveţi, unde-şi

află noaptea patul vagabonzii. Plimbîndu-mă cu Paul Arène, pe înserat am întîlnit pe-o bătuță care așternea fîn în mormîntul unei fecioare din vechime, moartă în ziua nunții. I-am dorit noapte bună. Și ne-a răspuns : „Să v-audă Dumnezeu ! Dar piaza rea a vrut ca albia să fie spartă spre vîntul rece. Dacă spărtura ar fi în partea cealaltă, m-aș odihni ca regina Jeanne."

Tereza nu răspunse. Aţipise. Choulette avu un tremur în răcoarea nopții ; frica de moarte îl mușcase.

VIII

În trăsurica-i englezească, pe care-o conducea ea singură, *miss* Bell luase de la gara din Florența pe contesa Martin-Bellème și pe doamna Marmet și le-adusese, pe drumul care suie-n piept colina, la casa ei din Fiesole, care, trandafirie și-ncununată de un lanț de balustrade, privea orașul fără de pereche. Fata din casă venea în urmă cu bagajele. Choulette. care, prin grija lui *miss* Bell, fusese găzdui la văduva unui paracliser, în umbra catedralei de la Fiesole, nu era așteptat decît la cină. Hîdă și nostimă, cu părul tăiat scurt, în vestă, c-o cămașă bărbătească pe pieptul ei de băiețaș, destul de grațioasă cu șoldurile-i strîmte, poeta făcea prietenelor ei franceze onorurile casei ce oglindea gustu-i de-un viu rafinament. Pe pereții salonului, Fecioare sieneze, pale, cu mîini prelungi, domneau tihnite între îngeri în nourii de patriarhi și sfinți, în minunatele construcții ale tripticurilor aurite. Pe-un soclu, în picioare, stătea o Magdalenă, înfășurată-n păru-i lung, îngrozitor de slabă și bătrînă, vreo cerșetoare de pe dru-

mul Pistoii, arsă de soare şi de geruri, pe care-o copiase în argilă cu o înduioşătoare şi groaznică fidelitate vreun precursor necunoscut al lui Donatello. Şi peste tot blazoanele lui Vivian Bell : doar clopote, clopoţele. Cele mai mari îşi înălţau cupola de bronz în colţurile camerei ; altele se-atingeau, în lanţ, jos, la perete. Mai mărunţele se alergau de-a lungul cornişelor. Mai erau şi pe sobă, pe cufere şi pe dulapuri. Vitrinele erau ticsite de clopote de-argint şi smalţuri colorate. Clopote mari de bronz, cu crinul florentin, clopoţei din secolul al XVI-lea, reprezentînd o doamnă c-un enorm turnel, clopoţei pentru ziua morţilor, ornaţi de lacrimi şi de oseminte, clopoţei ajuraţi, acoperiţi de animale fabuloase, şi de frunziş, ce răsunară prin biserici pe vremea lui Ludovic cel Sfînt, clopoţele de masă din secolul al XVII-lea, avînd o statuetă drept mîner, clopoţei plaţi şi limpezi de la gîtul vacilor din valea Rutli, clopote indiene ce răsună domol atinse cu un corn de cerb, clopote chinezeşti în formă de cilindru ; se strînseseră acolo din toate ţările şi din toate timpurile, la chemarea vrăjită a micuţei *miss* Bell.

— Te uiţi la blazoanele mele cuvîntătoare, zise ea către doamna Martin. Cred că toate aceste *miss* Bell se simt bine aici şi n-aş fi prea mirată dacă într-o zi s-ar apuca să

cînte cu toatele deodată. Dar nu se cade să le-admiri la fel pe toate. Cele mai calde și mai pure laude se cer păstrate pentru asta.

Și atingînd cu degetul un clopot întunecat și fără podoabe, care dădu subțire glas :

— Acesta, zise ea, e-un sfințit tîrgoveț din secolul al cincilea. E-un pui de suflet al sfîntului Paulin din Nola, care-a făcut să cînte cel dintîi cerul deasupra capetelor noastre. E făurit dintr-un metal mai rar, ce-a fost numit alama de Campania. Curînd voi fi în stare să vă arăt, alături de el, un florentin de toată frumusețea, pe craiul clopotelor. Îl aștept. Dar te-obosesc cu aceste fleacuri, *darling*. Și-o plictisesc și pe biata doamnă Marmet. Urît din partea mea !

Și le conduse la camerele lor.

După un ceas, doamna Martin, repauzată, proaspătă, într-un capot de fular și dantele, coborî pe terasa unde o aștepta *miss* Bell. Aerul umed, încropit de-un soare slab și totuși generos, aducea suflul neliniștit și dulce-al primăverii. Tereza, cu coatele pe balustradă, își scălda ochii în lumină. Jos, la picioare, chiparoși își înălțau fuioarele negre, în vreme ce măslinii își strîngeau turmele pe povîrnișuri. În curmătura văii, Florența își întindea mulțimea de acoperișuri roșii, cu turlele și turnurile sale, prin țesătura cărora abia

de se ghicea panglica șerpuită a rîului Arno. Și mai departe albăstreau colinele.

Tereza căuta să recunoască grădinile Boboli, pe unde se plimbase la prima ei călătorie, Cascinele, ce nu-i plăceau de loc, palatul Pitti, Santa Maria del Fiore. Pe urmă, nemărginirea încîntătoare-a cerului o cîștigă. Citea în nouri contururile ce se scurgeau mereu.

Tăcură multă vreme. Apoi, Vivian Bell întinse mîna către orizont.

— *Darling*, eu nu știu să vorbesc, nu știu să spun. Privește însă, privește-ntr-una, *darling*. Ce vezi n-are pereche-n lume. Natura nicăieri nu-i chiar așa subtilă, fină, elegantă. Desigur, Dumnezeul care-a făcut Florența era artist. Da, da, era giuvaergiu, era și sculptor și gravor de medalii, era și pictor și turnător în bronz : era un florentin. Și n-a făcut decît atîta-n lume, *darling !* Tot restul e făcut de-o mînă mai puțin gingașă, c-o lucrătură mai puțin perfectă. Cum e posibil ca dealul acesta violet de la San Miniato, de-un relief atît de sigur și de pur ,să fie de-același autor ce-a creat Alpii ? Este cu neputință, *darling*. Peisajul acesta are mîndrețea unei medalii vechi, a unei zugrăveli de preț. E o perfectă și cumpănită operă de artă. Și iată încă un lucru de care nu știu să vorbesc, pe

care nici nu-l înțeleg și care e un lucru autentic. În țara asta mă simt, și-ai să te simți ca mine, *darling*, pe jumătate vie, pe jumătate moartă, o stare plină de noblețe, întristare și dulceață. Te uită, uită-te într-una : ai să descoperi melancolia colinelor ce-nconjoară Florența și vei simți tristețea dulce cum urcă din Pămîntul morților.

Soarele cobora spre asfințit. Luminile din creste se stingeau pe rînd, în vreme ce, pe cer, norii se-mpurpurau.

Doamna Marmet strănută.

Miss Bell trimise să s-aducă șaluri și anunță pe franțuzoaice că serile, aici, erau cam reci, primejdioase.

Și dintr-o dată :

— *Darling*, cunoști pe domnul Jacques Dechartre ? Știi că mi-a scris că vine la Florența în cursul săptămînii viitoare. Îmi pare foarte bine că te-ntîlnești cu domnul Jacques Dechartre aicea, în orașul nostru. Ne va-nsoți pe la biserici și muzee. Va fi o călăuză minunată. Pătrunde ce-i frumos în lucruri, pentru că le iubește. Are-un ales talent de sculptor. Medalioanele și figurinele lui sînt și mai admirate-n Anglia decît în Franța. Vai, nu-ți închipui cît mă bucur, *darling*, că te-ntîlnești cu domnul Jacques Dechartre, aicea, la Florența !

IX

A doua zi, ieșind de la Santa Maria Novella și străbătînd piața pe care, ca-n amfiteatrele antice, erau înfipți doi stîlpișori de marmoră, doamna Marmet zise contesei Martin :

— De nu mă-nșel, iată-l pe domnul Choulette.

În magherniță unui cizmar Choulette, cu pipa-n mînă, făcea gesturi ritmate, de parc-ar fi spus versuri. Cîrpaciul florentin, în vreme ce trăgea cu acul, îl asculta c-un zîmbet blînd. Era un omuleț pleșuv, reprezentînd un tip familiar picturilor flamande. Pe masă, printre calapoade, bucăți de piele, cuie și bulgărași de smoală, un fir de busuioc își înălța căpșoru-i verde și rotund. Un vrăbioi, c-o lăbuță lipsă care-i fusese-nlocuită c-un capăt de chibrit, țopăia vesel pe umărul și capul moșnegelului.

Doamna Martin, din prag, înveselită de acest tablou, îl strigă pe Choulette, care rostea cîntat cuvinte mormăite, și-l întrebă pentru ce nu venise să viziteze Capela Spanioliilor cu ea.

Se sculă și-i răspunse :

— Doamnă, vă preocupă icoanele deșarte, pe cînd eu mă menținîn adevăr și-n viață.

Strînse mîna cîrpaciului, urmînd pe cele două doamne. Dar le mai reținu o clipă-n prag :

— În drum spre Santa Maria Novella, le zise el, am dat cu ochii de acest moșneag, îngheboșat pe lucrul lui, cu calapodul strîns ca-n menghină între genunchi, cosînd încălțări proaste. Și am simțit că-i bun și simplu. I-am spus în limba lui : „Ia spune, taică, n-ai vrea să bei cu mine un păhărel de Chianti ?“ A primit cu plăcere. S-a dus după o sticlă și pahare și eu am stat de pază-n prăvălie.

Și Choulette le-arătă două pahare și-o sticlă ce stăteau pe sobă.

— După ce s-a întors, am ciocnit împreună ; i-am spus cuvinte dulci și ne-nțelese și l-am vrăjit cu muzica rostirii. Am să-i mai calc de multe ori maghernița ; o să mă-nvețe să meșteresc pantofi și să trăiesc fără dorinți. Și-așa voi izgoni tristețea. Căci singure dorința și huzurul ne îndeamnă să fim triști.

— Domnule Choulette, zîmbi contesa Martin, eu nu doresc nimic și totuși nu sînt veselă. S-ar cuveni oare să fac și eu pantofi ?

Choulette răspunse grav :

— N-a sunat încă ceasul.

Ajunşi la parcul Oricellari, doamna Marmet se prăbuşi pe-o bancă. Examinase la Santa Maria Novella frescele calme ale lui Ghirlandaio, stranele corului, fecioara lui Cimabue, zugrăvelile bolţii. Făcuse toate cu grozavă grijă în amintirea soţului ei mort, care se spunea că iubise arta italiană. Şi era tare obosită. Choulette se aşeză alături şi-i spuse :

— Puteţi să-mi spuneţi, doamnă, dacă-i adevărat că papa-şi face fustele la Worth ?

Doamna Marmet nu credea asta. Totuşi, Choulette o-ncredinţă că auzise vorbindu-se la cafenea. Doamna Martin se arătă surprinsă că un catolic şi-un socialist putea vorbi cu-aşa puţin respect de-un papă prieten al republicii. Însă Leon al XIII-lea nu-i era lui Choulette pe plac.

— Înţelepciunea prinţilor e scurtă, zise el ; mîntuirea Bisericii va veni de la republica italiană, aşa cum speră şi vrea Leon al XIII-lea, decît această mîntuire a Bisericii nu se va face aşa cum se gîndea piosul Machiavel. Revoluţia va răpi papei şi ultimul bănuţ furat, cu restu-i de avere. Şi asta va fi mîntuirea. Papa calic şi despuiat, va fi puternic. Va pune în mişcare întreaga lume. Vei revedea pe Petru, Lin, Clet, Anaclet şi Clement, pe cei umili, pe cei săraci cu duhul, sfinţii

dintru începuturi, care-au preschimbat fața pământului. Și dacă mîine, prin imposibil, în scaunul lui Petru se va sui un cuvios episcop, creștin adevărat, am să mă duc să-i spun: „Nu fi și tu moșneagul înmormîntat de viu în groapa lui de aur, lasă-ți valeții, paznicii nobili și cardinalii, te leapădă de curte și-nșelăciunile puterii. Ia brațul meu și vino să cerșim colindînd țări și mări. Acoperit de zdrențe, sărac, bolnav, pe moarte chiar, rătăcitor pe drumuri, să reînvii imaginea lui Crist. Să spui: „Îmi cerșesc pîinea, ca să condamn pe cei bogați". Să intri prin orașe și să tot strigi din poartă-n poartă ca un netot sublim: „Fiți umili, fiți blajini, fiți sărmani!" Vestiți prin cernite cetăți, prin cocioabe, cazărmi, pacea și milostenia ce vor să vie. Veți fi de toți disprețuiți, vor arunca în tine cu pietre. Jandarmii te vor tîrî prin închisori. Și pentru toți, sărac, bogat, umilit ori puternic, vei fi o țintă a batjocurei, obiect de milă și dezgust. Prostimea se va lepăda de tine, va ridica-mpotriva ta un antipapă. Toți oamenii vor declara că ești nebun. Și trebuie să fie adevărat; va trebui să fii nebun: nebunii sînt mîntuitorii lumii. Oamenii-ți vor pune cununa cea de spini și sceptrul cel de trestie, și-or să te scuipe în obraz, și după asta vei fi asemenea lui Crist și-adevăratul împărat; așa vei pune

temelia socialismului creştin, împărăţia lui Dumnezeu pe-acest pământ.

Astfel vorbind, Choulette aprinse o ţigară italiană, lungă şi noduroasă, străbătută de-un pai. Trase cîteva fumuri cu miros puturos, apoi urmă cu linişte :

— Şi-ar fi şi practic. Puteţi să spuneţi de mine orice vreţi, dar nu că n-aş vedea clar situaţia. Da, da, doamnă Marmet, n-ai să ştii niciodată cît e de just că operele grandioase ale acestei lumi au fost întotdeauna săvîrşite de nebuni. Şi dumneata, doamnă Martin, crezi că Francisc din Assisi, dac-ar fi fost cuminte, ar fi revărsat pe-acest pământ, ca să aline poporul însetat, apa vie a milosteniei şi nesfîrşitele balsamuri ale dragostei ?

— Nu ştiu, răspunse doamna Martin. Dar ştiu că oamenii cuminţi mi s-au părut întotdeauna tare plicticoşi. Ţi-o spun doar dumitale, domnule Choulette.

Se-ntoarseră la Fiesole, cu tramcarul care urcă-n piept colina. Pe drum îi prinse ploaia. Doamna Marmet, trudită, aţipi, în vreme ce Choulette se tînguia. Toate necazurile îl năpădiseră deodată : întîi că umezeala făcea să-l supere genunchiul, nu mai putea să-ndoaie nici piciorul ; pe urmă sacul de călătorie, care se rătăcise în drum de la gară la Fiesole, c-o zi înainte, şi care nu se mai găsea, nenorocire mare şi de nereparat ; pe

urmă o revistă din Paris ce-i publicase un poem plin de greşeli de imprimare, grăunţe de nisip în ochi, mari cît nişte cristelniţe, ba uriaşe ca scoica din care-a ieşit Afrodita.

Făcea pe oameni vinovaţi că toate-l duşmăneau şi-i stăteau împotrivă. Se arătă copilăros, absurd, nesuferit. Doamna Martin, pe care ploaia şi Choulette o întristau, credea că n-o să mai sfîrşească urcuşul niciodată. Intrînd în lăcaşul clopotelor, găsi pe *miss* Bell în salon, copiind pe un pergament cu cerneală de aur, în litere italice, aldine, versuri găsite-n timpul nopţii. Văzînd pe prietena ei, înălţă căpşoru-i urît, luminat, dogorit de focul a doi ochi minunaţi.

— *Darling*, dă-mi voie să-ţi prezint pe prinţul Albertinelli.

Prinţul îşi etala în faţa sobei frumuseţea-i de tînăr zeu, subliniată de barba-i neagră, deasă. Făcu o-nchinăciune.

— Doamnă, văzîndu-vă, am iubi Franţa, de n-am avea deja acest cald sentiment în inimi.

Contesa şi Choulette rugară pe *miss* Bell să le citească versurile pe care le scria. Poeta le ceru iertare, ca străină, să dea citire stîngacelor ei ritmuri faţă de un poet francez pe care îl gusta cu precădere după François Villon ; apoi, cu glasu-i drăgălaş şi şuierat de păsărică, prinse a recita :

Jos la picior de stînci, unde izvorul cade
Rîzînd, cîntînd, cu glas ca de naiade,
Şi-apoi spre Arno fuge bătînd din braţe reci,
Doi mîndri tinerei se logodeau pe veci.
Şi dulcea fericire în inima lor arsă
Curgea ca un torent ce din munţi se revarsă.
Pe ea o chema Gemma. Dar pe al ei iubit
Nici un povestitor nu ştiu să-l fi numit.

Ei, ziua, pe un pat de cimbru, cu ardoare
Suflarea-şi împleteau, pe cînd capre uşoare
Păşteau în preajma lor. Iar cînd noaptea cădea,
Şi meşterul trudit sub tei se odihnea,
Abia atunci şi ei se întorceau acasă,
De nimeni neştiuţi în lumea ticăloasă.
Şi-adesea lăcrămau, de fericire grei,
Gîndindu-se că viaţa nu-i bună pentru ei.

Or, în acea livadă, în care, fericiţi,
— El ulm, ea iederă — stăteau înlănţuiţi,
Plecîndu-se în vînt ca salcia ce se frînge,
Creştea un mic arbust cu florile de sînge,
Ce se-nălţa semeţ în arşiţele verii
Şi căruia ciobanii îi spun iarba tăcerii.

Şi Gemma cunoştea că somnul neclintit,
Odihna veşnică şi visul nesfîrşit
Veneau, dacă muşcai din planta sîngerie.

Și într-o zi cînd sta, întinsă în cîmpie,
Virî celui iubit o frunzuliță-n gură.
Și după ce văzu că somnul greu îl fură,
Mușcă la rîndul ei din foaia cea vrăjită,
Căzînd alăturea de el, preafericită.

Deasupra, porumbei gemură-n înserare;
Dar ei dormeau tihnit, în dulce-mbrățișare.

— E minunat, zise Choulette, ieșind dintr-o Italie ușor încețoșată de brumele Thullei.

— Da, repetă contesa, e minunat. Dar, spune-mi, dragă Vivian, de ce frumoșii tăi nevinovați doreau numaidecît să moară?

— Vai, *darling*, pentru că se simțeau în culmea fericirii, nu mai doreau nimic pe lume. Era ceva teribil, *darling*, teribil. Cum de nu-nțelegi?

— Atuncea crezi că dacă noi trăim e pentru că avem încă speranță?

— O, da! Desigur, *darling*. Trăim și așteptăm darul pe care Mînie, Mînie, rege în țara zînelor, ni-l va aduce-n mantia lui neagră ori albastră, presărată de flori, de stele și de lacrimi. *O! Bright King To-Morrow!*

X

Se îmbrăcaseră cu toţii pentru cină. În salon, *miss* Bell desena monştri leonardeşti. Le dădea viaţă, să afle-apoi ce-aveau să spuie, încredinţată fiind că vor vorbi şi că vor exprima în ritmuri stranii idei deosebite. Ea va pleca urechea să-i asculte. Cel mai ades în acest fel îşi găsea ea poemele.

La pian, prinţul Albertinelli fredona *Siciliana : „O, Lola !“* Şi degetele lui mîngîiau clapele, molatic.

Choulette, mai brusc ca totdeauna, cerea cu insistenţă să i se dea aţă şi ac ca să-şi cîrpească straiele. Se tînguia că nu ştiu cum pierduse trusa lui modestă, pe care o purtase treizeci de ani prin buzunare şi care-i era dragă pentru atîtea scumpe amintiri şi-atîtea sfaturi tainice pe care i le dase. Gîndea că o pierduse la palatul Pitti, într-una din încăperile profane şi făcea vinovaţi de asta pe Medicişi şi pe toţi pictorii italieni.

Privind pe *miss* Bell cu ochi răi :

— Eu fac poeme, în vreme ce-mi cîrpesc bulendrele. Îmi place să lucrez cu mîi-

nile. Să-mi cînt cîntările pe cînd îmi mătur camera ; de asta cîntecele mele merg tuturor la inimă, ca și cîntările plugarilor și-a meșterilor, ce bat pe ale mele-n frumusețe, dar nu și în firesc. Am eu asemenea mîndrie, să fiu eu singur slujitorul meu. Văduva paracliserului mi-a spus să-i dau ei zdrențele să mi le țîrîie. Însă nu i-am îngăduit una ca asta. Găsesc că e urît să faci pe alții slujitorii tăi, la treburi pe care le poți face singur, cu-o nobilă independență.

Prințul cînta alene melodia-i tărăgănată. Tereza, care cutreierase prin biserici și muzee timp de opt zile-n șir, însoțită de doamna Marmet, cugeta la plictisul pe care i-l pricinuia însoțitoarea ei, asemuind fără-ncetare figurile din pînzele acelor pictori vechi cu cunoștințe de-ale sale. Nu mai departe, în dimineața aceea, pe frescele lui Benozzo Gozzoli, de la palatul Ricardi, recunoscuse pe Garain, domnul Lagrange, pe domnul Schmoll, prințesa Seniavine în paj și pe domnul Renan călare. Chiar și ei i se părea, de spaimă, că peste tot îl vede pe Ernest Renan. Și-apoi, cu o îndemînare care-o scotea din fire pe amica ei, știa să mîie orice subiect spre cercu-i strîmt de oameni de lume și academicieni. Și evoca mereu, cu glas duios, ședințele deschise de la Institut, cursuri de la Sorbona, serate la care străluciseră atîția filozofi

mondeni şi spiritualişti. În ce priveşte pe femei, toate erau, după părerea ei, fără cusur, încîntătoare. Lua masa la toate. „Cam prea prudentă doamna Marmet a noastră. Mă enervează", se gîndea Tereza. Şi plănuia s-o lase la Fiesole şi să colinde singură bisericile. Se folosea în sinea ei de o expresie pe care-o auzise la Robert. Îşi spunea :

„Am să mă descotorosesc de doamna Marmet".

Un bătrîn sprinten intră deodată în salon. Din pricina mustăţii lustruite şi a bărbuţei albe, părea un militar bătrîn. Însă privirea lui trăda, sub ochelari, dulceaţa ochilor trudiţi în desfătări şi-n caznele ştiinţei. Era un florentin, amic al lui *miss* Bell şi-al prinţului, profesorul Arrighi, pe vremuri idol al femeilor şi-acum faimos în toată Toscana şi Emilia, prin studiile lui despre agricultură.

Contesei îi plăcu din prima clipă. Şi, deşi nu avea o grozavă idee de viaţa de la ţară a Italiei, avu delicateţea să-ntrebe pe profesor despre metodele pe care le întrebuinţa şi rezultatele pe care le obţinuse.

El proceda cu-o energie moderată.

— Ţarina, zise el, e-ntocmai ca femeia : nu vrea să fii cu ea nici prea sfios, nici prea brutal.

Ave Maria, ce se-nălța din toate turlele, făcea din cer un instrument religios gigant.

— *Darling,* zise *miss* Bell, ai remarcat cît de sonor și de-argintiu e aerul Florenței, la-nserat, de-atîta glas de clopot ?

— Ciudat, zise Choulette, parcă am aștepta pe cineva.

Miss Bell îl informă că-n adevăr îl așteptau pe Jacques Dechartre. Întîrziase puțintel și se temea să nu fi pierdut trenul.

Choulette, apropiindu-se de doamna Marmet, îi spuse foarte grav :

— Doamnă Marmet, poți să privești o ușă, o ușă simplă-n lemn vopsit, cum e a dumitale (mi-nchipui) ori a mea, ori alta, orișicare, fără să fii cuprinsă de spaimă și de groază la gîndul musafirului care-ar putea să intre-n orice clipă ? Da, ușa locuinței noastre, doamnă Marmet, dă înspre infinit. Ai cugetat vreodată la asta ? Cunoaștem noi vreodată adevăratul nume al celei ori al celui, care sub o înfățișare omenească, sub o figură cunoscută și-n straie oarecare, ne intră în odaie ?

Cît despre el, cînd sta închis în chilioara lui, nu se putea uita la ușă, fără ca spaima să-i facă păru-n cap măciucă.

Însă doamna Marmet vedea cum se deschide ușa salonului fără de nici o spaimă.

Știa și toate numele acelor care-o vizitau : toate ființe-ncîntătoare.

Choulette dădu din cap, privind-o cu tristețe :

— Doamnă Marmet, doamnă Marmet, toți cei ce au un nume pămîntesc au și un altul, pe care nu-l cunoști și care-i singurul lor nume-adevărat.

Doamna Martin întrebă pe Choulette dacă era convins că pacostea avea nevoie să treacă peste prag ca să ne intre-n casă.

— E inventivă și isteață. Încalecă fereastra. Trece prin ziduri. Și nu ni se arată totdeauna ; deși-i mereu prezentă. Bietele uși nu-s vinovate cu nimic de vizita acestei funeste musafire.

Choulette, sever, făcu atentă pe contesă, că nu se cuvenea să categorisească de funeste venirile nenorocirii.

— Nenorocirea este stăpîna noastră cea mai aprigă, dar și amica cea mai bună. Ea ne arată scopul vieții. Doamnelor, abia cînd o să suferiți, veți ști ce trebuie să știți, veți crede ce trebuie să credeți, veți face tot ce trebuie să faceți, veți fi ce trebuie să fiți. Și veți cunoaște bucuria, care-i gonită de plăcere. Căci bucuria e sfioasă și nu se simte bine la petreceri.

Prințul Albertinelli zise că nici *miss* Bell și nici amicele-i franceze n-aveau nevoie

de nenorocire pentru a fi desăvîrșite și că doctrina desăvîrșirii prin durere era o crudă barbarie, pe care cerul mîndru al Italiei îl respingea cu groază. Apoi, în lîncezeala conversației, prinse a căuta din nou, cu grijă, frazele acelei grațioase și searbede *Siciliene*, temîndu-se să nu alunece pe-o arie din *Trovatore*, cam asemănătoare.

Vivian Bell punea-ntrebări cu glas scăzut acelor monștri pe care îi crease, plîngîndu-se că-i răspundeau absurd și luător în rîs.

— În clipa asta, zise ea, n-aș vrea s-ascult vorbind decît figurile de pe tapițerii, care mi-ar spune lucruri șterse, străvechi și prețioase, ca și ele.

Pe cînd frumosul prinț, furat de valurile melodiei, cînta. Glasu-i se-nălța, rotea cozi de păun, se tot umfla în pene și în sfîrșit murea în ofuri pline de extaz.

Biata doamnă Marmet, cu ochii la ușa cu geamuri, rosti deodată :

— De nu mă-nșel, iată-l pe domnul Dechartre.

Miss Bell primi pe musafir cu ciripiri vioaie.

— Vai, domnule Dechartre, te așteptam cu nerăbdare. Domnul Choulette vorbea de rău de uși... da, da, ușile caselor, și ne spunea că pacostea e o cucoană tare cumse-

cade. Toate aceste lucruri frumoase le-ai pierdut. Te aşteptăm de multă vreme, domnule Dechartre ; de ce-ai întîrziat atîta ?

El se scuză. Se abătuse doar pe la hotel, să se aranjeze puţintel. Nici nu trecuse, ca de obicei, să dea bineţe marelui său amic de bronz, iubitului San Marco, ce stă aşa semeţ în nişa lui de piatră din zidul de la Or San Michele. Aduse laudă poetei şi salută pe doamna Martin c-o bucurie pe care abia şi-o stăpînea.

— Chiar înainte de-a părăsi Parisul, am fost pe cheiul Debilly ca să vă văd şi mi s-a spus că aşteptaţi la Fiesole primăvara, la *miss* Bell. Atuncea am sperat să vă-ntîlnesc în ţara asta, pe care o iubesc mai mult ca niciodată.

Ea-l întrebă dacă trecuse mai întîi pe la Veneţia şi dacă revăzuse la Ravenna fantasmele strălucitoare şi-mpărătesele cu nimburi.

Nu, nu se mai oprise nicăieri.

Ea nu spuse nimic.

Stătea cu ochii aţintiţi la unghiul zidului, pe clopotul sfîntului Paulin.

— Priveşti noleta, observă el.

Vivian Bell îşi aruncă hîrtia şi creioanele.

— Veţi admira în scurtă vreme o minune, care te va mişca mai tare, domnule Dechartre. Am pus mîna pe crăişorul clopo-

telor. Am dat de el la Rimini, într-un teasc ruinat, care slujește azi de prăvălie și unde mă dusesem să cumpăr lemn vechi îmbibat de ulei, care-i așa de tare, de sumbru și lucios! L-am cumpărat, l-am ambalat eu singură. Și-acuma îl aștept, cu sufletul la gură. O să-l vedeți. Poartă pe buza lui un Crist pe cruce, între Maria și Ioan, data 1400 și armele lui Malatesta... Văd, domnule Dechartre, că nu mă prea asculți. Ascultă-mă atent. Cică în 1400, Lorenzo Ghiberti, fugit de ciumă și război, s-ar fi refugiat la Rimini, la curtea lui Paolo Malatesta. Fără-ndoială că el a modelat acele chipuri de pe clopoțelul meu. Așa că veți putea vedea, aici, de săptămîna viitoare, o operă a lui Ghiberti.

Se anunță că masa e servită. Gazda ceru iertare musafirilor că le va da o cină în stil italian. Avea de bucătar pe un poet din Fiesole.

La masă, în fața carafelor îmbrăcate în pănuși de porumb, se vorbi de preafericitul veac al XV-lea, pe care îl iubeau cu toții. Prințul Albertinelli slăvi pe meșterii acelui timp pentru universalitatea lor și pentru dragostea zeloasă pe care o puneau în slujba artei, precum și pentru geniul care-i mistuia. Vorbea emfatic, cu voce mîngîioasă.

Dechartre îi admira și el. Însă îi admira cu totul în alt chip.

— Pentru a lăuda așa cum se cuvine, zise el, pe oamenii aceștia care, de la Giotto la Masaccio, au pus atîta inimă la lucru, aș vrea ca lauda să fie modestă și precisă. Ar trebui întîi să-i arătăm la ei în prăvălie și în atelier, unde trăiau ca bieți meseriași. Numai așa, închipuindu-ni-i la lucru, putem să înțelegem și să gustăm simplicitatea geniului lor. Erau neștiutori, dintr-o bucată. Citiseră foarte puțin, văzuseră și mai puțin. Ochii și sufletele lor n-aveau decît un orizont delimitat : colinele ce-nconjurau Florența. Nu cunoșteau decît orașul lor, Sfînta Scriptură și cîteva fărîme de sculptură antică, pe care le tot studiau și mîngîiau cu dragoste.

— Că bine spuneți, sări profesorul Arrighi. N-aveau decît o grijă, să întrebuințeze cît mai bune procedee. Le era mintea încordată să-și sfarme cît mai fin culorile și să-și prepare cît mai bine tencuiala. Acel care-a avut întîi ideea lipirii unei pînze pe șasiu, ca să nu crape, o dată cu lemnul, și pictura, a fost considerat un năzdrăvan. Fiece maestru avea formula și rețeta lui, pe care o ferea de ceilalți cu grijă.

— Preafericite timpuri, urmă Dechartre, cînd nu se pomenea de originalitatea, pe care-o căutăm cu-atîta lăcomie astăzi. Calfa cerca să semene cu maestrul. Altă ambiție

decît să-i semene n-avea, și dacă s-arăta deosebit de ceilalți era fără să vrea. Și nu lucrau pentru celebritate, ci pentru a trăi.

— Și-aveau dreptate, mormăi Choulette. Cel mai bun lucru e să lucrezi ca să trăiești.

— Dorința de-a uimi posteritatea, urmă Dechartre, nu-i frămînta. Necunoscînd de loc trecutul, nici viitorul nu și-l închipuiau, și visul lor se mărginea la viață. Duceau la bun sfîrșit imboldul lor nestăvilit. Simpli fiind, nici nu se înșelau prea mult și vedeau bine adevărul, pe care inteligența noastră ni-l ascunde.

În acest timp, Choulette prinsese-a povesti doamnei Marmet de vizita pe care o făcuse, chiar în ziua aceea, principesei de Franța, pentru care îi dăduse o scrisoare de introducere marchiza de Rieu. Îi plăcea să tragă peste nas că el, boemul, vagabondul, a fost primit de-această prințesă de sînge regesc, la care n-ar fi fost admise nici *miss* Bell și nici contesa Martin și pe care prințul Albertinelli se lăuda c-o întîlnise într-o zi la o ceremonie.

— Se dedă, zise prințul, la practici de-o strictă pietate.

— E minunată, atît de nobilă și-atît de simplă ! zise Choulette. La ea în casă, în cercul ei de gentilomi și doamne de onoare,

păstrează cea mai riguroasă etichetă, vrînd ca grandoarea ei să fie un canon, şi-n fiecare dimineaţă se duce la biserică să spele dalele. E o biserică de ţară prin care rătăcesc găini, în timp ce preotul joacă briscola cu paracliserul.

Şi Choulette, plecîndu-se pe masă, imită cu şervetul spălătoreasa stînd chircită. Apoi, ridicînd capul, rosti cu gravitate :

— După o aşteptare cuviincioasă în şirul de saloane, am fost admis să-i sărut mîna.

Şi se opri.

Doamna Martin, nerăbdătoare, întrebă :

— Hai, spune, ce ţi-a spus această principesă minunată, atît de nobilă şi simplă ?

— Mi-a spus : „Ai vizitat Florenţa ? Mă-ncredinţează unii că s-au deschis frumoase magazine de curînd, şi că sînt luminate noaptea.“ Şi mi-a mai spus : „Avem aici un strașnic farmacist. Nici cei austrieci nu sînt mai buni. Mi-a pus picioru-n ghips, acuma şase săptămîni şi ghipsul încă n-a căzut.“ Iată cuvintele pe care Maria-Tereza a binevoit să mi le adreseze. O, simplă măreţie ! O, virtute creştină ! O, fiică a lui Ludovic-cel-Sfînt ! O, minunat ecou al vocii tale, preasfîntă Elisabeta de Ungaria !

Doamna Martin surîse. Era încredinţată că Choulette glumeşte. El însă protestă cu indignare. *Miss* Bell îşi dojeni prietena.

Așa-s franțujii înclinați, remarcă ea, să creadă totdeauna că glumești.

Apoi iar se vorbi de artă, care-n această țară se respiră cu aerul.

— Cît despre mine, zise contesa Martin, nu sînt destul de învățată ca să admir pe Giotto și cei din școala lui. Dar mă izbește senzualitatea acestei arte din secolul al XV-lea, prost numită creștină. N-am găsit pietate și curăție decît în compozițiile de altfel minunate, ale lui Fra Angelico. Încolo, toate acel chipuri de îngeri și fecioare sînt voluptoase, mîngîioase și cîteodată de o perversă nevinovăție. Ce au religios în ei acei tineri regi magi, frumoși ca niște copilițe, ori acel sfînt Sebastian, strălucitor de tinerețe, un fel de Bacus trist și-ndurerat al creștinismului?

Dechartre îi spuse că el gîndea la fel și evident că ei aveau dreptate, căci și Savonarola era de partea lor, deoarece, găsind că nici o operă de artă nu are pietate, a vrut să le azvîrle-n foc pe toate.

— Florența, zise el, se lăuda de pe atunci, din vremea superbului Manfred, pe jumătate musulman, cu oameni — discipoli ai lui Epicur — care cercau să dovedească că nu există Dumnezeu. Frumosul Guido Cavalcanti disprețuia pe ignoranții care credeau că sufletu-i nemuritor. E cunoscută vorba lui: „Și moartea oamenilor este exact la fel cu-a

animalelor". Mai tîrziu, cînd frumusețea antică a început să iasă din morminte, cerul creștin a părut trist. Toți pictorii care lucrau prin mănăstiri și prin biserici nu erau nici cucernici, nici asceți. Il Perugino era ateu, și nici nu se ferea s-o spuie.

— Așa-i, zise *miss* Bell, se spune însă că era greu de cap și adevărul sfînt nu putea sparge țeasta-i groasă. Era avar și aprig, stăpînit doar de griji pămîntești. Avea un singur gînd : să cumpere într-una case.

Profesorul Arrighi sări în apărarea lui Pietro Vanucci din Perugia.

— Era un om de treabă, zise el. Și starețul Iesuaților din Florența rău a făcut că s-a îndoit de el. Acest călugăr avea secretul de-a fabrica albastrul ultramarin sfărîmînd bucăți de lapis-lazuli calcinate. Pe vremea aceea, ultramarinul prețuia o avere ; și starețul ce-avea, desigur, un tainic meșteșug de-al prepara, îl socotea pe-al său mai prețios decît rubinul și safirul. Îl rugă pe Vanucci să-i zugrăvească două altare ale mănăstirii, convins că vor ieși niște minunății, nu atît din cauza dibăciei meșterului, cît datorită acelui ultramarin întins pe bolți. Tot timpul cît meșterul a zugrăvit pe ziduri istoria lui Crist, starețul nostru i-a stat alături cu praful prețios, pus într-un săculeț de care nu se despărțea, doamne-ferește. Pietro lua de-acolo cît credea, sub

ochii preasfințitului, și-apoi muia pensonul greu de culoare într-un hîrdău cu apă, mai înainte de a zugrăvi cu el peretele. Se folosea în acest fel de-o mare cantitate de praf. Și bietul părințel, văzînd cum scade și se tot ușurează săculeața, ofta : „Sfinte Cristoase ! ce de mai ultramarin înghite tencuiala asta !“ Cînd în sfîrșit au fost gata și frescele, Il Perugino, după ce preasfințitul i-a dat ce i se cuvenea, i-a întins un pachețel de praf albastru : „Uite, părinte, e al dumitale. Ultramarinul pe care îl luam cu pensula se cobora la fundul apei, de unde-l pescuiam în fiecare zi. Ți-l dau. Să-ți fie de învățătură, ca altădată să te încrezi în oamenii de treabă.“

— Vai ! exclamă Tereza, ce-i extraordinar în faptul că Il Perugino era și cinstit și avar ? Nu totdeauna cei interesați sînt mai lipsiți de scrupule. Există mulți avari cinstiți.

— Natural, *darling* zise *miss* Bell. Avarii nu vor să datoreze nimănui nimic, pe cînd risipitorii găsesc că-i natural să aibă datorii. Nu se gîndesc la banii pe care-i au și nici atît la cei pe care-i datorează. Nu vreau să spun cu asta că Pietro Vanucci din Perugia era un om lipsit de cinste. Am spus atît, că era greu de cap și că-și cumpăra case. Îmi pare bine să aud c-a dat înapoi ultramarinul părintelui stareț.

— Dacă Vanucci al dumitale era bogat, zise Choulette, era dator să-napoieze ultramarinul. Din punct de vedere moral, bogatul este obligat să se poarte cinstit ; pe cînd săracul nu.

În clipa asta, majordomul îi prezentă vasul de-argint, deasupra căruia sta gata să aplece ibricul plin de apă parfumată. Era un castron smălţuit, un fel de cupă cu fund dublu, pe care *miss* Bell obişnuia s-o treacă pe dinaintea musafirilor, după masă, după modelul antic.

Însă poetul nu binevoi măcar să-şi moaie vîrful degetelor, pretextînd c-ar face gestul lui Pilat, pe cînd de fapt nu-i plăcea să se spele pe mîini.

Şi, ridicîndu-se, păşi zbîrlit după *miss* Bell, care părăsea masa la braţul profesorului Arrighi.

Pe cînd servea cafeaua în salon, se adresă poetului :

— Ia spune, domnule Choulette, pentru ce vrei să ne supui pe toţi la cruntele tristeţi ale egalităţii ? De ce ? Crezi poate că flautul lui Dafnis ar mai cînta atît de bine dac-ar fi alcătuit din şapte trestii absolut egale ? Vrei să distrugi frumoasa armonie dintre stăpîn şi slugă, dintre aristocrat şi lucrător ? Vai ! Eşti un barbar, domnule Choulette ; prea milostiv cu nevoiaşii şi fără pic de milă pentru divina

Frumusețe, pe care o gonești din lume. Da, domnule Choulette, da, o alungi, o lepezi de la dumneata, înlăcrămată, goală. Da, poți fi sigur că într-o lume plină de oameni slabi, firavi, neștiutori, nu va mai exista pe lume frumusețe. Da, să desfaci acele gheme meșteșugit alcătuite din oameni de felurite stări, amestecul de umiliți și măreți, înseamnă să fii atît dușmanul săracului, cît și al bogatului, înseamnă să fii dușmanul întregii omeniri.

— Dușmanii omenirii ! îi replică Choulette îndulcindu-și cafeaua, așa spuneau asprii romani creștinilor ce propovăduiau iubirea.

În acest timp, Dechartre, așezat lîngă doamna Martin, o iscodea ce crede de artă și frumos, susținîndu-i, călăuzindu-i și-nsuflețindu-i admirațiile, ba chiar bruscînd-o dulce cîte-un pic, în marea lui dorință să fi văzut și ea tot ce văzuse el, să-i placă tot ce-i plăcea și lui.

Dorea atît : ca ea să rătăcească prin grădini de cum se desprimăvăra. Și-o închipuia dinainte pe-aristocratele terase, vedea de pe acum lumina jucîndu-se în ceafa și în părul ei, umbrele dafinilor lăsîndu-se pe globii adumbriți ai ochilor. Pămîntul și văzduhul Florenței, pentru el, nu mai aveau alt rost decît ca să slujească de găteală acestei femei tinere.

O lăudă pentru simplitatea cu care se-mbrăca, așa de potrivită cu grația și forma ei, pentru încîntătoarea naturaleță a liniilor ce nășteau din fiecare gest al ei. Și îi plăcea, zicea, și cum se-mbracă. Tot ce punea pe ea era însuflețit, viu, suplu, spiritual și îndrăzneț, alcătuind o armonie care se vede rar, așa de rar, că n-o mai poți uita.

Tereza era grozav de măgulită ; în viața ei nu auzise laude care s-o încînte în așa măsură. Știa că se îmbracă foarte bine, c-un gust și îndrăzneț, și sigur. Însă, pînă acum, nici un bărbat — pe tatăl ei lăsîndu-l la o parte — n-o lăudase pe tema asta ca un cunoscător. Fusese pînă acum încredințată că bărbații știu să aprecieze doar efectul unei toalete, fără a prinde ingenioasele-i detalii. Unii din ei, care aveau priceperea gătelii, o dezgustau cu aerul afemeiat și gusturile echivoce. Astfel, se resemnase să-i fie prețuită eleganța îmbrăcăminții doar de femei, care se arătau meschine, invidioase și de rea-credință. Admirația lui virilă și artistică stîrni în ea uimire și plăcere. Primi deci bucuroasă toate aceste laude ce i le aducea ; o clipă nu-i trecu prin cap c-ar fi cam prea intime, ba chiar cam indiscrete.

— Pe cîte înțeleg, te uiți cum sînt femeile-mbrăcate, domnule Dechartre ?

Ba nu, nu se uita de loc. Vedeai așa de rar femei bine îmbrăcate, chiar în aceste vremuri, cînd toate femeile se îmbrăcau la fel de bine și mai bine ca niciodată ! Dar nu-i făcea nici o plăcere să vadă umblînd niște momîi. Dar dacă o femeie mergea în fața lui avînd și linie și ritm, o binecuvînta.

Apoi, c-un glas ceva mai tare :

— Nu pot să mă gîndesc la o femeie care se ostenește să se gătească în fiecare zi, fără a cugeta la lecția grozavă pe care-o dă artiștilor. Se-mbracă și se piaptănă pentru puține ceasuri și totuși nu-i o trudă zadarnică. Ar trebui și noi, ca ea, să ne împodobim viața fără să ne gîndim la viitor. Ca să pictezi, să scrii ori să sculptezi pentru posteritate e doar o nerozie a orgoliului.

— Domnule Dechartre, întrebă prințul Albertinelli, ce zici de-o haină de casă violetă, semănată cu flori de-argint, pentru *miss* Bell ?

— Eu mă gîndesc așa de puțin la viitorul pămîntesc, zise Choulette, că cele mai frumoase poeme ale mele le-am scris pe foiță de țigară. S-au spulberat în vînt, n-a mai rămas din versuri decît ființa lor transcendentală.

Voia să pară dezordonat. Dar, în realitate, un rînd din ce scrisese nu se pierduse pînă acuma. Dechartre era mai sincer. Nu avea chef să-și supraviețuiască. Poeta îl ținu de rău.

— Ca viaţa să fie plină şi măreaţă, domnule Dechartre, e necesar s-amestecăm în ea trecut şi viitor. Opera noastră de poezie şi de artă sîntem datori s-o săvîrşim în cinstea morţilor şi, în acelaşi timp, gîndind la cei ce se vor naşte. Ne-mpărtăşim astfel din tot ce-a fost, ce este şi ce va fi. Nu vrei să fii nemuritor. Bagă de seamă, domnule Dechartre, să nu te-audă Cel-de-sus.

— Mi-i de ajuns să mai trăiesc o clipă, zise el. Şi-şi luă rămas bun, făgăduind să vie a doua zi de dimineaţă, pentru a însoţi pe doamna Martin la capela Brancacci.

Peste un ceas, în încăperea plină de gust estetic, tapisată de stofe pe care lămîii, încărcaţi de poame mari de aur, alcătuiau păduri ca din poveşti, Tereza cu capul sprijinit de pernă şi braţu-i minunat şi gol alene rotunjit deasupra capului, visa pe gînduri la lumina lămpii ; îi fluturau nedesluşit pe dinaintea ochilor icoanele vieţii sale noi : Vivian Bell şi clopotele ei, toate acele chipuri de prerafaeliţi ca nişte umbre de uşoare, toate acele doamne şi cavaleri, nepăsători şi singuratici în mijlocul acelor scene cuvioase, privind cam trişti la cei care sosesc, mult mai plăcuţi prin dulcea lor încremenire ; şi seara, la vila de la Fiesole, prinţul Albertinelli, profesorul Arrighi, Choulette, cuvinte viu schimbate, ideile şi jocul lor bizar, şi-apoi, Dechartre, cu ochii tineri

pe-un chip cam obosit, c-un aer african din pricina obrazului cam măsliniu și a bărbiței ascuțite.

Și se gîndea că are o minunată fantezie, un suflet mai bogat ca toate cele pe care le cunoscuse pînă atunci și o atracție la care nu se mai putea împotrivi. Recunoscuse întîi la el darul de-a plăcea. Descoperea acuma și dorința de-a o cuceri. La acest gînd, nespus de dulce, închise ochii, ca să-l rețină cît mai mult. Apoi, deodată tresări.

Simțise ca o lovitură surdă, înlăuntru-i, în taina ființei ei, o lovitură dureroasă. Și i se năzări deodată, nu știu cum, un codru des și-n el amicul ei cu pușca-n mînă. Mergea cu pasu-i hotărît și sigur, pe-un drum fără sfîrșit. Chipul nu i-l putea vedea ; asta o tulbura. Nu-i mai purta vreo pică. Nu mai era nemulțumită de el. Acum de ea era nemulțumită. Și Robert tot mergea înainte, fără să-ntoarcă capul, se depărta și se tot depărta, pînă nu mai rămase din el decît un punct întunecos în codrul întristat. Se-nvinuia că-i bruscă și capricioasă, dură, că-l părăsise fără rămas bun, fără măcar să-i scrie. Și-i era doar prieten, singurul ei prieten. Altul nici n-avusese. Gîndea : „N-aș vrea să-l fac să sufere".

Apoi, încetul cu încetul, își mai veni în fire. Desigur, o iubea ; dar nu era prea simțitor, nici nu avea imaginație, din fericire, ca

să se-ngrijoreze și să se frămînte. „Vînează, își spunea. E mulțumit. O vede pe mătușa de Lannoix, pe care o admiră..." Se liniști și se întoarse la farmecele din Florența. Vizitînd singură Uffizi, un mic Hercule de Antonio Pollaiuolo s-ar fi părut că-i ațîțase mai tare curiozitatea. Căci, în realitate, acel Hercule n-o interesase decît în ziua cînd Dechartre întîmplător într-o discuție îl lăudase pentru desenu-i viguros, farmecul peisajului și vraja unui clarobscur în care se ghicea arta lui da Vinci. Și-acum, la amintirea acelui mic Hercule, simțea o înfocată nerăbdare să-l vadă iar. Și cu dorința asta-n suflet, stinse lumina și-adormi.

Și-n zori, visă că se-ntîlnea, într-o biserică deșartă, cu Robert Le Menil ; avea pe el o blană pe care nu i-o cunoștea. O aștepta, dar o mulțime de preoți și credincioși, ieșiți ca din pămînt, îi despărțiră. Și dintr-o dată se făcuse nevăzut. Nu apucase să-i zărească fața și asta o-ngrozea. Cînd se trezi, un țipăt monoton și trist îi ajunse-n urechi prin fereastra deschisă, așa cum o lăsase de cu seară, și-n zorile lăptoase, văzu trecînd o rîndunică. Și-atunci, așa, ca din senin, fără de noimă, începu a plînge.

XI

Încă de dimineață avu plăcere să se-mbrace c-o grijă delicată și ascunsă. Cămăruța-i de toaletă, răsărită din fantazia estetică a lui *miss* Bell, cu vasele-i de lut grosolan smălțuite, ulcioarele-i înalte de aramă și șahul carourilor de faianță, semăna a bucătărie, dar o bucătărie, ca de basm. Era atît de rustică și minunată, încît contesa Martin avu surprinderea plăcută de-a crede că-i Cenușăreasa. În vreme ce camerista ei o pieptăna, auzi pe Choulette și pe Dechartre vorbind sub ferestrele ei. Strică și refăcu tot ce făcuse Paulina, descoperind cu îndrăzneală linia cefei, pe care și-o știa frumoasă. Se mai uită o dată în oglindă și coborî-n grădină.

Acolo, în grădina plină de tisă, ca un tihnit și pașnic cimitir, Dechartre recita din Dante contemplînd Florența :

— *In ceasu-n care duhul nostru liber / De jug trupesc ori gînduri ce subjugă...*

Alături, Choulette, stînd sus pe balustrada terasei, cu picioarele spînzurînd și nasu-n

barbă, sculpta la chipul Sărăciei de pe bățu-i vagabond.

Și Jacques Dechartre scandă din nou cîntarea :

— *În ceasu-n care duhul nostru liber / De jug trupesc ori gînduri ce subjugă / Dumnezeiești imagini soarbe-n fugă...*

În rochia-i culoare de porumb, ferită sub umbrelă, ea-nainta de-a lungul aleei de merișor tăiat. Soarele delicat al iernii o-nvăluia în aur pal.

În bună ziua pe care i-l dădu Dechartre tresărea bucuria.

— Recitai versuri pe care nu le știu, îi spuse ea. Eu nu cunosc decît pe Metastasio. Era poetul preferat al dascălului meu de italiană și singurul care-i plăcea. Și care-i ceasul acela cînd duhul nostru e-atît de liber ?

— Doamnă, sînt zorii zilei. Și acești zori pot fi și zorii credinței și ai dragostei.

Choulette se îndoia că Dante ar fi vorbit de visele din zori, care îți lasă la trezire impresii vii și cîteodată neplăcute și care nu-s străine cărnii. Însă Dechartre, dacă citase versurile-acestea, fusese doar ca să slăvească zorile pe care le-admirase dis-de-dimineață pe blondele coline. De multă vreme imaginile formate-n timpul somnului îl obsedau și ajunsese la concluzia că n-aveau legătură cu cele

ce ne preocupă cel mai mult, ci, dimpotrivă, cu cele delăsate-n timpul zilei.

Atunci Tereza își aminti de visul ei din zori, de acel vînător ce se topea pe cărarea afundă.

— Da, zise Dechartre, toate vedeniile nopții nu-s decît resturi ticăloase ale lucrurilor neglijate-n timpul zilei. Visul e-adesea răzbunarea acelor lucruri disprețuite, reprosul ființelor abandonate. De-aici neprevăzutul și, cîteodată, și tristețea lor.

Ea se gîndi o clipă :

— Poate că ai dreptate, spuse.

Apoi, îl întrebă cu vioiciune pe Choulette dacă portretul Sărăciei de pe mînerul bățului era sfîrșit. Dar Sărăcia asta se prefăcuse-n Pietá, ba chiar, Choulette recunoștea în ea pe Maica-Sfîntă. Îi compusese și-un catren, pe care-avea de gînd să-l scrie dedesubt și în zigzag, catren didactic și moral. Nu mai voia să scrie decît în stilul poruncilor lui Dumnezeu, puse în versuri franțuzești. Acele patru versuri aveau aceeași simpleță și dulceață. Consimți să le spuie :

Plîng la al crucii creștet trist.
Iubește, plîngi și crede-n Crist,
Sub această creangă sumbră
Ce dă lumii Sfîntă umbră.

Ca-n ziua cînd sosise, Tereza se sprijini cu coatele de balustrada terasei, cătînd cu ochii în depărtare, în fundul mării de lumină, crestele colinei Valombroso, la fel de transparente ca şi cerul. Dechartre o privea. I se părea c-o vede pentru întîia oară, atîta gingăşie descoperea pe acest chip, pe care rîvna vieţii şi a sufletului lăsaseră mici urme, fără a altera nimic din prospeţime şi din tinereţe. Lumina, aşa de dragă ei, era blîndă cu ea. Şi, zău, era încîntătoare aşa, scăldată în lumina uşoară a Florenţei, ce-alintă formele frumoase şi e izvor de gînduri nobile. Un delicat trandafiriu urca-n obrajii bine rotunjiţi. Ochii vineţii rîdeau; şi, cînd vorbea, sticlirea dinţilor avea o dulce înfocare. O-nvălui într-o privire ce-mbrăţişa şi bustul suplu, şi şoldurile pline, şi talia-i semeţ cabrată. Cu mîna stîngă îşi ţinea umbrela, pe cînd cealaltă, fără mănuşă, se tot juca cu nişte violete. Dechartre avea plăcerea, pasiunea, mania mîinilor frumoase. Pentru el mîinile aveau o fizionomie la fel de izbitoare ca şi faţa, aveau un caracter, un suflet. Şi-acestea ale ei îl încîntau. Le găsea senzuale, spirituale. I se părea că umblă goale, aşa, de voluptate. Iubea cu înfocare acele degete subţiri şi lungi, cu unghiuţe roze, palmele moi şi cam grăsuţe, străbătute de linii elegante ca nişte arabescuri, care sfîrşeau la baza degete-

lor în niște munțișori armonioși. Le cercetă cu o atenție plină de încîntare, pînă ce se închiseră pe mînerul umbrelei. Atunci, mergînd puțin în urma ei, o privi iar. Cu linia bustului și-a brațelor pură și delicată, cu șolduri generoase și gleznă fină, întruchipare vie a unei amfore perfecte, îi plăcea toată.

— Domnule Dechartre, acolo unde se vede punctulețul acela negru, nu sînt grădinile Boboli ? Le-am vizitat acum trei ani. N-au nici o floare. Dar au copaci înalți și triști, de asta mi-au plăcut.

El mai că fu surprins că ea vorbește, cugetă. Și se miră de limpezimea vocii ei, de parcă n-o mai auzise niciodată.

Răspunse la întîmplare, ascunzînd după un zîmbet trudnic pornirea violentă și precisă a dorinței care-l stăpînea. Se arătă stîngaci, stingher. Ea ai fi zis că nu observă. Părea că-i mulțumită. Glasul acela adînc, înăbușit și stins, o mîngîia fără de voia ei. Și amîndoi, și ea și el, rosteau nimicuri :

— Vai, ce priveliște frumoasă ! E-o vreme minunată !

XII

A doua zi dimineaţă, cu capul sprijinit pe perna pe care erau brodate armele reprezentînd un clopot, Tereza se gîndea la plimbarea din ajun, vedea Fecioarele gingaşe încadrate de îngeri, mulţimea de copilaşi, zugrăviţi ori ciopliţi, toţi fericiţi, frumoşi, intonînd cu candoare prin cetate un aleluia al graţiei şi frumuseţii. În capela pictată de Brancacci, în faţa acelor fresce pale, strălucitoare ca nişte zori divine, el îi vorbise de Masaccio, cu vorbe-atît de vii şi colorate, încît i se păruse că vede înainte-i pe-acel adolescent, maestru al maeştrilor, cu gura-ntredeschisă, cu ochii adumbriţi albastru, pierdut, pe moarte, stăpînit de vrajă. O încîntaseră minunăţiile acelei dimineţi mai încîntate decît însăşi ziua. Dechartre era pentru ea şi sufletul acelor forme minunate şi spiritul acelor lucruri nobile. Prin el înţelegea arta şi viaţa. Priveliştile lumii îi trezeau interes doar în măsura în care îl interesau pe el.

Cum îi venise simpatia asta ? O amintire precisă nu avea. Întîi, cînd Paul Vence a

vrut să i-l prezinte, nu avusese dorinţa să-l cunoască, nici un presentiment c-avea să-i placă. Îşi amintea de bronzurile graţioase şi gingaşele figurine-n ceară, iscălite de el, pe care le remarcase atunci, la salonul de la Champ de Mars sau la Durand-Ruel. Dar nu şi-ar fi închipuit c-ar fi putut să-i placă şi el, ori să-l găsească mai atrăgător ca mulţi artişti şi amatorii de artă cu care-şi trecea vremea plăcut la mesele-i intime. Cînd l-a văzut, i-a fost simpatic ; şi se gîndise să-l atragă, să-l vadă cît mai des. În seara cînd cinase la ea, înţelesese c-avea o nobilă înclinare către el, care o măgulea. Îndată după asta, o cam contrariase : o enerva că era prea închis în sine şi prea puţin preocupat de ea, în lumea lui interioară. Ar fi dorit să-l tulbure. În starea asta a ei de neastîmpăr, fiind şi enervată, simţindu-se grozav de singură pe lume, îl întîlnise într-o seară, în faţa grilajului de la Muzeul Religiilor, şi-i povestise el despre Ravenna şi-acea împărătească ce sta-n mormînt, pe jilţul ei de aur. I se păruse atunci, prin umbra nopţii, încîntător şi grav, cu voce caldă şi ochi blînzi, dar foarte depărtat, străin, necunoscut. Simţea ca o neîndemînă şi-n clipa aceea, de-a lungul merişorului ce mărginea terasa, nu mai ştia de vrea să-l vadă zilnic, ori nu mai vrea să-l vadă niciodată.

De cînd îl întîlnise la Florența, îi plăcea doar să-l simtă lîngă dînsa, să-l audă. Îi făcea viața dulce, diversă, colorată și nouă, nouă de tot. O făcea să descopere delicatele bucurii și dulcile triste ți ale gîndirii, o deștepta la voluptățile care zăceau în ea ca niște ape adormite. Și-acum era grozav de hotărîtă să-l păstreze. Dar cum ? Prevedea greutăți ; spiritu-i treaz și-ntreg temperamentul ei i le-arătau pe toate. O clipă încercă să se înșele pe ea însăși : își spuse că poate el, ca un distrat, un exaltat și-un visător ce se afla, pierdut în cercetarea artei, n-avea atracție puternică pentru femei, că va rămîne stăruitor în preajmă-i, fără să aibă vreo pretenție. Îndată, însă, clătinînd pe pernă din capul ei frumos, ieșind din unda întunecată-a părului, îndepărtă ideea asta cu care-și adormea îngrijorarea. Căci, dacă nu era un amorez, Dechartre pierdea pentru ea orice farmec. Nu îndrăzni să mai sondeze viitorul. Trăia doar în clipa prezentă ; neliniștită, fericită, închizînd ochii.

Visa astfel, prin umbra străpunsă de raze de lumină, cînd Paulina, o dată cu ceaiul de dimineață, i-aduse și-o scrisoare. Pe-un plic pe care se vedea antetul clubului de pe Royală, recunoscu scrisul grăbit și simplu al lui

Le Ménil. Scrisoarea n-o uimi de loc : o aștepta ; se miră doar de faptul că lucrul de care se temea se întîmplase cu adevărat, exact ca în copilărie, cînd apriga pendulă bătea ora pianului.

Robert îi făcea juste reproșuri în scrisoare. Cum de plecase așa, fără să spuie, fără să-i lase măcar un rămas bun ? De cînd se întorsese la Paris, în fiecare dimineață tot aștepta scrisoarea care nu mai sosea. Cu cît mai fericit era anul trecut cînd găsea la sculare, de două și chiar trei ori pe săptămînă, scrisori atît de drăgălașe și-așa de bine ticluite, că-i părea rău că nu le poate publica. Neliniștit, alergase la ea.

„Ți-nchipui ce uluit am fost cînd am aflat că ai plecat. Soțul tău m-a primit. Mi-a spus c-a insistat atîta, încît i-ai urmat sfatul să faci sfîrșitul iernii la Florența, lîngă *miss* Bell. Că de mai multă vreme te găsea palidă, slăbită. Și se gîndise c-o schimbare de aer ți-ar prii. Că nu voiai de loc să pleci ; însă, cum te simțeai din ce în ce mai suferindă, a izbutit să te convingă.

Eu n-am văzut de loc c-ai fi slăbită. Ba, dimpotrivă, mi se părea că-ți merge minunat cu sănătatea. Și-apoi, Florența nu-i nici o bună stațiune de iarnă. Nu înțeleg de loc de ce-ai plecat, și-s foarte frămîntat. Trimite-mi un cuvînt ca să mă liniștești, te rog...

Cred că-ţi închipui ce plăcere să aflu de la soţul tău veşti despre tine, ba încă să-i suport şi confidenţe ! Că-i întristat de lipsa ta, că-i dezolat că obligaţiile vieţii publice îl ţin în clipa asta la Paris. Am auzit vorbindu-se la cerc că are sorţi de-a fi ales ministru. Mă cam surprinde, căci de-obicei nu se aleg miniştri din oamenii de lume."

Apoi istorisise despre vînat. Îi adusese trei blăniţe de vulpe ; una foarte frumoasă ; blăniţa unei dihănii îndrăzneţe, pe care o scosese de coadă din vizuina ei şi care, întorcîndu-se, îl muşcase de mînă. „La urma urmei, biata dihanie era în dreptul ei."

La Paris avea tot felul de plictiseli. Verişorul lui cel mai mic se prezenta la cerc. Avea o temere că va lua doar bile negre. Candidatura însă fusese afişată. Şi în asemenea condiţii, nu mai putea să-l sfătuiască să şi-o retragă ; şi-ar fi luat o prea mare răspundere. Iar, pe de altă parte, un eşec ar fi grozav de neplăcut. Sfîrşea rugîndu-se să-i dea veşti şi să se-ntoarcă cît mai repede.

Citi scrisoarea, o rupse fără grabă şi-o aruncă pe foc, privind-o, c-o tristeţe rece şi o vîsare fără farmec, cum se preface în cenuşă.

Fără-ndoială că el avea dreptate. Spunea ce se cădea să spuie ; se tînguia avînd drept să se tînguie. Ce putea să-i răspundă ? Să-i caute iar ceartă, să facă iar pe bosum-

flata ? Numai de bosumflare nu-i ardea acuma ! Temeiul certei lor îi devenise atîta de străin, c-avea nevoie să se gîndească bine ca să și-l amintească. Vai ! nu, nu-i mai ardea să-l chinuiască. Din contra, simțea atîta duioșie pentru el ! Înțelegînd că o iubește cu încredere, c-o liniște netulburată, se simțea întristată, înspăimîntată chiar. Căci el nu se schimbase. Era același om ca mai nainte. Iar ea altă femeie. Îi despărțea ceva imperceptibil și puternic, asemenea înrîuririi pe care-o are aerul care te face să mori ori să trăiești. Venise Paulina s-o îmbrace, și ea tot nu-ncepuse scrisoarea de răspuns.

Gîndea, îngrijorată : „Are încredere în mine. E liniștit.“ Asta o necăjea mai mult ca toate. Era o iritare contra acestor oameni simpli care nu se-ndoiesc de ei și nici de alții.

Coborînd în salonul clopotelor, găsi pe Vivian Bell scriind.

— Vrei poate să știi, *darling*, îi zise ea ce făceam, așteptîndu-te ? Nimic și totul. Versuri. Vai ! *darling*, eu cred că poezia nu-i alta decît o revărsare firească a inimii.

Tereza o îmbrățișă, și-apoi, cu capul pe umărul prietenei :

— Pot să mă uit ?

— Vai ! *darling,* uită-te. Sînt versuri după modelul cîntecelor populare din ţara voastră.

Şi Tereza citi :

Ea zvîrli o piatră albă
In adînc de lac.
Piatra-n unda străvezie
Scrise un colac.

Atunci fata, ruşinată,
Plînse cu amar
Că zvîrli-n şireata apă
Al inimii dar.

— E-un simbol, Vivian ? Explică-mi-l.

— Vai ! *darling,* de ce atîta explicare, de ce ? Imaginea poetică se cade să aibă multe sensuri. Acel pe care-l vei găsi va fi adevăratul pentru dumneata. În orice caz, un înţeles clar se desprinde aici, *my love* : şi-anume că nu se cade să te lepezi lesne de tot ce-ai strîns pînă atunci în inimă.

Caii erau puşi la trăsură. După-nţelegere, plecau să viziteze galeria Albertinelli, pe via del Moro. Prinţul le aştepta, iar Jacques Dechartre avea să le-ntîlnească la palat. În drum, în vreme ce trăsura luneca pe lespezile largi ale şoselei, Vivian Bell împrăştia în jur veselia-i fină şi preţioasă în mici şi cîntă-

toare exclamări. Cum scoborau printre căsuţe trandafirii şi albe, cu grădini în terase, împodobite cu statui şi cu fîntîni, ea arătă deodată amicei ei o vilă ascunsă între pini albaştri, în care cavalerii şi doamnele Decameronului, fugiţi de ciuma ce bîntuia Florenţa, se amuzaseră spunînd poveşti galante, hazlii ori tragice. Apoi, mărturisi ce minunată idee îi venise cu o zi înainte.

— Tocmai plecaseşi, *darling*, la Carmine, în compania domnului Dechartre, lăsînd la Fiesole pe doamna Marmet, care-i o bătrînică simpatică, o cumpătată şi-nţeleaptă bătrînică. Ştie nenumărate anecdote despre persoanele distinse din Paris. Şi, cînd le povesteşte, face întocmai ca bucătarul Pampaloni, care serveşte ouăle pe un platou : fără să le săreze, însă cu solniţa alături. Limba doamnei Marmet e foarte dulce. Sarea e alături, în ochii ei. E ca şi felul de mîncare a lui Pampaloni, *my love :* mănîncă fiecare după gust. Vai ! îmi place foarte mult doamna Marmet. Ieri, după ce-ai plecat, am dat de ea într-un colţ de salon ; stătea singurică şi tristă. Se gîndea la bărbatul ei, avea gînduri cernite. I-am spus : „Nu vrei să mă gîndesc şi eu la soţul dumitale ? Îmi face plăcere ; hai să ne gîndim împreună. Am auzit că era mare învăţat şi membru al Societăţii regale din Paris. Doamnă Marmet, spune-mi de el.“ Ea mi-a

răspuns că doar pentru etrusci trăise, că-şi închinase lor întreaga viaţă. Vai ! *darling,* mi-a fost deodată dragă memoria acestui domn Marmet care-a trăit pentru etrusci. Şi-atuncea, mi-a venit acea idee strașnică. I-am spus doamnei Marmet : „Avem aici, la Fiesole, în palatul Pretorio, un modest muzeu etrusc. Haide să-l vizitezi cu mine. Vrei ?“ Ea mi-a răspuns că din toată Italia asta doreşte cel mai mult să vadă. Ne-am dus împreună la palatul Pretorio ; am văzut o leoaică şi o grămadă de omuleţi de bronz, caraghioşi, unii prea graşi, alţii prea slabi. Etruscii erau, desigur, un popor grozav de vesel. Făceau caricatură-n bronz. Însă, la toate-aceste pocitanii, unii abia tîrîndu-şi burta, alţii uimiţi că-şi expuneau aşa ciolanele golaşe, doamna Marmet privea c-o dureroasă admiraţie. Le contempla ca pe... este-un cuvînt francez foarte frumos pe care-l caut... ca pe trofeele şi monumentele acelui domn Marmet.

Doamna Martin zîmbi. Dar părea îngrijată. Găsea cerul posac, străzile hîde şi trecătorii ordinari.

— Vai ! *darling,* nu ştii ce mulţumit e prinţul să te primească în palatul lui.

— Nu cred.

— Pentru ce, *darling,* pentru ce ?

— Pentru că nu-s pe gustul lui.

Vivian Bell o-ncredință că prințul, dimpotrivă, o admira grozav pe contesa Martin.

Caii opriră în fața palatului Albertinelli. Pe fațada lui sumbră, cu-nfățișare rustică, erau lipite verigile de bronz care, pe vremuri, în nopțile de chefuri, purtau torțe de rășină. Verigile acestea, la Florența, însemnau locuința familiilor celor mai ilustre. Palatul avea astfel un aer de semeție aspră ; iar înăuntru, se arăta gol, trîndav, plictisit. Prințul se grăbi să le-ntîmpine și le conduse prin șirul de saloane goale, pînă la galerie. Le ceru scuze că le arată pînze ce nu aveau, desigur, o-nfățișare arătoasă. Galeria fusese alcătuită de cardinalul Giulio Albertinelli, într-o epocă în care predomina un gust, acum căzut din modă, pentru pînzele lui Carracio și-ale lui Guido Reni. Străbunul lui se complăcuse s-adune lucrările școlii de la Bologna. Dar el va arăta doamnei Martin cîteva pînze care nu displăcuseră lui *miss* Bell ; și, între altele, un Mantegna.

Contesa Martin recunoscu dintr-o ochire o galerie trucată, o magazie de false opere de artă de vînzare, pînze pentru bancheri, de felul celora de care i se ofereau ades tatălui său, oferte pe care el le respingea-datorită unui ager simț de afaceri, dacă nu dintr-un simț artistic.

Un valet veni să prezinte o carte de vizită.

Prințul citi cu voce tare numele lui Jacques Dechartre. În clipa asta, era cu spatele la cele două musafire. Pe chipul lui se zugrăvi o aprigă nemulțumire, așa cum nu se vede decît pe fețele de marmoră ale împăraților romani. Dechartre era pe palierul scării de onoare.

Prințul ieși-n întîmpinarea lui c-un zîmbet mieros.

— Chiar eu, îi zise Vivian Bell, i-am spus, ieri, domnului Dechartre să vie la palatul Albertinelli. Știam că-ți fac plăcere. Dorea să vadă galeria.

Și-așa era, Dechartre dorise să fie acolo unde era și doamna Martin. Și-acum, toți patru rătăceau printre feluriți Guido și Albano.

Miss Bell ciripea prințului tot felul de lucruri drăgălașe despre bătrînii și fecioarele cu mantiile lor albastre învolburate de-o furtună încremenită. Dechartre, palid, enervat, veni aproape de Tereza și-i spuse încetișor :

— Această galerie e un depozit, în care negustori din lumea întreagă își agață ce n-au putut să vîndă-n magazine. Și prințul vinde ce n-au putut atîți evrei să vîndă.

O duse dinaintea unei sfinte familii expusă pe un mic șevalet îmbrăcat în catifea

verde, purtînd pe margine numele lui Michel Angelo.

— Această sfîntă familie am mai văzut-o la negustori din Londra, din Bale şi din Paris. Cum n-au putut obţine pe ea cei douăzeci şi cinci de ludovici cît preţuieşte, au însărcinat pe cel din urmă dintre Albertinelli să ceară cincizeci de mii de franci.

Prinţul, văzîndu-i şuşotind, şi înţelegînd prea bine despre ce vorbesc, s-apropie cu multă graţie.

— Acest tablou mai are-o copie, care-a fost oferită peste tot. Nu susţin cu tărie că acesta e originalul. Dar s-a păstrat aicea în familie, şi-n toate inventarele vechi e-atribuit lui Michel Angelo. E tot ce pot să spun.

Şi prinţul se întoarse spre *miss* Bell, care voia să vadă primitivii.

Dechartre se simţea prost. De-o zi era cu gîndul la Tereza. Întreaga noapte se frămîntase gîndindu-se şi evocîndu-i necontenit imaginea. Şi-acum i se părea fermecătoare, însă cu totul în alt chip, mult mai ispititoare ca-n visul insomniei lui ; nu aşa ştearsă, vaporoasă, ci inspirînd o poftă carnală mai vie, mai tare, mai amară şi cu un suflet mai misterios, mai nepătruns. O vedea tristă ; i se păru distrată, rece. Îşi spuse că nu era ni-

mica pentru ea, că devenea ridicol, plicticos. Se-ntunecă și se simți întărîtat. Îi murmură cu amărăciune la ureche :

— Mă socotisem. Și nu voiam să vin. Nu înțeleg de ce-am venit.

Ea înțelese numaidecît ce voia el să spună, că se temea acum de ea, și că era nerăbdător, timid, stîngaci. Și îi plăcea astfel, ba îi era chiar recunoscătoare de tulburarea și dorința pe care i-o trezea.

Simți cum îi zvîcnește inima. Dar, prefăcîndu-se c-a înțeles că-i pare rău că se ostenise pentru o pictură proastă, îi răspunse că-n adevăr galeria aceea n-avea nimic interesant. Cuprins de groaza de a-i fi displăcut, se liniști la gîndul că ea, indiferentă și distrată, nu dibuise nici accentul și nici semnificația acelei vorbe pe care o scăpase.

Spuse și el :

— Da, da, nimic interesant.

Prințul, care oprise pe cele două musafire la masă, pofti și pe amicul lor să stea cu ele. Dechartre se scuză. Tocmai era să iasă, cînd întîmplarea făcu să se găsească singur cu doamna Martin în salonul mare și gol. Se gîndise să fugă de ea, și-acum nu mai avea decît un gînd, s-o vadă cît mai iute. Îi aminti c-avea a doua zi de vizitat Bargello.

— Ați avut bunătatea să-mi dați voie să vă-nsoțesc.

Atuncea ea îl întrebă de n-o găsise în ziua aceea posacă, plicticoasă. O, nu, cum s-o găsească plicticoasă ; i se păruse numai puțintel cam tristă.

— O, vai ! adăugă el. Ce știu eu de tristețea și bucuria dumitale ; n-am drept să le cunosc.

Ea îi întoarse o privire iute, aprigă :

— Doar nu-ți închipui c-am să te iau drept confident ?

Și se depărtă brusc.

XIII

După-masă, în salonul plin de clopote şi clopoţele, sub lămpile ale căror abajururi mari nu lăsau să urce decît o lumină slabă spre fecioarele sieneze cu mîini prelungi, biata doamnă Marmet se încălzea la sobă cu o pisică albă pe genunchi. Seara era răcoroasă. Doamna Martin, cu ochii încă plini de văzduhuri străvezii, creste viorii şi stejari pururi verzi răsucindu-şi braţele monstruoase de-a lungul drumului, surîdea prin truda-i fericită. Se dusese cu *miss* Bell, Dechartre şi doamna Marmet, la Chiostro d'Ema. Şi acum, prin nălucirile uşoarei beţii, toate grijile de cu o zi înainte, scrisorile importante, reproşurile îndepărtate erau date uitării şi i se părea că nu mai există altceva pe lume decît mănăstiri şlefuite şi pictate, cu fîntînă în iarba curţii, sate cu acoperişuri roşii şi drumuri pe care, legănată de vorbe măgulitoare, vedea încolţind primăvara. Dechartre tocmai modelase pentru *miss* Bell macheta în ceară a unei mici Beatrice. Vivian picta îngeri. Aplecat asupra ei molatic, prinţul Albertinelli, cu şoldul am-

plu rotunjit, își mîngîia barba, aruncînd în juru-i ocheade de curtezană.

Răspunzînd unei reflexii a Vivianei Bell cu privire la căsătorie și dragoste :

— Femeia are de ales, zise el. Cu un om iubit de femei, nu va fi liniștită. Cu unul neiubit de femei, nu va fi fericită.

— *Darling*, ce-ai alege pentru o prietenă scumpă ? întrebă *miss* Bell.

— I-aș dori prietenei să fie fericită, Vivian, și i-aș mai dori să fie și liniștită. Ar trebui pentru asta să urască trădarea, bănuiala umilitoare, îndoiala josnică.

— Bine, *darling*, dar prințul a spus că o femeie nu poate avea și fericirea și liniștea în același timp, așa că spune ce-ar alege prietena, spune, *darling*.

— Nimeni n-alege, Vivian, nimeni n-alege. Nu mă sili să spun ce cred despre căsătorie.

În clipa asta, apăru Choulette, cu aerul măreț al cerșetorilor ce stau cu cinste la porțile străvechilor cetăți. Venea din Fiesole, de la cîrciumă, unde jucase briscola cu țăranii.

— A, uite-l pe domnul Choulette, zise *miss* Bell. O să ne-nvețe el ce trebuie să credem despre căsătorie. Sînt gata să-l ascult ca pe-un oracol. El nu vede ceea ce vedem noi, în schimb vede ce noi nu vedem. Spune, ce

crezi despre căsătorie, domnule Choulette ?

Cel întrebat se aşeză ridicînd în aer un deget socratic :

— Vorbeşti despre legătura solemnă dintre un bărbat şi-o femeie, domnişoară ? În acest sens, căsătoria e o taină. De unde urmează că e şi un sacrilegiu. Cît despre căsătoria civilă e-o simplă formalitate. Însemnătatea ce i se dă în societatea noastră e o nerozie care ar fi făcut grozav să rîdă pe femeile vechiului regim. Datorăm prejudecata asta, ca pe atîtea altele, efervescenţei burgheziei şi săltării fiscalilor şi avocăţimii, care s-a numit Revoluţie — şi care pare minunată acelora care trăiesc de pe urma ei. E mama tuturor prostiilor. De-un veac încoace ies zilnic tot alte inepţii din robele acestea tricolore. Căsătoria civilă nu-i în realitate decît o înscriere, ca atîtea altele, pe care o face statul pentru a se asigura de starea fiecărei persoane; căci, într-un stat poliţist, fiecare trebuie să aibă o fişă. Şi toate aceste fişe preţuiesc la fel în faţa Fiului lui Dumnezeu. Din punct de vedere moral, această înscriere într-un registru mare n-are măcar virtutea de a împinge pe-o femeie să-şi ia un amant. Căci cui i-ar trece măcar prin minte să-şi calce jurămîntul depus în faţa primarului ? Ca să-ţi permiţi desfătările adultere, trebuie să fii pios.

— Bine, dar noi am fost cununaţi la biserică, domnule, zise Tereza.

Apoi, c-un accent de sinceritate :

— Nu înţeleg ca un bărbat să se căsătorească, nici ca o femeie, la vîrsta la care ştie ce face, să comită asemenea nebunie.

Prinţul o privi bănuitor. Deşi nu era lipsit de fineţe, dar nu-şi putea în ruptul capului închipui că poate cineva să vorbească aşa, fără scop, în chip gratuit, doar ca să exprime idei generale. Era sigur în mintea lui că contesa Martin-Bellème da în vileag încercări viitoare prin care avea de gînd să treacă. Şi cum era gata să se apere şi să se răzbune, o învălui într-o privire catifelată şi-i spuse cu o dulce galanterie :

— Se vădeşte în dumneata, doamnă, trufia frumoaselor şi inteligentelor franţuzoaice, pe care jugul le irită. Franţuzoaicele iubesc libertatea şi nici una nu e mai demnă de ea ca dumneata. Şi eu am trăit puţin la Paris. Am cunoscut şi admirat societatea elegantă a Parisului, saloanele, serbările, conversaţia. În munţii noştri însă, sub măslini, devenim iar rustici. Ne întoarcem la obiceiurile ţărăneşti, privind căsătoria ca pe-o idilă plină de farmec.

Vivian Bell cerceta macheta pe care Dechartre o lăsase pe masă.

— Sînt sigură c-aşa a fost, întocmai, Beatrice. Şi cînd te gîndeşti, domnule Dechartre, că sînt răutăcioşi care susţin că n-ar fi existat!

Choulette mărturisi cum că şi el se număra printre aceşti răutăcioşi. Nu socotea să fie Beatrice mai reală decît celelalte doamne, de care bătrînii poeţi ce-au cîntat dragostea s-au slujit ca să-şi exprime idei scolastice de o ridicolă subtilitate.

În aşteptarea aplauzelor rătăcite care nu mai soseau, gelos pe Dante ca şi pe întreg Universul, altcum foarte subţire om de litere, lovi acolo unde i se păru c-a dibuit punctul slab al armurii:

— Bănuiesc, zise el, că surioara îngerilor n-a vieţuit decît în fantezia rece a înaltului poet. Ba încă s-ar părea că nu-i decît o simplă alegorie, ori mai degrabă un exerciţiu de calcul şi-o temă de astrologie. Dante, care între noi fie zis, era un doctor cumsecade din Bologna, şi-avea sub fruntea împodobită cu căiţă pătrată destule vise rele, Dante credea-n virtutea numerelor. Era un geometru înflăcărat care visa cu ochi deschişi la numere, şi Beatricea lui nu-i altceva decît o floare-a Aritmeticii. Asta-i!

Şi-şi aprinse pipa.

— Vai ! nu vorbi așa, domnule Choulette, se împotrivi Vivian Bell. Mă mîhnești profund. Ce-ar zice domnul Gebhart, amicul nostru, dacă te-ar auzi ? S-ar supăra grozav pe dumneata. Drept pedeapsă, prințul Albertinelli îți va citi cîntarea în care Beatrice explică petele lunii. Ia *Divina Comedie*, Eusebio. E cartea ceea albă de pe masă. Deschide-o și citește.

În vreme ce se citea la lumina lămpii, așezat pe canapea, lîngă contesa Martin, Dechartre, cu glas scăzut, vorbea cu entuziasm despre Dante, ca despre cel mai sculptor dintre toți poeții. Îi aminti Terezei de pictura pe care o văzuseră la Santa-Maria cu două zile înainte, pe Porta dei Servi, frescă aproape ștearsă, pe care abia de se mai bănuia chipul poetului cu căița-i încununată de lauri, Florența și cele șapte cercuri. Era de-ajuns ca să-l exalte pe artist. Ea, însă, nu deslușea nimic, nici nu se simțise tulburată. Și apoi, recunoștea : Dante, prea sumbru, n-o atrăgea de loc. Dechartre, obișnuit s-o vadă îmbrățișîndu-i ideile asupra artei și poeziei, se arătă surprins și oarecum nemulțumit. Îi spuse cu glas tare :

— Sînt lucruri mărețe și viguroase pe care nu le simțiți.

Ridicînd fruntea, *miss* Bell întrebă care erau acele lucruri pe care *darling* nu le simțea ; și cînd află că e vorba de geniul lui Dante, strigă cu prefăcută mînie :

— Cum ! nu cinstești pe părintele, pe maestrul demn de toate laudele, pe Dumnezeul-fluviu ? Nu-mi mai ești dragă, *darling*. Nu te pot suferi !

Și drept reproș adus contesei Martin și lui Choulette, aminti de evlavia acelui cetățean florentin, care luase din altar lumînările aprinse în cinstea lui Isus Cristos, ca să se ducă să le pună în fața bustului lui Dante.

Prințul își reluase lectura întreruptă :

— *Eterna perlă ne primi-nlăuntru-i...*

Dechartre se încăpățîna s-o facă pe Tereza s-admire ce nu cunoștea. Bine-nțeles că i-ar fi sacrificat cu dragă inimă pe toți poeții dimpreună cu universu-ntreg ; însă, simțind-o lîngă el, senină și ispititoare, era iritat fără voie de farmecul frumuseții ei radioase. Se încăpățîna să-i impuie ideile, pasiunea pentru artă, pînă și fantaziile și capriciile lui. O hărțuia cu glas scăzut, într-un torent de vorbe certărețe.

— Vai, Doamne, dar violent mai ești, îi zise ea.

Atunci, aplecîndu-i-se la ureche, îi suflă cu voce pătimașă pe care căuta să și-o înăbușe :

— Trebuie să mă iei cu inimă cu tot. N-aș avea nici o bucurie să te cîștig c-o inimă străină.

Vorbe care treziră în Tereza un ușor fior de teamă și de bucurie.

XIV

A doua zi de dimineață, se trezi cu gîndul că trebuia să răspundă lui Robert. Ploua. Cuprinsă de-o dulce moleșeală, sta ascultînd cum pică stropii de apă pe terasă. Vivian Bell, atentă și rafinată, avusese grijă să i se pună pe masă o grămadă de papetărie artistică : foițe imitînd hîrtia velină a liturghierilor și altele, de-un violet palid, presărate cu cenușă argintie ; pene de celuloid, albe și ușoare, pe care trebuia să le mînuiești ca pe pensoane ; cerneală irizată care, pe pagină, se-nnoura albastru-auriu. Tereza era sîcîită de-atîtea mofturi și prețiozități, foarte puțin potrivite c-o scrisoare, pe care-ar fi vrut-o simplă și nebătătoare la ochi. Băgînd de seamă că numele de „prieten", dat lui Robert de la prima linie, se juca pe hîrtia argintată, colorîndu-se în gușă de porumbel și scoică de sidef, o părere de zîmbet îi înflori pe buze. Cele dintîi fraze îi deteră de furcă. Precipitînd restul, vorbi mult de Vivian Bell și de prințul Albertinelli, un pic de Choulette, spuse c-a văzut pe Dechartre în trecere prin Florența. Lăudă

cîteva tablouri din muzee, dar fără nici un chef, aşa ca să umple paginile. Ştia că Le Ménil nu se pricepea de loc la pictură ; că unica lui admiraţie mergea către o mică navă de război, către o marină de Detaille, cumpărat la Goupil, pe care, foarte mîndru, i-o arătase într-o zi, în dormitorul lui, lîngă oglindă, sub portretele de familie. Lucruri care, de-aici din depărtare, îi apăreau meschine, plicticoase şi triste. Încheie scrisoarea cu vorbe de prietenie, pline de-o duioşie neprefăcută. Căci, într-adevăr, parcă niciodată nu se simţise atît de împăciuitoare faţă de amicul ei. În patru pagini spusese puţin şi dăduse a înţelege şi mai puţin. Dăduse doar vestea că va rămîne o lună la Florenţa, unde aerul îi pria. Scrise apoi tatălui şi soţului ei şi prinţesei Seniavine. Scoborî scările cu scrisorile în mînă. În anticameră, aruncă trei dintre ele pe talgerul de argint destinat hîrtiilor pentru poştă. Temîndu-se de ochii iscoditori ai doamnei Marmet, strecură în sacul de mînă scrisoarea către Le Ménil, bizuindu-se pe eventualele plimbări, pentru a-i da drumul la o cutie. Aproape îndată, veni şi Dechartre să ia pe cele trei prietene ca să le însoţească prin oraş. Cum sta şi aştepta o clipă în anticameră, zări scrisorile de pe talger.

Fără să creadă în ghicitul inimilor după scris, era sensibil la forma literelor, ca-n faţa

unui desemn care îşi poate avea şi el eleganţa lui. Scrisul Terezei îl încîntă, amintindu-i de dînsa şi ca o proaspătă relicvă, gustîndu-i de asemeni sinceritatea-i muşcătoare, întorsătura-i îndrăzneaţă şi simplă. Contemplă adresele fără să le citească, cu admiraţie senzuală.

Vizitară în dimineaţa aceea Sfînta-Maria-Novella, unde contesa Martin mai fusese o dată cu doamna Marmet. *Miss* Bell, însă, le făcuse de ruşine că nu văzuseră pe o frescă a corului pe frumoasa Ginevra de Benci. „Chipul ei matinal trebuie contemplat în lumina dimineţii", le spusese Vivian. În vreme ce poetesa şi Tereza stăteau împreună de vorbă, Dechartre, ataşat doamnei Marmet, asculta răbdător anecdote cu academicieni care cinau la femei elegante, participînd şi el la grijile acestei doamne, foarte preocupată de zile-n şir să-şi cumpere o voaletă de tul. Nu găsea nicăieri, pe gustul ei, în magazinele Florenţei, şi regreta strada Du Bac.

La ieşirea din biserică, trecură prin faţa maghernitei cîrpaciului, pe care Choulette şi-l alesese drept maestru. Moşnegelul repara încălţări grosolane. Busuiocul îşi înălţa lîngă el mingea-i verde şi vrăbioiul cu lăbuţă de lemn piuia.

Doamna Martin întrebă pe bătrîn cum se simte şi dacă avea destul de lucru ca să poată trăi. La toate întrebările el răspunse cu

minunatul „da“ italienesc, acel „*si*“ care sună dulce în gura-i știrbă. Îl rugă să-i spuie povestea vrăbioiului. Sărmana păsăruică își muiase într-o zi lăbuța în smoală clocotită.

— I-am făcut prietenuțului un picior dintr-un băț de chibrit și acum se poate iar cățăra pe umărul meu, ca altădată.

— De la acest moșnegel cumsecade învață a fi înțelept domnul Choulette, zise *miss* Bell. Era pe vremuri, la Atena, un cizmar pe care îl chema Simon, care scria cărți de filozofie și care era prieten cu Socrate. Întotdeauna am găsit că domnul Choulette seamănă cu Socrate.

Tereza rugă pe cizmar să-și spuie numele și povestea. Îl chema Serafino Stoppini și se născuse la Stia. Era tare bătrîn. Avusese multe necazuri în viață.

Ridicîndu-și ochelarii pe frunte, descoperi doi ochi foarte blînzi, aproape stinși, sub pleoapele roșii :

— Am avut nevastă, copii, acuma nu mai am. Am știut tot felul de lucruri, pe care acuma le-am uitat.

Miss Bell și doamna Marmet se duseseră în căutarea unei voalete.

„Nu are pe lume decît uneltele, un pumn de cuie, căldarea în care-și moaie pieile și un ghiveci de busuioc și-i fericit.“

Îi spuse :

— Miroase frumos busuiocul și-i gata să-nflorească.

— Sărăcuțul, dacă-nfloreşte, piere, răspunse el.

Tereza, plecînd, îi lăsă o monedă pe masă.

Dechartre era lîngă ea. Grav, aproape sever, îi şopti :

— Spune, ştiai ?...

Îl privi, aşteptînd.

— ...că vă iubesc ? sfîrşi el.

Urmă a-l privi o clipă, în tăcere, cu ochii ei limpezi ce clipeau des. Apoi făcu un semn cu capul că da. Şi, pe cînd el nu cerca s-o oprească, se grăbi s-ajungă pe *miss* Bell şi pe doamna Marmet, care o aşteptau în capătul uliţei.

XV

Despărţindu-se de Dechartre, Tereza se duse să prînzească, cu prietena ei şi doamna Marmet, la o bătrînă doamnă florentină, pe care Victor Emanuel o iubise pe cînd era ducele de Savoia şi care de treizeci de ani nu ieşise măcar o dată din palatul ei de pe Arno unde, fardată şi văpsită, c-o perucă violetă-n cap, cînta din ghitară în vastele săli albe. Primea crema societăţii din Florenţa, şi *miss* Bell se ducea adeseori s-o vadă. La masă, ciudata eremită de optzeci şi şapte de ani iscodi pe contesa Martin cu tot felul de întrebări asupra lumii elegante pariziene, pe care o urmărea pas cu pas, din ziare şi din conversaţii, cu o frivolitate care devenea augustă datorită vechimii. Singuratică, păstra cultul şi respectul plăcerii.

La ieşirea din palat, ca să scape de vîntul subţire ce sufla dinspre rîu, *miss* Bell îşi călăuzi prietenele prin străduţele vechi şi înguste, cu case de piatră neagră, ce brusc dau drumul zărilor, pe care zîmbeşte-o colină cu trei copaci firavi. Mergeau şi Vivian

îi arăta prietenei, pe faţadele pe care spînzurau zdrenţe roşii, cîteva giuvaeruri de marmoră, o Fecioară, o floare de crin, o Sfîntă Caterina într-o firidă închipuind o scoică. Rătăciră pe străduţele cetăţii antice, pînă la biserica de la Or San Michele, unde trebuia să le-ntîlnească Dechartre. Tereza se trezi gîndindu-se la el cu-o atenţie stăruitoare şi plină de emoţie. Doamna Marmet n-avea decît un gînd, să-şi cumpere voaletă ; trăgea nădejde să găsească una pe Corso, după cîte i se spusese. Asta îi aducea aminte de o distracţie a domnului Lagrange care, într-o zi, la un curs public, aflîndu-se pe catedră, trăsese din buzunar o voaletă cu picăţele de aur ca să-şi şteargă fruntea, crezînd că se slujeşte de-o batistă. Auditoriul, surprins, începuse să şuşotească. Era voaleta încredinţată c-o seară înainte de nepoată-sa, domnişoara Jeanne Michot, pe care-o însoţise la concert. Şi doamna Marmet explică cum profesorul, găsind voaleta în buzunarul pardesiului, o luase cu el, cu gîndul să i-o înapoieze nepoatei şi cum, din greşeală, o desfăcuse, fluturînd-o spre publicul care zîmbea.

La numele lui Lagrange, Tereza îşi aminti de steaua în flacări anunţată de savant, şi-şi spuse cu tristeţe amară că era vremea să vie cometa ca să prăpădească Pămîntul, scoţînd-o şi pe ea din încurcătură .Dar, de dea-

supra zidurilor prețioase ale bisericii străvechi, cerul albastru, uscat de vîntul dinspre mare, strălucea palid și crud. *Miss* Bell arătă către una din statuile de bronz care, așezate în firidele lor șlefuite, împodobesc fațada bisericii.

— Ia uite, *darling*, acest Sfînt Gheorghe, ce tînăr și semeț e ! Sfîntul Gheorghe era, pe vremuri, cavalerul la care visau fetele. Și știi ce-a strigat Julieta văzîndu-l pe Romeo : „Vai, ce frumos e ! Parcă ar fi Sfîntul Gheorghe !"

Darling, însă, găsea sfîntului un aer corect, politicos și îndărătnic. În clipa aceea, își aminti că scrisoarea îi rămăsese în sacul de mînă.

— De nu mă-nșel, iată-l pe domnul Dechartre, zise doamna Marmet.

Le căutase în biserică, în fața tabernacolui de Orcagna, uitînd de atracția irezistibilă pe care o exercita Sfîntul Gheorghe al lui Donatello asupra lui *miss* Bell. Și el admira statuia asta celebră, păstra însă o deosebită prietenie asprului și sincerului San-Marco, pe care îl puteau vedea în firida sa din stînga, înspre străduța pe care se află contrafortul ce sprijină vechea clădire a Dărăcitorilor de lînă.

Apropiindu-se de statuia pe care i-o arăta, Tereza descoperi o cutie de scrisori în zidul străzii înguste din fața sfîntului, pe cînd Dechartre, așezat într-un loc potrivit de unde să-l vadă mai bine pe dragul lui San-Marco, vorbea și iar vorbea de el. cu dragoste.

— Cum ajung la Florența, pe el vin mai întîi să-l văd. O singură dată n-am făcut așa, dar cum e bun, are să mă ierte. Nu e de loc prețuit de cei mulți și n-atrage nicidecum atenția. Cît despre mine, îmi place tovărășia lui. E plin de viață. Înțeleg de ce-a strigat Donatello, după ce i-a dat suflet: „Marco, de ce nu vorbești?"

Doamna Marmet, plictisită să-l tot admire pe San-Marco și simțind pe față arsura vîntului, trase pe *miss* Bell după dînsa spre strada Galzaioli, în căutarea unei voalete.

Se depărtară, lăsînd pe *darling* și pe Dechartre cu admirațiile lor. Aveau să se-ntîlnească mai tîrziu la modistă.

— Îmi era drag, urmă sculptorul, îmi era drag Sfîntul Marco. pentru că simțeam în el, mai mult ca-n Sfîntul Gheorghe, mîna și sufletul lui Donatello, care a fost o viață întreagă un sărman lucrător cumsecade. Și-l iubesc acum cu atît mai mult cu cît îmi amintește, în naivitatea-i înduioșătoare, pe cîrpaciul bătrîn pentru care-ai avut azi-dimineață atîtea vorbe bune.

— Vai, am şi uitat cum îl cheamă, zise ea. Eu şi cu domnul Choulette îi spunem Quentin Matsys, pentru că seamănă aşa de bine cu bătrînii acestui pictor.

Cum făceau colţul bisericii, ca să vadă zidul dinspre casa veche a Dărăcitorilor de lînă, cu mielul heraldic sub streaşina-i de ţiglă roşie, Tereza se găsi dintr-o dată în faţa cutiei de scrisori, aşa de prăfuită şi de ruginită, de parcă n-ar fi atins-o niciodată factorul. Dădu drumul scrisorii, sub privirea naivă a lui San Marco.

Dechartre văzu mişcarea şi-o primi ca pe-o lovitură surdă în inimă. Încercă să vorbească, să surîdă, dar degetele înmănuşate care dădeau drumul scrisorii îi fluturau pe dinaintea ochilor. Îşi amintea de scrisorile Terezei văzute de dimineaţă pe talgerul din anticameră. De ce n-o pusese şi pe asta cu celelalte ? Motivul nu era greu de ghicit.

Sta gînditor, nemişcat, privind înainte-i fără să vadă. Cerca să se încredinţeze : poate că era o scrisoare fără de nici o importanţă, pe care voise s-o sustragă curiozităţii sîcîitoare a doamnei Marmet.

— Domnule Dechartre, poate c-ar fi vremea să ne ducem să luăm pe prietenele noastre de la modista de pe Corso.

Poate că scria doamnei Schmoll, care era certată cu doamna Marmet. Dar numai-

decît își dădu seama de nerozia acestor presupuneri.

Era foarte limpede. Avea un amant. Și-i scria. Poate-i spunea : „Am văzut astăzi pe Dechartre, bietul băiat s-a amorezat de mine". Dar că scria asta ori altceva, vorba-i c-avea un amant. La asta nu se gîndise încă. S-o știe a altuia, așa, dintr-o dată, îi stîrnea o durere a întregii cărni și pînă-n adîncul inimii. Și mîna, mînuța aceea strecurînd scrisoarea îi rămăsese în ochi, arzîndu-l ca un fier înroșit.

Tereza nu știa de ce se făcuse el dintr-o dată sumbru, tăcut. Abia cînd îi surprinse privirea îngrijorată asupra cutiei de scrisori, ghici. I se păru bizar că-i gelos fără să aibă dreptul ; dar nu se supără de asta.

Ajunși pe Corso, văzură de departe pe *miss* Bell și pe doamna Marmet ieșind din prăvălia modistei.

— Am a-ți vorbi, spuse Dechartre către Tereza, c-un glas imperios și rugător. Trebuie să te văd neapărat singură, mîine ; fii la-nserat, pe la șase, la Lungarno Acciaoli.

Ea nu-i răspunse.

XVI

Cînd, în mantia ei carmelită, sosi la Lungarno Acciaoli, către șase și jumătate, Dechartre o întîmpină c-o privire umilă și radioasă care-o înduioșă. Apusul împurpura apele crescute ale rîului Arno. Rămaseră o clipă tăcuți. Apoi, pe cînd urmau linia monotonă a palatelor, îndreptîndu-se spre Ponte Vecchio, Tereza îi vorbi cea dintîi.

— Vezi, am venit. Am crezut că-i de datoria mea să vin. Nu sînt nevinovată de cele ce s-au întîmplat. Știu bine : am făcut tot ce trebuia ca să fii cu mine așa cum ești. Felul cum m-am purtat ți-a stîrnit gînduri pe care altfel nu le-ai fi avut.

El părea că nu înțelege.

— Am fost egoistă, urmă ea, imprudentă. Îmi plăceai ; prinsesem gust de spiritul dumitale, nu mă mai puteam lipsi de dumneata. Am făcut tot ce-am putut ca să te-atrag, să te reții. Am fost cochetă... Nu cu sînge rece și nici cu perfidie, dar am fost.

Dechartre scutură din cap, negînd c-ar fi băgat vreodată de seamă una ca asta.

— Da, am fost cochetă. Deși nu-mi stă în obicei. Dar cu dumneata am fost. N-aș spune c-ai încercat să profiți de asta, cum ai fi avut de altfel tot dreptul s-o faci și nici că ți-a flatat vanitatea. Nu mi s-a părut c-ai fi închipuit. E cu putință să nu fi văzut nimic. Oamenii superiori de multe ori sînt lipsiți de pătrundere. Dar eu știu bine că n-am fost așa cum trebuia să fiu. Și-ți cer iertare. Să rămînem prieteni buni, acum cît mai e vreme.

El însă, c-o sumbră blîndețe, îi mărturisi c-o iubea. Cele dintîi ceasuri ale acestei iubiri fuseseră ușoare, minunate. Nu voia decît s-o vadă și s-o tot vadă mereu. Curînd însă îl tulburase, îl scosese din fire, îl sfîșiase. Răul izbucnise brusc, violent, într-o zi, pe terasa de la Fiesole. Și acum, nu mai avea curajul să sufere în tăcere. Nălța strigăt spre ea. Nu venise c-o hotărîre luată. Dacă-i mărturisise patima, o făcuse împins și fără voia lui, îmboldit de nevoia imperioasă de a-i vorbi ei însăși de ea, singura ființă ce exista pe lume pentru dînsul. Să afle deci c-o iubește, dar nu c-o tandrețe dulce și stearsă, ci c-o patimă arzătoare și crudă. Căci, vai! avea o închipuire exactă și precisă. Știa și vedea fără încetare ceea ce dorea și asta era o adevărată tortură.

Și-apoi, i se părea că amestecîndu-și ființele ar avea bucuriile pentru care viața

merită să fie trăită. Viața lor ar fi o operă de artă minunată și tainică. Ar gîndi, ar înțelege, ar simți împreună. Ar fi o lume miraculoasă plină de emoții și de idei.

— Am face din viață un rai.

Ea se prefăcea că vede în asta un vis nevinovat.

— Știi bine cît sînt de sensibilă la farmecul spiritului dumitale. A devenit la mine o nevoie să te văd și să te-aud. Ți-am dat-o destul a înțelege. Bizuie-te pe prietenia mea și nu te mai frămînta atîta.

Și-i întinse mîna. El însă nu i-o luă. Îi răspunse cu violență :

— Nu-mi trebuie prietenia dumitale. N-am ce face cu ea. Vreau să te am toată, ori să nu ne mai vedem niciodată. Știi foarte bine. De ce-mi întinzi mîna cu vorbe deșarte? Ai vrut-o sau nu, faptul e că te doresc cu desperare, sînt cuprins de-o poftă ucigătoare. Ești pentru mine durerea, suferința, chinul. Și dumneata îmi ceri să-ți fiu un prieten plăcut? Nu înainte, acum ești cochetă și crudă. De nu mă poți iubi, dă-mi voie să fug, să plec oriunde, ca să te uit, să te urăsc. Căci simt în fundul sufletului pentru dumneata o drojdie de ură și mînie. Da, te iubesc, te iubesc !

Crezu în vorbele lui, temîndu-se că va pleca și-o cuprinse ca o spaimă de tristețea și plictiseala unei vieți fără el.

— Te-am găsit în viaţa asta, îi zise, şi nu vreau să te pierd. Nu vreau.

El, violent, timid, încerca să vorbească şi nu putea ; vorbele i se-necau în gît. Înserarea cobora din munţii îndepărtaţi şi cele din urmă luciri ale soarelui păleau în apus, pe colina San Miniato.

— De mi-ai cunoaşte viaţa, mai spuse ea, de-ai fi văzut cît de pustie era înainte de a te întîlni, ai şti ce preţ ai pentru mine, nu te-ar mai bate gîndul să mă părăseşti.

Dar şi sunetul glasului ei potolit şi mişcarea paşilor ei egali pe lespezi îl scoteau din sărite. Îi strigă toată suferinţa de care era cuprins, toată dorinţa arzătoare care-l zvîrlea spre ea, tot chinul ideii lui fixe, cum pretutindeni, la orice oră din zi şi din noapte, o vedea înainte-i, o chema, îi întindea braţele. Boala divină o cunoştea acum.

— Farmecul gîndirii, curajul plin de eleganţă, mîndria spirituală, pe toate le respir ca pe-o mireasmă a cărnii dumitale. Cînd vorbeşti, îmi pare că-ţi flutură sufletul pe buze şi-mi vine să mor că nu-mi pot apăsa gura pe ele. Pe sufletul acesta ce pentru mine nu e decît parfumul frumuseţii voastre. Dormeau în mine instinctele primare şi dumneata le-ai deşteptat. Şi simt că te iubesc c-o simplitate sălbatică.

Ea îl privi cu blîndețe, fără a răspunde nimic. În aceeași clipă, văzură venind de departe de-a rostogolul spre ei, prin cernerea înserării, lumini și cînturi funebre. Și-ndată, ca niște stafii mînate de vînt, apărură și penitenții negri. Crucifixul gonea în fruntea lor. Erau Frații Mizericordiei care, cu cagule în cap, torțe în mînă și cîntînd psalmi, duceau un mort la cimitir. După obiceiul italian, cortegiul umbla noaptea, cu pas grăbit. Crucile, racla, prapurile săltau pe cheiul deșert. Jacques și Tereza se lipiră de zid, făcînd loc cortegiului funebru, corului de copii, oamenilor fără chip și, galopînd o dată cu ei, Morții supărătoare, în fața căreia nu era obiceiul să te descoperi în țara aceea a voluptății.

Puhoiul negru trecuse. Femeile alergau plîngînd în urma sicriului răpit de vedeniile încălțate cu ghete grele, cu ținte.

— La ce bun să ne zbuciumăm atîta pe acest pămînt ? suspină Tereza.

Dechartre păru că n-o aude, urmînd cu glas mai potolit :

— Pînă a nu te cunoaște, eram fericit. Mi-era dragă viața. Eram atras de ciudățenii și de visuri. Aveam gust pentru forme și spiritualitatea formelor, aparențele care te-nvăluie, te măgulesc. Aveam în mine bucuria de-a trăi și de-a visa. Mă bucuram de toate, fără să mă reție nimic. Dorințele, multe și

ușurele, mă duceam în zbor, fără trudă. Toate mă interesau și nu doream nimic ; căci numai dorința dă naștere suferinței. Acum știu asta. Înainte, nici urmă de dorință sumbră în mine. Eram fericit fără să știu. Nu era mare lucru, e drept, doar cît îți trebuie ca să poți trăi. Acum nici atît nu mai am. Plăcerea și interesul pe care mi-l stîrneau icoanele vieții și-ale artei, apriga desfătare de-a făuri cu mîinile un chip visat, pe toate m-ai făcut să le pierd, nu mi-ai lăsat măcar regretul. Libertatea și liniștea mea trecută nu-mi mai trebuiesc. Îmi pare că pînă a nu te cunoaște nici nu trăiam. Iar acum, cînd m-am trezit la viață, nu pot trăi nici departe și nici aproape de dumneata. Sînt mai sărman decît sărmanii pe care i-am văzut împreună, atunci, pe drumul Schitului Alma. Ei cel puțin puteau respira aer. Pe cînd aerul meu ești dumneata și pe dumneata nu te am. Totuși, am măcar bucuria de-a te fi întîlnit. E singurul lucru care mai dă preț vieții mele. Adineaurea credeam că te urăsc. Era o înșelare. Te ador și te binecuvîntez pentru răul pe care mi l-ai făcut. Căci mi-e drag orice vine de la dumneata.

Se apropiau de copacii negri ce se-nălțau la intrarea podului San Niccola. De cealaltă parte a rîului, maidane goale își întindeau tristețile sporite de căderea serii. Văzîndu-l

calm și plin de-o dulce moleșeală, o clipă își închipui că dragostea lui era doar o himeră, ce-și lua zboru-n vorbe, iar dorințele i se scurgeau în simple visări. Căci nu se aștepta din partea lui să se resemneze atît de iute. Ba chiar se simțea oarecum dezamăgită că se vedea scăpată de primejdia de care se temuse.

Îi întinse mîna, de data asta cu mai multă îndrăzneală ca întîia oară.

— Haide, să fim prieteni. E tîrziu. Să ne întoarcem și du-mă pînă la trăsura ce mă așteaptă în piața Segnoriei. Îți rămîn aceeași bună prietenă ca mai-nainte. Și nu-ți port supărare.

Dar el o trase după dînsul înspre cîmpie, în singurătatea tot mai mare a malurilor.

— Nu, n-am să te las să pleci, pînă nu-ți spun tot ce am de spus. Dar nu mai știu să vorbesc, nu-mi mai găsesc nici vorbele. Te iubesc, te doresc. Vreau să te știu a mea. Îți jur că nu mai pot trăi o noapte cu îndoiala asta groaznică.

O apucă, o strînse în brațe și, obraz lîngă obraz, pîndindu-i licărirea ochilor prin umbra deasă a voaletei :

Trebuie să mă iubești. O vreau și-ai voit-o și dumneata. Spune că ești a mea. Spune !

Desfăcîndu-se din brațele lui cu blîndețe, îi răspunse cu voce slabă :

— Nu pot. Nu pot. Vezi bine că mă port sincer cu dumneata. Îți spuneam adineaori că nu sînt supărată. Dar nu pot face ceea ce vrei.

Și, chemînd în gînd icoana celui absent ce-o aștepta, spuse din nou :

— Nu pot.

Plecat asupră-i, cerceta plin de îngrijorare cele două steluțe ale ochilor ce tremurau, ascunzîndu-se.

— De ce ? Simt, văd că mă iubești. Mă iubești. Cu ce-am greșit ca să nu fii a mea ?

O trase la pieptul lui, vrînd să-și apese gura pe sufletul și buzele acelea voalate. De data asta, ea se desfăcu c-o mișcare sprintenă.

— Nu pot, îi spuse iar. Nu mă-ntreba mai mult. Nu pot să fiu a dumitale.

El, cu buzele tremurînde, c-un spasm al întregului chip, îi strigă :

— Ai un amant și-l iubești. De ce-ți bați joc de mine ?

— Îți jur că n-am vrut să-mi bat joc de dumneata și că ești singurul om pe lume pe care l-aș putea iubi.

El însă n-o mai asculta.

— Lasă-mă ! Lasă-mă !

Fugea spre cîmpia neagră. Arno, pe-aici răspîndit peste maluri, alcătuia în pămîntul

gras lagune, în care luna, pe jumătate înceţoşată, îşi frîngea lucirile-i nesigure. Înainta prin bălţile de apă şi de glod, c-un mers grăbit, orb, groaznic.

Cuprinsă de spaimă, scoase un ţipăt. Îl strigă. Dar el nici nu întoarse capul, nici nu răspunse. Fugea c-o linişte înspăimîntătoare. Alergă după dînsul. Cu picioarele zdrelite de pietre, cu fusta îngreuiată de apă, îl ajunse în sfîrşit, şi-l trase după ea :

— Ce-aveai de gînd să faci ?

Atunci, întorcînd ochii spre ea şi citindu-i în privire frica pe care-o trăsese :

— Nu te teme. Mergeam în neştire. Te-asigur că nu căutam moartea. Da, fii pe pace. Sînt desperat, dar foarte liniştit. Fugeam de dumneata. Îţi cer iertare. Dar nu mai puteam, nu, nu mai puteam să te văd. Lasă-mă, te rog din suflet. Adio !

Ea se simţea răscolită şi slabă.

— Vino ! îi spuse. Vom face ce vom putea.

El, întunecat, nu scotea o vorbă.

— Hai, vino ! repetă ea.

Şi-l apucă de braţ. Mîngîierea vie a mînei îl aduse la viaţă.

— Adevărat ? Vrei ?

— Nu vreau să te pierd.

Îmi făgăduieşti ?

— N-am încotro.

Şi, cu toată neliniştea şi spaima ei, mai că-i veni să zîmbească la gîndul c-aşa de repede învinsese cu nebunia lui.

— Mîine ! îi spuse el.

Ea, repede, într-un reflex de apărare :

— Nu, nu mîine !

— Nu mă iubeşti ; îţi şi pare rău că mi-ai făgăduit.

— Nu-mi pare rău, dar...

Şi cum el o ruga, o ruga fierbinte, îl privi o clipă, întoarse capul, stătu în cumpănă şi spuse foarte încet :

— Sîmbătă.

XVII

Era după cină. *Miss* Bell desena în salon. Trasa pe canava profiluri de etrusci bărboşi, pentru un coltuc ce-avea să-l brodeze doamna Marmet. Prinţul Albertinelli alegea lînurile c-un instinct feminin al nuanţelor. Seara era destul de înaintată cînd Choulette, care pînă atunci jucase, ca de obicei, briscola cu bucătarul, la birtaş, apăru, radios, plin ca de un duh dumnezeiesc. Se aşeză în fundul canapelei, lîngă doamna Martin, privind-o galeş. O voluptate spumoasă sclipea în ochii lui verzi. O-nvăluia, vorbindu-i, de laude poetice şi pitoreşti. Era ca o schiţare a unui cînt de dragoste, pe care îl improviza acolo, lîngă ea. În fraze scurte, întortocheate şi bizare, îi spunea tot farmecul pe care-l răspîndea în jur.

„Şi el", gîndi ea.

Şi se amuză să-l tachineze. Îl întrebă de n-a găsit în cartierele cu nume prost ale Florenţei pe vreuna din acele creaturi la care făcea apel atît de bucuros. I se ştiau prea bine preferinţele. Degeaba ar fi protestat : nu

mai era o taină la care poartă își găsise cordonul ordinului său călugăresc. Îl întîlniseră și unii din prieteni pe bulevardul Saint-Michel, în compania unor domnișoare cu capul gol. Gustul lui pentru asemenea ființe nenorocite se vădea pînă și-n cele mai frumoase poeme ale sale.

— Vai, domnule Choulette, după cîte pot să-mi dau seama, preferatele dumitale sînt niște blestemate.

— Doamnă, răspunse el solemn, sînteți liberă să culegeți sămînța aruncată de Paul Vence și să mi-o zvîrliți cu pumnii în față. N-am să mă dau în lături. Nu e nici o trebuință să mă credeți cast și c-o inimă pură. Dar feriți-vă să judecați cu ușurință pe cele pe care le numiți nenorocite. Fata disprețuită și pierdută e argila moale în mîna olarului divin : căci e jertfa ispășitoare și altarul olocaustului. Prostituatele sînt mai aproape de Dumnezeu decît femeile cinstite : căci au pierdut mîndria și s-au dezbrăcat de trufie. Nu-și fac o glorie din deșertăciunile cu care se împăunează matroanele. Au însă drept avuție umilința, care este temelia virtuților plăcute Cerului. Le e de ajuns o scurtă pocăință ca să fie cele dintîi, căci păcatele lor, fără viclenie și fără de plăcere, poartă în ele răscumpărarea

și iertarea. Iar greșalele lor, ce nu-s decît dureri, beneficiază de meritele legate de durere. Supuse iubirii brutale, au renunțat la orice voluptate și-s înrudite prin asta cu bărbații care se fac eunuci pentru a fi primiți în împărăția cerurilor. Fac și ele parte din numărul vinovaților, dar rușinea curge peste crima lor ca un balsam, iar suferința, ca un cărbune-aprins, o purifică. Iată de ce pe ele le va auzi Dumnezeu de la cea dintîi privire a lor înălțată spre el. Pentru ele s-a pregătit un tron de-a dreapta Tatălui. În împărăția Domnului, regina și crăiasa vor fi fericite să stea la picioarele haimanalelor de pe maidane. Căci să nu vă-nchipuiți că zidirea cerească e la fel alcătuită ca cea umană. Nu seamănă întru nimica, doamnă.

Totuși, binevoi să admită că erau mai multe căi ce duc spre izbăvire. Se putea merge și pe cea a iubirii.

— Iubirea oamenilor e josnică, zise el, dar se poate urca pe povîrnișuri prăpăstioase pînă la Dumnezeu.

Prințul se sculase. Sărutînd mîna lui *miss* Bell, îi zise :

— Pe sîmbătă.

— Da, pe sîmbătă după-amiază, sublinie Vivian.

Tereza tresări. Sîmbătă ! Vorbeau cu-atîta liniște de sîmbătă, de parcă-ar fi fost o zi oarecare, apropiată. Pînă atunci nici nu voise să se gîndească că sîmbăta avea să vie atît de iute și-n chip atît de natural.

Se despărțiseră abia de jumătate de oră, și Tereza, tulburată și obosită, se vîrîse în așternut furată de gînduri, cînd auzi deodată pe cineva zgrepțănînd la ușa odăii. Canatul se crăpă și căpușorul lui Vivian se ivi printre înaltii lămîi ai portierei.

— Nu te stingheresc, *darling* ? Nu ți-e somn ?

Nu, *darling* n-avea chef de dormit. Se ridică într-un cot, în vreme ce Vivian se așeză pe pat, așa de ușoară, că nici nu-l cufundă sub dînsa.

— *Darling,* știu că ai multă judecată. Da, da, sînt sigură de asta. Ești înțeleaptă așa cum e violonist domnul Sadler. La fel, cînd nu rationezi just de tot, înseamnă că-ți faci un chef de virtuos. Da, *darling,* ai multă minte și judecată. De-aceea, am venit să-ți cer un sfat.

Surprinsă și un pic îngrijorată, Tereza protestă c-ar fi înțeleaptă. Se apără cu sinceritate. Vivian, însă, nici n-o asculta.

— Știi, *my love,* eu am citit mult pe François Rabelais. Cu Rabelais și cu Villon — buni și bătrîni dascăli ai limbii — am învățat a vorbi franțuzește. Spune, *darling,* cunoști *Pantagruelul? Pantagruelul* e o cetate frumoasă și nobilă, plină de palate, ce se înalță în zorile strălucitoare, înainte de-a fi trecut măturătorii. A, nu, *darling,* măturătorii n-au apucat a strînge murdăriile și slujnicele n-au spălat încă lespedea de marmoră. Am văzut că doamnele franceze nu citesc *Pantagruel.* Nu-l cunoști? Nu face nimic. În *Pantagruel,* Panurge întreabă dacă să se-nsoare și se acoperă de ridicol, *my love.* Cred că și eu sînt la fel de caraghioasă, punîndu-ți aceeași întrebare.

Tereza îi răspunse c-o neîndemînă pe care nu putea să și-o ascundă :

— În privința asta, dragă, nu mă-ntreba nimic. Ți-am spus ce cred despre căsătorie.

— Bine, *darling,* dar n-ai spus decît că bărbații fac rău căsătorindu-se. Nu pot lua sfatul pentru mine.

Doamna Martin privi la căpușorul tuns băiețește al lui *miss* Bell ce exprima o ciudată pudoare amoroasă.

— Draga mea, îi spuse, sărutînd-o, nu este om pe lume destul de bun și de delicat pentru dumneata.

Apoi, c-o expresie plină de-o gravitate afectuoasă :

— Nu mai eşti un copil ; dacă iubeşti şi eşti iubită, fă ce crezi că trebuie să faci, fără a amesteca iubirea în interese şi combinaţii ce n-au nimic de-a face cu simţămintele. E-un sfat prietenesc.

Miss Bell stătu o clipă la-ndoială ca să-nţeleagă. Apoi, se sculă, înroşindu-se. Era scandalizată.

XVIII

Sîmbătă, la ora patru, Tereza veni, așa cum făgăduise, la poarta Cimitirului Englez. Îl găsi în fața grilajului, grav, tulburat, abia deschizînd gura. Se simți mulțumită că nu-și dă pe față bucuria. O conduse de-a lungul zidurilor pustii ale grădinilor pînă la o străduță îngustă pe care n-o cunoștea. *Via Alfieri,* citi ea pe-o tăbliță. Mai făcură cincizeci de pași și Dechartre se opri în fața unei alei întunecoase.

— Aici e, zise el.

Îl privi c-o nețărmurită tristețe.

— Dorești să intru ?

Îl văzu hotărît și-l urmă în tăcere, în umbra umedă a aleei. Traversară o curte cu lespezile năpădite de ierburi. În fund se înălța un pavilion cu trei ferestre, cu colonade și un fronton împodobit cu nimfe și căprițe. Pe peronul acoperit cu mușchi, Dechartre învîrti în broască o cheie care scrîșnea, împotrivindu-se.

— E ruginită, mormăi el.

— Toate cheile sînt ruginite în țara asta, răspunse ea fără de gînduri și fără suflet.

Urcară o scară așa de tăcută sub bolta-i greacă, de parcă ar fi uitat de mult zgomotul pașilor. El împinse o ușă și-i făcu loc Terezei să intre în odaie. Fără-a vedea nimic, ea se duse întins la fereastra ce da spre cimitir. Deasupra zidurilor, se înălțau crestele pinilor, care nu par funebri în țara asta în care doliul se amestecă cu bucuria fără s-o tulbure și unde dulceața de a trăi se-ntinde pînă și la iarba morților. O luă de mînă și-o duse la un fotoliu. Dar ea rămase în picioare, privind în jur la camera pe care el avusese grijă s-o orînduiască așa fel ca ea să nu se simtă prea stingheră ori, undeva, intrată la-ntîmplare. Cîteva țesături de indiană veche, cu personaje de comedie, puneau pe pereți dulcea tristețe a veseliilor apuse. Dechartre agățase într-un colț un pastel șters, pe care îl văzuseră o dată la un anticar și pe care, pentru grația estompată, ea îl numise umbra Rozalbei. Un fotoliu bătrînesc, scaune albe ; pe gheridon, cești pictate și sticlărie de Veneția. În toate colțurile paravane de hîrtie colorată, pe care se vedeau măști, scene grotești și pastorale, inima ușoară a Florenței, Boloniei și Veneției din vremurile marilor duci și-a celor de pe urmă dogi. Băgă de seamă că el avusese grijă s-ascundă patul în dosul unui paravan

din foițe cu povești vesele. O oglindă, covoare și cam asta era tot. Nu îndrăznise mai mult într-un oraș în care telalii erau mereu pe urmele lui.

Închise fereastra și aprinse focul. Ea se așezase în fotoliu și, pe cînd nu îndrăznea să se lase pe spate, el puse un genunchi în fața ei, luîndu-i mîinile și sărutîndu-i-le, în vreme ce-o privea c-o adorație plină de teamă și mîndrie. Aplecîndu-se apoi, ca-n fața unei icoane, își lipi buzele de botina ei.

— Ce faci ?

— Sărut picioarele care mi te-au adus.

Ridicîndu-se, o trase încetișor spre dînsul și, căutîndu-i buzele, o sărută lung pe gură. Ea se lăsa, moale, cu ochii închiși. Toca îi lunecase și părul i se revărsă pe umeri.

I se dărui toată, fără reținere.

Două ceasuri mai tîrziu, pe cînd soarele apunînd începuse a-și lungi umbrele pe lespezi, Tereza, care dorise să se întoarcă singură în oraș, se trezi deodată între cele două obeliscuri de la Santa Maria Novella, fără a-și da seama cum ajunsese acolo. Din colțul pieței, îi surîdea cîrpaciul cel bătrîn, cu vrăbioiul pe umăr, trăgînd și iar trăgînd firul cu gestu-i etern.

Intrînd în magherniță, se așeză pe scăunelul cu trei picioare.

— Quentin Matsys, dragă prietene, i se adresă ea în franţuzeşte, spune-mi ce-am făcut şi ce-o să se întîmple cu mine ?

El o privi cu linişte, zîmbindu-i blînd, fără să înţeleagă şi fără să-i pese. Pe el nimic nu-l mai mira.

— Da, s-a-ntîmplat, dragul meu Quentin, scutură ea din cap, căci l-am văzut suferind şi-mi era drag. Şi n-am nici o părere de rău.

Bătrînelul, după obicei, răspunse cu acel „da" sonor al Italiei :

— *Si ! Si !*

— Nu-i aşa, Quentin, că n-am făcut rău ? Dar ce-o să se mai întîmple acuma, Doamne ?

Se pregătea să plece, dar moşul îi făcu semn s-aştepte un pic. Rupse un fir de busuioc şi i-l întinse :

— Pentru parfum, *signora !*

XIX

Era a doua zi.

Punînd pe masa din salon bastonu-i noduros, luleaua și străvechea-i valiză din pînză de sac, Choulette salută pe doamna Martin, care citea lîngă fereastră. Se ducea la Assisi. Pusese pe el o scurtă de piele de căprioară și semăna cu bătrînii păstori din *Nașterea Domnului.*

— Rămas bun, doamnă. Părăsesc Fiesole, pe dumneata și pe Dechartre, pe prea frumosul prinț Albertinelli și pe *miss* Bell, drăguța de mama-pădurii. Mă duc să văd deaproape muntele Assisi, ce s-ar cădea, după cum spun poeții, să se numească Răsăritul, nu Assisi, căci de pe el a răsărit soarele dragostei. Mă duc să-ngenunchez în fața criptei, în ale cărei funduri odihnește sfîntul Francisc, gol, într-o albie de piatră, c-un bolovan drept pernă. Căci n-a voit să ia nici un lințoliu măcar, din lumea asta pe care-o dăruise cu revelația nețărmuritei bunătăți și neștirbitei bucurii.

— Rămas bun, domnule Choulette. Adă-mi o iconiță de la sfînta Clara. Mi-i foarte dragă sfînta Clara.

— Și-aveți dreptate să vă fie. Era o înțeleaptă și strașnică femeie. Cînd a venit la ea sfîntul Francisc, bolnav și-aproape orb, să stea cîteva zile la San Damiano, prea buna lui prietenă i-a ridicat cu mîna ei colibă în grădină. El s-a bucurat foarte. Dar nu putea sănchidă ochii, căci îl dureau ciolanele și îi ardeau pleoapele ca focul. O turmă de guzgani enormi dădeau năvală, noaptea, peste el. Atunci, făcu un cînt plin de-o nestăvilită bucurie, în care binecuvînta pe strălucitul frate Soare și pe a noastră soră Apa, pură, curată, și folositoare. Nici cele mai frumoase versuri ale mele, acele din *Livada tainei,* nu au atîta farmec ce te fură, atîta firească strălucire. Și e și drept să fie-așa, căci sufletul acestui sfînt Francisc era mai minunat decît al meu. Și eu, cu mult mai bun decît acei contemporani ai mei pe care îi cunosc, nu fac doi bani pe lîngă el. Și înălțînd Francisc cînt către Soare, se arătă grozav de bucuros. „Eu și cu frații mei ne-om duce, gîndea el, prin tîrguri și orașe, pe unde-s iarmaroace și-om sta în piața mare cu lăuta. Și oameni cumsecade se vor apropia de noi și-atuncea le vom spune : «Noi sîntem măscăricii bunului Dumnezeu și vrem să vă cîntăm un cîntec. Și dacă vă va fi pe

plac, o să ne dați o mulțămită.» Ei se vor prinde. Și după ce vom fi cîntat, le vom aduce-aminte de făgăduială. Și le vom spune : «Ne datorați o mulțămită. Și drept această mulțămită, vă cerem doar să vă iubiți unii pe alții.» Și fără îndoială, ca să-și respecte vorba dată și să nu supere pe-acești bieți măscărici ai Domnului, vor încerca să nu mai facă rău aproapelui".

Doamna Martin găsea că sfîntul Francisc e cel mai simpatic dintre sfinți.

— Tot ce-a clădit, zise Choulette, s-a năruit pe cînd era încă în viață. Și totuși s-a stins fericit, căci înlăuntrul lui sălășluiau înlănțuite smerenia și bucuria. Era cu-adevărat blajinul cîntăreț al Domnului. Și se cuvine ca un alt sărman poet să ducă mai departe ceea ce și-a propus și să arate lumii care-i credința cea adevărată și-adevărata bucurie. Și eu voi fi acela, doamnă, dacă voi izbuti să-mi smulg cu mîndrie din minte rațiunea. Căci orice frumusețe morală de pe lumea asta e săvîrșită numai de-acea înțelepciune nepătrunsă ce vine de la Dumnezeu și seamănă cu nebunia.

— N-aș vrea să-ți sting entuziasmul, domnule Choulette. Dar sînt neliniștită gîndind ce soartă hărăzești femeilor în rînduiala dumitale viitoare. Le vei închide pe toate-n mănăstiri ?

— Mărturisesc, zise Choulette, că-n adevăr femeile mă-ncurcă grozav în planul meu de reformare. Căci patima cu care le iubim e groaznică şi blestemată. Plăcerea ce ne-o dăruiesc nu-i paşnică şi nu ne-ndrumă către bucurie. Am săvîrşit pentru femei, în viaţa mea, două sau trei fărădelegi mîrşave, pe care nimeni nu le ştie. Mă îndoiesc că te-aş pofti vreodată, la cină, seara, în noua mea Santa Maria degli Angeli.

Îşi luă luleaua, valiza lui de sac şi băţul său cu cap de om :

— Greşalele din dragoste vor fi iertate. Mai bine zis, nu poţi să faci vreun rău cînd ai doar dragoste în suflet. Iubirea simţurilor, însă, este alcătuită din ură, egoism şi mînie, pe cîtă dragoste cuprinde. Că te-am găsit frumoasă într-o seară, pe canapeaua asta, m-au năpădit puzderie de gînduri furioase. Mă întorsesem de la cîrciumă unde-auzisem pe bucătarul lui *miss* Bell improvizînd o mie două sute de stihuri minunate asupra primăverii. Eram scăldat de-o bucurie cerească, pe care vederea dumitale a gonit-o. Nici vorbă că-n blestemul Evei s-ascunde un adevăr profund. Căci, lîngă dumneata, am devenit deodată rău şi trist. Aveam pe buze vorbe dulci. Dar erau vorbe mincinoase. Căci, în străfundul meu. îţi eram adversar şi duşman, şi te uram. Văzîndu-te zîmbind, am avut chef să te omor.

— Nu mai spune ?

— Vai ! doamnă, e-un sentiment firesc, pe care l-ai trezit de multe ori, desigur. Dar omul simplu încearcă asta fără să-și dea seama, în timp ce agera-mi închipuire mă-nfățișează într-una mie însumi. Și îmi contemplu sufletul, uneori minunat și-adeseori hidos. Și de i-ai fi văzut în seara ceea chipul, ai fi strigat de spaimă.

Tereza îi zîmbi :

— Adio, domnule Choulette, și nu uita de iconița sfintei Clara.

El puse geamantanul la pămînt ; și, ridicînd o mînă cu-arătătorul înălțat, ca cel care arată și dă învățătură :

— De mine n-ai de ce te teme. Însă prin cel pe care-l vei iubi și care te-o iubi la rîndu-i, ai să cunoști durerea. Rămas bun, doamnă.

Își luă geamantanul și ieși. Îi mai zări o clipă silueta-i naltă și rustică, ce dispărea după salcîmii din grădină.

După-amiază, se duse la San Marco, unde o aștepta Dechartre. Dorea și se temea să-l vadă așa curînd. Simțea un fel de spaimă, pe care-o potolea un sentiment de o nespusă duioșie. Nu mai simțea încremenirea de prima dată cînd se dăduse din iubire și nici ireparabilul nu-i nălucise brusc. Era-n puterea unor înrîuriri mai lente, mai tainice și mai puter-

nice. De data asta, amintirea acelor mîngîieri primite erau învăluite într-o încîntătoare visărie, care-i spăla arsura. Se simțea sfîșiată de frămîntări și de neliniști, dar nu era cuprinsă nici de păreri de rău, nici de rușine. Făcuse asta nu atît împinsă de voință, cît de-o putere pe care-o bănuia mai bună. Și își ierta greșeala, deoarece fusese dezinteresată. Cum nu-și făcuse nici o socoteală, nici n-aștepta nimic. Fără-ndoială, făcuse rău că se dăduse cînd se știa legată, dar în același timp nici nu ceruse nimic. Poate că pentru el era doar un capriciu, o sinceră pornire pătimașă. Nu-l cunoștea. Nu avusese pînă atunci de-a face cu asemenea imaginații minunate, aprinse și șovăitoare, care întrec cu mult, și-n bine, și în rău, comuna mediocritate. Dacă s-ar fi îndepărtat de ea deodată și ar fi dispărut, nici nu l-ar fi ținut de rău, nici pică nu i-ar fi purtat; ori, cel puțin, așa credea. Ar fi păstrat în ea pecetea și amintirea a tot ce poate fi mai rar, mai prețios pe lume. Poate că nu era în stare de-o dragoste adevărată. Crezuse c-o iubește. O iubise o oră. Mai mult nici nu-ndrăznea să ceară, în strîmtorarea unei situații false, de care mîndria și sinceritatea ei avea de suferit și care tulbura luciditatea inteligenței sale. În vreme ce trăsura o ducea înspre San-Marco, izbuti în sfîrșit să se convingă că el n-avea

să-i spuie nimic de ce fusese pentru el cu o zi înainte, că amintirea odăii în care se iubiseră, din care se vedeau urcînd spre cer fusele negre ale pinilor, avea să le rămîie ca visul unui vis.

El îi întinse mîna dinaintea scării. Și înainte să-i fi spus vreo vorbă, citi în ochii lui că o iubește și c-o dorea din nou, și, în același timp, își dădu seama c-așa-l dorea, nu altfel.

— Dumneata, zise el... dumneata, tu !... De la amiază stau aici și-aștept, știind că n-ai să vii așa curînd, dar neputînd trăi decît în locul în care ne-nțelesesem să te văd. Dumneata ești !... Vorbește, să te văd și să te-aud.

— Așadar, tot mă mai iubești ?

— Abia acuma te iubesc. Credeam că te iubesc, cînd în realitate eram îndrăgostit doar de-o nălucă împovărată de dorința mea. Acum ești trupul în care mi-am pus sufletul. Spune-mi, e-adevărat, e-adevărat că ești a mea ? Și ce-am făcut ca să obțin unicul și cel mai mare bun din lume ? Cînd te gîndești că oamenii de care-i plin Pămîntul cred că trăiesc ! Doar eu trăiesc ! Spune-mi, cu ce te-am meritat ?

— Ce trebuia făcut am făcut sigur eu. Ți-o spun curat. Dac-am ajuns aici, e numai vina mea. Să știi, deși femeia nu recunoște totdeauna, dar totdeauna-i vina ei. Astfel,

orice s-ar întîmpla, n-am să-ţi imput nimica niciodată.

O ceată de călăuzi şi cerşetori sprinteni şi gălăgioşi, desprinşi din tindă, se înghesuiau în jurul lor, avînd în felul lor supărător de-a fi o oarecare graţie de care nu se leapădă italianul uşuratic niciodată. Ghiciseră, cu agerimea lor obişnuită, că au de-a face cu îndrăgostiţi şi mai ştiau că cei îndrăgostiţi sînt darnici. Dechartre le zvîrli vreo cîteva monede de argint şi-ndată toţi se-ntoarseră la lenea lor preafericită.

Un gardian municipal întîmpină vizitatorii. Doamna Martin se arătă dezamăgită că nu găsise un călugăr. Rasa cea albă a dominicanilor era aşa frumoasă, la Santa Maria Novella, sub arcadele bolţii !

Cercetară chiliile, pe ale căror ziduri văruite, Fra Angelico, cu ajutorul fratelui său Benedetto, zugrăvise pentru călugări, fraţii săi, picturi naive.

— Îţi mai aduci aminte de seara cea de iarnă, cînd te-am întîlnit pe scîndurica aruncată peste şanţul adînc, din faţa muzeului Guimet, şi că te-am însoţit pînă la ulicioara cu grădiniţe pe margini ce dă pe cheiul Debilly ? Că, înainte de-a ne despărţi, am zăbovit o clipă la margine de parapet, de-a lungul căruia se-nşiruia o sărmană perdea de merişor ? Ai privit lung la acel merişor uscat

de gerul iernii. Și după ce-ai plecat, am stat și m-am uitat la el mult timp.

Eram acum în chilioara pe care-o locuise Savonarola, stareț al mănăstirii San-Marco. Ghidul le arătă portretul și moaștele martirului.

— Nu înțeleg ce ți-a plăcut atunci la mine. Era și întuneric.

— Dar te vedeam mergînd. Mișcarea e langajul formelor. Cu fiecare pas îți aflam tainele încîntătoarei, perfectei dumitale frumusețe. Căci în privința dumitale, închipuirea mea n-a fost discretă niciodată. Nu îndrăzneam să-ți spun nimic. Văzîndu-te eram cuprins de teamă. Mă-nspăimîntam în fața celei care putea să-mi deie totul. Prezentă, te adoram, înfiorîndu-mă. Cînd te știam departe, fărădelegile dorinței mă mușcau.

— Nu bănuiam. Dar îți aduci aminte cînd ne-am văzut întîia oară, alăturea de paravan, cînd mi te-a prezentat Paul Vence? Priveai miniaturile ce sînt acolo agățate. Mi-ai spus: „Doamna aceasta pictată de Siccardi aduce bine cu mama lui André Chenier". Și ți-am răspuns: „E o străbună a soțului meu. Cum arăta mama lui André Chenier?" Și-atunci mi-ai spus: „După un portret al ei: o Levantină revărsată".

El protestă c-ar fi răspuns așa impertinent.

— Ba, da! Mi-aduc mai bine aminte decît dumneata.

Păşeau acum prin alba linişte a mănăstirii. Văzură chilioara pe care preafericitul Agelico o-mpodobise cu cea mai gingaşă pictură. Şi-acolo, în faţa Preacuratei care, pe-un palid cer, primeşte de la Tatăl-ceresc cununa cea nemuritoare, luă în braţe pe Tereza şi-i puse un sărut pe gură, aproape-n ochii celor doi englezi, care umblau pe coridoare consultîndu-şi Baedekerul.

— Cît pe ce să uităm de chilia sfîntului Antonin, zise ea.

— Terezo, sînt fericit şi totuşi sufăr de tot ce e al tău şi eu nu pot avea. Sufăr că nu trăieşti numai prin mine şi pentru mine. Aş vrea să fii a mea cu totul şi să te fi avut toată-n trecut.

Ea dădu uşurel din umeri.

— Oho! Trecutul!

— Trecutul e singura realitate omenească. Tot ce există e trecut.

Ea înalţă spre el oglinda ochilor ce seamănă cu cerurile încîntate în care soarele seamestecă cu ploaia.

— Dacă-i aşa, află atunci că numai lîngă dumneata am simţit că trăiesc.

Întorcîndu-se la Fiesole, găsi acasă o scrisoare scurtă şi ameninţătoare de la Le

Ménil. Nu-nțelegea de loc tăcerea ei și lipsa-i prelungită. Și dacă nu-i vestea numaidecît că se întoarce, venea el după ea.

Citi, de loc surprinsă, dar copleșită de faptul că se-ntîmpla ce trebuia să se întîmple, și că n-avea să fie cruțată de nimic din toate cele de care se temuse. Mai era timp să-l liniștească, să-i dea asigurări. N-avea decît să-i spuie că-l iubește, că în curînd se va întoarce la Paris, că trebuia să lepede ideea nebunească de a veni după ea aicea, la Florența, care e ca un sat, unde ar fi văzuți numaidecît. Dar trebuia să scrie : „Te iubesc". Și să-l adoarmă cu cuvinte dulci. N-avu acest curaj. Lăsîndu-l să-ntrevadă adevărul, se acuză pe ea cu vorbe acoperite. Vorbi nedeslușit de suflete luate de vîltoarea vieții, și ce neputincioși sîntem pe-acest ocean de lucruri mișcătoare. Îl mai ruga cu o tristețe drăgăstoasă, de poate, să-i păstreze o amintire bună într-un ungher al sufletului.

Apoi, se duse-n Piața Fiesole, să puie singură scrisoarea la cutie. Era în asfințit ; copiii jucau șotron. De sus, de pe colină, privi la cupa elegantă care purta în căușul ei, ca pe-un giuvaer, pe frumoasa Florența. Și liniștea-nserării o făcu să tresară. Puse scrisoarea la cutie. Și-abia atunci își dădu seama de ceea ce făcuse și ce urmări avea să aibă.

XX

În Piața Segnoriei, pe care soarele-nflorit al primăverii împrăștia trandafiri galbeni, îndată cum sună amiaza, toți negustorii țărani, veniți la piață să vîndă semințe și plăcinte, se împrăștiară. La picioarele Loggiei dei Lanzi, în fața mulțimii de statui, negustorii ambulanți de înghețată își înălțaseră castelașele pe care era scris *Bibite ghiacciate*. Și veselia ieftină se coborî din ceruri pe pămînt. Tereza și Jacques, care se întorceau dintr-o plimbare matinală la Grădinile Boboli, treceau pe dinaintea vestitei *loggia*. Tereza privea la Sabina lui Gian Bolognia cu curiozitatea interesată a unei femei privind altă femeie. Dechartre însă nu avea ochi decît pentru Tereza. Îi spuse :

— E ceva minunat cum te-nfrumusețează lumina puternică de zi, cum te iubește și cum îți mîngîie sideful gingaș al obrajilor.

— Da, zise ea. Lumina candelabrelor îmi înăsprește trăsăturile. Am observat. Nu sînt femeie de seară, din păcate ; căci mai cu

seamă seara are prilej femeia să se arate și să placă. Seara, prințesa Seniavine are un ten frumos, mat, auriu ; la soare e galbenă cum e lămîia. Dar trebuie să recunoaștem că nu se sinchisește. Nu e de loc cochetă.

— Pe cînd dumneata ești.

— O, da ! Pe vremuri eram cochetă pentru mine ; acum sînt pentru dumneata.

Și se uită iar la Sabină, care, înaltă și voinică, cerca, slujindu-se din răsputeri de brațe și de șolduri, să scape din strînsoarea romanului.

— Spune-mi, ca o femeie să fie frumoasă, trebuie să aibă forme-așa dure și membre-așa lungi ? Eu nu-s de loc așa.

El se grăbi să o asigure că nu. Dar ea avea cu totul altă grijă. Privea la castelașul unui negustor de înghețată ambulant, cu niște cupe de aramă strălucind pe șervetul de bumbac roșu. O cuprinsese dintr-o dată pofta să guste o înghețată, acolo, în picioare, așa cum îi văzuse, cu o clipă înainte, pe lucrătorii din oraș făcînd.

— Așteaptă-mă puțin, îi spuse el.

Și o luă spre o străduță care pornea din stînga, de la Loggia dei Lanzi, și dispăru în fugă.

După o clipă, se întoarse, ținînd în mînă o linguriță smăltuită, roasă pe jumătate de

vechime, şi-a cărei coadă se termina cu crinul florentin, cu caliciul lui smălţuit în roşu.

— Ca să ai cu ce mînca îngheţata. Negustorul nu dă linguriţă. Ar fi trebuit să scoţi limba. Ar fi fost nostim. Dar n-ai obişnuinţa.

Ea recunoscu linguriţa. Era un mic giuvaer, pe care-l remarcase cu o zi-nainte în vitrina unui anticar din vecinătatea Loggiei dei Lanzi.

Se simţeau fericiţi şi bucuria lor se răspîndea în jur în vorbe neînsemnate, fără de nici un sens. Şi prinseră a rîde, cînd florentinul, cu mimica-i ereditară, începu a le spune poveşti de haz după vechii povestitori italieni. Tereza se amuza de jocul desăvîrşit al acelui chip străvechi şi jovial. Dar nu-i înţelegea întotdeauna vorbele. Şi-l întreba pe Jacques :

— Ce-a spus acuma ?

— Doreşti numaidecît să ştii ?

Da. Ea dorea să ştie.

— Ei, uite : a spus că dacă puricii din patul lui ţi-ar semăna, ar fi grozav de fericit.

Îndată ce ea-şi sfîrşi îngheţata, el o rugă stăruitor să meargă să mai vadă o dată Or San Michele. Era doar la doi paşi ! Străbătură de-a curmezişul piaţa, şi-ndată dădură cu ochii de vechiul giuvaer de piatră. Se apropiară, cercetînd cu ochii statuia Sfîntului Gheorghe şi cea de bronz a Sfîntului Marcu. Căzîndu-i

privirea pe cutia de scrisori din zidul însolzit, Dechartre își aminti cu o precizie dureroasă de mînuța înmănușată care strecurase înăuntru un plic. Găsea hidoasă gura aceea a leului de bronz care-nghițise taina Terezei. Nu-și mai putea desprinde ochii de la ea. Orice bucurie îi pierise. În vreme ce ea se străduia să îndrăgească statuia aspră a evanghelistului.

— E drept că are un aer sincer și cinstit și că, dac-ar putea vorbi, n-ar ieși de pe buzele lui decît cuvinte-adevărate.

El îi răspunse cu amar :

— Nu-s buzele unei femei.

Înțelegîndu-i gîndul, ea îi răspunse c-un glas nespus de blînd :

— Dragă prietene, de ce-mi vorbești astfel ? Doar eu sînt sinceră.

— Ce înțelegi prin sinceră ? Știi bine că femeia e nevoită să mintă.

Ea șovăi o clipă. Apoi :

— Femeia-i sinceră dacă nu spune minciuni fără folos.

XXI

Tereza, învestmîntată în cenușiu-închis, luneca pe sub salcîmii în floare. Tufele de pomișor acopereau de stele argintii marginea povîrnită a terasei și, pe versantul colinelor, dafinii își înălțau flacăra lor parfumată. Cupa Florenței era toată în floare.

Vivian Bell pășea, albă, prin grădina înmiresmată.

— Vezi, *darling*, Florența e cu adevărat orașul florilor, și nu degeaba poartă un crin roșu drept emblemă. Astăzi e zi de sărbătoare, *darling*.

— A ! E astăzi sărbătoare ?

— Cum, *darling*, nu știi că sîntem în cea dintîi zi a lui mai, că azi e *Primavera* ? Nu te-ai trezit astăzi dimineață într-o încîntată feerie ? Vai ! *darling*, nu sărbătorești ziua florilor ? Nu te simți plină de bucurie, dumneata care iubești așa de mult florile ? Căci le iubești, *my love* ; ești duioasă cu ele. Mi-ai spus că și ele simt bucurie și durere, că suferă la fel ca noi.

— A, da ? Am spus că suferă la fel ca noi ?

— Da, așa ai spus. Și azi e ziua lor. Trebuie s-o sărbătorim după obiceiurile din străbuni, și riturile consacrate de pictorii cei vechi.

Tereza auzea, fără să-nțeleagă. Mototolea în mîna cu mănușă scrisoarea pe care o primise, o scrisoare c-o marcă poștală italiană și care nu cuprindea decît două rînduri :

„Am tras în noaptea asta la Hotelul Marii Britanii, Lungarno Acciaoli. Te-aștept în cursul dimineții. No. 18".

— Vai ! *darling*, nu știi că e obiceiul la Florența de-a sărbători reînnoirea vieții, în fiecare an, la-ntîi mai ? Bine, dar atunci, înseamnă că nici n-ai înțeles ce voia să spună compoziția lui Botticelli, care consacra sărbătoarea zeiței Flora, acea *Primavera* încîntată, plină de-o visătoare bucurie ? Pe vremuri, *darling*, la întîi mai, tot orașul era în petreceri. Fetele, învestmîntate în straie de sărbătoare, cu cununi de păducel pe cap, mergeau în nesfîrșit alai pe Corso, pe sub arcadele de flori, și cîntau în cor pe iarba proaspătă, la umbra dafinilor. Vom face și noi ca ele. Vom dănțui în grădină.

— A ! Să dansăm în grădină ?

— Da, *darling*, și-am să te-nvăț niște pași de dans toscani din secolul al XV-lea,

după un manuscris găsit de domnul Morisson, decanul bibliotecarilor din Londra. Întoarce-te iute, *my love ;* ne vom pune pe cap pălării de flori și vom dansa.

— Bine, draga mea, vom dansa.

Și, împingînd poarta cu grilaj, ieși-n fugă pe drumeagul săpat ca o albie de rîu, și pe care îl ascundeau tufele de trandafiri de pe margini. Sări în prima trăsură pe care-o întîlni. Vizitiul avea albăstrele la pălărie și pe mînerul biciuștii.

Hotelul Marii Britanii, Lungarno Acciaoli !

Știa unde-i Lungarno Acciaoli... Se dusese acolo, pe-nserat, vedea-naintea ochilor sulițele de aur ale soarelui pe pînza agitată a rîului. Apoi, căzuse noaptea, și murmurul surd al apelor stăpînise tăcerea, apoi vorbele, privirile care o tulburaseră, primul sărut al prietenului, începutul ireparabilei iubiri. Vai, da, își amintea de Lungarno Acciaoli și de malul rîului, dincolo de Ponte Vecchio... Hotelul Marii Britanii... Da, știa : o fațadă mare de piatră, pe chei. Tot era bine, dacă era inevitabil să vie, că trăsese acolo. S-ar fi putut să tragă și la Hotelul Orașului, în Piața Manin, unde era Dechartre. Tot era bine că nu locuiau ușă-n ușă, pe același coridor... Lungarno Acciaoli ! ...Mortul acela, pe care îl văzuseră tre-

cînd în goană, răpit de obrăzarele negre, zăcea acuma undeva, liniștit, într-un cimitir înflorit...

— Numărul 18.

Era o cameră de hotel cu obișnuita-i sobă de modă italiană. O trusă de perii, așezată pe masă în ordine meticuloasă, și-un Mers al trenurilor. Nici o carte, nici un ziar. Dădu cu ochii de el : pe chipul lui osos se citea o mare suferință și-avea o înfățișare febrilă. Avu o impresie gravă, penibilă. El aștepta o vorbă, un gest ; ea însă rămase străină, neîndrăznind să facă nimic. El îi arătă un scaun, pe care ea îl dădu la o parte, rămînînd în picioare.

— Terezo, este ceva ce eu nu știu. Vorbește.

După o clipă de tăcere, ea răspunse, alegîndu-și anevoios cuvintele :

— O, Doamne, de ce-ai plecat atunci, cînd eram la Paris ?

Sunase-așa de tristă vocea ei, că el crezu, dori să vadă în asta un reproș drăgăstos. Obrajii i se-mbujorară, pe cînd îi răspundea cu foc :

— Ah, dac-aș fi ghicit ! În fond, ți-nchipui ce mult îmi mai păsa de vînătoarea ceea ! Însă scrisoarea ta, acea din 27 (avea

mania datelor), mi-a stîrnit o cumplită neliniște. S-a întîmplat ceva în clipa aceea. Spune-mi tot.

— Dragă prietene, credeam că nu mă mai iubești.

— Și-acum, cînd știi că-i dimpotrivă ?

— Acum...

Rămase-o clipă așa, cu brațele căzute și mîinile împreunate.

Apoi, c-o liniște silită :

— Vai, Doamne ! ne-am luat fără să ne dăm seama, prietene. Nu poți ști niciodată. Ești tînăr, mai tînăr decît mine, deoarece sîntem cam de aceeași vîrstă. Și ți-ai făcut și planuri de viitor, desigur.

El o privi în față, cu mîndrie, pe cînd dînsa urma, cu mai puțină siguranță :

— Părinții tăi, mama, mătușile, unchiul tău generalul, au făcut planuri, desigur, pentru tine. Și-i foarte natural. Cu vremea, aș fi putut fi un obstacol. E mult mai bine să dispar din viața ta. Și ne vom aminti cu drag unul de altul.

Și îi întinse mîna cu mănușă. El își încrucișă brațele :

— Așadar, nu mă mai vrei ? Crezi că-i posibil, cînd m-ai făcut mai fericit ca nimeni altul, să mă lepezi deodată, spunînd că totul s-a sfîrșit ? Și zi, așa, ți-nchipui ca-i isprăvit cu mine !... Și ce-ai venit să-mi spui ? C-o

legătură se desface. Că doi se iau și-apoi se părăsesc... Ei, bine, nu! Nu ești femeia pe care s-o părăsească cineva.

— Da, poate c-ai pus în mine mai mult decît se pune de obicei. N-am fost o simplă distracție pentru tine. Dar, dacă nu sînt femeia pe care o credeai, dacă te-am înșelat, dacă sînt ușuratică... Știi doar: lumea a spus-o... Și, dacă n-am fost cu dumneata așa cum trebuia să fiu...

O clipă șovăi, urmînd, apoi, cu voce gravă și curată, ce contrasta cu cele ce spunea:

— Dacă în vreme ce-ți aparțineam, am avut slăbiciuni, ciudățenii, dacă ți-aș spune că nu-s făcută pentru un sentiment mai serios...

El o-ntrerupse:

— Minți.

— Da, mint. Și nu mint bine. Voiam să terfelesc trecutul nostru. N-aveam dreptate. E-așa precum îl știi. Dar...

— Dar?

— Asta-i! Aceea ce ți-am spus întotdeauna: nu poți avea încredere în mine. Există și femei, pe cît se spune, care răspund de ele. Eu te-am avertizat că nu-s așa, că nu răspund de mine.

Dînsul dădu din cap la dreapta și la stînga, ca o sălbătăciune pe care o iriți și care încă șovăie dacă să se repeadă.

— Ce vrei să spui ? Nu înțeleg. Nu înțeleg nimic. Vorbește limpede... limpede, auzi? Există ceva între noi. Ce, nu știu. Dar vreau să știu. Ce este ?

— E ceea ce-ți spuneam, prietene, nu-s o femeie sigură de ea și n-ai fi trebuit să ai încredere în mine. Nu, n-ai fi trebuit. Căci nu făgăduisem nimic... Și-apoi, chiar dac-aș fi făgăduit, ce-nseamnă niște vorbe ?

— Nu mă mai iubești. Vai, nu mă mai iubești ! Văd bine. Eu, însă, te iubesc. Și n-am ce-ți face. Nu trebuia să mi te dai. Degeaba speri să scapi. Eu te iubesc și te păstrez... Credeai că scapi așa ușor ? Ascultă-mă ce-ți spun : ai făcut totul ca să te iubesc, să fiu legat de tine, să nu mai pot trăi fără ființa ta. Ne-am înfruptat din neînchipuite desfătări. Nu te dădeai în lături să-ți iei partea. Că doar nu te luam cu forța. Doreai și tu din toată inima. Nu-s decît șase săptămîni de cînd atîta așteptai. Erai tot pentru mine. Eram tot pentru tine. Și erau clipe cînd nu mai știam bine de nu cumva ești tu ființa mea și eu a ta ; și acuma vrei așa, ca dintr-o dată, să nu mai știu nimic, să nu te mai cunosc, să-mi fii o doamnă străină, oarecare, pe care-o întîlnești în lume. Știi că ai haz ? Ori poate c-am visat? Nu tu mă sărutai, nu-mi răsuflai tu în grumaz, nu-ți auzeam strigătul ? Toate sînt o părere ? Le-am născocit pe toate, spune ? O !

fără îndoială că mă iubeai. Îți simt și-acuma dragostea pe mine. Află că eu nu m-am schimbat. Sînt tot același care-am fost. Nu ai nimic să-mi reproșezi. Nu te-am trădat cu altele. N-o spun ca să mă laud. N-aș fi putut. Cînd cineva te-a cunoscut, găsește fade pe cele mai frumoase. Măcar nu mi-a trecut prin gînd să te înșel. M-am comportat cavalerește cu tine totdeauna. De ce să nu mă mai iubești? Răspunde, spune ceva. Spune-mi că mă iubești. Hai, spune-mi-o, căci sigur e adevărat. Hai, vino! Vino, Terezo, și ai să simți numaidecît că mă iubești, cum mă iubeai și altădată, în cuibușorul nostru din strada Spontini, unde am fost așa de fericiți. Hai, vino!

Se aruncă asupra ei, plin de ardoare, cu brațe lacome. Dar ea, cu ochii plini de spaimă, îl îmbrînci c-o silă glacială.

Înțelegînd, el se opri. Îi spuse:

— Ai un amant!

Ea lăsă capu-ncet în jos, apoi și-l ridică, gravă și mută.

Atunci, el o lovi în piept, în umăr, în față. Îndată, însă, rușinat, se trase înapoi. Tăcea, cu ochii în pămînt. Cu mîinile la gură, rozîndu-și unghiile, băgă deodată de seamă că se-nțepase într-o agrafă din corsajul ei și mîna-i sîngera. Se aruncă într-un fotoliu. Își căută batista și-și șterse sîngele, încremenind așa, nepăsător și fără gînduri.

În timp ce ea, cu capul înălţat şi spatele în uşă, ochii pierduţi şi faţa pală, îşi desfăcea voaleta ruptă şi-şi îndrepta, c-o grijă instinctivă, pălăria. La zgomotul uşor, fermecător pe vremuri, pe care îl trezeau în jurul ei ţesăturile foşăind, el tresări, privind-o, din nou cuprins de furie :

— Cine e ? Vreau să ştiu.

Dar ea rămase neclintită. Pe faţa-i albă, pumnul care-o lovise lăsase o pecete arzătoare. Răspunse blînd şi hotărît :

— Ţi-am spus tot ce puteam să-ţi spun. Nu mă-ntreba mai mult. Ar fi zădarnic.

El se uită la ea cu o privire crudă, pe care nu i-o cunoştea.

— O ! Poţi să nu-mi spui numele. Nu-mi va fi greu să-l aflu.

Ea nu spunea nimic, mîhnită pentru el, neliniştită pentru altul, plină de spaime şi de presimţiri, şi totuşi, fără de regrete, fără amărăciune şi fără supărare, cu sufletul în altă parte.

El intui nelămurit acele ce se petreceau în ea. Şi, în mînia lui de-a o vedea atît de blîndă şi senină, altminterea frumoasă de cum o avusese el, frumoasă pentru altul, avu pornirea s-o omoare şi-i strigă :

— Pleacă ! Pleacă !

Și-ndată, doborît de-acest impuls de ură, ce nu-i era în fire, își prinse capu-n mîini și izbucni în hohote de plîns.

Durerea asta o înduioșă, dîndu-i speranța că-l va putea calma, îndulcind despărțirea. Se amăgi cu gîndul că va putea să-l consoleze, poate, de ea însăși. Prietenoasă și încrezătoare, veni să se așeze lîngă el.

— Da, dojenește-mă, prietene. Merit dojana, dar mai degrabă mila. Disprețuiește-mă, de vrei, de merită dispreț o biată creatură care e jucăria vieții. În fine, socotește-mă cum vrei. Păstrează-mi, însă, undeva, într-un ungher al sufletului, o amintire dulce-acrișoară, asemeni zilelor de toamnă cu soare și vînt aspru. Asta și merit. Nu fi prea aspru cu musafira plăcută și frivolă care-a trecut prin viața ta. Ia-ți de la mine rămas bun cum ți-ai lua de la o călătoare ce pleacă nu știu unde și care-i tristă. E-ntotdeauna atîta tristețe în plecări! Erai înfuriat în contra mea mai adineaurea. O, nu, nu-ți fac nici un reproș. Atîta că mă doare. Păstrează-mi cît de cît afecțiune. Căci, cine știe? Viitorul e-o taină totdeauna. Îmi stă nelămurit și sumbru înainte. Aș vrea să pot să-mi spun c-am fost cu tine simplă, sinceră și bună și n-ai uitat de asta. Cu vremea, ai să-nțelegi și-ai să mă ierți. Din clipa asta, să ai un pic de milă pentru mine.

El însă nici n-o asculta, potolit doar de curgerea domoală și limpede a vocii ei. Îi spuse, tresărind :

— Nu, nu-l iubești. Pe mine mă iubești. Și-atunci ?

Ea șovăi, căutînd să scape :

— O, cît de greu e pentru o femeie să spuie ce i-i drag și ce nu-i e ! Ori, cel puțin, așa e pentru mine. Căci nu știu cum o scot la capăt celelalte. Dar viața nu-i de loc miloasă. Ești aruncat, împins, trîntit de colo colo...

El o privi, deodată liniștit. Îi încolți-se-n minte o idee, luase-o hotărîre. O ierta pur și simplu, uita cele întîmplate, numai să i se-ntoarcă-n clipă.

— Terezo, nu-l iubești. A fost doar o greșeală, o clipă de uitare, un lucru groaznic și stupid pe care l-ai făcut din slăbiciune, luată prin surprindere, poate de ciudă. Jură-mi că nu-l mai vezi.

O apucă de braț.

— Jură-mi.

Dar ea tăcea, cu dinții strînși, cu fața-ntunecată ; în timp ce el îi răsucea încheietura mîinii. Strigă :

— Mă doare !

Dar el își urmărea ideea. O tîrîi pînă la masă, pe care se afla, alăturea de trusa lui de perii, o sticlă de cerneală și cîteva foi de

scrisori cu cîte o vinietă albastră reprezentînd fațada hotelului cu nenumăratele-i ferestre.

— Scrie ce-am să-ți dictez. Scrisoarea o voi trimite eu.

Și, cum Tereza se împotrivea, el o sili să cadă în genunchi. Mîndră și liniștită, ea îi spuse :

— Nu pot și nici nu vreau.

— De ce ?

— Pentru că... Vrei să știi ? Pentru că îl iubesc.

Îi slobozi deodată brațul. De-ar fi avut un revolver la îndemînă, ar fi ucis-o. Însă, aproape în același timp, mînia i se topi-n tristețe ; și-acum, desperat, ar fi dorit să moară el.

— E-adevărat ce spui ? E cu putință ? E, deci, adevărat ?

— Parcă eu știu ? Ce pot să-ți spun ? Crezi că-nțeleg mai mult ? Crezi că mai am în minte vreo idee, vreun sentiment, un licăr indiferent de ce ? Crezi că...

Și, cu puțin efort, adăugă :

— Crezi că mai am în clipa asta-n mine și altceva decît tristețea mea și desperarea ta ?

— Ți-e drag ! Ți-e drag ! Cum e, ce ți-a făcut ca să-l iubești ?

Încremenise de uimire, golit de gînduri, căzut ca-ntr-o prăpastie a mirării. Dar ceea ce

spusese ea îi despărţise pe vecie. El nu mai îndrăznea să fie violent cu ea, s-o mai apuce, s-o lovească şi s-o frămînte ca pe ceva al lui, dar ceva rău şi îndărătnic. Spunea într-una :

— Îl iubeşti ! Îl iubeşti ! Dar ce-a putut să-ţi spuie, şi ce-a putut să-ţi facă, ca să-l iubeşti ? Te ştiu prea bine : n-am îndrăznit să-ţi spun de fiecare dată cînd mă şocau părerile pe care le aveai. Pun rămăşag că nu-i măcar un om de lume. Şi crezi că te iubeşte ? Aşa crezi ? Ei, bine, te înşeli ! Nu te iubeşte. E măgulit, şi-atîta tot. O să te părăsească cu cel dintîi prilej. După ce te va compromite bine, te va trimite la plimbare. Ai să ajungi o femeie uşoară. La anul se va spune de tine : „O are cine vrea". Îmi pare rău de tatăl tău, care mi-e bun prieten, şi care va afla de-asemenea purtări, căci cred că nu-ţi închipui că-l poate cineva înşela pe el.

Ea-l asculta ce spune, umilită, simţindu-se în aceeaşi vreme consolată, gîndind ce tare ar fi suferit dacă se arăta el generos.

În simplitatea lui, avea un dispreţ sincer pentru dînsa. Dispreţ care îl ogoia. Pe care îl striga în gura mare.

— Cum s-a-ntîmplat ? Poţi foarte bine să-mi spui mie.

Dar ea dădu din umeri cu atîta milă, că el nu îndrăzni să mai urmeze pe acelaşi ton. Se arătă iar duşmănos.

— Crezi poate c-am să te-ajut să salvezi aparențele ? C-am să continui a veni la voi, să frecventez pe soțul tău, c-am să-ți slujesc de paravan ?

— Cred c-ai să faci ce-ar face orice om galant. Nu-ți cer nimic. Aș fi dorit să-mi amintesc de dumneata ca de un bun prieten. Credeam c-ai să te-arăți bun, îngăduitor cu mine. Nu-i cu putință. Acuma înțeleg că doi nu se despart prietenește niciodată. Dar mai tîrziu, da, mai tîrziu, ai să mă judeci, cred, mai bine ! Adio !

El o privi. Pe chipul lui se oglindea mai mult durere decît mînie. Nu-l mai văzuse pînă acuma cu niște ochi atît de seci și-ncercănați, cu tîmplele așa uscate sub părul rar. Părea că-mbătrînise într-un singur ceas.

— Prefer să-ți spun de pe acum. Să te mai văd mi-ar fi cu neputință. Nu ești femeia pe care s-o-ntîlnești în lume, cînd ai avut-o și-acum n-o mai ai. Ți-am spus. Nu ești ca celelalte. Ai o otravă-a dumitale, pe care mi-ai vărsat-o în sînge, pe care-o simt în vine, pretutindeni. Vai, pentru ce te-am cunoscut ? !

Ea îl privi cu bunătate.

— Adio ! Și spune-ți că nu merit păreri de rău atît de arzătoare.

Atunci, cînd o văzu că pune mîna pe cheia de la uşă, cînd prin mişcarea asta înţelese c-avea s-o piardă şi n-avea să mai fie a lui de-acum încolo, scoase un strigăt şi se repezi. Uitase toate. Nu-i rămăsese decît năuceala unei cumplite nenorociri care-l lovise, a unui ireparabil doliu. Şi din străfundul uluirii lui, o dorinţă urca. Voia s-o aibă încă o dată pe-aceea care-l părăsea şi n-avea să se mai întoarcă niciodată. O trase înspre el. O voia pur şi simplu cu toată forţa dorinţei sale animalice. Ea i se-mpotrivi cu toată luciditatea ei prezentă, care veghea. Scăpă din mîna lui, boţită, smulsă, sfîşiată, fără să fi simţit măcar vreo teamă.

Înţelese că totu-i de prisos, înnodă iar firul întrerupt al lucrurilor ; că ea nu mai era a lui, ci a altuia. Cu suferinţa-ntoarsă, îi azvîrli ocări şi-o îmbrînci afară.

Ea mai rămase o clipă, din mîndrie, pe coridor, aşteptînd un cuvînt, o privire demnă de dragostea trecută.

Dar el îi mai strigă o dată : „Pleacă !“ şi trînti uşa.

Via Alfieri, văzu din nou pavilionul din fundul curţii unde creştea o iarbă palidă. Îl găsi liniştit şi mut, acelaşi, cu caprele şi nimfele şi-ndrăgostiţii din vremea marei-ducese Eliza. Şi se simţi numaidecît scăpată de lumea

aceea dureroasă și brutală și-ntoarsă la o vîrstă în care nu știuse ce-nseamnă chinul de-a trăi. În josul scărilor, pe-ale căror trepte erau presărați trandafiri, o aștepta Dechartre. I se aruncă în brațe, unde rămase, nemișcată. El o purtă așa, inertă, ca pe o rămășiță a celei înaintea căreia pălise, tremurînd, în timp ce ea gusta, printre pleoapele întredeschise, superba umilire de-a fi o pradă scumpă. Tristețea, truda și scîrbele acelei zile, precum și amintirea violenței și-a libertății cîștigate, nevoia de-a uita, un rest de teamă, toate acestea ascuțeau și-i ațîțau tandrețea. Răsturnată pe pat, își încolăci brațele pe după gîtul dragului.

Cînd își veniră-n fire, îi cuprinse o veselie de copii. Rîdeau, spuneau nimicuri și se jucau, mușcau din portocale și lămîi, din feliile de harbuz îngrămădite lîngă ei, pe farfuriile pictate. Pe ea doar c-o cămașă subțirică, roză, care, alunecînd de pe un umăr, în bandulieră, îi dezvelea un sîn, acoperind pe celălalt al cărui vîrf se-ntrezărea trandafiriu prin transparență, se bucura de trupu-i dăruit. Cu buzele întredeschise pe dinții umezi ce sticleau, ea-l întreba, cu o cochetărie temătoare, de nu fusese dezamăgit cumva după acel vis savant ce și-l făcuse de ea.

Prin mîngîioasa licărire a luminii scăzute, de dînsul potrivită, o contempla cu-o bu-

curie tinerească. Îi aducea tot felul de laude și-o săruta.

Uitînd de toate, se cufundau în mîngîieri gingașe, certuri afectuoase și priviri fericite. Apoi, deodată gravi, cu ochii adumbriți, buzele strînse, cuprinși de-acea mînie sacră, ce face ca dragostea să semene cu ura, se iubeau iar, se-amestecau, căzînd ca-ntr-o prăpastie.

Și, deschizînd iar ochi pierduți, ea surîdea, cu capul răsturnat pe pernă, cu părul desfăcut, c-o lîncezeală de convalescentă.

El o întrebă de unde-i vine semnul acela mic și roșu de pe tîmplă. Răspunse că nu știe și n-are importanță. Și mai că nu mințea, cu inima ușoară. Căci, zău, nu mai știa.

Își depănau acum povestea scurtă și minunată a vieții lor, care-ncepuse din ziua în care se-ntîlniseră.

— Știi, pe terasă, atunci, a doua zi după ce ai sosit. Rosteai cuvinte fără șir, nelămurite. De-atuncea am ghicit că mă iubești.

— Îmi era teamă să nu par caraghios.

— Erai un pic ; și mă simțeam triumfătoare. Căci începusem să nu mai am răbdare, văzîndu-te că nu te tulburi mai tare lîngă mine. Mi-ai fost drag înainte de a te îndrăgosti de mine. Și nu mă rușinez s-o spun.

El îi pică-ntre dinți un strop de asti spumos. Dar se afla pe gheridon o sticlă de vin de Trasimena. Dînsa dori să guste din el, în amintirea acelui lac, pe care îl văzuse frumos și singuratic, într-o seară, dormind în cupa-i știrbă, opalină, în prima ei călătorie prin Italia. Erau de-atuncea șase ani.

El o certă de-a fi descoperit fără de el atîtea lucruri minunate.

— Fără de tine, îi spuse ea, nici nu știam să văd. De ce nu mi-ai ieșit în cale mai devreme ?

El îi închise gura c-un sărut lung și apăsat. Cînd își veni în fire, frîntă de bucurie, cu carnea fericită și sătulă, îi strigă :

— Da, te iubesc ! Și niciodată n-am iubit pe altul !

XXII

Le Ménil îi scrisese : „Plec mîine la ora șapte seara. Fii la gară."

Și ea veni. Îl văzu ; era într-o lungă manta cenușie, corect și calm, în fața autobuzelor de la hoteluri. Îi spuse doar :

— A ! Ai venit !

— Bine, dar m-ai chemat, prietene.

El nu-i mărturisi că, dacă îi scrisese, fusese în speranța că-l va iubi din nou, că restul va fi dat uitării, ori că-i va spune poate : „A fost o încercare".

Dacă i-ar fi vorbit astfel, în clipa ceea el ar fi crezut-o.

Dezamăgit că nu scotea o vorbă, îi spuse cu răceală :

— Ce ai să-mi spui ? Nu eu, ci dumneata ai de vorbit. Eu n-am de dat vreo explicație. Nici să justific vreo trădare.

— Să nu fii crud și nici ingrat față de tot ce-a fost. Iată ce-aveam să-ți spun. Și-aș mai avea să-ți spun, că mă despart de dumneata cu o tristețe de adevărat prieten.

— Asta e tot ? Du-te și-o spune celuilalt, o să-l intereseze mai mult decît pe mine.

— Mi-ai spus să vin și am venit ; nu mă face să regret.

— Îmi pare rău că te-am deranjat. Puteai, desigur, să-ți folosești mai bine ziua. Nu te mai țin. Du-te la el, că văd că nu mai ai răbdare.

La gîndul că acele biete cuvinte ticăloase exprimau o clipă din eterna durere omenească și că adesea tragedia ilustrase pe unele la fel, avu un sentiment de ironie amestecată cu tristețe, pe care-o încrețitură a gurii îl dădu de gol. El își închipui că ea rîdea.

— Nu rîde și-ascultă-mă ce-ți spun. Alaltăieri, în camera de la hotel, am vrut să te omor. Am fost doar la un deget de-a o face, așa că știu ce-nseamnă. Și n-aș mai face-o. Poți fi fără de grijă. De altfel, la ce bun ? Și cum țin să respect convenienţele, am să te vizitez la Paris. Și-am să aflu cu părere de rău că nu mă poți primi. Am să-l văd pe soțul dumitale, de asemenea pe tatăl dumitale, să-mi iau rămas bun de la ei, avînd să plec într-o călătorie mai lungă. Adio, doamnă !

În clipa-n care se-ntorcea să plece, Tereza o zări pe *miss* Bell și pe prințul Albertinelli, ieșind de la gara de mărfuri și îndrep-

tîndu-se spre ea. Prinţul era foarte frumos ; iar Vivian păşea alăturea de el grozav de bucuroasă.

— Vai ! *darling,* ce surpriză plăcută să te găsesc aici. Eu şi cu prinţul am venit să recunoaştem clopotul care-a sosit.

— A, clopotul, a şi sosit ?

— Da, *darling,* e aicea, clopotul lui Ghiberti ! L-am şi văzut, în colivia lui de lemn. Bineînţeles că nu cînta, era prizonier. Dar vreau să-l găzduiesc în casa mea din Fiesole, într-o mică clopotniţă. Cînd o să simtă aerul Florenţei, va fi desigur fericit să-nalţe glasu-i argintiu. Cum porumbeii vor veni să-l vadă, va da cîntare la toate bucuriile şi toate chinurile noastre. Va suna pentru dumneata şi pentru mine, şi pentru prinţ şi pentru biata doamnă Marmet şi pentru domnul Choulette şi pentru toţi amicii noştri.

— Dar clopotul nu bate niciodată, draga mea, pentru adevăratele dureri şi bucurii pe care le simţim. Sînt nişte bieţi funcţionari care nu ştiu decît de simţămintele oficiale.

— Vai, *darling,* te înşeli grozav ! Clopotele cunosc tainele sufleteşti ; ele ştiu tot. Dar cît de bucuroasă sînt că te-am găsit. Vai ! Ştiu, *my love,* de ce-ai venit la gară. Subreta ta te-a dat de gol. Mi-a spus c-aştepţi o rochie trandafirie care nu mai sosește, că arzi de

nerăbdare. Dar nu-ți face sînge rău. Ești totdeauna minunată, *my love.*

Pofti pe doamna Martin în trăsurică.

— Hai, vino, *darling,* domnul Jacques Dechartre cinează astă-seară la noi și n-aș vrea să-l fac să ne-aștepte.

Și-n vreme ce mergeau, prin pacea înserării, pe potecile pline de miresme sălbatice :

— Vezi colo, *darling,* fuioarele negre ale Parcelor, chiparoșii cimitirului ? Acolo aș dori să dorm.

Însă Tereza se gîndea, îngrijată : „L-au zărit. Să-l fi recunoscut Vivian ? Nu cred. Locul era destul de-ntunecos, semănat de mici lumini orbitoare. Poate nici nu-l cunoaște ? Nu-mi amintesc să-l fi văzut vreodată, anul trecut, la mine."

Dac-o îngrijora ceva era veselia ascunsă a prințului.

— *Darling,* n-ai vrea un locușor alături de mine, în acest cimitir de țară ? Să odihnim acolo, una lîngă alta, sub o mînă de țărînă și mult cer ? Dar n-am dreptate să-ți fac asemenea poftire, pe care nu poți s-o primești. Nu-ți e îngăduit să dormi somnul cel veșnic la poalele colinelor din Fiesole, *my love.* Se cade s-odihnești acolo, la Paris, într-un frumos cavou, alături de contele Martin-Bellème.

— Pentru ce, dragă ? Crezi că femeia trebuie să fie legată de soțul ei și după moarte ?

— Desigur, *darling*, că așa se cade. Căsătoria e pe toată viața și pe vecie. Nu știi povestea celor doi însurăței, din ținutul Auvergne, ce se iubeau ? Au murit amîndoi cam în același timp și-au fost culcați în două morminte despărțite de-un drum. Însă în fiecare noapte un măcieș își întindea o creangă înflorită de la o groapă pînă la alta. A trebuit ca cele două sicrie să fie puse la un loc.

Îndată cum trecură de Badia, văzură o procesiune urcînd povîrnișul colinei. Vîntunserării stingea cele din urmă flacări ale lumînărilor purtate-n sfeșnice de lemn aurit. Șirurile albe și-albastre ale confreriilor însoțeau prapurile pictate. Apoi venea un Sfînt Ioan mititel, bălan și creț, gol-goluț sub blănița-i de miel, și o Sfîntă Maria Magdalena de șapte ani, în straiul de aur al părului ei ondulat. Lumea din Fiesole venea în urmă gloată. Contesa Martin recunoscu printre ei pe Choulette. Cu o lumînare într-o mînă, cu o carte-n cealaltă, cu ochelari albaștri puși pe vîrful nasului, cînta ; roșcate pîlpîiri jucau pe colțurile feței lui turtite și pe bosele țestei lui frămîntate. Barba-i sălbatică se înălța și se lăsa în ritmul cîntecului. Sub durele lumini și umbre ce-i brăzdau fața, părea bătrîn și

viguros, ca acei pustnici în stare a săvîrși un veac de pocăință.

— Vai, cît e de frumos! zise Tereza. Își joacă singur teatru. E-un mare artist.

— O! *darling*, de ce să crezi că domnul Choulette n-ar fi evlavios? De ce? E-atîta bucurie și frumusețe în a crede. Asta o știu bine poeții. Dacă domnul Choulette n-ar crede, n-ar scrie versuri atît de minunate.

— Și dumneata ești credincioasă, draga mea?

— O, da! Eu cred în Dumnezeu și-n vorbele lui Crist.

Acum și baldachinul și prapurile și voalurile albe se ascunseseră în șerpuirea drumului de munte. Dar încă se zărea, pe țeasta dezgolită a lui Choulette, cum se-oglindește flăcăruia lumînării, jucînd în raze aurii.

Dechartre o aștepta în vremea asta singur în grădină. Tereza îl găsi cu coatele pe balustrada terasei, acolo unde simțise cea dintîi durere a iubirii. Pe cînd *miss* Bell și prințul căutau locul micii turle, unde urma să se agațe clopotul ce trebuia să vie, își trase după el prietena, pentru o clipă, sub salcîmi.

— Doar mi-ai făgăduit c-o să fii în grădină cînd vin. Te-aștept de-o oră, ce mi-a părut o veșnicie. Nu trebuia să pleci. Văzîndu-te lipsind, am fost surprins și deznădăjduit.

Ea îi răspunse în doi peri, că n-avusese încotro, că trebuise să se ducă la gară și că *miss* Bell o adusese cu șareta.

El o rugă să-l ierte că i se-nfățișează așa, cuprins de-ngrijorare. Dar totul îl îngrozea. Și fericirea lui îi trezea spaimă.

Erau la masă cînd apăru Choulette, c-un chip de satir antic ; o bucurie grozavă sticlea în ochii lui fosforescenți. De cînd se întorsese de la Assisi, nu mai trăia decît alături de oameni din popor ; bea toată ziua vin de Chianti cu lucrători și cu prostituate, vorbindu-le de bucurie și de inocență, de coborîrea lui Iisus Cristos și desființarea grabnică a dărilor și a serviciului militar. După procesiune, îngrămădise niște derbedei în ruinele teatrului roman și le ținuse, într-un stil macaronic, amestec de franceză și toscană, o predică, pe care-o reproduse cu plăcere :

— Regii, judecătorii și senatorii au spus : „Viața popoarelor e-n noi". Dar mint, căci ei sînt doar racla ce spune : „Eu sînt leagănul".

Viața popoarelor e-n secerișul cîmpului ce-ngălbenește sub privirea Domnului. E-n viță cățărată pe ulmi și în surîsul și lacrima în care scaldă Cel-de-sus roada copacilor, în liniștea livezilor.

Nu-i nici în legi, care-s făcute pentru bogaţi şi cei atotputernici, pentru păstrarea bogăţiei şi puterii.

Conducătorii de regate şi de republici au scris în cărţi că dreptul omului e dreptul de război. Şi au dat slavă violenţei. Cinstesc pe cuceritori şi-nalţă-n pieţe publice statui ecvestre de biruitori. Dar dreptul nu înseamnă a ucide : din care pricină cel drept n-are să tragă numărul din urna circumscripţiei. Dreptul nu-nseamnă a hrăni nebunia şi crima prinţului ce stă în fruntea regatului ori a republicii : din astă pricină, cel drept nu va plăti biruri ; nici nu va da parale birnicerilor. Ci se va bucura în pace de roada muncii lui, va coace pîine din grîul ce l-a semănat şi se va-ndestula din roada pomilor pe care i-a fost tuns.

— Ah ! domnule Choulette, spuse cu gravitate prinţul, mare dreptate ai să te interesezi de starea bietelor noastre cîmpuri atîta de frumoase, pe care fiscul le secătuieşte. Ce cîştig să mai scoţi dintr-un pămînt impus la treizeci şi trei la sută din venitul net ? Stăpîn şi slugi sîntem cu toţii prada birnicerilor.

Dechartre şi doamna Martin fură izbiţi de felul sincer în care rostise aceste vorbe prinţul.

— Îmi iubesc regele, adăugă. Fidelitatea mea e neclintită. Însă necazurile țărănimii nu pot să nu mă doară.

Dar adevărul era că pregătea cu o abilă încăpățînare o operă unică : să-și întregească domeniul lui rural din Casentino, pe care prințul Carlo, tatăl său, fost ofițer de ordonanță al lui Victor-Emanuel, i-o lăsase mîncată pe trei sferturi de către cămătari. Moliciunea lui afectată era o mască ce ascundea o dîrză încăpățînare. N-avea decît vicii utile, ce nu țînteau decît la interesul vieții lui. Ca să se vadă din nou mare proprietar toscan, neguțase tablouri de ocazie, vînduse pe ascuns faimoasele plafoane din palatul său, plăcuse multor femei bătrîne și-acum țintea la mîna lui *miss* Bell, pe care o știa dibace s-agonisească bani și foarte pricepută să conducă o casă. Iubea cu-adevărat pămîntul și țăranii. Cuvintele aprinse-ale poetului, pe care le înțelegea nelămurit, îi atîțase dragostea aceasta.

— Căci într-o țară în care stăpîn și slugi nu fac decît o singură familie, de soarta unuia depinde soarta tuturor. Fiscul ne jefuiește. Ce oameni de ispravă sînt fermierii noștri ! În ce privește săpatul țarinei, sînt cei dintîi din lume.

Doamna Martin mărturisi că ea n-ar fi crezut una ca asta. Numai cîmpiile Lombardiei i se păruseră că-s bine cultivate, străbă-

tute de o mulțime de canaluri. Însă Toscana îi apărea ca o sălbatică și splendidă grădină.

Prințul răspunse surîzînd că poate n-ar vorbi așa, dacă i-ar fi făcut onoarea să-i viziteze fermele din Casentino, ferme ce avuseseră de îndurat amarurile unor istovitoare, lungi procese. Ar fi văzut acolo ce-nseamnă un țăran italian.

— Eu mă ocup îndeaproape de moșie. Tocmai veneam de-acolo astă-seară, cînd am avut dubla plăcere de a găsi la gară pe *miss* Bell, venită să-și recunoască clopotul și pe domnia-voastră, care stăteați de vorbă cu un prieten din Paris.

Și-nchipuise că nu-i va fi plăcut doamnei Martin să-i amintească de întîlnirea asta. Rotind privirea jur împrejurul mesei, văzu gestul uimit și îngrijat, pe care Jacques Dechartre nu și-l putu ascunde.

— O să-i iertați unui țăran, contesă, insistă el, o oarecare pretenție de a cunoaște oamenii : în acest domn care vorbea cu dumneata am mirosit un parizian, tocmai prin faptul c-avea aer britanic și, afectînd rigiditatea englezească, dădea-n vileag o degajare perfectă și o vioiciune specifică.

— O, explică nepăsător Tereza, nu l-am văzut de-un veac. Și-a fost o surpriză pentru mine să-l întîlnesc aicea, la Florența, chiar în clipa plecării.

Se uită la Dechartre, care se prefăcea că nu ascultă.

— Dar eu îl cunosc pe acest domn, zise *miss* Bell. E domnul Le Ménil. Am stat de două ori la masă lîngă el, la doamna Martin, și-a fost foarte plăcut să stau cu el de vorbă. Mi-a spus că-i place fotbalul ; că el a introdus jocul acesta-n Franța și că acuma fotbalul e foarte la modă. Apoi, mi-a povestit păţaniile lui de vînătoare. Iubește animalele. Am remarcat că vînătorii iubesc mult animalele. Te-asigur, *darling*, că domnul Le Ménil vorbește admirabil despre iepuri. Le știe toate obiceiurile. Mi-a spus că-i o plăcere să-i vezi dansînd prin tufe, la lumina lunii. Și m-a asigurat că-s cît se poate de inteligenți și c-a văzut un iepuroi bătrîn, urmărit de copoi, silind cu lovituri de labă pe un altul să iasă din culcuș, ca să-i ia locul. Ia spune, *darling*, și dumitale ți-a vorbit de iepuri domnul Le Ménil ?

Tereza îi răspunse că habar n-avea și că găsea că vînătorii-s plicticoși.

Miss Bell o contrazise. Ea nu credea că domnul Le Ménil să fie plicticos vreodată cînd spune despre iepuri care dansează la lumina lunii prin tufe și prin vii. Ar fi dorit și ea să creasc-un iepuraș, ca Phanion.

— *Darling*, nu știi cine a Phanion. O ! dar cu siguranță că domnului Dechartre îi

este cunoscută. Era frumoasă și dragă tuturor poeților. Trăia în insulița Cos. Și-avea o casă pe povîrnișul unui deal ce cobora printre lămîi și terebinți pînă la marea cea albastră. Și toată ziua își oglindea privirile-i albastre în ochiul de azur al valurilor. I-am spus istoria lui Phanion domnului Le Ménil, care s-a bucurat grozav s-o afle. Se povestește că primise-n dar de la un vînător un iepuraș cu urechi lungi, care fusese smulse de lîngă mama lui, pe cînd era încă sugaci. Că l-a crescut în poala ei și l-a hrănit cu flori de primăvară. Că o iubea pe Phanion, uitînd de maica lui. Și că, mîncînd prea multe flori, ar fi murit. Că Phanion l-ar fi jelit. Și l-ar fi îngropat acolo, în grădina de lămîi, făcîndu-i un mormînt pe care îl putea zări din patul ei. Și umbra iepurașului a fost adesea mîngîiată de cîntecul poeților.

Biata doamnă Marmet spuse că Le Ménil plăcea oricui prin manierele lui elegante și discrete, pe care tineretul de azi nu le mai are. Ar fi dorit să-l vadă. Avea să-i ceară un serviciu.

— Pentru nepotu-meu, lămuri ea. E căpitan de artilerie, foarte bine notat și foarte îndrăgit de șefii lui. Colonelul a fost mult timp sub ordinele generalului de la Briche, unchiul domnului Le Ménil. Și dacă domnul Le Ménil ar vrea să-l roage pe unchiul său

să scrie un cuvînt colonelului Faure, în favoarea nepotului meu, i-aş fi grozav de recunoscătoare. De altfel, nepotul meu nici nu-i cu totul străin domnului Le Ménil. Au luat parte amîndoi, acum un an, la acel bal mascat pe care căpitanul de Lessay l-a dat, la Hôtel d'Angleterre, colegilor de garnizoană din Caen şi tinerilor de familie din împrejurimi.

Doamna Marmet adăugă, lăsînd ochii în jos :

— Bine-nţeles că invitatele nu erau doamne de condiţie. Însă se pare că erau tare frumuşele printre ele. Tinerii noştri le-au comandat de la Paris. Nepotu-meu, care mi-a dat aceste amănunte, se costumase-n surugiu ; iar domnul Le Ménil era husar al morţii şi a avut grozav succes.

Miss Bell îşi arăta părerea ei de rău că nu aflase mai din vreme de trecerea lui Le Ménil pe la Florenţa. Nici vorbă că l-ar fi poftit să vie să se odihnească la Fiesole.

Dechartre rămase sumbru şi distrat tot restul cinei şi cînd, în clipa despărţirii, Tereza îi întinse mîna, simţi că el evită să i-o strîngă într-a lui.

XXIII

A doua zi, în pavilionul ascuns din via Alfieri, îl găsi îngrijorat. Încercă mai întîi să-l distragă din gînduri printr-o aprinsă veselie, alinturile unei intimităţi zorite şi umilinţa superbă a unei amante care se oferă. El însă rămînea întunecat. O noapte-ntreagă se tot gîndise, frămîntase şi dase trup tristeţii şi suferinţei sale. Găsise argumente ca să sufere. Gîndu-i legase mîna aceea, care strecurase scrisoarea la cutia din faţa lui San-Marco de bronz, de necunoscutul banal şi de temut care fusese întrezărit la gară. Acuma, Jacques Dechartre dădea un chip şi-un nume suferinţei lui. Stînd în fotoliul bătrînesc, în care Tereza se-aşezase în ziua cînd venise prima dată, şi-n care îl poftise pe el de data asta, simţi că-i năpădit de groaznice imagini, în timp ce ea, plecată pe un braţ al jilţului, îl învelea în trupu-i cald şi-n sufletul ei iubitor. Ghicea prea bine pricina suferinţei lui şi nu putea să-i puie pur şi simplu o întrebare.

Ca să-l întoarcă spre paşnice idei, îi aminti de tainele acelei cămăruţe în care se

aflau şi rătăcirile lor prin oraş, găsind tot felul de gingaşe apropieri.

— Ştii, linguriţa pe care mi-ai adus-o atunci, sub Loggia dei Lanzi, da, linguriţa cu crin roşu, mă folosesc de ea în fiecare dimineaţă, cînd iau ceaiul. Şi, după bucuria pe care-o am văzînd-o în fiecare dimineaţă, simt cît de drag îmi eşti.

Apoi, cum el nu răspundea decît cu vorbe triste şi-nvăluite, îi zise :

— Sînt lîngă tine şi nu mă iei în seamă. Eşti frămîntat de o idee pe care n-o cunosc. Şi totuşi eu exist, pe cînd ideea nu-i nimica.

— Ideea nu-i nimic ? Crezi ? Dintr-o idee poţi să fii ferice ori să suferi cumplit ; să mori ori să trăieşti. Ei bine, uite, mă gîndesc...

— La ce ?

— De ce mă-ntrebi ? Ştii bine, mă gîndesc le ce-am aflat aseară şi mi-ai ascuns. Da, mă gîndesc la întîlnirea ta de ieri din gară, ce nu se datoreşte întîmplării, ci-a fost urmarea unei scrisori — ţi-aduci aminte — pe care-ai strecurat-o acolo, în cutia de la Or-San-Michele. Dar — vai ! — nu-ţi fac nici un reproş. N-am nici un drept. Dar pentru ce mi te-ai dat mie, dacă erai a altuia ?

Ea se gîndi că trebuie cu orice chip să mintă.

— A ! Vrei să spui de cel pe care l-am văzut, la gară, ieri ? Te-ncredințez c-a fost cea mai banală întîlnire cu putință.

Uimit și-ndurerat că ea nu îndrăznește să numească pe-acel de care îi vorbea, de asemeni se feri a-i rosti numele.

— Terezo, n-a venit pentru tine ? Și nu știai că-i la Florența ? Nu-i pentru tine decît un om pe care-l vezi în lume și care-ți intră-n casă ? Nu-i cel care, absent, te-a îndemnat să strigi pe malul apei : „Nu pot !“ Nu ți-e nimic ?

Ea îi răspunse hotărîtă :

— Vine arareori la mine. Mi l-a adus în casă Larivière. N-am altceva să-ți spun. Nu mă interesează nicidecum și nu pot înțelege ce poți să crezi, te-asigur.

Mai că simțea plăcerea să se lepede de-un om care-i ținuse piept cu-atîta violență și asprime, cerîndu-și drepturile de posesor. Dar avea zor să se oprească la timp pe-acest întortocheat drumeag. Sculîndu-se, privi la dragul ei cu ochi duioși și gravi :

— Ascultă : din ziua-n care-am fost a ta, ți-am dat viața mea întreagă. De ai vreo îndoială, vreo neliniște, întreabă-mă. Prezentul e al tău și știi prea bine că-n el doar tu, tu singur ești. Cît despre-acel trecut al meu,

dacă ai ști ce gol imens era, te-ai bucura. Nu cred că vreo femeie, făcută pentru dragoste ca mine, ți-ar fi adus în dar o inimă mai ne-ncepută-n dragoste. Asta ți-o jur. Toți anii scurși fără de tine îmi pare că nu i-aș fi trăit. Să nu vorbim de ei. Deși nu-nchid nimic de care să mă rușinez. Dar n-aș putea să spun că n-am păreri de rău ; îmi pare rău că nu te-am cunoscut mai înainte. De ce ? De ce nu mi-ai ieșit mai înainte-n cale, dragule ? Ți-aș fi cedat acum cinci ani la fel de bucuros ca și acum. Dar, crede-mă, nu merită nici truda să scormonim în anii duși. Adu-ți aminte de Lohengrin. De mă iubești, să-ți fiu eu cavalerul lebedei. Nu ți-am cerut nimic. N-am vrut să știu nimic. Nici nu te-am sîcîit cu domnișoara Jeanne Tancrède. Văzînd că mă iubești, că suferi, mi-a fost de-ajuns... ! pentru că te iubeam.

— Însă femeia nu poate fi geloasă așa cum e gelos bărbatul, și ce ne face pe noi mai mult să suferim pe ea o lasă rece.

— Nu înțeleg. De ce ?

— De ce ? Pentru că-n carnea și-n sîngele femeii nu sălășluiește acea pornire absurdă și generoasă a posesiei, acel străvechi instinct din care bărbatul și-a făcut un drept. Bărbatul este dumnezeul care își vrea făptura neștirbită. Din fundul nepătruns al veacurilor, femeia e sortită să fie pradă. Numai trecutul,

trecutul neguros ne poartă patimile noastre. De cum ne naștem, sîntem bătrîni de veacuri! Pentru femeie, gelozia nu-i decît rana vanității. Pentru bărbat, e-un chin profund ca suferința morală și necurmat ca suferința fizică... Întrebi de ce? Pentru că-n ciuda supunerii și temenelilor, în ciuda fricii pe care mi-o trezești, tu ești materia și eu ideea, ești lucrul și eu sufletul, tu ești argila și eu sînt meșterul. O! N-ai de ce te plînge. Lîngă o amforă rotundă încinsă cu ghirlande, ce-nseamnă un olar? Ea e frumoasă și senină. El, un nenorocit. Se chinuie, dorește, suferă; căci a dori înseamnă a suferi. Da, sînt gelos. Și îmi dau seama de unde-mi vine gelozia. Dacă o cercetez, găsesc în ea prejudecățile ereditare, un orgoliu sălbatic, o susceptibilitate bolnăvicioasă, amestec de stupidă violență și crudă slăbiciune, revoltă răutăcioasă și nătîngă în contra vieții și a lumii. Însă degeaba o cunosc și știu din ce-i alcătuită, există însă și mă chinuie. Ca și chimistul care, pîndind proprietățile unui acid, pe care l-a-nghițit, știe cu care baze se combină și care-s sărurile pe care le formează. Totuși, acest acid îl arde și-o să-l ardă pînă-n oase!

— Dragul meu, ești absurd.

— Da, sînt absurd, de asta-mi dau mai bine sema decît tine. Să dorești o femeie în toată strălucirea frumuseții și spiritului ei,

stăpînă pe ea însăşi şi care ştie şi-ndrăzneşte, prin asta apărînd şi mai frumoasă şi mai ispititoare ; o femeie care alege liber, aşa cum vrea şi cum o-nvaţă experienţele de pînă-atunci ; şi s-o doreşti, şi s-o iubeşti aşa cum e şi, în acelaşi timp, să suferi că nu mai are acea candoare de copil, nici pala nevinovăţiei, care-ar izbi la ea, dacă ar fi posibil să le descoperi că le are ; să-i ceri să fie ea şi, în acelaşi timp, nici să nu fie, s-adori în ea fiinţa pe care a creat-o viaţa şi să regreţi amar că viaţa, care-a făcut-o mai frumoasă, ar fi atins-o cît de cît — vai ! — e absurd. Da, te iubesc, auzi tu, te iubesc cu tot ce îmi aduci din obiceiuri, senzaţii, tot ceea ce îţi vine din experienţe, ce vine de la el ori poate de la alţii, cine ştie ... ? Asta e desfătarea şi chinul meu. Nici vorbă că e un sens adînc în acea stupizenie comună, care pretinde că amorurile noastre-s vinovate. Cînd bucuria e neţărmurită, întotdeauna-i vinovată. Iată de ce mă chinuiesc, iubita mea.

Îngenunchind în faţa lui, ea îi cuprinse mîinile şi-l trase către dînsa :

— Nu vreau, nu vreau să suferi. Ar fi o nebunie. Mi-eşti drag şi nu mi-a fost vreodată altul drag. Poţi să mă crezi : nu mint.

El îi atinse fruntea c-un sărut.

— Dacă m-ai înşela, nu ţi-aş purta vreo supărare, draga mea. Ba, dimpotrivă, ţi-aş

purta recunoștință. Căci, ce-i mai omenesc, mai legitim, decît să-nșeli durerea ? Ce s-ar alege de noi — o, Doamne ! — dacă femeia nu ne-ar mai da pomana asta a minciunii ? Minte, iubito, ai milă de mine și mă minte. Dă-mi visul care colorează întunecatele dureri. Minte-mă fără remușcare. Ai să adaugi o iluzie la cele ale dragostei și frumuseții.

— O ! Bunul-simț ! Vulgară-nțelepciune ! suspină el.

Îl întrebă ce vrea să spuie, care era acea vulgară înțelepciune. O lămuri că-i o zicală plină de bun-simț, însă brutală, pe care-ar fi mai bine s-o treacă sub tăcere.

— Spune-mi-o, totuși.

— Bine, atunci s-o spun : „Gura sărutată nu-și pierde frăgezimea de-altădată".

Și-adăugă :

— E drept că dragostea-și păstrează toată frumusețea și carnea femeii se nutrește din mîngîieri, ca albina din flori.

Într-un sărut pe gură, ea-i făcu legămînt :

— Îți jur că pîn' la tine n-am iubit pe nimeni. O ! Nu, nu mîngîieri trecute au păstrat puținul farmec pe care-s fericită să ți-l dăruiesc. Mi-ești drag ! Mi-ești drag !

Dar el își amintea de-acea scrisoare de la Or-San-Michele și de necunoscutul întîlnit la gară.

— De m-ai iubi cu-adevărat, nu m-ai iubi decît pe mine.

Plină de indignare, se sculă :

— Atunci, ți-nchipui că iubesc pe altul ? Ceea ce spui e monstruos. Iată care-i părerea ta de mine ? Și spui că mă iubești... Uite, te iert, pentru că ești nebun.

— Adevărat că sînt nebun ? Spune-mi. Mai spune-mi-o, te rog.

Ea, în genunchi, îi cuprinsese în căușul catifelat al palmelor obrajii, tîmplele, spunîndu-i că-i o nebunie să-și facă griji dintr-o banală întîlnire, silindu-l, dacă nu să creadă, dar cel puțin măcar să uite. Și el nu mai văzu, nu mai știu nimic, decît de-acele mîini ușoare, de-acele buze arzătoare, acei dinți lacomi, acei sîni plini, de toată carnea ce-l ademenea. Nu mai avu decît un gînd, să se topească-n ea. Amărăciunea și mînia risipite nu-i mai lăsau în urmă decît dorința arzătoare de-a uita toate, de a o face și pe ea să uite, și de-a se cufunda cu ea ca-ntr-o prăpastie a morții. Iar ea, străpunsă de neliniști și dorință, sorbind pînă-n adîncuri nețărmurita patimă pe care o stîrnea, simțind și atotputernicia și slăbiciunea ei, ea cuteză ce nu și-ar fi închipuit că poate cuteza vreodată. O umbră caldă învăluia odaia. Razele aurii, ce străpungeau tivul perdelei, descopereau coșul de fragi pus

lîngă sticla de *asti*, pe masă. La căpătîiul patului, umbra subțire a doamnei florentine zîmbea din buzele-i decolorate. Măștile de Bergamo și de Verona își aninau tăcuta veselie de-a lungul paravanelor. Într-un pahar, un trandafir prea greu își semăna pe rînd petalele. Tăcerea era-ncărcată de iubire ; iar ei gustau din plin truda lor arzătoare.

Somnu-o fură la pieptul lui. Și ațipeala asta dulce îi prelungi încă o clipă voluptatea. Cînd deschise iar ochii, murmură fericită :

— Te iubesc.

Cu cotul rezemat de pernă, el o privea cu o ascunsă temere.

Îl întrebă de ce era așa de trist.

— Erai atît de mulțumit acum o clipă. De ce acuma nu mai ești ?

Și cum el da din cap fără o vorbă :

— Vorbește. Decît să taci, prefer să te aud jelind.

Atunci, îi spuse :

— Dorești să știi ? Să nu te superi. Sufăr mai mult ca niciodată, acum că știu ce poți să dai.

Cu ochii plini de suferință și reproșuri, ea i se smulse brusc din brațe :

— Poți oare crede c-am fost cu altul așa cum sînt cu tine ? Să știi că m-ai rănit în ce am eu mai scump : în dragostea mea pentru tine. Și nu-ți iert asta. Te iubesc. Și

altă dragoste n-am cunoscut. N-am suferit decît prin tine. Poți să fii mulțumit. Mă faci cumplit să sufăr... Oare ești rău ?

— Nu poți fi bun dacă iubești, Terezo.

Așezată pe pat, cu picioarele spînzurînd, ca o frumoasă la scaldă, ea-ncremeni mult timp, pe gînduri. Apoi, pe cînd obrazul pălit de truda plăcerii se împurpura, o lacrimă îi umezi pleoapa.

— Terezo, plîngi ?

— Iartă-mă, dragule. E-ntîia oară cînd iubesc și sînt iubită cu adevărat. Mi-e teamă.

XXIV

În timp ce huruitul surd al geamantanelor pe scări umplea de larmă Vila Clopotelor, și Paulina, cu brațele-ncărcate de pachete, se scobora încet pe trepte, în timp ce doamna Marmet, c-o vigilență calmă, supraveghea bagajele trimise și *miss* Bell era aproape gata cu-mbrăcatul, Tereza, învestmîntată-n cenușiu pentru călătorie, se sprijinea cu coatele de balustradă, să mai privească încă o dată orașul Florilor.

Hotărîse să plece. Soțul ei o chema în fiece scrisoare. Dacă, dînd curs stăruitoarelor lui rugăminți, ar fi fost la Paris în cele dintîi zile ale lunii mai, mai era încă vreme să dea două-trei mese, urmate de recepții, acuma, înainte de Marele Premiu. Grupul lui era susținut de opinia publică și dus de val ; iar Garain socotea că salonul contesei Martin putea avea o-nrîurire bună în viitorul patriei. Motivele lui o lăsau rece, însă se simțea acum mai îngăduitoare cu bărbatul ei, dorind să-i fie mai curînd plăcută. Cu-o zi înainte, primise și-o scrisoare de la tatăl ei. Domnul

Montessuy, fără-a îmbrăţişa vederile politice ale ginerelui său şi fără-a da vreun sfat copilei lui, lăsa să se-nţeleagă că lumea începuse să vorbească de tainica şedere a contesei Martin la Florenţa, printre poeţi şi-artişti, şi că, din depărtare, acea Vilă a Clopotelor părea învăluită într-o sentimentală fantezie. Dar se simţea şi spionată, în acel cerc provincial din Fiesole. Doamna Marmet o stingherea, iar prinţul era o veşnică primejdie în viaţa ei cea nouă. Şi întîlnirile de la pavilion, din via Alfieri, erau din ce în ce mai dificile şi mai primejdioase. Profesorul Arrighi, cu care prinţul se vedea ades, o întîlnise, într-o seară, în timp ce rătăcea pe străzile deşarte, la braţul lui Dechartre. Profesorul Arrighi, cel cu tratatul de agricultură, era un înţelept între-nţelepţi. Văzînd-o, întorsese capul lui mîndru de erou, cu mustăţi albe, şi-a doua zi spusese doar atît Terezei : „Pe vremuri, simţeam din depărtare apropierea unei femei frumoase. Acum, ajuns la vîrsta cînd nu mai eşti privit cu interes de doamne, cerul s-a îndurat de mine : mi le-ascunde privirii. Am o vedere foarte proastă. Chipul cel mai frumos şi tot nu l-aş cunoaşte.“ Luase-aminte şi era mai prudentă. Şi-acuma, năzuia să-şi ascundă bucuria în forfota imensă a Parisului.

Vivian, cînd o vestise c-a hotărît plecarea, stăruise să mai rămînă măcar cîteva zile. Tereza însă bănuia că amica ei rămăsese lovită de cele ce-i spusese în seara aceea, cînd venise să-i ceară sfat în camera lămîilor ; ori cel puțin că nu se mai simțea la îndemînă în preajma unei confidente care-i dezaproba alegerea și pe care prințul Albertinelli i-o prezentase ca pe-o cochetă, poate chiar ușuratică. Plecarea fusese hotărîtă pentru 5 mai.

Ziua strălucea mîndră și senină pe valea rîului Arno. Tereza, gînditoare, privea de pe terasă imensul trandafir al dimineții, scăldat în cupa albastră a Florenței. Se aplecă pe balustradă, ca să descopere, la poalele colinelor în floare, punctul abia zărit, unde trăise atîtea bucurii nețărmurite. Acolo-n zări, grădina cimitirului punea o mică pată întunecoasă, alături de care ghicea *via* Alfieri. Se revăzu în camera atît de dragă, în care, desigur, că n-avea să mai intre niciodată. Acele ceasuri duse pentru totdeauna îi năzăreau în minte îndoliate. Simți că ochii i se-ntunecă, genunchii îi scapătă și sufletul i se sfîrșește ; i se părea că viața i s-a scurs din trup, c-o părăsise în acel colț de lume în care se zăreau pinii cei negri ce-și înălțau spre cer crestele neclintite. Și se ținea de rău că era chiar atît de tulburată fără de nici o pricină, cînd ar fi trebuit, din contra, să se îmbărbă-

teze și să se bucure. Știa că-l va-ntîlni pe Jacques Dechartre la Paris. Desigur că, și el și ea, ar fi dorit s-ajungă în același timp și mai cu seamă să facă drumul împreună. De socotiseră că-i necesar ca el să mai rămîie cîteva zile la Florența, știau pe de-altă parte c-aveau să se ntîlnească peste puțină vreme, fixaseră și întîlnirea, pe care o trăia de pe acum în gînd. Ducea iubirea cu ea amestecată în carne și curgîndu-i în vine. Totuși, o parte din iubire îi rămăsese acolo, în pavilionul cu nimfe și căprițe. O parte din ființa ei pierdută pentru totdeauna. În plină arșiță a vieții, stingea în ea nenumărate lucruri grozav de prețioase. Își amintea de vorbele rostite de Dechartre : „Iubirea-i fetișistă. Am adunat de pe terasă bobițe negre și uscate de lemnul-cîinelui, pe care ochii tăi s-au așezat o clipă." Oare de ce nu se gîndise să ia o pietricică de la pavilionul în care uitase că mai există undeva o lume ?

Un țipăt al Paulinei o tulbură din gînduri. Zvîcnind dintr-un tufiș de salcîm galben, Choulette se repezise și apucase-n brațe brusc pe camerista care ducea bagajul și mantalele la trăsurică. Și-acum alerga pe alei, vesel, zbîrlit și cu urechile lui ascuțite pălălăind de-o parte și de alta a cheliei lucioase. Salută pe contesa Martin.

— Vă spunem, deci, adio, doamnă ?

Cît despre el, mai rămînea-n Italia. Îl aștepta o doamnă, zicea el ; era vorba de Roma. Voia să viziteze cardinalii. Unul din ei, pe care toată lumea-l lăuda ca pe-un bătrîn plin de bun-simț, va-mbrățișa poate ideea unei Biserici socialiste și revoluționare. Choulette avea o țintă : să-mplînte, pe ruinele unei civilizații crude și nedrepte, crucea calvarului, dar nu o cruce goală, fără viață, ci vie și ocrotind întreaga lume la umbra brațelor ei înflorite. Întemeia în acest scop un ordin și un ziar. Doamna Martin știa de ordin. Cît despre ziar, nu va costa decît un ban și va fi scris în proză ritmată și-n stihuri de jale. Ar putea fi, ba chiar s-ar cuveni să fie și cîntat. Versul, cît se poate de simplu, violent ori glumeț, era de fapt singura limbă ce convenea norodului. Proza era numai pe gustul unor inteligențe mai rafinate. Îi vizitase des pe anarhiști prin podurile lor din ulița Saint-Jacques ; își treceau serile cîntînd ori ascultînd romanțe.

Și-adăugă :

— Un ziar ca un caiet de cîntece ar merge la sufletul mulțimii. Se spune c-aș avea un pic de geniu. Nu știu dacă-i drept, dar spiritul meu practic nu-l poate nimeni contesta.

Miss Bell scobora treptele peronului, trăgîndu-şi mănuşile.

— O ! *darling,* şi orașul şi munţii şi cerul, toate doresc să le jeleşti. Se fac aşa frumoase astăzi doar ca să-ţi dea regretul că le părăseşti şi pofta să le vezi din nou.

Însă Choulette, pe care natura cu trăsături împietrite şi elegante a Toscanei îl obosea, ofta după-nverzita Umbrie, cu ceru-i veşnic umed. Îşi aducea aminte de Assisi, ce sta-n picioare, rugîndu-se, pe cîmpia fertilă, înconjurată de-o glie mai moale, mai umilă.

— Acolo sînt păduri, stînci şi dumbrăvi deasupra cărora abia de vezi un pic de cer cu nouri albi. Am rătăcit pe urmele bunului sfînt Francisc şi-am pus în vechi versuri franceze simple, umile, cîntul lui despre Soare.

Doamna Martin spuse c-ar vrea să le audă. *Miss* Bell, pe-al cărei chip se zugrăvea expresia cucernică a îngerilor dăltuiţi de Mino, şi începuse să-l asculte.

Choulette le-nştiinţă că nu era decît ceva rustic, fără de nici o artă. Că versurile n-aveau pretenţia că sînt frumoase. Că erau simple şi cam neregulate, ca să sune mai sprinten. Apoi, încet şi monoton, le recită cîntarea :

Te-oi lăuda, o, Doamne, c-ai fost un meșter faur
Ce-ai dat o lume mîndră, de care s-avem parte,
Ai pus în ea smaragde, ultramarîn și aur,
Cum zugrăvește-un pictor imagini într-o carte.

Te-oi lăuda, o, Doamne, în veci că l-ai creat
Pe Domnul Soare, care-n lumină să ne scalde,
Frumos și bun ca tine, la față-mbujorat;
Asemeni unei sfere ce-aruncă raze calde.

Te-oi lăuda, o, Doamne, pentru Vînt — frățior —
Și pentru sora Lună și surioare Stele,
C-ai pus pe cer albastru cel nour schimbător
Și-ntins-ai, în zori, aburi, ca pe albe perdele.

Te-oi lăuda și pentru cel dafin preafrumos
Și-acel stejar cu creasta de-a pururi verde salbă,
Și pentru Foc, balaur și frate credincios
Și pentru sora Apă, umilă, pură, albă.

Pentru Pămîntul care la pieptu-i ține strîns
Pe maica și pe pruncul, ce-n fașe rîde firii,
Pe-acel ce te iubește și-acel al cărui plîns
E dus de îngeri sus: prinos Dumnezeirii.

Și pentru sora Viață și Moarte, nencetat
Te-oi lăuda, o, Doamne, pînă-n ultima oră,
Murind, să fiu ca pruncul ce-adoarme-n înserat,
Să se trezească-ntr-o mai bună auroră.

— O ! domnule Choulette, zise *miss* Bell, cîntarea dumitale urcă spre cer ca acel pustnic din cimitirul din Pisa, ce suie muntele îndrăgit de căprițe. Și să-ți mai spun ceva : bătrînul pustnic se sprijină urcînd în bastonul credinței și pasul lui e șchiopătat, căci cîrja lui, fiind doar într-o parte, împinge pe unul din picioare să meargă mai grăbit. De asta versurile dumitale șchioapătă. Am înțeles numaidecît.

Poetul se-nclină în fața laudei, încredințat c-a meritat-o fără să-și dea seama.

— Da, ai credință, domnule Choulette, zise Tereza. Dar la ce-ți folosește alta decît să faci versuri frumoase ?

— Să fac păcate, doamnă.

— Păcătuim și-așa destul.

Doamna Marmet se arătă, gătită de călătorie. Pe fața ei se oglindea o bucurie pașnică că-și va găsi iar micul ei apartament de pe La Chaise, pe Toby, cățelușul ei, pe vechiul ei amic Lagrange și, după-acei etrusci din Fiesole, o să revadă pe luptătorul ei de-acasă, care, dintre cutiile de dulciuri, se uită pe fereastră la scuarul Bon-Marché.

Miss Bell își conduse prietenele la gară cu șareta.

XXV

Dechartre venise să salute pe cele două călătoare în compartiment. Și după despărțire abia își dete seama ce însemna el pentru ea : îi dase un nou gust de viață, atît de dulce, de viu și de real, de parcă îl simțea pe buze. Trăia ca sub o vrajă în visul revederii ; din care tresărea uimită și fără supărare, de cîte ori doamna Marmet îi tot spunea pe cînd călătoreau : „De nu mă-nșel, acuma trecem granița“ ori : „Trandafirii au prins a înflori pe malul mării“. Și tot cu-aceeași bucurie sufletească, după o noapte petrecută la un hotel din Marsilia, văzu măslinii cenușii pe-ogoarele pietroase și, mai pe urmă, duzii și-ndepărtata siluetă a muntelui Pilat și apa Ronului, Lyonul și peisajele atît de cunoscute, cu arbori nălțîndu-și în mănunchiuri crestele, de-un violet atît de sumbru înainte, acuma-nvestmîntate într-un verde proaspăt, și covoarșele vîrstate ale lanurilor de pe coastă, și-nșiruirea plopilor pe malul apelor. Călătoria se scurgea egală pentru dînsa :

gusta din bogăţia orelor trăite şi din uimirea bucuriilor adînci. Şi, la oprirea trenului în galbena lumină-a gării, întîmpină c-un zîmbet al cuiva abia trezit din somn pe soţul ei, care se bucura c-o vede. Îmbrăţişînd pe biata doamnă Marmet, îi spuse că-i mulţumea din toată inima. Şi-n adevăr, că dădea slavă pentru toate, ca acel sfînt Francisc al lui Choulette.

În fundul cupeului care mergea de-a lungul cheiurilor, prin pulberea de aur a apusului, îl ascultă cu calm pe soţul ei, împărtăşindu-i succesele-i de la tribună, intenţiile grupării lui parlamentare, proiectele, speranţele şi faptul că trebuia neapărat să dea două, trei mese mari, politice. Închizînd ochii ca să viseze înainte, Tereza îşi spunea: „Mîine am o scrisoare şi pînă în opt zile-l văd". Pe cînd cupeul duruia pe pod, privi la acea apă ce se scălda în flăcări, acele arcuri afumate, acele şiruri de platani, acele creste-nflorite de castani de pe careurile din Cours-la-Reine; icoane binecunoscute, acuma-nveştmîntate pentru ea în strălucită haină nouă. I se părea că dragostea a colorat din nou tot universul. Şi se-ntreba dacă copacii şi pietrele o mai cunosc. Gîndea: „Cum de tăcerea, ochii şi toată carnea mea, cum de pămîntul, cerul nu-mi dă-n vileag secretul? Domnul Martin-Bellème, gîndind că-i cam trudită, o sfătui să

se-odihnească. Și-n timpul nopții, închisă în odaie, în mijlocul tăcerii neclintite, în care-și auzea bătăile precipitate ale inimii, scrise celui absent, umplînd scrisoarea de-acele vorbe ce sînt asemeni florilor în veșnică împrospătare: „Te iubesc, te aștept. Sînt fericită. Te simt aievea lîngă mine, sîntem numai noi doi pe lume. Privesc de la fereastră o stea cam albăstrie, ce tremură, mă uit la ea și mă gîndesc c-o vezi și tu de la Florența. Am pus pe masă linguriţa cu crinul roșu. Vino! Mă arzi din depărtare. Vino!" Găsea astfel nespus de proaspete în suflet toate senzațiile, toate icoanele eterne.

Vreme de-o săptămînă, trăi întoarsă doar în sine însăși, simțind în măruntaie dulcea căldură rămasă din zilele acelea petrecute în via Alfieri, respirînd pe-al ei trup sărutările primite, iubindu-se pentru că o iubea el. Puse o grijă gingașă și-un gust atent să-și facă toalete noi. Își era singură pe plac și chiar dorea să-și fie. Plină de-o îngrijorare nebunească, cînd nu era nimic la poștă pentru dînsa, bucuroasă și tremurînd atuncea cînd primea, de la ghișeul mic, printre zăbrele, scrisoarea pe care recunoștea scrisul lui cunoscut, mare și înflorit, rumegîndu-și amintirile, dorințele, nădejdile. Și astfel orele, boțite, sfîșiate, arse, trecură repede.

Doar dimineaţa zilei în care trebuia să vie el i se păru groaznic de lungă. Era în gară cu mult timp înainte de sosirea trenului. O-ntîrziere fusese semnalată. Se simţi copleşită. Optimistă în tot ce plănuia şi forţînd întîmplarea să i se supuie, ca şi tatăl ei, întîrzierea asta pe care nu o prevăzuse i se părea ca o trădare. În acele trei sferturi de ceas, lumina cenuşie, care se strecura prin sticla sălii de aşteptare şi cădea peste ea, i se păru că-i o năvală de nisip scurgîndu-se, fir după fir, dintr-o enormă şi nesfîrşită clepsidră, care îi măsura acele clipe pierdute pentru fericire. Era plină de jale cînd, prin înfocata lumină a soarelui aproape de-asfinţit, văzu deodată locomotiva rapidului, monstruoasă şi-ascultătoare, oprindu-se pe peronul sosirii şi, prin mulţimea de călători ce săreau din vagoane, venind spre ea, înalt şi subţire, pe Jacques, care-o privea c-un fel de bucurie sumbră şi aprigă ce-i era binecunoscută,

— În sfîrşit, iată-te, îi zise. Mă temeam să nu mor, fără să te mai văd. Nu ştii şi nici eu nu ştiam, ce chin e să trăieşti o săptămînă fără tine. Ştii, m-am întors la micul nostru cuib din via Alfieri. Şi-acolo, în odaie, în faţa vechiului pastel, am strigat de dragoste şi desperare.

Ea îl privi cu mulţumire.

— Și eu, crezi că nu te-am strigat, nu te-am dorit, n-am întins spre tine brațele ? Scrisorile primite de la tine le-am ascuns în șifonierul în care-mi țin bijuteriile. Le-am recitit noapte de noapte ; era o desfătare, dar cam riscată. Scrisorile, erai chiar tu ; prea mult și totuși nu de-ajuns.

Străbătură o curte în care huruiau trăsurile-ncărcate de bagaje. Îl întrebă de nu luau o birjă.

El nu-i răspunse. Părea că n-o aude.

— Am fost la casa ta, s-o văd, urmă Tereza. Am spionat printre zăbrele și am zărit ferestrele în cruce printre boschetele de trandafiri, în fundul curții, în spatele unui platan. Mi-am spus : „Aici e !“ Și parcă niciodată n-am fost atît de emoționată.

El n-o mai asculta, n-o mai privea. Străbătu repede cu ea un drum pavat și-ajunse, coborînd o scară strîmtă, într-o uliță goală, ce se-ntindea sub curtea gării. Acolo, între depozite de lemne și magazine de cărbuni, se afla un hotel cu un restaurant jos la parter și mese așezate pe trotuar. Sub firma zugrăvită, se zăreau perdelute albe la ferestre. Dechartre se opri în fața unei porți mici și-mpinse pe Tereza în aleea sumbră.

Îl întrebă :

— Unde mă duci ? Ce oră e ? Trebuie neapărat să fiu acasă la şapte jumătate. Sîntem nebuni.

Şi-n camera aceea cu carouri roşii, avînd drept mobilă un pat de nuc, cu o carpetă înfăţişînd un leu, gustară o clipă de uitare divină.

Coborînd scara, Tereza-i spuse :

— Jacques, prietene, sîntem prea fericiţi. Jefuim viaţa.

XXVI

A doua zi, o birjă o duse pînă-ntr-o stradă deşartă, deşi cu numeroase locuinţe, pe jumătate veselă, pe jumătate tristă, cu ziduri de grădini intercalate printre case noi, şi o lăsă în punctul în care drumul trece pe sub arcada boltită a unei clădiri în stil *régence*, bătută de praf şi de uitare, ce are şi fantezia să se-aşeze de-a curmezişul străzii. Pe ici pe colo, ramuri verzi, ce se întind pe pietre, înveselesc acest colţ de oraş. Tereza, în vreme ce suna la poartă, văzu în perspectiva joasă-a caselor un scripete pe o lucarnă şi-o cheie mare aurită, drept firmă-a unui lăcătuş. Privirea îi sorbea aceste privelişti noi pentru dînsa, ce-i deveneau familiare dintr-o dată. Hulubi treceau în zbor pe deasupra capului ei ; pe undeva cotcodăceau găini. Un slujitor mustăcios, cu-nfăţişare militară şi rustică îi deschise poarta. Şi se trezi deodată într-o ogradă cu nisip pe jos, umbrită de-un platan şi care-avea în mîna stîngă o lojă de portar cu colivii de canari pe la ferestre. Tot în aceeaşi parte, se înălţa, acoperit de-o grilă plină

de verdeață, coama casei vecine. Atelierul de sculptură își rezema de acest zid șarpanta cu geamuri prin care se zăreau siluete de gips adormite în pulbere. La dreapta, pe zidul scund care împrejmuia ograda, erau fixate bucăți de frize prețioase, fragmente de basoreliefuri, trunchiuri de colonete rupte. În fund, clădirea, nu prea mare, își deschidea cele șapte ferestre-n cruce ale fațadei pe jumătate-ascunsă în iederă și trandafiri.

Filip Dechartre, îndrăgostit de arhitectura franceză din secolul al XV-lea, reprodusese c-un meșteșug desăvîrșit toate caracteristicele unei locuințe particulare din timpul lui Ludovic al XII-lea. Casa, începută pe la mijlocul celui de-al doilea Imperiu, rămăsese neterminată. Acel care clădise atîtea mari castele, murise fără să-și poată isprăvi refugiul. Însă mai bine că se-ntîmplase așa. Concepută de-o manieră care-și avea pe-atunci distincția și prețul ei, dar care astăzi ne-apare banală, demodată, și cum pierduse încetul cu încetul cadrul ei mare de grădini, fiind acum înghesuită de zidurile naltelor clădiri, locuința lui Filip Dechartre, prin pietrele ei brute, neșlefuite, care se fărîmau așteptîndu-și arhitectul, mort de vreo douăzeci de ani, naivitatea greoaie a celor trei lucarne tăiate rudimentar, simplitatea, lipsa de eleganță a acoperișului pe care văduva rămasă îl așezase cu puțină

cheltuială, toate aceste noroace, datorite lucrului neisprăvit și-ntîmplării, mai îndulceau nota nefericită a unei vechimi prea proaspete, a unui romantism arheologic, armonizîndu-se cu modestia unui cartier cu vremea urîțit de o populație prea deasă.

Și totuși, sub aparența de ruină și în perdeaua-i verde, acest micuț hotel avea farmecul lui. Tereza, instinctiv, descoperea pe dată-n el și alte potriviri. În părăsirea care se-ntindea de la acele ziduri căptușite de iederă pînă la geamurile umbrite-ale atelierului și la platanul aplecat a cărui scoarță presăra de solzi iarba sălbătăcită a ogrăzii, ea ghicea sufletul stăpînului, nepăsător, nedestoinic să păstreze ceva, lîncezind sub povara melancoliei celor pătimași. Și-n bucuria ei, avu o strîngere de inimă băgînd de seamă nepăsarea în care lăsa amicul ei toate acele lucruri ce-l înconjurau. Găsea în asta un fel de grație și de noblețe, dar și-o indiferență contrară firii ei, opusă spiritului interesat și grijuliu a celora din neamul Montessuy. Și-ndată se gîndi că, fără-a strica tihna poetică din acel colț sălbatic, s-aducă cît de cît din spiritu-i activ și ordonat, punînd nisip aleei și-n colțul unde ajungea un pic de soare, s-așeze veselia florilor. Privi cu simpatie o statuie adusă-acolo din vreun parc pustiit, o Floră ce sta trîntită la pămînt, năpădită de-un

mușchi negriu, cu cele două brațe rupte ale ei zăcînd alături. Visa s-o vadă curînd, prin grija ei, pusă-n picioare, pe-un soclu alcătuit din ghirlande sculptate, pe care-l remarcase-n curtea unui anticar din strada Vieux Colombier.

Dechartre, care de-o oră îi pîndea sosirea, vesel și încă un pic neliniștit, tremurînd tot sub fericirea lui fără astîmpăr, scobora treptele peronului. În umbra răcoroasă a antretului, în care se simțea nedeslușit măreția severă a lucrărilor în marmoră și-n bronz, ea se opri o clipă, ametită de zbaterea nebună-a inimii, ale cărei bătăi și le-auzea sunînd ca niște clopote în piept.

O strînse la piept, sărutînd-o lung. Îl auzea, prin zvîcnetul sonor al tîmplelor, cum îi aduce-aminte de desfătarea aprigă de cu o zi-nainte. Văzu în minte leul lui Atlas de pe carpeta de la pat, în timp ce răspundea lui Jacques cu dulci și lungi sărutări.

O conduse pe-o scară colțuroasă de lemn pînă la încăperea largă care slujise tatălui său, pe vremuri, de cabinet de lucru și unde obișnuia și el să deseneze și să modeleze și mai cu seamă să citească, căci îndrăgea lectura ca pe-un opium, pierzîndu-se în visuri pe pagina neterminată.

Tapițerii din secolul al XVI-lea, grozav de somptuoase — în care-abia de se ghicea

un codru fermecat și-n acel cadru, o doamnă c-o pieptănătură naltă, țuguiată și-un inorog culcat jos, la picioare, pe iarba înflorită — urcau pînă în grinzile pictate din tavan.

O duse la un divan mare și jos, încărcat de coltuce, ce-și risipeau bogăția peste spițele spaniolești și patrafirele bizantine, dar ea se așează într-un fotoliu.

— Ah! iată-te, în sfîrșit, iată-te! De-acum, vie sfîrșitul lumii!

— Doream sfîrșitul lumii, pe vremuri, fără de nici o teamă. Domnul Lagrange, galant, mi-l și făgăduise, și-l așteptam. Pînă-a nu te cunoaște, mă plictiseam atît de tare!

Privi în jurul ei la mesele-ncărcate de vaze, statuete, stampe și la grămezile de arme prețioase, smalțuri și marmore, picturi și cărți vechi de valoare.

— Ai lucruri minunate.

— Cele mai multe de la tata, care trăia în epoca colecțiilor. Povestea asta a inorogului, a cărui serie completă se află la Cluny, a fost găsită chiar de tata, într-un han din Meung-sur-Yevre, prin anul 1851.

— Însă nu văd nimic de tine, se miră ea, dezamăgită, nici o statuie, vreun basorelief, nici una din acele bijuterii de ceară atît de căutate-n Englitera, măcar o figurină, o placă ori vreo medalie.

— Doar nu-ţi închipui că m-aş putea complace cu operele mele primprejur! Îmi cunosc lucrările pe de rost. Şi sînt sătul de ele. Ce farmec poate să mai aibă un lucru prea bine cunoscut?

Ea îl privi cu-o ciudă prefăcută.

— Pînă acuma nu mi-ai spus că cine nu mai are taine nu mai prezintă farmec pentru tine.

El o luă de talie.

— Vai! orice vieţuieşte e-nvăluit în taină. Şi tu rămîi, iubita mea, o veşnică enigmă pentru mine, enigmă-a cărei sens necunoscut cuprinde-n el toată plăcerea vieţii şi toată groaza morţii. Nu-ţi fie teamă să te dăruieşti. Întotdeauna am să te doresc şi niciodată n-am să te cunosc. Oare posezi vreodată ceea ce doreşti? Nu crezi că sărutările şi mîngîierile nu-s altceva decît gestul disperării noastre şi negrăit de dulce? Atuncea cînd te ţin îmbrăţişată, nu te caut mereu? Şi niciodată nu te am, dovadă că te doresc într-una; pentru că-n tine caut nemărginirea, imposibilul. Ce eşti de fapt, să mă ia dracul dacă voi şti vreodată! Crezi tu că dac-am modelat două-trei chipuri, înseamnă că sînt sculptor? Sînt mai degrabă un soi de filozof ori de poet ce caută-n natură motive

de neliniște și de chin. Dragostea formei nu-mi ajunge. Confrații mei mă iau în rîs că nu sînt pe potriva lor de simplu. Și au dreptate. Dreptate are și păcătosul de Choulette, cînd ne îndeamnă să trăim fără de gînduri și dorinți. Prietenul cîrpaci de la Santa Maria Novella, care habar nu are de toate cele care ar face din el un păcătos și un nenorocit, e-un maestru în arta de-a trăi. Ar trebui să te iubesc în chip naiv și să mă lepăd de acest soi de pătimașă metafizică, care mă face să fiu absurd și rău. Singurul lucru înțelept e să nu știi nimic, să uiți de toate. Vino, am sîngerat destul gîndindu-mă la tine în chinurile despărțirii ; vino, iubita mea. Numai în tine pot să te uit, uitînd de toate.

O apucă în brațe și, ridicîndu-i voaleta, o sărută pe gură, iar și iar.

Puțin cam speriată de încăperea mare și necunoscută și parcă stingherită de ochii atîtor lucruri stranii, își trase voalul pînă la bărbie.

— Aici ? Cum îți închipui !

Dar el îi spuse că sînt singuri.

— Singuri ? Și omul cu mustața fioroasă, care mi-a deschis poarta ?

El surîse :

— A ! E Fusellier, bătrînul slujitor al tatei. El și nevastă-sa alcătuiesc tot personalul meu. Fii fără grijă. Stau neclintiți la

poartă, ursuzi și credincioși. Ai s-o cunoști pe doamna Fusellier, e cam familiară, te previn.

— Spune-mi, prietene, de ce domnul Fusellier, portar și majordom, are mustață tătărască ?

— Așa i-a croit-o natura, draga mea, și eu i-o îngădui cu plăcere. Ba-i sînt chiar recunoscător că seamănă-a sergent-major ce se ocupă cu agronomia, dîndu-mi iluzia că-i unul din vecinii de la țară.

Stînd pe-un colț de divan, o trase pe genunchi, dîndu-i sărutări la care ea-i răspunse.

Sări însă îndată în picioare.

— Arată-mi și celelalte încăperi. Sînt curioasă. Vreau să văd tot.

Urcară la etajul doi. Aici, pereții coridorului erau acoperiți numai cu acuarele de Philippe Dechartre. Deschise-o ușă și-o introduse într-o odaie cu mobilă de palisandru.

Era odaia mamei lui. O păstra neatinsă, netulburînd trecutul ei de ieri, singurul care ne emoționează cu-adevărat și ne-ntristează. De nouă ani nelocuită, odaia nu părea că-i resemnată încă la singurătate. Dulapul cu oglindă pîndea privirea doamnei celei bătrîne și, pe pendula de onix, o Safo gînditoare se plictisea că nu-i mai vine la urechi zgomotul balansoarului.

Erau două portrete pe pereți. Unul, de Ricard, înfățișa pe Philippe Dechartre, cu chipul pal, cu părul răvășit, ochii pierduți într-o visare romantică, gura grozav de grăitoare și de bună. Celălalt, pictat de-o mînă mai puțin neliniștită, arăta pe-o cucoană între două vîrste, mai degrabă frumoasă în slăbiciunea-i arzătoare. Era doamna Philippe Dechartre.

— Odaia bietei mame, săraca, e ca și mine, zise Jacques ; își amintește.

— Semeni cu ea, spuse Tereza. Ai ochii ei. Mi-a spus Paul Vence că te iubea grozav.

— Da, îi răspunse el zîmbind, era o mamă minunată : inteligentă, delicată, năzdrăvan de absurdă. Ducea pînă la nebunie dragostea maternă și nu-mi lăsa o clipă de odihnă ; se chinuia și singură și mă chinuia și pe mine.

Tereza se uita acum la un bronz de Carpeaux așezat sus, pe-o șifonieră.

— Cred c-ai recunoscut pe prințul imperial, zise Dechartre, după urechile-i în aripi de Zefir, care-i înveselesc un pic figura rece. Bronzul acesta e-un dar al lui Napoleon al III-lea. Părinții mei se duceau des la Compiègne. Și tata, în vreme ce toată Curtea era la Fontainebleau, a luat un plan al castelului și a schițat galeria. În fiecare dimineață, îm-

părațul — în redingotă și c-o lulea de spumă — se așeza în preajmă-i, întocmai ca un pinguin pe-o stîncă. Pe acea vreme, eram extern la Buonaparte. Îi ascultam poveștile, la masă ; și mi-au rămas întipărite-n minte. Din vreme-n vreme, împăratul ieșea din lunga lui tăcere cu cîte-o vorbă mormăită prin mustața-i stufoasă ; apoi, încet-încet se mai însufleția și începea să ne expuie ideea vreunei mașinării de-a lui. Era mecanic și inventator. Vîra o mînă-n buzunar, scotea un creion și începea, spre desperarea tatii, să facă diferite figuri demonstrative pe desenele lui. Îi mîzgălea astfel cîte două, trei schițe în fiecare săptămînă. Prinsese dragoste de tata și îi făgăduia mereu tot felul de lucrări și de onoruri, care nu mai veneau. Avea inimă bună împăratul, dar n-avea de loc trecere, după spusele mamei. Pe vremea ceea, eram un băiețandru. De-atuncea mi-a rămas o simpatie pentru omul acesta, care era lipsit de geniu, dar care-avea în schimb un suflet cald și care-a dat dovadă, în marea aventură a vieții, de o bravură simplă și-o dulce resemnare... Și-apoi, mi-e și simpatic din cauză c-a fost hulit și combătut de cei care voiau doar să-i ia locul și care-n fundul sufletului n-aveau măcar iubirea lui pentru popor. De-atuncea, am avut prilej să-i vedem la putere. Doamne, cît sînt de păcătoși ! De pildă, se-

natorul Loyer, cel care îşi vîra ţigări în buzunar, în fumoar la tine, şi mă-ndemna să fac şi eu la fel. „S-avem pe drum", zicea. Acest Loyer e-un ticălos, aspru cu cei nenorociţi, cei slabi şi cei umili. Iar cît despre Garain, nu crezi că are-un suflet urîcios ? Ţi-aduci aminte : întîia oară cînd am cinat la voi şi s-a vorbit despre Napoleon. Îţi răsuciseşi părul într-un coc adorabil ridicat sus pe gît şi-un ac de diamant era trecut prin el. Paul Vence spunea lucruri subtile. Garain nu pricepea o iotă. M-ai îndemnat să-mi spun şi eu părerea.

— Voiam să străluceşti. Eram de pe atunci mîndră de tine.

— O ! n-aş fi putut găsi măcar o frază în faţa unor oameni atît de serioşi. Totuşi, aveam poftă să spun că-mi place mult mai mult Napoleon al III-lea, pentru că nu era atît de agitat ca cel dintîi ; dar poate că ideea asta ar fi făcut proastă impresie. De altfel, nu-s lipsit chiar într-atîta de talent, să mă ocup de pe acuma de politică.

Se învîrtea prin cameră, uitîndu-se cu dragoste la mobile. Trase-un sertar de la un scrin :

— Uite şi ochelarii mamei. Doamne, mult i-a mai căutat, săraca ! Acum am să-ţi arăt odaia mea. Dacă nu-s toate la locul lor,

s-o ierți pe doamna Fusellier, pe care-am învățat-o eu să-mi respecte dezordinea.

Perdelele de la ferestre erau lăsate. El nu le ridică. După un ceas, dădu ea faldurile de satin roșu la o parte ; lumina-i năvăli în ochi, orbind-o și răspîndindu-i-se-n părul despletit. Cătă cu ochii o oglindă și nu găsi decît una venețiană, întunecată, ștearsă, c-o ramă neagră, lată. Nălțîndu-se pe vîrfuri, ca să vadă :

— Eu sînt stafia asta îndepărtată, sumbră ? întrebă ea. Așa s-au văzut toate, aici, cum mă văd eu ? Ești un teribil vrăjitor, care prefaci în umbre pe toate cele ce ți se dăruiesc !

Deodată, cuprinsă de neliniște :

— Doamne, ce-are să creadă doamna Fusellier de mine !

Apoi, dînd pe-un perete de-un medalion, pe care Dechartre modelase un profil de copiliță nostimă și vițioasă :

— Ce-i asta ?

— Asta-i Clara, o mică vînzătoare de jurnale de pe strada Demours. Îmi aducea în fiecare dimineață Figaro-ul. Avea niște gropițe în obraji grozav de dulci. Odată, într-o zi, i-am spus : „Am să-ți fac un portret". Și, într-o dimineață de vară, o văd că vine gătită cu cercei și cu inele cumpărate la bîlciul

din Neuilly. Apoi, nu s-a mai arătat. Ce s-a-ntîmplat cu ea nu știu. Era prea instinctivă ca să ajungă cocotă în stil mare. Vrei să-l dau jos ?

— Nu, e la locul lui aici, în colț. Nu-s geloasă pe Clara.

Era timpul să plece și nu se îndura. Își înnodă brațele pe după gîtul lui.

— O ! cît de drag îmi ești ! Ai fost și-atît de vesel astăzi, atît de rîzător. Și-atît de bine-ți șade veselia ! Veselia ta fină, delicată. Sînt lacomă de bucurie, pe cît de lacomă sînt și de dragoste, aproape ; și bucuria cine să mi-o dea, dacă nu tu, iubite ?

XXVII

De cînd se întorsese la Paris, de șase săptămîni, Tereza vieţuia în toropeala arzătoare a fericirii ei, prelungindu-şi printre realităţi visu-i fără de gînduri. Se întîlnea în fiecare zi cu Jacques acolo, în căsuţa umbrită de-un platan, şi, cînd se deslipeau unul de altul, în sfîrşit, spre seară, ducea cu dînsa-n suflet cele mai scumpe amintiri. Truda-i dulce, dorinţele-i mereu născînde alcătuiau festonul pe care se-nşirau orele de iubire. Aveau aceleaşi gusturi amîndoi : se lăsau duşi de-aceleaşi fantezii. Se supuneau aceloraşi capricii. Una din bucurii era s-o ia razna prin cartiere mărginaşe, nesigure şi-ncîntătoare, pe străzi cu cabarete vişinii umbrite de acacia, pe drumuri colţuroase pe care cresc urzici pe la piciorul zidului, prin pădurici şi pe cîmpii peste care se-ntinde un cer gingaş, vîrstat de fumul de la fabrici. Se simţea bucuroasă să-l ştie lîngă ea, prin acele meleaguri în care nu se mai cunoştea nici ea pe dînsa şi unde s-amăgea că s-ar fi rătăcit cu el.

În ziua ceea, le venise chef să ia vaporașul, pe care ea-l privise de atîtea ori trecînd pe sub ferestre. Primejdia nu era chiar așa de mare și-apoi, de cînd iubea, pierduse și prudența. În fața ochilor le apărură maluri, care încet-încet prindeau să rîdă, cum se îndepărtau de uscăciunea prăfuită a mahalalelor ; trecură pe lîngă insulițe cu pîlcuri de copaci care umbreau nenumărate cîrciumioare și bărci legate pe sub sălcii. Debarcară la Bas-Meudon. Cum ea se jeluia că-i era cald și sete, el o pofti printr-o ușiță laterală, într-o spelunică cu camere de-nchiriat. Clădirea, supraîncărcată de galerii de lemn, pe care pustietatea o făcea să pară mai întinsă, moțăia în liniștea-i rustică și-n așteptarea duminicii ce-avea s-o umple de rîsetele fetelor, răcnetele barcagiilor, sfara fripturilor și mahorca mateloților.

Urcară scara simplă fără parmaclîc, care trosnea sub pași și, într-o cameră de la etajul întîi, o slujnică le-aduse vin și biscuiți. Perdelele de lînă adăposteau un pat de acaju. Pe soba așezată-n colț, era pusă plecat o oglinjoară ovală într-un cadru cu flori. Prin fereastra deschisă se vedea curgînd Sena, printre lunci verzi, în depărtare dealuri scăldate-n aer cald și soarele ce începuse-a coborî mai să atingă vîrful plopilor. Pe malul rîului, roiuri de musculițe se-nvîrteau, dănțuind.

Pacea vibrantă a unei seri de vară umplea văzduhul, apa și pămîntul.

Tereza privi cum curge rîul multă vreme. Trecu și vaporașul pe apele brăzdate de helice ; și cînd talazul stîrnit de dîră se sfărîmă de mal, păru că-ntreaga casă plecată peste fluviu se legăna ca un vapor.

— Mi-i dragă apa, murmură Tereza, în vreme ce se întorcea spre dragul ei. Cît sînt de fericită, Doamne !

Buzele lor se întîlniră.

Căzuți ca-ntr-o prăpastie în deznădejdea încîntată a iubirii, scurgerea vremii era marcată pentru ei de clipocitul rece-al apei care, din zece în zece minute, după ce vaporașul trecea, venea să se izbească sub geamul lor întredeschis.

Ridicîndu-se în perne, în timp ce straiele zvîrlite la-ntîmplare acopereau perdeaua, își zări în oglindă goliciunea-i trandafirie. Și laudelor mîngîioase, aduse de amicul ei, răspunse :

— Adevărat că sînt făcută pentru dragoste.

Simțindu-se cu drept cuvînt victorioasă, își contempla imaginea formelor ei prin lumina roșcată care-i înviora trandafiriul palid ori aprins al feței, al buzelor și-al sînilor.

— Mi-s dragă, pentru că-ți sînt dragă.

Într-adevăr, îi era dragă și nu-i sta în putință să-și lămurească sie însuși de ce îi era dragă cu-atîta arzătoare pietate, c-un fel de furie sfințită. Nu din pricina frumuseții ei, atît de rară fără îndoială, nețărmurit de prețioasă. Avea desigur linia, dar linia depinde de mișcare, dispare ne-ncetat ; o pierzi și-o regăsești, e pricină de bucurii, dar și de desperări estetice. O linie frumoasă e doar un fulger care rănește-n chip plăcut privirea. Ai admirat-o, te-a uimit. Dar ceea ce te-ndeamnă să dorești și să iubești e-o forță dulce și cumplită mai tare decît frumusețea. Dai de-o femeie dintr-o mie, pe care nu mai poți s-o părăsești, după ce-a fost a ta, pe care-o vrei și o tot vrei mereu. E strălucirea cărnii ei care ne dă această boală incurabilă care se cheamă dragoste. Și-apoi, mai e ceva ce nu se poate explica : e sufletul acestui trup. Și ea era acea femeie pe care n-o poți părăsi, nici înșela.

— Crezi ? Nu mă poate nimeni părăsi ? strigă ea, veselă.

Și-l întrebă de ce, dac-o găsea frumoasă, nu se gîndea să-i facă bustul.

— De ce ? Pentru că sînt un sculptor mediocru. Și-mi dau seama de asta ; dovadă că nu-s un spirit mediocru. Dar dacă vrei cu orice chip să crezi că sînt un mare artist, am

să-ți aduc și alte argumente. Ca să creezi un chip care trăiește, e necesar să iei modelul ca pe-o materie vulgară, din care să-ți desprinzi frumosul, presîndu-l, sfărîmîndu-l, ca să-i extragi esența. Or tu nu ai nimic în forma ta, în trupul tău, în eul tău, care să-mi fie mai puțin de preț. Dacă ți-aș face bustul, aș stărui fără să vreau asupra tuturor nimicurilor care sînt totul pentru mine, pentru că sînt un pic din tine. M-aș încăpățîna în chip stupid să le redau și n-ar ieși nimica în ansamblu.

Ea îl privea puțin surprinsă.

— Da, din memorie, nu zic, urmă el; e cu totul altceva. Am încercat o creionare de care nu mă despart niciodată.

Cum ea voia cu orice chip s-o vadă, i-o arătă. Era o schiță simplă și-ndrăzneață pe o foiță de album. Nu se recunoscu de loc, își găsi multe durități și-un suflet pe care nu și-l cunoștea.

— A! va să zică așa mă vezi, așa sînt eu cea dinlăuntrul tău?

El închise albumul.

— Ba nu, e-o trăsătură doar, o notă și atîta tot. Dar cred că nota-i justă. Probabil că nu te vezi chiar așa cum te văd eu. Orice ființă omenească e-o creatură diferită în fiecare din cei care-o privesc.

Și-adăugă c-un fel de veselie :

— În acest sens, s-ar putea spune că niciodată aceeași femeie n-a putut fi a mai multor bărbați. E o idee de-a lui Paul Vence.

— Cred că-i adevărată, zise Tereza.

Apoi îl întrebă :

— Ce oră este ?

Era șapte.

Îi dădu zor să plece. Se întorcea pe fiecare zi tot mai tîrziu acasă. Remarcase și soțul ei. Spusese : „Ajungem ultimii la toate mesele ; parcă e un făcut". Dar reținut în fiecare zi la Palatul Burbon, unde se discuta bugetul, și, absorbit de lucrul subcomisiei care-l numise raportor, se lăsa așteptat și el destul ; și-astfel, raționea de stat acoperea și inexactitățile Terezei.

Își aminti zîmbind de seara cînd ajunsese la Garain la ora opt și jumătate. Trăsese o spaimă că va scandaliza pe toată lumea. Dar era ziua marii interpelări. Bărbatusău se întorsese de la Cameră abia la nouă, cu Garain. Și amîndoi cinaseră în ținută de zi. Salvaseră guvernul.

Apoi, căzu pe gînduri.

— Cînd ia vacanță Camera, prietene, n-am să mai am nici un pretext să rămîn în Paris. Și-așa tata nu-nțelege de loc devotamentul care mă ține-aici. Peste opt zile va

trebui să plec la dînsul, la Dinard. Ce-am să mă fac fără de tine ?

Împreunîndu-şi mîinile, ea îl privi c-o nesfîrşită şi tristă duioşie. Dar el, mai sumbru :

— Eu, numai eu, Terezo, am drept să mă întreb cu-ngrijorare ce-am să mă fac fără de tine. Cînd mă laşi singur, sînt asaltat de gînduri dureroase ; şi negrele idei vin să seaşeze roată-n jurul meu.

Îl întrebă care idei.

El îi răspunse :

— Iubit-o, ţi-am mai spus : că trebuie să uit de tine în tine. Şi cînd vei fi aiurea, amintirea ta va veni să mă chinuie. Ce vrei, se cade să plătesc tot raiul ce mi-l dăruieşti.

XXVIII

Marea albastră, semănată de stînci trandafirii, își arunca dantela-i argintie peste nisipul fin al plajei, de-a lungul amfiteatrului care se termina cu două cornuri de-aur. Splendoarea zilei punea o rază din soarele Greciei pe somnul lui Chateaubriand. În camera cu ramuri, de pe-al cărei balcon privirea stăpînea, hăt dincolo de mirții și tamaricsii din grădină, plajă, ocean, insule și promontorii, Tereza citea scrisorile pe care le-adusese dimineață de la poșta din Saint-Malo și pe care n-avusese chip să le deschidă în bacul încărcat de pasageri. Îndată după-masă, se închisese în odaia ei și-acolo, cu scrisorile deschise pe genunchi, citea cu lăcomie, gustînd pe fugă bucuria-i furișă. La ora două, avea să facă o plimbare cu tramcarul, cu tatăl și cu soțul ei, prințesa Seniavine, doamna Berthier d'Eyzelles, soția deputatului, și doamna Raymond, soția academicianului. În ziua aceea avea două scrisori. Prima scrisoare pe care o deschise răspîndea

o veselă mireasmă de iubire. Jacques nu se arătase parcă niciodată atît de simplu, de fericit, de-ncîntător.

De cînd o îndrăgise, zicea el, păşea atît de uşor, cuprins de-atîta veselie, de parcă nici nu atingea pămîntul. N-avea decît o teamă, să nu fie cumva un vis din care-avea să se deştepte, străin de ea. Că era vis nu încăpea nici o-ndoială. Şi-ncă ce vis ! Pavilionul din *via* Alfieri, cîrciuma din Meudon, săruturile şi umerii ei divini, toată pielea aceea surîzînd de gropiţe, trupu-i mlădios, proaspăt şi-nmiresmat, ca o apă ce curge printre flori. De nu dormea cumva cu ochi deschişi, atunci era desigur un om beat care cînta. Nu mai era în toate minţile, din fericire. Deşi absentă, o vedea zi şi noapte. „Da, te am veşnic lîngă mine, îţi văd aievea genele pe vineţiul ochilor, mai încîntat decît tot cerul de azur şi tot albastrul florilor, şi buzele cu o carnaţie şi c-un gust de fructă minunată, şi-obrajii pe care rîsul pune două gropiţe încîntătoare, te văd frumoasă şi ispititoare, dar fugitivă, lunecînd, şi, cînd îmi deschid braţele, ai şi plecat şi te descopăr undeva, departe, tare departe, pe plaja lungă şi bălaie, atît de mică, în rochia-ţi trandafirie şi sub umbrela ce te-adăposteşte, ca un fir înflorit de buruiană. La fel de mică cum te-am văzut în ziua ceea, din vîrful Campanilei, în

Piața Domului, acolo, la Florența. Și-mi spun, așa cum îmi spuneam și-atunci: «Un fir de iarbă și ar fi de-ajuns să mi-o ascundă ochilor întreagă, pe ea, nețărmurita bucurie și nesfîrșitul chin».“

Nu se jelea decît de chinul despărțirii. Ba chiar amestecînd în tînguiri zîmbirile iubirii fericite. Și-n glumă o amenința că va veni pe neașteptate la Dinard. „Nu-ți fie teamă. N-o să mă recunoască nimeni. Am să mă deghizez în negustor de ghipsuri. N-ar fi chiar o minciună. În bluză cenușie și pantaloni de ață, cu barba și cu fața pline de pudră albă, am să trag clopotul la poarta vilei Montessuy. Ai să mă recunoști, Terezo, după acele statuete de pe planșeta pe care-o voi purta pe cap. Vor fi doar amorași. Va fi Amorul credincios, Amorul pătimaș și cel gelos, cel tandru; dar cei mai mulți vor fi cei pătimași. Și-am să tot strig în limba meșterilor din Pisa și Florența: *Tutti gli Amori per la signora Teresina!*“

Cea de pe urmă pagină-a scrisorii era duioasă, reculeasă. Părea că izvorăsc din ea efuziuni smerite, ce aminteau Terezei acele cărți de rugăciuni pe care le citea pe cînd era copilă: „Te iubesc și-n tine iubesc tot; pămîntul care te poartă ca pe-un fulg, pe care îl împodobești cu frumusețea ta, lumina care-mi dă putința să te văd și aerul pe care

îl respiri. Mi-i drag platanul aplecat din curtea mea, pentru că te-ai uitat la el. Ast' noapte m-am plimbat pe bulevard, pe-colo pe unde te-am întîlnit, într-un amurg de iarnă. Și am cules o ramură din merișorul pe care l-ai privit atunci. Aicea, în orașul din care ai fugit, te văd numai pe tine."

Îi mai spunea, sfîrșind, că iese să ia masa în oraș. În lipsa doamnei Fusellier, plecată cu o zi-nainte la Nevers, orașul ei natal, toate tigăile stăteau cu gura-n jos ; se duce la o cîrciumă de pe Royală, unde era dintre obișnuiți. Și-acolo, prin mulțimea incoloră, va fi singur cu ea.

Tereza, moleșită de para acelor nevăzute mîngîieri, închise ochii, cu capul rezemat de spătarul fotoliului. Auzind zgomotul tramcarului care trăgea în fața casei, la peron, deschise și pe-a doua scrisoare. Și dînd cu ochii de acel scris schimonosit, cu liniile repezite și luînd-o în jos, un scris atît de trist și violent, se tulbură îndată.

Începutul obscur vădea o bruscă neliniște și negre bănuieli : „Terezo, Terezo, de ce te-ai dăruit, cînd nu puteai să te dai toată? Ce-mi mai slujește că m-ai amăgit, cînd știu acum ce nu voiam să știu ?"

Se opri brusc, cu ochii aburiți de lacrimi. Gîndi : „Eram atît de fericiți cu-o clipă înainte ! Ce s-a-ntîmplat, o, Doamne ?

Și eu care mă bucuram de bucuria lui, cînd ea demult pierise ! Mai bine n-am mai scrie scrisori, căci ele nu reflectă decît simțiri pierite și idei uitate.

Citi mai departe scrisoarea. Și-nțelegînd că-i ros de gelozie, simți c-o prinde desperarea :

„De nu i-am dovedit de-ajuns, iubindu-l din toată puterea, cu-ntreaga mea ființă, cum aș putea să-i dovedesc altfel ?“

Era grăbită să afle mai curînd pricina acelui vînt de nebunie. Și Jacques o lămurea :

Prînzind la acea cîrciumă de pe Royală, se întîlnise c-o veche cunoștință, un camarad care venise de la ape și se oprise prin Paris în drum spre mare. Stătuseră de vorbă și întîmplarea a vrut ca acest om, ce cunoștea pe toată lumea, să-i vorbească de contesa Martin, pe care-o știa bine. Și-aicea Jacques, întrerupîndu-și brusc istorisirea, prindea a se văita :

„Terezo, Terezo, la ce bun să mă fi mințit, dacă într-o zi tot trebuia să aflu ce singur nu știam ? Greșeala e mai mult a mea decît a ta. Scrisoarea ceea, pe care-ai strecurat-o la cutia de la Or-San-Michele și întîlnirea de la gara din Florența nici vorbă c-ar fi fost de-ajuns ca să-mi arate adevărul, de nu m-aș fi încăpățînat să-mi fac iluzii, în

ciuda evidenței. Căci nu voiam, da, nu voiam să știu că ești a altuia, în clipa-n care mi te dăruiai cu-acea îndrăzneală grațioasă și-acea desăvîrșită voluptate, după care mă prăpădeam. Nu știam, nu, și voiam să nu știu. Nu te mai întrebam nimic, de teamă să nu-mi spui o minciună ; eram prudent și-a trebuit ca un netot, așa, deodată, să-mi deschidă ochii, în fața unei mese de restaurant, silindu-mă să aflu. Și, — vai ! — acuma, c-am aflat, acum că nu mai pot să mă-ndoiesc, îmi pare că-ndoiala era o fericire ! A spus și numele, un nume pe care l-am mai auzit și-atunci la Fiesole în gura lui *miss* Bell ; și-a mai adăugat : «E o poveste pe care-o știe lumea toată».“

„Așadar, îl iubești, încă îl mai iubești ! Și-acum, cînd, singur în odaia mea, mușc perna pe care-ai pus tu capul, poate că-i lîngă tine. Da, sigur că-i acolo. Se duce-n fiecare an la cursele de la Dinard. Mi-au spus unii și alții. Îl văd. Văd tot. Și dac-ai ști icoanele care mă chinuie, ai spune : «E nebun !» și ți-ar fi milă. Vai ! cît aș vrea să uit de tine și de toate ! Însă nu pot. Știi bine că nu te pot uita decît în tine. Te văd necontenit cu el. E o tortură. Mi-nchipuiam că sînt nenorocit, atunci, pe malul apei, noaptea. În clipa ceea însă habar n-avem ce-nseamnă suferința. “

Citind cele din urmă rînduri ale scrisorii, Tereza își spunea : „O vorbă aruncată-n vînt, la întîmplare, și l-a adus în starea asta. O simplă vorbă și l-a adus la desperare și la nebunie.“ Se tot gîndea cine să fie ticălosul care vorbise în așa fel de ea. Și bănuia pe doi ori trei din tinerii, pe care Le Ménil i-i prezentase mai de mult, atrăgîndu-i atenția să nu se-ncreadă-n ei. Cuprinsă dintr-o dată de-o mînie rece, pe care-o moștenise de la tatăl ei, își spuse : „Voi afla“. Dar pînă atunci, ce putea face ? Jacques desperat, nebun, bolnav, și nu putea s-alerge către dînsul și să-l îmbrățișeze, să i se-arunce de gît cu-atîta dăruire a trupului și-a inimii, ca el să înțeleagă că e a lui cu totul, să fie nevoit să creadă-n ea. Să scrie ! Cu cît mai bine ar fi fost s-alerge lîngă el, să-i cadă fără o vorbă-n brațe și-apoi să-i spună : „Și-acuma îndrăznește să mai crezi că nu-s numai a ta cu trup și suflet !“ Dar nu putea decît să scrie. De-abia își începuse scrisoarea, cînd auzi glasuri și rîsete-n grădină. Prințesa Seniavine se și agățase de scărița tramcarului.

Tereza scoborî scările, apărînd pe peron, calmă, surîzătoare ; pălăria-i mare de pai, împodobită cu maci roșii, îi arunca pe față o umbră transparentă în care se vedeau lucind ochii ei vineții.

— Doamne, că drăgălaşă-i ! strigă prinţesa Seniavine. Păcat că nimenea n-o vede ! De dimineaţă, trece cu bacul şi bate ulicioarele din Saint-Malo ; iar după masă, se închide în odaie. Fuge de noi.

Tramcarul făcea ocolul vast al plajei, trecînd prin faţa vilelor şi a grădinilor care se etajau pe coastele falezei. În mîna stîngă, se vedea clopotniţa din Saint-Malo, ieşind din marea cea albastră, şi meterezele. Apoi, porniră pe un drum ce-avea pe margini garduri vii, de-a lungul cărora, drepte sub coafa de batist cu aripi fîlfîind, treceau ţărance din Dinard.

— Păcat, zise doamna Raymond, care stătea pe capră, lîngă Montessuy, păcat că portul bătrînesc se pierde. De vină-i doar drumul de fier.

— E drept, zise şi Montessuy, de n-ar fi fost drumul de fier, ţăranii ar purta şi-acum portul lor pitoresc de altădată. Noi însă tot nu l-am vedea.

— Ce-are a face ! zise doamna Raymond, ni l-am închipui.

— Dar, întrebă prinţesa Seniavine, vede ceva interesant vreodată cineva ? Eu una, nu.

Fără-a privi la doamna Berthier d'Eyzelles, care stătea în dreapta ei pe bancheta a doua, contesa Martin murmură :

— Vai! da, așa e, oamenii nu văd decît ideea; își urmăresc ideea lor. Merg înainte, surzi și orbi. Și nimenea nu poate să-i oprească.

— Dar, dragă, zise contele Martin, care stătea în fața ei, alături de prințesă, fără idei conducătoare, s-ar duce tot de rîpă... *A propos,* Montessuy, ai citit discursul pe care l-a rostit Loyer, cînd s-a inaugurat statuia lui Cadet-Gassicourt? Începutul e remarcabil. Loyer nu e lipsit de simț politic.

Trăsura străbătu niște fînațuri mărginite de sălcii, sui o costișă și-o apucă pe-un vast podiș împădurit. Merse mult timp pe lîngă zidul unui parc. Drumul se întindea cît ce vedeai cu ochii prin umbra-i umedă.

— Guerricul? întrebă prințesa Seniavine.

Deodată, între doi stîlpi de piatră cu doi mari lei deasupra, se înălță în fața lor, sub o cunună de fier cu patru flori, grila închisă. Printre zăbrele, se-ntrezărea, la capătul unei adînci alei de tei, pietrele cenușii ale castelului.

— Da, zise Montessuy, Guerricul.

Și, adresîndu-se Terezei:

— Tu îl știi bine pe marchizul de Ré... La șaptezeci de ani, păstrase toată tinerețea și vigoarea. El dădea tonul modei, hotăra ce-i

elegant și era adorat. Cei tineri îi copiau modelul redingotei, monoclul, gesturile, insolența-i plină de farmec, manierele-i amuzante. Și-așa, deodată, părăsi lumea ; își închise hotelul, își vîndu caii și nimeni nu l-a mai văzut de-atunci. Îți amintești, Terezo, de brusca-i dispariție ? Abia te măritaseși. Venea des să te vadă. Și, într-o bună zi, s-a auzit c-a părăsit Parisul. Aicea a venit, în plină iarnă, la Guerric. Au căutat cu toții să-și explice motivele acestei pustnicii neașteptate. Socoteau unii că fugise din pricina unei mîhniri adînci, în urma vreunei umilințe pricinuite de cel dintîi eșec și alungat de spaima că-l vede lumea-mbătrînind. De asta se temea el cel mai tare, de bătrînețe. Fapt este că de-atunci, de șase ani, de cînd s-a pustnicit, n-a mai ieșit de loc nici din castel și nici din parc. Primește la Guerric pe doi ori trei bătrîni tovarăși buni ai lui din tinerețe. Altcineva nu intră pe poarta asta zebrelită. De cînd s-a sihăstrit, nimeni nu l-a văzut și nici n-o să-l mai vadă vreodată. Aceeași energie pe care o punea s-apară-n lume, o pune acuma ca să se ascundă. N-a putut îndura să-i fie declinul, pentru lume, un spectacol. S-a îngropat aici de viu. Găsesc că-i lăudabil.

Și, amintindu-și de-ncîntătorul bătrîn care-și pusese-n minte să-ncheie cu ea cariera-i galantă, Tereza întoarse capul privind

lung la castelul ce-și înalța — deasupra coamelor cenușii ale stejarilor — cele patru turnuri în gherită.

La întoarcerea din plimbare, scuzîndu-se c-o doare capul și nu poate veni la masă, se-nchise în odaie și, scoțînd din besacteaua cu bijuterii scrisoarea jalnică, citi din nou cea de pe urmă pagină.

„Gîndul că ești a altuia mă arde și mă sfîșie. Și-apoi, nu aveam chef să fie el."

Avea o idee fixă. Scrisese de trei ori pe-aceeași pagină :

„Nu aveam chef să fie el".

Și ea n-avea decît un gînd : să nu cumva să-l piardă. Și pentru asta, era în stare să facă și să spuie orice. Se așeză la masă și-ntr-un elan plin de-o pornire dulce și tînguioasă, îi scrise o scrisoare, în care-i repeta ca într-un geamăt : „Te iubesc, te iubesc și niciodată n-am iubit pe altul. Doar tu, auzi, doar tu îmi umpli sufletul și-ntreaga mea ființă. Nu asculta pe-un ticălos. Ascultă-mă pe mine. Pe nimeni n-am iubit pînă la tine, îți jur, pe nimeni, doar pe tine".

În vreme ce scria, suspinul nesfîrșit al mării îi însoțea suspinul inimii. Voia, credea că spune vorbe adevărate ; și cele ce spunea erau adevărate pe cît de-adevărată îi era și dragostea. Dar, auzind pe tatăl ei că urcă scara cu pasu-i greu și sigur, ascunse repede

scrisoarea și-i deschise ușa. Montessuy o întrebă cu multă dragoste de se simțea mai bine.

— Veneam, îi zise el, să-ți urez noapte bună și să te-ntreb ceva. Probabil c-am să-ntîlnesc, mîine, la curse, pe Le Ménil. Vine în fiecare an. E-un om cu tabieturi. Și, dacă-l întîlnesc, ce zici, drăguță, ai ceva contra dacă-l poftesc să vie să petreacă aici cîteva zile? Soțul tău crede că pentru tine-ar fi plăcut și distractiv. I-am putea da odaia cea albastră.

— Cum vrei. Aș prefera să rezervăm odaia asta pentru Paul Vence, care ține grozav să vină. Pe urmă, și Choulette ar fi posibil să cadă pe neașteptate. Cam are obiceiul. O să-l vedem că sună într-o dimineață ca un sărman la poartă. Știi, soțul meu se-nșală cînd crede că Le Ménil mi-e agreabil. Pe urmă, săptămîna viitoare sînt nevoită să fug două, trei zile la Paris.

XXIX

Douăzeci și patru de ore de la primirea scrisorii, Tereza venea de la Dinard la căsuța din strada Ternelor. Nu-i fusese prea greu să găsească un pretext ca să se ducă la Paris. Făcuse drumul cu soțul ei, care voia să ia contact, în Aisne, cu alegătorii lui pe care-i prelucrau socialiștii. Jacques se trezi cu ea de dimineață, la atelier, în vreme ce schița Florența jelind, pe malul apei Arno, gloria-i antică.

Modelul, o fată naltă, negricioasă, poza, urcată sus, pe-un taburet. Lumina crudă căzînd din sticlele vitraiului pe corpul gol sublinia noblețea formelor și în același timp descoperea fără cruțare oricare pată ori accident al pielei, destăinuind astfel aspre realități ale naturii. Dechartre întoarse către musafiră ochi plini de bucurie și durere ; își puse dalta pe tăbliță și-apoi, muindu-și mîinile, pe care începuse să se-ntărească lutul, în strachina cu apă, zise modelului :

— Gata pe azi, fetițo.

Fata sări jos pe podea și, ridicîndu-și maldărul de lînuri mohorîte și lenjuri murdare, trecu să se îmbrace după paravan.

Pe cînd Jacques părăsea atelierul, trăgînd după el pe Tereza.

Trecînd pe sub platanul, ce-și semăna solzii trunchiului jupuit, pe nisipul aleei, ea-i zise :

— Așa-i că nu mai crezi ?

El o conduse la odaia lui.

Scrisoarea ei de la Dinard mai îndulcise impresiile neplăcute. Venea tocmai la vreme, în clipa cînd, obosit de-atîta suferință, avea nevoie de liniște și de tandrețe. Cele cîteva rînduri scrise îi calmaseră sufletul, bîntuit de imagini și mai puțin sensibil la lucrurile-n sine ca la reprezentarea lor. Dar inima îi rămăsese dureroasă.

În camera, în care toate-i erau prielnice, perdele, mobile, covoare vorbeau doar de iubirea lor, ea îi șopti cuvinte dulci :

— Cum ai putut să crezi.... Înseamnă că nu știi să te prețuiești... E-o nebunie !... Cum s-ar putea ca o femeie care te-a cunoscut să mai îndure pe altul lîngă dînsa ?

— Dar înainte ?

— A, înainte, te așteptam.

— Și el nu se afla la cursele de la Dinard ?

Habar n-avea ; un lucru era sigur, că ea nu se dusese. Și caii și amatorii de cai o plictiseau.

— Jacques, nu ai de cine să te temi, căci nimenea nu-i pe potriva ta.

Ba, el știa, din contra, că-i un nimic și toate sînt nimicuri pe-această lume, unde ființele se zbat cum se zbat boabele și pleava în machină, amestecîndu-se într-una și-ntr-una despărțindu-se sub mîna țăranului ori a lui Dumnezeu care le scutură. Și-ncă ideea unei vînturări agricole ori mistice înfățișa prea bine ordinea și măsura, ca să se-aplice exact vieții. I se părea că oamenii nu-s decît niște boabe în coșul unei rîșnițe de cafea. Ideea-i răsărise pe neașteptate, cu două zile înainte, văzînd pe doamna Fusellier care rîșnea cafea.

— De ce nu ai mîndrie ? îl dojeni Tereza.

Nu mai rosti decît puține vorbe, însă-i vorbea cu ochii, cu brațele, cu răsuflarea care îi ridica și-i cobora năvalnic pieptul.

Uimit și fericit c-o vede și-o aude, el se lăsă convins.

Îl întrebă cine-i spusese acele vorbe groaznice.

N-avea de ce să ţie taină. Era Daniel Salomon.

Ea nu se arătă surprinsă. Daniel Salomon, neputînd fi, se pare, amantul nici unei femei, se complăcea să violeze intimitatea tuturora şi să le afle toate tainele. Şi bănuia de ce vorbise aşa de ea.

— Jacques, nu te supăra de cele ce-am să-ţi spun ; dar tu nu eşti în stare să-ţi ascunzi sentimentele. El bănuia, desigur, că mă iubeşti şi-a vrut să se convingă. Sînt sigură că nu mai are nici o îndoială asupra legăturii noastre. Însă, mă lasă rece ; în timp ce, de-ai putea să te ascunzi mai bine, aş fi cu mult mai tulburată. Aş crede că nu mă iubeşti îndeajuns.

De teamă să nu-l neliniştească, schimbă îndată subiectul :

— Nici nu ţi-am spus de schiţă, ce tare mi-a plăcut. Florenţa stînd pe ţărmul apei Arno... Aşadar, noi ?

— Da, în lucrarea asta am pus emoţia iubirii mele. E tristă şi-aş vrea să fie şi frumoasă. Vezi tu, Terezo, frumuseţea e-ntotdeauna dureroasă. De asta, de cînd viaţa mi-i frumoasă, sufăr.

Scotocind în buzunarul vestei de flanea, îşi scoase cutia de ţigări. Ea însă îl zori

să se îmbrace. Îl lua să prînzească la ea. N-aveau să se despartă toată ziua. Avea să fie minunat.

O bucurie de copil lucea în ochii ei. Îndată însă se-ntristă, la gîndul că va trebui să se întoarcă la Dinard, către sfîrșitul săptămînii, și-apoi să plece la Joinville, și-n toată vremea asta, vor trebui să fie despărțiți.

La Joinville, la tatăl ei, va face-așa să fie invitat cîteva zile. Dar nu vor fi atît de liberi și singuri ca-n Paris.

— E-adevărat, zise și el, Parisul, cu forfota-i imensă, ni-e prielnic.

Și-adăugă :

— Acuma, nici în lipsa ta nu mai pot părăsi Parisul. Mi-ar părea groaznic să stau în locuri ce nu te-au cunoscut. Un cer, un munte, copaci, fîntîni, statui ce nu mi-ar spune despre tine, nu mi-ar spune nimic.

În timp ce se-mbrăca, Tereza luase o carte de pe masă și-o foileta. Era *O mie și una de Nopți*. Gravuri romantice semănau ici și colo-n text viziri, sultani, eunuci negri, bazaruri, caravane.

Îl întrebă :

— Îți place *O mie și una de Nopți ?*

— Da, mult, răspunse el, pe cînd își înnoda cravata. Cînd vreau, cred cu adevărat

în acei prinți cu picioarele prefăcute-n marmoră neagră pînă la genunchi și-acele femei din haremuri, care bat cimitirele la vremea nopții. Sînt basme ce-mi dau visuri ușoare, făcîndu-mă să uit de viață. Aseară eram trist, cînd m-am culcat, și am citit în pat povestea celor trei dervișI chiori.

Ea spuse, c-un pic de amărăciune :

— Cauți să uiți ! Eu n-aș primi pentru nimic în lume să lepăd amintirea unei dureri ce-mi vine de la tine.

Coborîră o dată în stradă. Ea trebuia să ia o birjă mai încolo, ca s-ajungă cu cîteva minute înainte acasă.

— Bărbatu-meu te-așteaptă la dejun.

Mergeau pe drum vorbind de lucruri ne-nsemnate, pe care dragostea le făcea mari și-ncîntătoare. Orînduiau după-amiaza cît mai bine, să-ncapă-n ea noian de bucurii intime și de plăceri ingenioase. Ea îi cerea părerea asupra toaletelor. Nu se mai hotăra să-l părăsească, atît de fericită era că poate să rătăcească cu el pe străzi, în soarele și veselia prînzului. Ajunși pe calea Ternelor, descoperiră înaintea lor, pe stradă, prăvălii ce-și etalau la șir o bogăție întreagă de provizii din tot ce-ți poate dori inima. Erau șiraguri de

pui la ușa grataragiului, și, la fructar, lăzi pline de caise și de piersici, coșuri de struguri, grămezi de pere. Căruțe de fructe și de flori staționau pe marginea șoselei. Sub streașina unui restaurant, o seamă de bărbați și de femei prînzeau. Printre ei, singur la o mesuță, în spate cu un dafin pus într-o ladă, Tereza dădu cu ochii de Choulette care tocmai își aprindea luleaua.

Recunoscînd-o, zvîrli cu măreție o piesă de o sută pe mesuță și se sculă-n picioare, salutînd-o. Era foarte solemn ; și redingota-i lungă îi dădea un aer decent și auster.

Spuse c-ar fi dorit să viziteze pe doamna contesă Martin, la Dinard ; dar că fusese reținut în Vandeea, lîngă marchiza de Rieu. Între timp, mai scosese o ediție din *Grădina-nțărcuită*, la care adăugise *Livada Sfintei Clara*. Înduioșase inimi pe care le-ai fi crezut nesimțitoare, făcuse să țîșnească izvoarele din stîncă.

— Așa c-am fost un fel de Moise, zise el.

Scotocind prin buzunare, trase din portofel o scrisoare boțită și pătată.

— Uite ce-mi scrie doamna Raymond, academiciana. Dau în vileag ce-mi spune, pentru că-i face cinste.

Şi, desfăcînd foiţele subţiri, citi :

— „Luînd, prin mine, cunoştinţă de cartea dumitale, bărbatu-meu a exclamat : «Bine, dar e adevărat spiritualism !» Iată o grădină-nţărcuită care, de partea trandafirilor albi şi-a crinilor, are-o portiţă ce dă în uliţa Academiei."

Choulette gustă aceste vorbe amestecate-n gura lui cu parfum de rachiu, şi puse înapoi, cu grijă, scrisoarea în portofel.

Doamna Martin aduse laude poetului ce-avea norocul să fie candidatul doamnei Raymond.

— Ai fi al meu, desigur, dacă m-aş ocupa cu alegeri academice. Dar, spune-mi, Institutul te atrage ?

Poetul păstră un răstimp de tăcere solemnă. Apoi :

— Tocmai mă duc să ţin consiliu, doamnă, cu diferite notabilităţi din lumea religioasă şi politică, care au locuinţe la Neuilly. Marchiza de Rieu insistă mult să-mi pun candidatura, în districtul ei, la un loc de senator rămas vacant prin moartea unui om bătrîn, zice-se general în timpul vieţii sale iluzorii. Voi cere sfatul, în privinţa asta, la preoţi, la

femei, copii, — o, tu, înțelepciune fără moarte ! — bulevard Bineau. Colegiul ale cărui sufragii le voi cere se află într-un ținut împădurit și unduios, cu cîmpuri mărginite de sălcii retezate. Și nu arareori aici, în cîte-o scorbură de salcie bătrînă, se-ntîmplă să găsești cîte-o carcasă de șuan, strîngîndu-și încă pușca și mătăniile în degetele-i descărnate. Am să-mi lipesc profesiunea de credință pe scoarța tuturor stejarilor ; se va putea citi : „Pace prezbiterelor ! Aproape este ziua cînd episcopii, în mîini cu cîrji de lemn, vor fi asemeni celui mai sărman enoriaș din cea mai nevoiașă parohie ! Căci cine, dacă nu episcopii, crucificat-au pe Iisus Hristos ? Se numeau Anna și Caiafa. Și-n fața Fiului lui Dumnezeu și astăzi se numesc la fel. Și-n timp ce ei îl țintuiau pe cruce, eu eram bietul ticălos spînzurat lîngă el.“

Și, ridicîndu-și bățul spre Neuilly :

— Prietene Dechartre, nu crezi că ce se vede colo albind, la dreapta, e bulevardul Bineau ?

— Adio, domnule Choulette, zise Tereza. Să nu mă uiți cînd vei fi senator.

— Doamnă, să știți că nu vă uit în nici o rugăciune de a mea, de e utrenie, fie de e vecernie. Și spun lui Dumnezeu: „Dacă-n mînia ta, o, Doamne, i-ai dat și bogăție, i-ai dat și frumusețe, privește-o cu îngăduință și-apleacă asupra ei nemărginita-ți milostenie".

Și, țeapăn, tîrîindu-și piciorul, Choulette porni pe calea forfotind de lume.

XXX

Înfășurată în mantilă roză, Tereza scoborî treptele peronului, însoțită de Dechartre, care sosise chiar în dimineața ceea la Joinville. Făcuse-așa ca să fie poftit în micul cerc de prieteni intimi, înainte de vînătorile cu cîini, la care se temea că Le Ménil, despre care nu mai știa nimic, ar putea fi poftit, ca de-obicei. Vîntul subțire de septembrie îi flutura zulufii, iar soarele punea în ochii vineți steluțe aurii. În urmă-le, fațada castelului își etala, deasupra celor trei arcade ale parterului, în intervalele dintre ferestre, pe largi console, busturi de împărați romani. Corpul de căpetenie al casei era înghesuit între două pavilioane nalte, pe care le mai înălțau acoperișurile mari de țiglă puse pe-o groază de stîlpi ionici. Și, după rînduiala asta, recunoșteai arta arhitectului Leveau, cel care construise, prin 1650, castelul de la Joinville-sur-Oise pentru bogătașul Mareuille, omul lui Mazarin și complicele norocos al lui Fouquet.

Tereza și Jacques aveau în fața ochilor parterele de flori alcătuind enorme ornamente

după desenul lui Le Nôtre, covorul verde, bazinul ; pe urmă, grota cu cele cinci arcade rustice și termele-i gigantice, încununate de copacii nalți, pe care toamna începuse să-și așeze și purpura și aurul.

— Totuși, și-această geometrie înverzită își are frumusețea ei, zise Dechartre.

— Da, aprobă Tereza. Eu însă cuget la platanul aplecat din curticica în care crește iarbă printre pietre. Vom pune flori acolo, nu-i așa ?

Cu spatele rezemat de unul din leii de piatră, cu chip aproape omenesc, care vegheau, în josul scărilor, asupra șanțurilor astupate, se-ntoarse spre castel, privind la o lucarnă în gură de balaur deschisă deasupra cornișei.

— Acolo e odaia ta ; m-am urcat pîn' la ea, aseară. Tot la același cat, de cealaltă parte, chiar în capăt, se află camera de lucru a tatii. O masă de lemn alb, cu o cartonieră-n acaju ; iar pe prichiciul sobei, o garafă ; biroul lui din tinerețe. Toată averea noastră a ieșit de-aici.

Pe drumurile cu nisip ale parterelor, înaintară către zidul de merișor tăiat ce mărginea parcul la sud. Trecură pe dinaintea serei de portocali, cu poarta ei monumentală având

deasupra crucea lorenă a lui Mareuille, și-o luară pe aleea de tei, care continua covorul verde. Sub arborii pe jumătate desfrunziți, statui de nimfe se-nfiorau prin umbra umedă, pătrată de palide lumini. Un porumbel, ce se odihnea pe umărul unei femei de piatră albă, își luă zborul. Din cînd în cînd, o pală de vînt desprindea cîte o frunză moartă, care cădea — scoică de aur roșu în care mai lucea un strop de ploaie. Tereza spuse, arătînd spre nimfă :

— Ea m-a văzut pe cînd eram copil și mă gîndeam să mor. Dorințe și temeri mă sfîșiau. Te așteptam. Dar tu erai tare departe !

Aleea de tei se curma brusc, în dreptul cercului pe care-l ocupa bazinul, în centrul căruia se înălța o seamă de tritoni și nereide suflînd în scoici, ca să împletească, atunci cînd apele săreau, o diademă lichidă, cu bobocei de spumă.

— Cununa de la Joinville, îl lămuri Tereza.

Și, arătîndu-i o cărare care pleca de la bazin și se pierdea înspre soare-răsare :

— Iată și drumul meu. De cîte ori nu m-am plimbat tristă pe el ! Căci eram tristă, cînd nu te cunoșteam.

Dădură din nou în alee, ce, cu alți tei și alte nimfe, se întindea de la rond înainte.

Și merseră pe ea pînă ajunseră, în fundul parcului, la grote — un semicerc alcătuit din cinci firide mari de stîncărie despărțite de terme uriașe și-avînd deasupra balustrade. Una din terme, plasată în unghiul monumentului, îi, domina cu goliciunea-i monstruoasă plecînd spre dînșii privirea ei de piatră sălbatică și blîndă totodată.

— Cînd a cumpărat tata Joinvillul, zise Tereza, aceste grote erau doar un morman de cioburi năpădite de ierburi și de șerpi, în care mii de iepuri își duraseră culcuș. A reconstituit arcadele și termele, după o stampă de Perelle păstrată la Bibliotecă. Și și-a fost singur arhitect.

Umbra și taina îi ademenea spre deasa alee de carpeni ce se-nălța ca un acoperiș în coasta grotelor. Dar un zgomot de pași îi opri pentru o clipă în loc. Și iată că-l zăriră prin frunziș pe Montessuy trecînd cu principesa Seniavine de talie. Se duceau foarte liniștiți înspre castel. Jacques și Tereza, dosiți după terma cea mare, stătură neclintiți pînă cei doi se depărtară. Apoi, ea-i spuse lui Dechartre, care-o privea în tăcere :

— Acuma înțeleg de ce cerea prințesa sfatul tatii, astă-iarnă, de cîte ori voia să cumpere un cal.

Și, zău, Tereza admira pe tatăl ei că cucerise pe-o femeie atît de minunată, care trecea drept mofturoasă și care se știa că e bogată, cu toate încurcăturile în care o vîra nebuna ei nesocotință. Îl întrebă pe Jacques de nu găsea și el că principesa era foarte frumoasă. Da, el recunoștea că e un animal splendid, cu o atracție carnală cam prea brutală pentru gustul lui ; și-o închipuia cu sîni marcați de-un larg cerc cafeniu, c-un pîntec de safran, ocru și sulf și picioare păroase. Dar mai cu seamă îi găsea cusurul c-ar fi avînd o piele cam prea groasă. La care Tereza îi răspunse că se prea poate, însă că, seara, prințesa Seniavine lăsa pe toate femeile în umbră.

Duse pe Jacques pînă la scările acoperite de mușchi, care suiau prin dosul grotelor spre Jerba-de-pe-Oaza, alcătuită dintr-o tufă de trestie de plumb în mijlocul unui bazin de marmoră trandafirie. Acolo, se-nălțau copacii mari ce se vedeau în perspectiva parcului și de acolo începea pădurea. Intrară în desiș.

Tăceau ; se auzea doar geamătul firav al frunzelor. Departe, dincolo de măreața perdea de ulmi, se întindea hățișul străpuns de pîlcuri de plopi tremurători și de mesteceni,

a căror scoarță palidă parcă luase foc în cea din urmă rază a soarelui.

O strînse-n brațe și-i sărută pleoapele. Noaptea cobora din ceruri, primele stele tremurau prin ramuri. În iarba umedă, ofta fluierul broaștelor. Și mai departe nu trecură.

Pe cînd se întorcea cu el înspre castel, simțea prin noapte pe buze un gust de sărutări și mentă și-n ochi icoana celui drag stînd în picioare, faun, lîngă-un trunchi de mesteacăn, în timp ce, ridicată-n brațe, cu mîinile pe după gîtul lui, ea se pierdea de-atîta voluptate. Zîmbi sub tei acelor nimfe care-o văzuseră plîngînd pe cînd era copilă. Lebăda-și înălța pe ceruri crucea ei înstelată, iar luna-și oglindea secera ei subțire în bazinul cununii. În iarbă, gîzele își înălțau chemarea dragostei. La cel din urmă cot al zidului de merișor, Jacques și Tereza văzură dintr-o dată înaintea lor tripla umbră a castelului și, prin largile geamuri de la parter, umbre ce se mișcau prin lumina roșcată. Și clopotul suna.

Tereza scoase-un țipăt :

— Vai ! de-abia am vreme să mă schimb pentru cină !

Și o luă la fugă prin fața leilor de piatră, lăsînd lui Jacques impresia unei năluci de oreadă ori naiadă.

După-masă, în salon, domnul Berthier D'Eyzelles citea jurnalul, iar principesa Seniavine făcea o reușită pe mesuța de joc. Tereza, cu ochii pe jumătate închiși deasupra unei cărți, simțind la glezne înțepăturile acelor spini peste care trecuse prin desiș, în dosul Jerbei-de-pe-Oaza, își amintea înfiorată de dragul ei care-o luase acolo între frunze, ca un faun jucîndu-se c-o nimfă.

Prințesa o întrebă dacă e amuzant ce citea ea acolo.

— Nu știu. Citeam și mă gîndeam. Paul Vence are dreptate: „Tot pe noi ne găsim și-n cărți".

Din sala de biliard, prin pereții subțiri, veneau frazele scurte și zgomotul sec al bilelor lovite.

— A ieșit! exclamă prințesa azvîrlind cărțile.

Pariase o sumă mare pe-un cal care alerga în ziua ceea, la cursele din Chantilly.

Tereza spuse c-a primit o scrisoare de la Fiesole: *miss* Bell îi anunța apropiata ei căsătorie cu prințul Albertinelli de la Spina.

Prințesa începu a rîde:

— Iată un om care-i va face un faimos serviciu.

— Care? o întrebă Tereza.

— Să-i facă silă de bărbați, asta-i!

Montessuy intră în salon. Era grozav de vesel. Cîştigase partida.

Aşezîndu-se lîngă Berthier D'Eyzelles, luă jurnalul deschis de pe canapea :

— Ministrul de finanţe a anunţat că va depune la deschidere proiectul de lege cu privire la Casele de pensii.

Era vorba să se-autorizeze Casele de pensii de-a face împrumuturi obştilor, ceea ce-ar fi răpit întreprinderilor conduse de Montessuy clientela lor cea mai bună.

— Berthier, întrebă bancherul, eşti hotărît să te opui proiectului acesta ?

Berthier dădu aprobativ din cap.

Montessuy se sculă, punînd mîna pe umărul deputatului.

— Dragul meu Berthier, cred că guvernul cade la începutul sesiunii.

Şi-apropiindu-se de fata lui :

— Am primit o scrisoare de la Le Ménil.

Tereza se duse să închidă uşa ce despărţea de biliard salonul.

Îi era frică de curent, zicea.

— O scrisoare ciudată, reluă Montessuy. Le Ménil nu vine să vîneze la Joinville. A cumpărat un iacht de optzeci de tone, *Ro-*

sebud. Plutește pe Mediterana și nu mai vrea să stea decît pe apă. Păcat. Nimeni ca el nu știe să conducă vînătoarea.

În clipa asta, Dechartre intră-n salon cu contele Martin, care-l bătuse la biliard și-acum îi arăta prietenie mare, și-i explica primejdia unui impozit ce ataca venitul caselor și numărul de slujitori.

XXXI

Un pal soare de iarnă, străpungînd ceața Senei, intra-n sufragerie pe sub uși, luminînd cîinii de Oudry.

Doamna Martin avea la dreapta ei pe deputatul Garain, fostul primar și vechiul prezident de consiliu, și-n stînga, pe domnul senator Loyer. La dreapta contelui Martin-Bellème, domnul Berthier d'Eyzelles. Dejun intim și sobru de afaceri. Conform previziunilor lui Montessuy, guvernul căzuse cu patru zile înainte. Chemat în dimineața ceea chiar, la Elizeu, Garain primise sarcina de-a forma un guvern. Alcătuia, prînzind, o combinație ce trebuia supusă Președintelui, în seara ceea chiar. Și-n vreme ce-nvîrteau într-una nume, Tereza revedea în sine însăși icoanele vieții ei intime.

Se întorsese la Paris cu contele Martin, îndată ce se deschisese Camera, și de atunci ducea o viață încîntată.

Jacques o iubea ; și o iubea c-o dragoste în care se amesteca și pasiune și tandrețe și o experiență rafinată, dar și-o naivă

curiozitate. Era nervos, neliniștit, se irita ușor ; dar dispoziția-i capricioasă dădea și mai mult preț momentelor de veselie. O veselie de artist, ce izbucnea deodată, ca o flacără, alintînd dragostea fără s-o tulbure. Și rîsul lui spiritual era adevărată încîntare pentru ea. Nici nu și-ar fi închipuit vreodată la el un gust atît de sigur și-n orice toană veselă și-n orice familiară fantezie. În cele dintîi ceasuri, nu-i arătase decît o înfocare monotonă, sumbră. Și o prinsese doar cu asta. De-atuncea, însă, descoperise în el un suflet vesel, bogat și felurit, o grație unică în senzualitate și darul de a măguli, mulțumind sufletul din plin dimpreună cu simțurile.

— Un guvern omogen, strigă Garain, bine-nțeles că se impune. Totuși, nu-nseamnă să nu ne inspirăm de la tendințele specifice ale feluritelor fracțiuni ce fac parte din Cameră.

Era-ngrijat. Vedea în jurul lui numai capcane, pe-atît de multe pe cîte întinsese singur. I se păreau ostili pînă și colaboratorii lui.

De pildă, contele Martin voia ca noul minister să ție socoteală de aspirațiile spiritului nou.

— Lista pe care o propui este alcătuită din personalități deosebindu-se esențial și prin origine și prin tendințe, explică el. Or, cred

că faptul cel mai important din toată istoria politică a ultimilor ani e posibilitatea, ba chiar necesitatea, aș putea zice, de-a introduce unitatea de vederi în sînul guvernului republican. E o idee, dragul meu Garain, pe care-ai exprimat-o singur c-o rară elocvență.

Domnul Berthier d'Eyzelles tăcea.

Senatorul Loyer învîrtea gogoloși de pîine între degete. Ca vechi client al cafenelei, așa era-nvățat să-și prindă el ideile, ciopîrțind dopuri ori frămîntînd firimituri. Ridică fața-i cu vinișoare roșii de care spînzura o barbă mare și murdară. Și, ațintindu-l pe Garain cu ochii lui încercănați, în care se vedea clipind un mic foc roșu :

— Am spus-o, dar nimeni n-a voit să creadă. Și-anume, că desființarea dreptei regaliste a fost pentru conducătorii partidului republican o catastrofă iremediabilă. Tot ce făcea guvernul era în contra ei. Or, adevăratul sprijin al guvernămîntului e opoziția. Imperiul a guvernat contra orleaniștilor și contra noastră. Guvernul Șaisprezece-mai a combătut republicanii. Mai fericiți noi am luptat în contra dreptei. Ce minunată opoziție e dreapta ! Naivă, amenințătoare, neputincioasă, vastă, cinstită și impopulară ! Și trebuia păstrată. Însă n-am fost în stare. Și apoi, să recunoaștem că totul se învechește. Totuși, guvernul trebuie să lupte contra cuiva. Și astăzi doar

socialiștii ne-ar putea da un ajutor de felul celuia pe care ni l-a dat, vreme de cincisprezece ani, cu-atîta neclintită generozitate, dreapta. Însă, socialiștii sînt prea slabi. S-ar cuveni să fie întăriți, să aibă mai mulți membri, să se transforme în partid politic. La ora actuală, e prima datorie a ministrului de interne.

Garain, care nu era cinic, nu răspunse nimic.

— Garain, întrebă contele Martin, încă nu știi ce iei o dată cu președinția, Internele ori Justiția ?

Garain răspunse că hotărîrea lui depinde de alegerea pe care o va face N***, de care nu se putea lipsi guvernul și care ezita între acele două portofolii. Cît despre el, Garain, sacrifica oricare interese personale în fața unui interes superior.

Senatorul Loyer rînji în barbă. El ar fi vrut Justiția. Rîvnea de mult la ea. Încă de sub Imperiu, pe cînd era consultant juridic și dădea lecții mult apreciate, la mesele de cafenea. Se pricepea la chițibușuri. Își începuse cariera politică datorită unor articole cu multă dibăcie ticluite, ce-i aduseseră procese, urmăriri, ba și cîteva săptămîni de închisoare și de atunci era încredințat că presa e-o armă a opoziției, pe care orice bun guvernămînt era dator s-o sfarme. De la 4 septembrie 1870 visa să aibă Ministerul de Justiție, ca să le-

arate tuturor cum un bătrîn boem, obișnuit al Pelaghiei pe vremea lui Badinguet, fost consultant juridic, ce explica pe vremuri codul, în vreme ce mînca varză cu carne, va ști să arate că-i șef suprem al magistraturii.

Proști, cu duiumul, îl încălecaseră. Îmbătrînit în mediocrele cinstiri ale Senatului, era murdar și neîngrijit, legat de-o fată de la cîrciumă, sărac, trîndav, dezamăgit; și totuși, vechiu-i spirit iacobin și sinceru-i dispreț pentru popor, ce nu muriseră odată cu ambiția, făceau din el un om încă în stare să conducă. De data asta, intrat în clica lui Garain, credea că are Justiția asigurată. Și dacă n-avea s-o obțină, protectorul îi devenea deodată un dușman odios. Rînji, atent să modeleze un cățeluș din miez de pîine.

Domnul Berthier D'Eyzelles, grozav de calm, de serios și de posac, își mîngîie frumoșii săi favoriți albi:

— Nu crezi c-ar fi cuminte, domnule Garain, să faci un loc în cabinet celor care-au urmat, din prima clipă, politica spre care ne orientăm acum?

— Aceștia s-au prăpădit pe drum, îi ripostă Garain, nerăbdător. Un om politic nu-i bine să ghicească ce-are să se-ntîmple. E o greșeală să ai dreptate prea devreme.

Treaba n-o faci cu gînditorii. Și-apoi, s-o spunem verde : dacă vreți un guvern de centru-stînga, declara-ți-o și mă retrag. Dar, vă vestesc că n-o să aveți alăturea nici Camera și nici poporul.

— E evident, zise și contele Martin, că-i necesar să ai de partea ta majoritatea.

— Cu lista mea, majoritatea-i cîștigată, zise Garain. Minoritatea e aceea care-a susținut guvernul contra noastră, plus voturile pe care le-am înlăturat. Mă bizui pe devotamentul dumneavoastră, domnii mei,

Și împărțirea portofoliilor porni de la-nceput. Contele Martin primi întîi Lucrările Publice, pe care le respinse, ca nefiind de specialitate ; și-apoi, Externele, pe care le primi fără obiecții.

În timp ce domnul Berthier d'Eyzelles, la oferta lui Garain de a lua Comerțul și Agricultura, răspunse c-o să se gîndească. Loyer fu pus la Colonii ; părea grozav de ocupat s-așeze cățelușul lui de pîine în picioare, pe fața de masă, în vreme ce trăgea cu coada ochișorului său boțit la contesa Martin, găsind-o teribil de atrăgătoare și-ntrezărind nelămurit în viitor plăcerea de-a o vedea ceva mai intim.

Lăsîndu-l pe Garain să se agite, se ocupa de-această femeie încîntătoare, căutînd să-i ghicească gusturile și obiceiurile, între-

bînd-o dacă-i place teatrul și dacă iese seara din cînd în cînd la vreun local cu soțul ei. Și Tereza parcă-l găsea mult mai interesant ca ceilalți, cu tot jegul, lipsa manierelor elegante și cinismu-i grozav.

Garain se sculă. Trebuia să-l vadă iar pe N*** ; pe N*** și iar pe N***, mai înainte de-a duce lista la președintele Republicii. Contele Martin îi oferi mașina lui, Garain, însă, o avea pe-a sa.

— Nu crezi, întrebă contele Martin, că președintele ar putea ridica obiecțiuni cu privire la cîteva nume ?

— Președintele, îi răspunse Garain, va trebui să se plieze situației.

Trecuse pragul ușii, cînd, dintr-o dată, se întoarse, lovindu-se cu palma peste frunte.

— N-avem ministru de război !...

— Găsești ușor vreun general, îi spuse contele Martin.

— Hei ! exclamă Garain, să nu-ți închipui că alegerea unui ministru de război e chiar așa ușoară. Se vede că n-ai făcut, ca mine, parte din trei guverne și nici n-ai prezidat consiliul. De cîte ori am făcut parte din guvern, și-n timpul cît am prezidat, dificultățile cele mai mari mi le-a făcut ministrul de război. Toți generalii sînt la fel. Acel pe care l-am ales în cabinetul pe care l-am

format, îl ştii. Cînd l-am luat, era străin de toate chestiunile. Abia dacă ştia că-s două Camere. A trebuit să-i explicăm toate rotiţele unei maşinării parlamentare ; să-i spunem că există o comisiune a armatei şi una a finanţelor, subcomisii şi raportori şi o discuţie despre buget. El s-a rugat să-i punem toate acestea pe-o bucăţică de hîrtie. Atîta ignoranţă de oameni şi de lucruri ne îngrozise !... Şi după cincisprezece zile, ştia toate şurubăriile politicii, cunoştea personal pe toţi, — senatori, deputaţi —, cu care uneltea în contra noastră. Noroc de preşedintele Grévy, care n-avea încredere în militari şi care ne-a salvat, altfel eram daţi peste cap. Şi nu era decît un simplu general, ca orişicare altul. A ! nu ; să nu-ţi închipui că portofoliul Războiului se poate da aşa, în grabă, fără de chibzuire.

Şi Garain, aducîndu-şi aminte de vechiul său coleg din bulevardul Saint Germain, simţea că încă-l trec fiorii.

Tereza se sculă, pe cînd senatorul Loyer se grăbea să-i ofere braţul, plecîndu-se galant, aşa cum învăţase, pe vremuri la Bullier. Lăsă pe oamenii politici în salon. Ardea de nerăbdare s-alerge iarăşi la Dechartre.

Lumini roșcate-nvăluiau apele Senei, cheiul de piatră, platanii aurii. Tereza, evadînd de-acasă, sorbea cu încîntare mireasma tare-a aerului și măreția zilei care se stingea. De cînd se întorsese la Paris, în fiecare dimineață, fericită, se bucura de chipul mereu tot nou al fiecărei zile. I se părea că pentru ea sufla în arbori zbîrliți vîntul ; că cenușiul fin al ploii învăluia tot orizontul căilor, și soarele își tîrîia prin cerul friguros stana-i răcită doar pentru ea, să poată spune intrînd în cuibul lor din Ternelor : „Azi bate vîntul", ori „plouă", ori „azi e vreme bună", făcînd astfel o legătură între noianul lucrurilor și dragostea-i intimă. Și toate zilele erau frumoase pentru dînsa, căci o duceau în brațele iubitului.

Și-n vreme ce se îndrepta, în acea zi ca-n toate celelalte, spre căsuța din Ternelor, Tereza cugeta la fericirea ei neașteptată și deplină, de care în sfîrșit nu se mai îndoia. Mergea prin cea din urmă glorie a soarelui slăbit de iarnă, și își spunea :

„Da, mă iubește, sînt sigură că mă iubește cu adevărat. I-i mai ușor și mai firesc ca altor oameni să iubească. Bărbații au în general în viață idei superioare lor, au o credință, tabieturi, interese. Ori cred în Dumnezeu, în datorii ori în ei înșiși. Pe cînd

el crede doar în mine. Eu sînt și Dumnezeul și datoria și viața lui."

Pe de-altă parte, își zicea :

„Dar tot așa de-adevărat e că n-are de nimeni nevoie, nici chiar de mine. În mintea lui e-o lume minunată, în care poate viețui. Pe cînd eu nu pot fără el. O, Doamne, ce m-aș face de nu l-aș mai avea ?"

Se-mbărbăta la gîndul atracției puternice și-obișnuinței încîntate care-l lega de ea. Își aducea aminte de ce-i spusese într-o zi : „N-ai pentru mine decît o dragoste trupească. Dar nu-i nimic, poate că-i singura adevărată." La care el îi răspunsese : „Mai mult, e singura puternică și mare. Are măsură și are arme ale ei. Are un sens și-i plină de imagini ; e tainică și aprigă ; înlănțuiește carnea și sufletul acestei cărni. Restul e doar părere și-nșelare." Era aproape liniștită în bucuria ei. Și bănuielile, neliniștile i se destrămaseră ca nourii unei furtuni de vară. Cea mai urîtă vreme din iubirea lor fusese aceea cînd trebuiseră să se despartă. Cei care se iubesc ar trebui să nu se mai despartă.

În colțul străzii Galileu, cu bulevardul Marceau, recunoscu, ori mai degrabă i se păru că recunoaște o umbră care-o atinsese, o formă pe care o uitase. Crezu, voi să creadă că se înșelase. Acela, pe care i se păruse că-l zărește, nici nu mai exista și nici nu existase

vreodată. Era doar o fantasmă din hrubele unei lumi de demult, învăluită-n bezna unei amintiri. Mergea ducînd cu ea din întîlnirea asta vagă ca un fior de frig, o vagă neîndemînă, o strîngere de inimă.

Cum o pornise-n sus pe cale, văzu deodată năvălind asupră-i un val de vînzători de ziare care-ntindeau foile serii cu lista noului guvern.

Străbătu piaţa de l'Etoile; mersu-i trăda dorinţa ei fără astîmpăr. Vedea pe Jacques cum o aşteaptă-n josul scărilor, printre nuduri de marmoră şi bronz, şi cum o ia în braţe şi-o duce, moale şi-nfiorîndu-se sub sărutări, pînă la camera plină de umbră şi plăceri, în care bucuria de-a trăi o făcea să uite de toate ale vieţii zilnice.

Dar, în pustiul căii Mac-Mahon, umbra pe care o zărise la colţul străzii Galileu se-apropie şi răsări deodată lîngă dînsa, banal, penibil de reală.

Recunoscu pe Robert Le Ménil, care o urmărise de pe cheiul Debilly şi-acum i se alătura, în locul cel mai singuratic şi mai sigur.

În aerul şi felul lui de-a fi se oglindea o limpezime de suflet, care-i plăcuse Terezei altădată. Chipul lui aspru, acuma ars de soare şi de vînt, obrazu-i tras şi neclintit trăda o cruntă suferinţă.

— Terezo, vreau să-ți spun ceva.

Ea își domoli pasul. El îi porni alături.

— Am încercat să te uit. După cîte s-au întîmplat, era firesc, nu ? Am făcut tot ce s-a putut. Era mai bine să te uit, firește. Însă n-am fost în stare. Atunci, am cumpărat un vas. Și-am navigat vreme de șase luni. Știi, poate ?

Ea făcu semn că știe.

— *Rosebud*, urmă el, un iaht drăguț, de optzeci de tone. Aveam un echipaj de șase oameni. Lucram alături de ei. Era și asta o distracție.

Tăcu. Ea se mișca domol și întristat, și mai cu seamă plictisită. A asculta acele vorbe, care-i erau străine, i se părea penibil și absurd din cale-afară.

— Ce-am suferit acolo, pe vapor, mi-ar fi rușine să-ți mărturisesc.

Ea înțelese că spune-adevărat, și-ntoarse capul.

— O ! dar te iert. M-am gîndit mult, acolo, singur. Mi-am petrecut zile și nopți întins pe patul din *deck-house* ; și frămîntam în mintea mea aceleași gînduri, fără încetare. Am cugetat vreme de șase luni mai mult decît în toată viața mea. Nu rîde. Durerea, nimic mai bun ca să-ți lărgească spiritul. Am înțeles că, dacă te-am pierdut, a fost din vina mea. Că n-am știut să te păstrez. Și-ntins pe burtă,

în timp ce *Rosebud* plutea pe mare, îmi repetam : „N-am știut. O ! dac-ar fi s-o iau de la-nceput !“ Și tot gîndind și suferind mereu, am înțeles, am înțeles că nu m-am aplecat de-ajuns asupra ta, să-ți înțeleg ideile și gusturile. Ești o ființă-aleasă. Nu băgasem de seamă, căci nu de asta te iubeam. Fără să vreau, te enervam și te jigneam.

Ea scutură din cap. El stărui :

— Da, da ! Adesea te-am jignit. Nu-ți menajam destul delicatețea. Au fost neînțelegeri între noi. Asta din pricină c-avem firi diferite. Și-apoi, nici n-am știut să te distrez. N-am priceput care-s distracțiile de care ai nevoie ; și nu ți-am procurat plăcerile care convin unei femei inteligente.

Simplu și sincer în suferința și în regretul lui, i se părea, totuși, simpatic. Îi spuse cu blîndețe :

— Nu-ți reproșez nimic, prietene.

El stărui :

— Tot ce ți-am spus e-adevărat. Le-am înțeles pe toate, pe cînd stam singur, în larg, pe vaporașul meu. Acele ceasuri petrecute pe vapor nu le-aș dori nici celui ce mi-a făcut atîta rău. De multe ori am vrut să mă arunc în apă. Dar nu m-am aruncat. Ce m-a oprit ? Oare principiile creștinești ? Ori legăturile sentimentale de familie ? Ori poate n-am avut curaj ? Nu știu. Poate, că, de de-

parte, mă atașai de viață ? Eram atras spre tine, dovadă că-s aici. De două zile te pîndesc. N-am vrut s-apar din nou la voi. N-am fi fost între patru ochi, n-am fi putut vorbi. Și-apoi, te-aș fi silit să mă primești. Am socotit mai potrivit să stăm de vorbă ca acum, în stradă. Ideea asta mi-a venit pe apă. Mi-am spus : „Pe stradă, de vrea, poate să nu mă asculte, ca și acuma patru ani, în parcul de la Joinville, știi, sub statui, aproape de Cunună".

Oftă din greu.

— Da, zise el apoi, ca la Joinville, căci trebuie s-o iau de la-nceput. De două zile stau și te pîndesc. Ieri a plouat : ai ieșit cu trăsura. Puteam să te urmez, să văd unde te duci. Aveam imboldul. Însă m-am stăpînit. Nu vreau să-ți fac nici cea mai mică neplăcere.

Ea îi întinse mîna.

— Îți mulțumesc. Știam eu bine că n-o să-mi pară rău că am avut toată încrederea în dumneata.

Era nerăbdătoare, nervoasă, alarmată, înspăimîntată de ce vedea că vrea să-i spuie și nu știa cum să se smulgă și să fugă.

— Adio ! ai toată viața înainte. Ești fericit. Fii bine încredințat de asta și nu te frămînta degeaba pentru ceva care nu merită.

O trăsură trecea la pas pe lîngă ei. Făcu un semn birjarului, care opri. Robert o mai ţinu o clipă.

Ea se gîndea la Jacques care o aştepta de mult.

Puţinii trecători îi aruncau cîte-o privire, ducîndu-se în drumul lor. Ea se opri sub ramurile negre ale unui cercis, şi aşteptă cu milă şi cu teamă-n suflet.

— Uite, îi spuse el : te iert, uit tot ce a fost. Fii iar a mea. Şi îţi făgăduiesc că niciodată n-am să rostesc o vorbă de trecut.

Ea tresări, lăsînd să-i scape fără voie un gest firesc de dezolare şi surpriză, care-l făcu să se oprească.

Apoi, după o clipă de gîndire :

— Lucrul pe care ţi-l propun nu e ceva obişnuit, ce-i drept. Dar m-am gîndit în toate felurile. Şi altă cale nu există. Să te gîndeşti, Terezo, să nu-mi răspunzi imediat.

— Ar fi urît din partea mea să te-amăgesc. Nu pot, nu pot să fac ceea ce-mi ceri ; şi ştii de ce.

Făcu un semn birjarului, care opri. Robert o mai ţinu o clipă.

— Am bănuit c-ai să răspunzi aşa. De asta-ţi spun încă o dată : să nu-mi răspunzi imediat.

Cum se sui-n trăsură, întoarse ochii de la el. Pentru Robert fu clipa dureroasă : își amintea de vremea cînd, la despărțire, privirea încîntătorilor ochi vineții îl urmărea mult timp și cu recunoștință, pe sub pleoapele pe jumătate-nchise, pe care el le obosise. Și, stăpînindu-și hohotul de plîns care-i urca din piept, șopti cu voce sugrumată :

— Să știi că te iubesc și nu pot fără tine. Abia acuma te iubesc. Pînă acuma n-am știut ce-i asta.

Și-n timp ce ea zvîrlea adresa unei modiste, la-ntîmplare, Robert se depărta cu pasu-i sprinten și vioi, acum puțin cam sacadat.

Ducea cu ea, de la-ntîlnirea asta, neîndemînă și neliniște. Dacă tot trebuia să-l întîlnească, cel puțin să fi fost brutal, ca la Florența.

În colțul străzii, strigă iute birjarului :

— Strada Demours, la Terne !

XXXII

Era la Operă, într-o vineri. Cortina se lăsase pe laboratorul lui Faust. Din adîncurile frămîntate ale fotoliilor de orchestră, binoclurile se înălțau, iar ochii scormoneau sala de purpură și aur, scăldată în lumini ce se pierdeau în golul uriaș. Besactelele sumbre ale lojilor închideau capetele strălucitoare și umerii goi ai femeilor. Amfiteatrul își apleca prelung peste parter ghirlanda lui de diamante, de flori, pieptănături, carnații, gazuri, satinuri. În avanscene, trona ambasadoarea Austriei și ducesa de Gladwin ; în amfiteatru, Berthe d'Isigny și Jane Tulle, devenită ilustră în ajun prin sinuciderea unui amant ; în lojă, doamna Bérard de La Malle, uitîndu-se în jos, cu obrajii gingași umbriți de genele-i lungi ; prințesa Seniavine, strălucitoare, ascunzîndu-și după evantai căscăturile-i de panteră ; doamna de Morlaine, între două femei tinere, pe care le iniția în eleganța spiritului ; doamna Meillan, cu frumusețe-i suverană asigurată pe treizeci de ani ; doamna Berthier d'Eyzelles, rigidă sub bandourile-i cenușii închis încărcate

de diamante. Tenu-i țesut din vinișoare roșii îi sporea încă aeru-i demn. Se uitau toți la ea. De dimineață se-ntinsese vestea că după căderea combinației Garain, domnul Berthier d'Eyzelles primise misiunea de a forma un alt guvern. Demersurile erau pe cale de-a reuși. Ziarele publicau liste cu numele Martin-Bellème la Finanțe. Și toate binoclurile se întorceau în van spre loja încă goală a contesei Martin.

Un murmur nesfîrșit de voci umplea întreaga sală. În rîndul al treilea al fotoliilor de orchestră, generalul Larivière, în picioare, la locu-i obișnuit, stătea de vorbă cu generalul de la Briche.

— Curînd voi face ca și tine, dragul meu camarad, mă voi retrage la țară, în Touraine,

Era într-unul din ceasurile-i de melancolie, cînd îi părea că vede pîndind neantul la capătul vieții. Îl lingușise pe Garain și-acesta, găsindu-l prea subtil, îi preferase drept ministru de război pe-un oarecare general miop și neînsemnat. Dar cel puțin Larivière putea gusta plăcerea să-l vadă pe Garain abandonat de toți, trădat de către bunii lui amici Berthier d'Eyzelles și Martin-Bellème. I se-ncrețeau de rîset zbîrciturile din coada ochilor lui mici. Și numai laba lui de gîscă se veselea pe fața lui ursuză. Rîdea doar în profil. Plictisit de-o viață-ntreagă de prefăcătorii,

își permitea deodată bucuria și plăcerea de-a exprima tot ce gîndește :

— Vezi tu, dragă La Briche, ne bat într-una capul cu armata lor civilă, care costă și scump și nu face doi bani. Nu-i bună decît oastea mică. Așa credea și Bonaparte, care era as în materie.

— E-adevărat, e-adevărat, suspină generalul de La Briche, mișcat pînă la lacrimi.

Montessuy, ducîndu-se înspre fotoliul lui, trecu pe lîngă ei ; Larivière îi strînse mîna

— Se spune că dumneata ești cel care l-ai dat deoparte pe Garain. Te felicit.

Montessuy protestă că ar avea vreo înrîurire politică. Nu era senator, nici deputat și nici consilier în Oise. Și, îndreptînd binoclul cătră sală :

— Ia uite-te, Larivière : colo, în lojile de jos, la dreapta, vezi ce drăguță e femeea ceea brună, cea cu bandouri plate pe obraji ?

Și se-așează, cu liniște, la locul lui, gustînd realitățile puterii.

În vreme ce, pe culoare, în foaier, în sală, c-o molcomă indiferență, treceau din gură-n gură numele celor din noul cabinet : președinte de consiliu și ministru de interne, Berthier d'Eyzelles ; Justiție și Culte ; Loyer ; Martin-Bellème, la finanțe. Se știau toți, afară doar de titularii de la Comerț, Marină și Război, pe cale de-a fi aleși.

Cortina se ridicase pe decorul cîrciumei la Zeul Bacus. Studenții intonau al doilea lor cor, cînd doamna Martin apăru în lojă, cu părul într-o torsadă ridicată în vîrful capului ; purta o haină albă cu mînecile ca niște aripi și, pe corsajul drapat, la sînul stîng, strălucea un crin mare bătut în rubine.

Miss Bell, într-o rochie *Queen Ann*, de catifea verde, se așeză alături de ea. Logodită cu prințul Eusebio Albertinelli della Spina, venise la Paris să-și comande trusoul.

În mișcarea și zgomotul chermesei :

— *Darling*, zise *miss* Bell, ai lăsat un prieten la Florența care păstrează ca pe-o comoară amintirea dumitale vrăjită. Îți adresează lauda cea mai frumoasă pentru el : spune de dumneata că ești o ființă muzicală. Dar cum de nu și-ar aminti de dumneata profesorul Arrighi, *darling*, dacă nu te-au uitat salcîmii galbeni din grădină ? Crengile lor cu floarea scuturată și-acuma îți jelesc plecarea. O ! da, să știi că te regretă, *darling*.

— Spune-le, îi răspunse Tereza, că am luat cu mine de la Fiesole o amintire din care mă nutresc.

În fundul lojii, domnul Martin-Bellème își expunea șoptit ideile domnilor Joseph Springher și Duvicquet. Zicea : „Iscălitura Franței e cea dintîi în lume". Și mai spunea : „Amortizarea se face doar cu excedente, nu

cu impozite". Și înclina spre cumpătare, cînd era vorba de finanțe.

Și *miss* Bell :

— Vai ! *darling*, am să le spun salcîmilor de la Fiesole că-ți pare rău de ei, și c-ai să vii curînd să-i vezi acolo, pe colina lor. Dar, ce-aș vrea să te-ntreb : îl vezi pe domnul Jacques Dechartre, la Paris ? Eu tare-aș vrea să-l văd. Mi-i drag, pentru că are un suflet plin de eleganță. O ! să știi, *darling*, că sufletul domnului Dechartre e plin de grație și eleganță.

Tereza îi răspunse că fără îndoială domnul Dechartre se afla în sală și că desigur va veni s-o salute pe *miss* Bell.

Cortina căzu pe vîrtejul colorat al valsului. Vizitatori se-nghesuiau pe culoar : bancheri, artiști, deputați se-adunară într-o clipă în salonașul care ducea la lojă. Împresurînd pe domnul Martin-Bellème, șopteau felicitări, îi făceau semne de prietenie pe deasupra capetelor, se-ngrămădeau să-i strîngă mîna. Joseph Schmoll, surd, orb, gemînd, tușind, își croi drum prin gloată și-ajunse pînă la doamna Martin. Îi luă mîna, acoperindu-i-o de răsuflări și sărutări sonore.

— Se spune că soțul dumneavoastră e numit ministru. E-adevărat ?

Știa și ea că se vorbește despre asta, dar nu credea că lucrul e făcut.

De altfel, soțul ei era de față. Putea să-i puie o întrebare.

Sensibil la nuanța vorbelor :

— A ! soțul dumneavoastră, zise el, nu e încă ministru ? Dar cînd va fi numit, am să vă rog să-mi acordați o clipă. E vorba de-o afacere de cea mai mare importanță.

Apoi, tăcu, rotind sub ochelarii lui de aur privirile-i de orb și de halucinat care-l făceau să viețuiască, cu toată firea lui precisă și brutală, într-un climat de misticism. Întrebă brusc :

— Ați fost anul acesta în Italia ?

Și fără a-i da vreme să-i răspundă :

— Știu, știu. Ați fost la Roma. Ați privit arcul acelui ticălos de Titus, acea hidoasă marmoră reprezentînd candelabrul cu șapte brațe în mijlocul unei grămezi de stîrvuri evreiești. Ei, să știți, doamnă, că-i o rușine pentru univers că monumentul acesta e încă în picioare, într-un oraș ca Roma, în care papii au dăinuit doar datorită artei evreilor, zarafi și argintari. Evreii au adus Italiei știința Greciei și Orientului. Renașterea de asemeni, doamnă, e opera lui Izrael. Iată un adevăr trecut sub tăcere, însă incontestabil.

Și-și croi drum înspre ieșire prin grupul musafirilor, în surdul pîrîit al pălăriilor pe care le călca în picioare.

Pe cînd, prințesa Seniavine, plecată pe marginea lojii, privea cu binoclul pe prietena ei, cu o curiozitate pe care frumusețea femeilor i-o aținta într-o sclipire trecătoare. Făcu un semn lui Paul Vence, ce se afla alături.

— Ia spune, nu găsești că anul acesta doamna Martin e colosal de-ncîntătoare ?

În vreme ce-n foaierul strălucind de lumină și aur, generalul de La Briche întreba pe Larivière :

— N-ai văzut pe nepotu-meu ?

— Nepotul dumitale ? Le Ménil ?

— Da, Robert. Era în sală adineaori.

La Briche rămase gînditor o clipă. Apoi :

— A fost la Sémanville în vara asta. L-am găsit cam bizar, preocupat. Băiatul e simpatic, c-o inimă de aur, sincer, inteligent. Însă, i-ar trebui o ocupație, un țel în viață.

Tocmai tăcuse soneria care vestea că s-a sfîrșit antractul. Și, în foaierul gol, cei doi bătrîni mergeau la pas.

— Un țel în viață, mai spuse iar La Briche, înalt, slab și-adus de spate, în timp ce camaradul său, sprinten și-ntinerit deodată, se fofila înspre intrarea de pe scenă.

Margareta cînta, torcînd, în boschet. Cînd isprăvi, *miss* Bell spuse doamnei Martin :

— O ! *darling*, știi, domnul Choulette mi-a trimis o scrisoare colosal de frumoasă, în

care-mi spune că-i celebru. M-a bucurat mult vestea asta. Și îmi mai spune : „Gloria celor-lalți poeți se odihnește pe mirt și aromate ; a mea geme și sîngerează sub avalanșa de scoici de stridii și de pietre". E-adevărat, *my love,* îl lapidează francejii pe bietul Choulette ?

În vreme ce Tereza o liniștea pe *miss* Bell, Loyer, imperios, deschidea ușa lojii.

— Vin de la Elysée.

Avu galanteria s-anunțe mai întîi contesei noutatea.

— Decretele-s semnate. Soțul dumneavoastră are Finanțele. E-un portofoliu important.

— Și președintele republicii, întrebă contele Martin, n-a ridicat nici o obiecție cînd s-a rostit numele meu ?

— Nu. Berthier a lăudat față de președinte cinstea ereditară a Martinilor, averea de care te bucuri și, mai cu seamă, legăturile care te leagă de anumite personalități bancare, al căror concurs ar putea fi util guvernămîntului. Și președintele, cum a spus minunat Garain, a trebuit să se plieze situației. Așa că a semnat.

Pe fața-ngălbenită a contelui Martin trecură cîteva încrețituri. Zîmbea.

— Decretul, reluă Loyer, va apărea chiar mîine în *l'Officiel.* L-am însoțit eu însumi într-o birjă pe atașatul ministerial, ca-

re-l ducea la definitivare. Am crezut că-i mai sigur. În timpul lui Grévy, ce nu era chiar așa prost, de multe ori decretele erau interceptate în drumul de la Elysée la cheiul Voltaire.

Loyer se aruncă pe-un scaun. Și-acolo, gustînd cu ochii și cu nările umerii goi ai contesei Martin :

— Nădăjduiesc că nu se va mai spune, ca-n vremea bietului amic Gambetta, că Republica nu are femei. Ne veți oferi frumoase recepții, doamnă, în saloanele ministeriale.

Margareta, privindu-se în oglindă, să-și vadă colierul și cerceii, cînta aria bijuteriilor.

— Va trebui compusă declarația, zise Martin-Bellème. M-am și gîndit la ea. În ce privește departamentul meu, cred c-am găsit formula : „Amortizarea doar din excedente, nu din impozite".

— Loyer dădu din umeri.

— Dragă Martin, n-avem nimic esențial de schimbat în declarația celor din cabinetul precedent : căci situația e cam aceeași.

Deodată se lovi cu palma peste frunte.

— Ei, drăcie ! era să uit. Am pus la ministerul de război pe-amicul dumitale, bătrînul general Larivière, fără să-l întrebăm. Am fost însărcinat să-i dau de veste.

Se gîndea că-l găsește la cafeneaua de pe bulevard, unde obișnuiesc să se-ntîlnească

militarii. Dar contele Martin știa că generalul e în sală.

— Trebuie numaidecît să dăm de el. zise Loyer.

Și, salutînd :

— Permiteți-mi, contesă, să vi-l răpesc pe soțul dumneavoastră.

De-abia ieșiseră, că Jacques Dechartre și Paul Vence se arătară-n lojă.

— Doamnă. vă felicit, zise Paul Vence.

Dar ea se-ntoarse spre Dechartre :

— Nădăjduiesc că dumneata n-ai venit să mă feliciți...

Paul Vence o întrebă dacă avea de gînd să se mute în apartamentele ministeriale.

— Nu, ce idee ! strigă doamna Martin.

— Dar, cel puțin, urmă Paul Vence, veți apărea la balurile de la Elysée și ministere ; și vom putea să admirăm cu cîtă artă veți ști să vă păstrați și-acolo acea tainică vrajă, cum izbutiți să fiți mereu și pretutindeni femeia mult visată.

— Văd că schimbările guvernului, zise doamna Martin, trezește-n dumneata, domnule Vence, reflecții tare ușuratice.

— Doamnă, n-am să spun ca Renan, prea iubitul meu maestru : „Ce-i pasă lui Sirius de asta ?“ Pentru că mi-ați răspunde și pe bună dreptate : „Și ce-i pasă piticului

Pămînt de uriașul Sirius ?“ Dar totdeauna sînt surprins cînd văd oameni adulți și chiar bătrîni lăsîndu-se amăgiți de mirajul puterii, de parcă foamea, dragostea și moartea, toate nevoile sublime și ticăloase ale vieții, care au asupra vulgului putere suverană, n-ar mai lăsa stăpînilor de carne și de sînge decît atotputernicia hîrtiei și tirania vorbelor. Dar lucru și mai minunat e că și vulgul crede că are alți monarhi decît amarurile, dorințele și neghiobia lor. Era un înțelept acela care-a spus: „Dați omenirii Ironia drept martor și Mila drept judecător“.

— Bine, domnule Vence, zise rîzînd doamna Martin, dar asta chiar dumneata ai scris-o. Să știi că te citesc.

În acest timp, cei doi miniștri umblau zadarnic după general prin sală și pe culoare. În fine, sfătuiți de plasatoare, trecură în culise și prin pădurea de decoruri care se ridicau și se lăsau, prin droaia de tinere nemțoaice cu fuste roșii, draci, vrăjitoare și curtezane din antichitate, ajunseră în foaierul dansatoarelor. Sala imensă, împodobită de picturi alegorice, aproape goală, avea un aer de gravitate, ca orice instituție ce aparține statului ori banului.

Două dansatoare stăteau neclintite, cu piciorul pe bara ce se-ntindea de-a lungul zi-

dului. Ici-colo, oameni în haină neagră şi femei cu fustă scurtă, creaţă, formau grupuri tăcute.

Loyer şi Martin-Bellème îşi scoaseră pălăriile, intrînd. Zăriră-n fundul sălii pe Larivière c-o fată frumuşică, purtînd o tunică strînsă de culoare trandafirie, care se despica pe şolduri, lăsînd să se vadă tricoul.

Fata ţinea în mînă o cupă de carton aurit. Apropiindu-se, cei doi o auziră spunîndu-i generalului :

— Dumneata eşti bătrîn, însă aş pune rămăşag că eşti în stare de cel puţin cît el.

Şi, plină de dispreţ, întinse braţu-i gol spre-un tînăr, cu-o floare de gardenia la butonieră, care stătea alături şi rînjea.

Loyer făcu semn generalului că dorea să-i vorbească ; şi, împingîndu-l pînă la bară:

— Am plăcerea să te anunţ c-ai fost numit ministru de război.

Larivière, neîncrezător, tăcu. Omul acela îmbrăcat prost, netuns, cu haina-i prăfuită, largă, ce semăna a scamator de bîlci, nu-i inspira de loc încredere ; era-nclinat să creadă că-i gata să-i întindă o cursă, ori chiar să-i facă o glumă de prost-gust.

— Domnul Loyer, ministru de Justiţie, îi spuse contele Martin.

Loyer îi dădu ghes :

— Generale, nu poţi să te sustragi. Răspund de acceptarea dumitale. O şovăială ar da apă la moară lui Garain, care e trădător.

— Exagerezi, dragă colega, zise Martin-Bellème. Garain e-adevărat că-i cam nesincer. Şi-adeziunea generalului este urgentă.

— Patria mai presus de toate, răspuse Larivière, bîiguind de emoţie.

— Ştii, dragă generale, reluă Loyer ; legile existente aplicate cu-o neclintită moderaţie. Din asta să nu ieşi.

Nu-şi dezlipea privirile de la acele două dansatoare ce-şi întindeau pe bară piciorul muşchiulos.

Larivière bolborosea :

— Moralul armatei excelent... Bunăvoinţa şefilor la înălţimea împrejurărilor celor mai critice...

Loyer îl bătu pe umăr :

— Dragă colega, oştile mari au ceva bun.

— Sînt de părerea dumitale, răspunse Larivière, armata actuală răspunde necesităţilor superioare ale apărării naţionale.

— Oştile mari au ceva bun, urmă Loyer, că fac războiul imposibil. Ar trebui să fii nebun ca să azvîrli într-un război atîtea nenumărate forţe a căror mînuire întrece orice

minte omenească. E și părerea dumitale, nu-i așa, generale ?

Larivière făcu cu ochiul.

— Da, situația, răspunse el, impune-o mare prevedere. Sîntem în fața unui necunoscut primejdios.

Atunci, Loyer, privind la camaradul lui de la Război c-un blînd dispreț :

— În cazul foarte puțin probabil al unui război, nu crezi, dragă colega, că adevărații generali vor fi șefii de gară ?

Cei trei miniștri ieșiră pe scara de din dos. Președintele de consiliu îi aștepta la el.

Ultimul act începea ; doamna Martin nu mai avea în lojă decît pe Jacques Dechartre și pe *miss* Bell, care zicea :

— Sînt încîntată, *darling !* Cum spuneți voi francejii ? — Mă exaltează gîndul că porți pe inimă crinul roșu al Florenței. Și domnul Jacques Dechartre, care-i un suflet de artist, desigur e de-asemeni mulțumit să vadă pe corsajul dumitale această gingașă bijuterie. O ! ce n-aș da să știu cine-i giuvaergiul care-a creat acest crin, *darling*. E-așa de zvelt și sprinten, ca o floare de iris. O ! e splendid, elegant și crud. Ai remarcat, *my love*, că orice giuvaer frumos are un aer de splendidă cruzime ?

— Giuvaergiul meu e-aici, zise Tereza. iată-l, i-ai spus pe nume : e domnul Jacques Dechartre, care-a binevoit să deseneze giuvaerul.

În clipa asta, loja se deschise. Tereza, întorcînd pe jumătate capul, văzu în umbră pe Le Ménil, care o saluta.

— Transmiteți, vă rog, doamnă, felicitările mele soțului dumneavoastră.

Îi spuse un pic cam rece c-arată minunat. Iar lui *miss* Bell îi adresă cîteva vorbe politicoase și corecte.

Tereza îl asculta cu inima bătînd și gura-ntredeschisă, din pricina sforțării pe care o făcea ca să-i răspundă lucruri neînsemnate. O întrebă de petrecuse o vară bună la Joinville. Și el ar fi dorit să vie-n timpul vînătorilor. Dar nu putuse. Navigase pe Mediterana ; și-apoi vînase la Semanville.

— Domnule Le Ménil, zise *miss* Bell, ai rătăcit pe marea cea albastră. Ai întîlnit sirene ?

Sirene nu-ntîlnise ; dar, vreme de trei zile, un delfin îi urmărise, plutind în dîra iahtului.

Miss Bell îl întrebă dacă acest delfin nu era amator de muzică.

Nu credea asta.

— Delfinii, zise el, nu-s decît niște mici cașaloți, pe care marinarii îi numesc oi

de mare, din pricina unei oarecare asemănări în forma capului.

Dar *miss* Bell nu voia să creadă că acest balaur, care-l purtase pe poetul Arion la capul Tenara, era cu cap de oaie.

— Domnule Le Ménil, dacă, la anul viitor, se va-ntîmpla ca alt delfin să dea tîrcoale navei, te rog să-i cînți din flaut imnul lui Apolo din Delphi. Îți place marea, domnule Le Ménil ?

— Prefer pădurea.

Stăpîn pe dînsul, foarte sobru, vorbea cu multă liniște.

— O ! domnule Le Ménil, știu că iubești tare pădurea și poienile, în care iepurașii joacă-n lumina lunii.

Dechartre, palid, se sculă și ieși.

Era scena de la biserică ; și Margareta, îngenuncheată, își frîngea mîinile, pe cînd cozile-i grele și bălaie îi plecau capul spre pămînt. Orga și corul înălțau ruga morților :

Cînd ziua Domnului va străluci
Și crucea lui, în ceruri, va sclipi,
Și Universul se va prăbuși.

— O ! *darling*, știi că această rugă-a morților, care se cîntă în bisericile catolice, vine de la o schivnicie franciscană ? Se simte-n

ea freamătul vîntului ce suflă, iarna, în zadurile de pe culmile Alvernului.

Tereza nu mai auzea. Tot sufletul i se scursese prin ușa mică a lojii.

Un zgomot de scaune căzute se auzi-n salon. Se întorsese Schmoll. Aflase că domnul Martin-Bellème era numit ministru. Și reclama fără întîrziere crucea de comandor și un apartament mai larg la Institut. Al său era întunecos, strîmt, neîncăpător pentru soția lui și cele cinci fiice. Fusese nevoit să-și aranjeze camera de lucru pe un coridor. Nu mai sfîrșea cu tînguirile și nu plecă decît după făgăduiala doamnei Martin că va pune o vorbă bună pentru el.

— Domnule Le Ménil, întrebă *miss* Bell, vei naviga și anul care vine ?

Nu. Le Ménil credea că nu. N-avea intenția să-l ție pe *Rosebud*. Găsea că marea-i tristă.

Și, calm, energic, încăpățînat, se uită la Tereza.

Pe scenă, în închisoarea Margaretei, Mefistofeles cînta : „S-a făcut ziuă", pe cînd orchestra imita galopul cailor. Tereza murmură :

— Mă doare capul. E înăbușitor de cald.

Robert se duse şi crăpă uşa.

Aria limpede a Margaretei, în care cheamă îngerii, sui în scîntei albe către cer.

— *Darling,* să-ţi spun ceva : sărmana Margareta nu vrea să-şi ispăşească trupeşte vina ei şi-atunci e izbăvită întru spirit şi întru adevăr. Eu cred un lucru, *darling,* cred cu tărie c-avem să fim cu toţii izbăviţi. Da, cred în izbăvirea de apoi a păcătoşilor.

Tereza se sculă, înaltă, albă, cu floarea sîngerie în coastă. *Miss* Bell sta neclintită, ascultînd muzica. În salon, Le Ménil luă mantoul doamnei Martin. Şi-n timp ce-l ţinea desfăcut, Tereza traversă loja şi salonul şi se opri în faţa oglinzii, lîngă uşa întredeschisă. Robert, atingîndu-i în treacăt cu degetele umerii goi, îi puse-n spate capa de catifea roşie, brodată cu aur şi căptuşită cu hermină, în vreme ce-i spunea grăbit şi-ncet, dar răspicat :

— Terezo, te iubesc. Adu-ţi aminte de rugămintea mea de-alaltăieri. Voi fi în fiecare zi, de la trei înainte, la noi, în strada Spontini.

În clipa asta, cum îşi sălta uşor gulerul mantoului, îl văzu pe Dechartre, cu mîna pe butonul uşii. Auzise. O privi cu toată du-

rerea și reproșul pe care doi ochi omenești îi poate exprima. Apoi, se cufundă în umbra culoarului. Ea-ncremenise-n prag, pe cînd ciocane ca de foc prindeau să-i bată-n piept.

— Mă așteptai ? îi zise Montessuy, care venea s-o ia. Ești tare părăsită astăzi, am să vă duc pe amîndouă acasă, pe *miss* Bell și pe tine.

XXXIII

In trăsură, în odaie, pretutindeni, privirea prietenului ei o urmărea, crudă și dureroasă. Ușurința lui cu care cădea în disperare, pornirea-i aprigă de-a nu mai vrea ceva îi erau cunoscute. La fel îl văzuse fugind, pe malul apei, la Florența. Atuncea, însă deși pradă tristeții și neliniștii, fusese fericită, căci putuse s-alerge după el, strigîndu-i : „Vino !“ Dar și de data asta, măcar c-avea atîta lume-n jurul ei și toți ochii la ea, ar fi putut găsi, spune ceva, nu trebuia să-l lase să plece mut și deznădăjduit. Rămăsese surprinsă, doborîtă. Fusese un accident absurd, care căzuse ca un fulger. Se simțea prea departe de Le Ménil, ca să-și verse asupra lui mînia și-l alunga din gînd. Își reproșa doar ei cu-amărăciune că îl lăsase să plece fără o vorbă ori o privire, în care și-ar fi pus tot sufletul.

În timp ce Paulina aștepta s-o dezbrace, umbla fără astîmpăr prin odaie. Dar dintr-o dată se opri. Prin sticlele oglinzilor înnegurate, în care se-neca reflexul lumînărilor, i se părea că vede culoarul teatrului și

pe amicul ei fugind fără întoarcere.

Unde era acuma oare? Ce-şi spunea singur? Era un chin că nu putea s-alerge către el, să-l vadă fără întîrziere.

Îşi apăsă o vreme mîinile pe inimă: se-năbuşea.

Şi Paulina scoase-un strigăt. Văzuse picături de sînge pe corsajul alb al stăpînei. Tereza, fără să-şi dea seama, îşi sfîşiase mîna în staminele crinului roşu.

Desprinzînd giuvaerul-simbol, pe care îl purtase în faţa tuturor ca pe strălucitoarea taină-a inimii, îl ţinu multă vreme între degete, uitîndu-se pierdut la el. Şi-n faţa ochilor îi năluciră zilele de la Florenţa, chilia lui San Marco, unde sărutul dragului îi apăsase dulce gura, în vreme ce printre genele plecate încă zărea nelămurit toţi îngerii şi cerul cel albastru pictat pe ziduri, Lanzi, revărsarea lucitoare-a înghe̦ţatei pe şervetul de bumbac roşu; pavilionul din via Alfieri, cu nimfele şi caprele şi camera, unde păstori şi măşti, pe paravane, îi auziseră şi suspinele şi lungile-i tăceri.

Nu, toate-acestea nu erau umbre-ale trecutului, vedenii ale ceasurilor vechi, era realitatea prezentă a iubirii ei. Şi-o simplă vorbă zvîrlită-n chip stupid de un străin era posibil să distrugă toate aceste lucruri minunate? Din fericire, era cu neputinţă. Iubirea

și amantul ei nu puteau să depindă de un lucru atît de neînsemnat. Măcar dacă-ar putea s-alerge către el, așa cum se afla, pe jumătate dezbrăcată, prin noapte, să-i intre în odaie. Desigur, l-ar găsi în fața focului, cu coatele lăsate pe genunchi, cu fruntea-n palme, trist. Și-atunci, cu degetele mîngîindu-i părul, l-ar face să-și ridice fruntea, să vadă că-l iubește și că-i a lui, comoara-i palpitînd de dragoste și bucurie.

Spusese cameristei să se ducă. Se strecurase-n așternut, fără a stinge lampa, și-acum sucea și răsucea o singură idee în minte.

Era o simplă întîmplare, o întîmplare absurdă. Nu se putea să nu-și dea seama că iubirea lor n-avea nimic comun cu-acea stupidă întîmplare. Ce nebunie! Să-i pese lui de-un altul! Parc-ar mai exista și alți bărbați pe lume, pentru ea?

Domnul Martin-Bellème întredeschise ușa, și văzînd că-i lumină, intră.

— Nu dormi, Terezo?

Se întorsese de la conferința, pe care-o avusese cu colegii, la Berthier d'Eyzelles. Și ar fi vrut să-i ceară sfatul, în cîteva privințe, soției lui, pe care o știa inteligentă. Da, mai ales, avea nevoie s-audă vorbe sincere.

— S-a făcut, zise el. Nu mă-ndoiesc, dragă prietenă, că mă vei ajuta în situația

foarte invidiată, dar și grozav de dificilă, ba chiar primejdioasă, pe care-n parte ți-o și datorez ; căci, dacă am ajuns aici, e mai cu seamă datorită influenței pe care-o are tatăl tău.

O întrebă ce șef de cabinet să ia.

Îl sfătui cît putu ea mai bine. Îl găsea înțelept și calm și nu mai prost ca alții.

El se lăsă furat de gînduri :

— Va trebui să apăr, la Senat, proiectul de buget votat de Cameră. Buget care cuprinde inovații cu care nu eram de-acord. Ca deputat, le-am combătut ; iar ca ministru, am să le susțin. Priveam la lucruri, dinafară. Văzute dinlăuntru, își schimbă-nfățișarea. Și-apoi, nu mai sînt liber.

Și suspină.

— Vai ! de s-ar ști cît de puțin putem cînd sîntem la putere !

Apoi, îi spuse ce impresii are. Că Berthier s-arăta rezervat. Că ceilalți erau impenetrabili. Singur Loyer își dădea aere grozave.

Îl asculta fără atenție și fără nerăbdare. Chipul și glasul acela palid măsurau pentru ea clipele care treceau cu-ncetul, una cîte una.

— Loyer a făcut spirite ciudate. Chiar în momentul în care se declara complet de-acord : „Ce sînt episcopii, a spus, decît niște primari spirituali ? Îi iau sub ocrotirea mea, căci sînt ai mei. Prin ei voi stăpîni și pe pîndarii sufletelor, preoții. “

Îi aminti că va fi nevoită să intre într-o lume ce nu era a sa și care, prin vulgaritatea ei, îi va jigni delicatețea. Dar situația cerea să nu tratezi pe nimeni cu dispreț. De altfel, punea temei pe tactul și pe devotamentul ei. Tereza îl privi cam speriată.

— Nu-i nici o grabă, dragul meu. Vedem noi mai tîrziu...

Se simțea obosit și abătut. Îi ură noapte bună, și-o sfătui să doarmă. Își strica sănătatea citind așa, întreaga noapte. Și-o lăsă singură.

Îi auzi zgomotul pașilor, un pic mai grei ca de-obicei, în vreme ce trecea prin cabinetul lui de lucru ticsit de cărți albastre și de ziare, ca să ajungă-n camera unde, poate, va izbuti să doarmă. Apoi, simți deasupra-i, apăsînd-o, numai tăcerea nopții. Își privi ceasul. Era unu și jumătate.

Își spuse : „E chinuit și el... Cu cîtă disperare m-a privit !“

Era-narmată cu tot curajul, toată ardoarea ei. Dar o umplea de neastîmpăr faptul că se afla închisă, ca-ntr-o celulă, parcă. Dar va putea, de cum se va crăpa de ziuă, s-alerge, să-l vadă și să-i explice totul. Era atît de limpede! Prin chinul monoton al gîndurilor, îi ajungea-n auz huruitul căruțelor care treceau pe chei, din vreme-n vreme. Și zgomotul acesta care-i toca într-una orele, o ocupa și-aproape c-o interesa. Își ascuțea urechea s-audă vuietul întîi îndepărtat și slab, apoi din ce în ce sporit, prin care distingea scrîșnetul roților, geamătul osiilor, pocănitul potcoavelor și care descreștea apoi încet încet, pînă-ajungea un murmur slab, ca o părere.

Și, cînd se așternea din nou tăcerea, se cufunda iar în ideea ei. Păcat că noaptea se scurgea așa încet. Nici nu-ndrăznea să se uite la ceas, de teamă că va vedea copleșitoarea încremenire a timpului.

Se ridică, se duse la fereastră și ridică perdeaua. O licărire palidă se întindea în cerul nouros. Crezu că se crapă de ziuă. Își privi ceasul. Era abia trei jumătate.

Se-ntoarse la fereastră. Necunoscutul sumbru de afară o atrăgea. Se uită iar. Pe trotuar, lucea lumina felinarelor. O ploaie nevăzută, mută, cădea din cerul vînăt. Deodată,

un glas se înălță-n tăcere ; întîi strident și, apoi, grav și sacadat, alcătuit din voci mai multe care își răspundeau. Era un bețivan, care bătea trotuarele, izbindu-se într-una de copaci și susținînd o nesfîrșită ceartă cu oameni din închipuirea lui, pe care îi lăsa, cu generozitate, să vorbească, ca să-i zdrobească mai pe urmă sub gesturile-i mari și vorbele-i poruncitoare. Tereza îl vedea pe bietul om cum flutură, de-a lungul parapetului, în bluza-i albă, ca o zdreanță-n vînt, în vreme ce-auzea din cînd în cînd, vorbe care se repetau, mereau aceleași : „Iaca ce-am să spun eu guvernului!"

Înfrigurată, se vîrî iar în pat. Și-o neliniște grozavă o cuprinse. Se gîndea : „E gelos, gelos ca un nebun. Asta-i ceva în nervi, în sînge. Însă și dragostea e tot în sînge și-n nervi. Înseamnă că dragostea și gelozia lui sînt unul și același lucru. Altcineva ar înțelege. Ar fi de-ajuns să-i măgulești amorul propriu. Dar el era gelos c-o monstruoasă senzualitate. Și ea știa că gelozia care-l mistuia era un chin trupesc, o rană vie, pe care toate înjunghierile imaginației o tot măreau din ce în ce. Știa cît de adînc e răul. Îl văzuse pălind, în fața lui San Marco, cînd strecurase ea scrisoarea la cutia din zidul bătrînei case florentine, atunci cînd nu era a lui decît doar în închipuire și în dorință.

Își amintea de tînguirile-i înăbușite, și de tristețile-i neașteptate de mai tîrziu, după săruturile lungi, și de misterul dureros al vorbelor într-una repetate : „Numai în tine pot să uit de tine". Vedea scrisoarea primită la Dinard și disperarea furioasă pentru o simplă vorbă aruncată, la masă, într-o cîrciumă. Simțea că lovitura, întîmplător, fusese dată chiar în locul sensibil, în rana sîngerîndă. Totuși, ea nu-și pierdea curajul. Avea să-i spună tot, să i se spovedească și toate acele mărturisiri vor striga sus și tare : „Te iubesc, și niciodată n-am iubit pe altul !" De trădat, nu-l trădase. N-avea să-i spună nimic decît ce el de mult ghicise. Minți se atîta de puțin, cît mai puțin posibil și asta numai ca să-l cruțe. Cum s-ar putea să nu-nțeleagă ? Era cu mult mai înțelept să afle tot, căci acest tot nu însemna nimic. Dădea întruchipare acelorași idei și-și repeta mereu aceleași vorbe.

Lampa mai arunca doar sclipiri fumegînde. Aprinse lumînări. Era șase și jumătate. Băgă de seamă că ațipise. Alergă la fereastră. Cerul întunecat părea că-i una cu pămîntul, într-o învălmășeală de întuneric gros. Atunci, fu dintr-o dată curioasă să știe cînd răsare soarele. Însă nu-și amintea de loc. Nu se gîn-

dea decît ce lungă-i noaptea de decembrie. Cercă să-și amintească, dar zădarnic. Și nu-i veni în minte să deschidă calendarul aruncat pe masă. Pașii grei ai lucrătorilor, care treceau în cete, zgomotul cărucioarelor purtate de lăptari și de zarzavagii îi loviră auzul ca niște sunete de bun augur. Și tresări la cea dintîi trezire a orașului.

XXXIV

La ora nouă, găsi pe domnul Fusellier măturînd în ploaie, cu pipa-n gură, prin ograda căsuţei. Doamna Fusellier ieşi din lojă. Amîndoi păreau cam stingheriţi. Doamna Fusellier deschise întîi vorba :

— Domnul Jacques nu-i acasă.

Şi, cum Tereza stătea mută şi nemişcată, Fusellier se apropie cu mătura în mînă, în vreme ce cu stînga îşi ascundea pipa la spate :

— Domnul Jacques nu s-a întors de loc acasă.

— Am să-l aştept, zise Tereza.

Doamna Fusellier o duse în salon şi-aprinse focul. Şi, cum ieşea fum şi lemnele n-ardeau, rămase-aşa, plecată, cu mîinile în şolduri.

— De vină-i ploaia, zise ea ; ea-ntoarce fumul.

Doamna Martin şopti că nu-i nevoie să mai facă focul, că nu i-i frig.

Oglinda îi răsfrînse chipul.

Era albă ca varul, cu pete roșii în obraji. Abia atunci simți că-i sînt picioarele-nghețate. Se-apropie de foc. Doamna Fusellier, văzînd-o îngrijată, cercă să-i spuie o vorbă bună :

— Se-ntoarce domnul Jacques. Pînă atunci, doamna să se-ncălzească puțintel.

O tristă zi se strecura dimpreună cu ploaia, prin plafonul de sticlă. De-a lungul zidurilor, Doamna cu inorogul, cu mîna țeapănă și carnea amorțită, nu mai părea frumoasă între cavaleri, acolo, în pădurea plină de păsări și de flori. Tereza își spunea într-una : „Nu s-a întors". Și, repetînd mereu aceleași vorbe, pierdea-nțelesul lor. Cu ochi aprinși, privea țintă la ușă.

Rămase-așa, fără de gînduri, fără-o mișcare, cît timp era cu neputință să-și dea seama ; o jumătate de oră, poate. Apoi, se auziră pași și ușa se deschise. Era Jacques ! Văzu că-i ud de ploaie, stropit de glod și mistuit de arșiță.

El fu izbit de cît de sinceră și clară era privirea ce se opri asupra lui. Dar, în același timp, dădu frîu liber suferinței care urca la suprafață din adîncuri.

Îi spuse :

— Ce mai vrei de la mine ? Mi-ai făcut cel mai mare rău care se poate...

Truda-i dădea un aer blînd care-o înspăimîntă.

— Ascultă, Jacques...

El făcu semn că n-are ce s-asculte.

— Ascultă, Jacques. Să știi că nu te-am înșelat. Vai, nu te-am înșelat! Cum crezi că s-ar putea una ca asta?

El o-ntrerupse :

— Fie-ți milă. Destul rău mi-ai făcut. Acuma, lasă-mă, te rog. Dacă ai ști ce noapte-am petrecut, n-ai mai avea curajul să mă chinuiești.

Își dădu drumul pe divan, pe locul unde — erau de-atuncea șase luni — o sărutase pe sub voaletă.

Întreaga noapte rătăcise la-ntîmplare, pe Sena-n sus, pînă pe unde-i mărginită de sălcii și de plopi. Ca să nu sufere din cale-afară, imaginase tot felul de distracții. Pe cheiul din Bercy, privise goana lunii printre nouri. Vreme de-un ceas o urmărise cum se ascunde și apare. Apoi, prinsese a număra ferestrele de pe la case, cu o nespusă grijă. Ploaia pornise iar să cadă. Plecase-apoi la hale, intrase într-o cîrciumă și băuse rachiu. O fată grasă, șpanchie, îi spusese : „Ce-i? Ți s-au înecat corăbiile?“ Și ațipise acolo, pe bancheta de piele. Fusese o clipă mai plăcută.

Icoanele acelei nopți de chin i se-oglindeau în ochi. Rosti :

— Mi-am amintit de noaptea de pe Arno. Mi-ai răpit toată frumusețea și toată plăcerea de pe lume.

O rugă mult să-l lase singur. Prin truda lui, simțea o mare milă pentru sine însuși. Ar fi dorit să doarmă ; nu, nu să moară : moartea îl îngrozea. Dar să adoarmă, ca să nu se mai scoale. Și-i sta doar înainte ea, adorata și veșnica dorita de pe vremuri, cu toată fața-i tulburată și fixitatea groaznică a ochilor ei seci. Ba încă, mai nesigură acum, mai tainică ca niciodată. O vedea înainte-i. Ura i se-aprindea o dată cu durerea. Cu o privire rea, căuta pe ea amintirea acelor mîngîieri pe care nu el i le dăduse.

Întinse brațele spre el :

— Ascultă, Jacques.

Îi făcu semn că-i inutil să mai vorbească. Totuși, avea dorința s-o audă, ba chiar era gata s-asculte. Ura și respingea de pe acuma tot ceea ce avea să-i spună, dar, în același timp, era tot ce-l interesa pe lume.

— Ai fost în stare să-ți închipui, îi zise ea, că te-nșelam, că nu trăiam numai în tine și prin tine. Dar, pentru Dumnezeu, nu înțelegi nimic ? Nu vezi că, dacă omul acela ar fi amantul meu, n-ar fi avut nevoie să-mi vorbească la teatru, într-o lojă ; ar fi avut o mie

de prilejuri să-mi dea o întîlnire. Nu, nu, prietene, te-asigur, de cînd am fericirea — și astăzi încă, chinuită, disperată, spun fericirea — să te cunosc, n-am fost decît a ta. Dar cum aș fi putut să fiu a altuia ? E monstruos să crezi una ca asta. Căci te iubesc, da, te iubesc. Nu te iubesc decît pe tine. Și n-am iubit pe altul niciodată.

El îi răspunse rar, subliniind fiece vorbă cu cruzime :

— „Voi fi în fiecare zi, de la trei înainte, la noi, în strada Spontini". Nu un amant, amantul tău îți spunea asta ? Nu ? Ți-o spunea un străin, poate-un necunoscut ?

Ea se sculă-n picioare, c-o gravitate dureroasă :

— E drept, am fost a lui. Știi asta. Dac-am negat, dacă-am mințit, e ca să nu te supăr... să nu te întristez. Te vedeam îngrijat, bănuitor. Dar am mințit așa puțin și-atît de prost. Știai. Nu-mi reproșa degeaba. Știai, mi-ai și vorbit adesea de trecut, și-apoi, ți-a spus în ziua ceea, la restaurant... Și ți-ai închipuit mai mult decît fusese în realitate. Spunînd o minciună, nu te-am înșelat. De-ai ști cît de puțin a însemnat în viața mea ! Și-apoi, nici nu te cunoșteam. Nici nu știam că vei veni. Mă plictiseam.

I se-aruncă în genunchi :

— Am făcut rău. Se cuvenea să te aștept. Dar dacă ai ști în ce măsură nu mai există pentru mine și nici n-a existat.

Și glasul ei, tînguitor de dulce, porni ca o jelanie :

— De ce, de ce-ai venit așa tîrziu ?

Se tîrîi pînă la el, voind să-i prindă mîinile, genunchii. El o respinse.

— Eram un prost. Nici nu credeam, nici nu știam. Nici nu voiam să știu.

Apoi, c-o izbucnire de ură, ridicîndu-se:

— Și n-aveam chef, da, n-aveam chef să fie el !

Se așeză în locul din care se sculase el și-ncet, cu glas scăzut și tînguios, prinse a-i lămuri trecutul. Pe vremea ceea, era atît de singură, zvîrlită într-o lume îngrozitor de searbădă. Se întîmplase într-o zi, cedase. Îndată însă, îi păruse rău. O ! dacă ar ști ce tristă și mohorîtă era viața pentru ea, n-ar fi gelos, ci-ar plînge-o.

Dădu din cap, privindu-l printre șuvițele de păr desprinse :

— Dar îți vorbesc de-o alta, de-o străină. Nu am nimic comun cu ea. Eu nu exist decît de cînd te-am cunoscut, de cînd am fost a ta.

El începuse a umbla prin încăpere, cu pas smintit, ca nu de mult, pe malurile Senei. Și, într-un hohotit de rîs amar :

— Da, însă, în timp ce mă iubeai pe mine, cealaltă, străina, cea care zici că nu ești tu ?

Ea se uită la el, cu indignare :

— Poți să-ți închipui...

— Nu te-ai văzut cu dînsul la Florența, nu l-ai condus la gară ?

Atunci, îi spuse cum de venise după ea-n Italia, cum îl văzuse și cum rupsese legătura și cum plecase mînios și că de-atunci cerca într-una să se-mpace, și ea nici nu-l lua măcar în seamă.

El scutură din cap.

— Nu pot să cred.

— Ți-am spus tot, zise ea, revoltată. Învinovățește-mă, condamnă-mă, însă nu mă jigni în dragostea mea pentru tine. Asta nu ți-o îngădui.

El își acoperi cu mîna stîngă ochii.

— Lasă-mă. Mi-ai făcut prea mult rău. Mi-erai atît de dragă, c-aș fi primit, aș fi păstrat și-aș fi iubit orice durere de la tine ; dar asta nu : E-ngrozitoare. O urăsc ! Lasă-mă, sufăr prea mult. Adio.

Dreaptă, cu tălpile lipite, parcă, de covor :

— Dac-am venit, e ca să-mi apăr viața, fericirea. Sînt aprigă, știi bine. N-am să plec.

Și iar îi spuse toate, de la început. Cu violență și sinceritate, cu fermitate, lămuri cum rupsese legătura, și-așa destul de șubredă și care-o sîcîia ; și cum, în ziua aceea în care i se dăruise, acolo, în pavilionul din via Alfieri, simțea că nu-i decît a lui, fără nici un regret, fără un gînd către trecut. Dar, vorbindu-i de altul, îl îndîrjea. Îi zise :

— Nu te cred.

Atunci, ea o luă iar de la capăt.

Și, dintr-o dată, instinctiv, privindu-și ceasul :

— Vai, Doamne ! E amiază.

De cîte ori nu nălțase același strigăt de alarmă, cînd ceasul despărțirii bătea fără de veste. Și la auzul acestor vorbe cunoscute, atît de dureroase și deznădăjduite de-astă dată, Jacques tresări fără de voie. Cîteva clipe încă, Tereza lepădă spre el cuvinte calde înecate-n lacrimi. Apoi, n-avu încotro și trebui să plece, fără-a fi dobîndit ceva.

La ea, găsi în anticameră pe vînzătoarele din hală, ce-o așteptau ca să-i ofere un buchet. Își aminti că soțul ei era ministru. O așteptau grămezi de telegrame, de cărți de vizită și de scrisori, felicitări și cereri. Doam-

na Marmet scria, rugînd-o să-l recomande pe nepotul ei generalului Larivière.

Intră-n sufragerie, căzînd zdrobită pe un scaun, Domnul Martin-Bellème tocmai își isprăvea dejunul. Îl așteptau în două părți, și la consiliul de miniștri și la ministrul de finanțe demis, căruia-i datora o vizită. Era trudit, flatat și stingherit de lingușirile slugarnice ale personalului.

— Să nu uiți, draga mea, îi zise, că trebuie să te duci să vezi pe doamna Berthier d'Eyzelles. Știi că e susceptibilă.

Ea nu-i răspunse. Și-n vreme ce-și muia în bolul de cristal degetele-i îngălbenite, ridică fruntea și o văzu atît de obosită și de descompusă, că nu mai îndrăzni să-i mai spuie nimic.

Desigur, se afla în fața unei taine pe care nu voia s-o afle, în fața unei suferințe intime, pe care doar o vorbă ar fi putut-o declanșa. Și se simți cuprins de grijă, de teamă și de-un fel de respect.

Își aruncă șervetul :

— Mă ierți, dragă prietenă.

Și se grăbi să plece.

Încercă să mănînce. Dar nu putu să ia măcar o-nghițitură. Toate-i făceau o silă nemaipomenită.

Cam pe la două, veni iar la căsuța din Ternelor. Găsi pe Jacques la el în cameră.

Avea în gură o lulea de lemn. Fuma. Pe masă. se afla o ceașcă de cafea, aproape goală. Privirea ce i-o aruncă era atît de aspră, c-o îngheță. Nu îndrăznea să scoată-o vorbă, simțind că orice-ar zice l-ar îndîrji, l-ar ofensa, și chiar așa, cum sta deoparte, mută, numai vederea ei și-i răscolea mînia. El era sigur c-o să se întoarcă ; o așteptase cu nerăbdarea urii, cu inima la fel de tulburată ca altădată în pavilionul din via Alfieri. Și, ca-ntr-un fulger, înțelese ce rău făcuse că venise ; în lipsa ei, ar fi așteptat-o, ar fi dorit-o, ar fi chemat-o, poate. Dar era prea tîrziu ; și-apoi, nici nu voia să fie diplomată.

Îi spuse :

— Vezi, m-am întors. Altfel n-am putut face. Și-apoi, e cît se poate de firesc, căci te iubesc, știi bine.

Fusese sigură că orice-ar spune n-ar face decît să-l enerveze. O întrebă dacă spunea la fel și-n strada Spontini.

Îl privi c-o adîncă tristețe :

— Jacques, de multe ori mi-ai spus că-n fundul sufletului ai pentru mine ură și mînie. Îți place să mă faci să sufăr. Văd bine.

Mult timp, c-o aprigă răbdare, îi înșiră povestea ei, puținul ce-l găsise-n viață, tristețile trecutului și cum, de cînd era a lui, nu mai trăia decît prin el și pentru el.

Cuvintele curgeau la fel de limpezi ca și privirea ei. Se așezase lîngă el. Îl atingea din vreme-n vreme cu degete sfioase și cu suflarea-i arzătoare. O asculta c-o lăcomie rea. Crud cu el însuși, voia să știe tot : cea de pe urmă întîlnire cu celălalt, ruptura. Ea-i povesti cu de-amănuntul tot ce se petrecuse la hotel Englitera. Atît doar că mutase scena-n aer liber, pe o alee, la Cascine, de teamă că icoana tristei lor convorbiri, într-o odaie închisă, l-ar putea supăra. Apoi, îi lămuri și întîlnirea de la gară. Crezuse mai prudent să nu împingă pînă la disperare pe-un om c-o fire violentă și care suferea. De-atuncea nu mai avusese vreo știre de la el, pînă în ziua în care îi vorbise, pe calea Mac-Mahon. Îi repetă tot ce-i spusese sub acel cercis. Și, după două zile, venise-n loja ei, la Operă. S-o creadă că nu-l încurajase ea să vină. Era adevărat.

Era adevărat. Însă otrava veche, strînsă în el cu-ncetul, îl ardea. Trecutul, trecutul ce nu se putea șterge se prefăcea-n prezent o dată cu mărturisirea ei. Icoanele pe care și le-nchipuia îl torturau.

Îi spuse :

— Nu te cred... Și, chiar dacă te-aș crede, n-aș mai putea să te mai văd, numai la gîndul că ai fost a lui. Ți-am spus-o și ți-am

scris-o, îți amintești, atuncea, la Dinard. Nu aveam chef să fie el acela. Și de atunci...

Jacques se opri.

— De-atunci, reluă ea, știi bine că n-a mai fost nimic.

— De-atunci, l-am cunoscut.

Rămaseră mult timp tăcuți. Mirat și plîngător, ea-i spuse în sfîrșit :

— Bine, dar ar fi trebuit să te gîndești, prietene, c-așa cum sînt, căsătorită cum eram... Se-ntîmplă des ca o femeie s-aducă un trecut mai încărcat decît al meu amantului, și totuși să fie iubită. Trecutul meu — vai ! — dac-ai ști cît de puțin contează !

— Știu cît poți da. Ție nu-ți poate fi iertat ce-i poate fi iertat unei alte femei.

— Bine, dar sînt la fel ca celelalte, dragul meu.

— Nu ești la fel ca celelalte. Ție nu-ți poate fi iertat nimic.

Vorbea cu gura strînsă, cu dinții dușmănoși. Ochii, ochii pe care-i văzuse așa de mari și de-ncărcați de flăcări dulci acuma erau mici, aspri, strînși între pleoape încrețite, fixînd-o c-o privire nouă. I se făcu frică de el.

Se duse-n fundul încăperii, se așeză pe-un scaun și-acolo, cu inimă de plumb și

ochi mirați, ca de copil, rămase multă vreme, tremurînd și înecată de suspine. Pe urmă începu a plînge.

— De ce te-am întîlnit ? suspină el.

Ea îi răspunse printre lacrimi :

— Eu nu regret că mi-ai ieșit în cale. Chiar dac-ar fi să mor din asta, tot nu regret. Căci am iubit.

El se-ncăpățîna s-o chinuiască. Își făcea singur silă și, totuși, nu putea să se-nfrîneze.

— La urma urmei, poate că și pe mine m-ai iubit.

Ea, printre lacrimi :

— Numai pe tine te-am iubit. Și te-am iubit prea mult. De asta mă pedepsești acuma... Vai ! Îți închipui c-am fost cu altul cum am fost cu tine !

— De ce nu ?

Privirea ei îl ațintea fără curaj și fără vlagă :

— E-adevărat că nu mă crezi ?

Și-adăugă foarte încet :

— Dacă m-aș omorî, m-ai crede ?

— Nu, nici atuncea nu te-aș crede.

Își șterse fața cu batista ; apoi, nălțînd spre el privirea-n care luceau lacrimi :

— Atunci, s-a isprăvit !

Se ridică, privind la toate acele lucruri din odaie, de care o legase o voluptoasă și veselă intimitate, pe care le credea ale ei și care dintr-o dată nu-i mai erau nimic, care-o priveau ca pe-o străină, ca pe-o dușmancă : privi încă o dată medaliile florentine, ce-i aminteau de Fiesole și ceasurile încîntate din Italia ; profilul desenat de Jacques, capul acela de copilă, drăguță, cu toată slăbiciunea-i suferindă, care rîdea. Și-opri o clipă ochii, cu simpatie, în fața micii vînzătoare de jurnale, care venise-aici și ea și care dispăruse în groaznica imensitate a lucrurilor și a vieții !

— Atunci, s-a isprăvit ? repetă ea.

El nu răspunse.

Amurgul începuse a estompa contururile.

— Oare ce-am să mă fac ? întrebă ea.

— Dar eu ce-am să mă fac ? răspunse el.

Și se priviră amîndoi cu milă, căci fiecare se-nduioșa de sine însuși.

Tereza rosti iar :

— Și eu care mă-nfioram de teamă că voi fi bătrînă, gîndindu-mă la tine și la mine, dorind ca să dureze-n veci iubirea noastră. De ce m-am mai născut, o, Doamne ? Era mai bine să nu mă fi născut. Oare ce presimțire

am avut, cînd stam copilă, la Joinville, sub tei, lîngă Cunună, în faţa nimfelor de marmoră şi mă gîndeam să mor ?

Cu braţele căzute-n jos şi mîinile împreunate, înălţă ochii ; privirea-nlăcrămată zvîrli în umbră o lucire.

— Şi nu e nici un mijloc să te fac să simţi că tot ce spun e-adevărat, că niciodată, niciodată de cînd am fost a ta... Dar cum aş fi putut ? Numai ideea şi mi se pare o absurditate. Înseamnă că nu mă cunoşti.

El dădu trist din cap :

— Aşa-i ! Nu te cunosc.

Ea mai scrută o dată cu privirea toate acele lucruri din odaie, care-i văzuseră iubindu-se.

— Atunci, ce-am fost noi unul pentru altul... era în van şi inutil. Doi se zdrobesc unul de altul şi niciodată nu se-amestecă ?!

O cuprinse revolta. Nu, nu putea să creadă că nu simţea ce însemna el pentru ea.

Şi-n înfocarea iubirii ei strivite, se aruncă asupră-i, acoperindu-l de sărutări, de lacrimi, de ţipete, de muşcături.

Uitînd tot, el o cuprinse aşa îndurerată, frîntă, fericită şi-o strînse-n braţe cu furia întunecată a dorinţei. Ea-şi răsturnase capul ală-

turea de pernă, zîmbindu-i printre lacrimi. Dar el se smulse brusc.

— Nu te mai văd decît cu el alături.

Îl privi mută, indignată, deznădăjduită. Se ridică și-și rîndui părul și rochia, c-un simțimînt nou, de rușine. Și-nțelegînd că totul se sfîrșise, își mai roti o dată-n jur privirile uimite, care nu mai vedeau, și ieși încet.

Redactor responsabil : ALEXANDRA BĂRCĂCILĂ
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Dat la cules 20.06.1967. Bun de tipar 03.06.1967. Apărut 1967. Tiraj 55.170 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 13,22. Coli tipar 12,5. A. nr. 20.837. C. Z. pentru bibliotecile mari 84. C. Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti, Republica Socialistă România
Comanda nr. 178

Anatole France

CRINUL ROȘU